

RIBÉRA

IN 12 PROPHETAS

FRANCISCI
RIBERAE
PRESBYTERI SO-
cietatis Iesu, Doctorisq; Theologi, in
duodecim Prophetas commenta-
rij historici selecti.

Ad D. Martinum Sierra & Axpe Episcopum Pa-
lantinum, & Comitem Pernie.

CVM QVATVOR INDICIEVS;
vno locorum Scriptura; alio regularum Scriptu-
ra; tertio rerum & verborum; quarto Euange-
liorum solennium in usum Con-
cionatorum.

Circa 1600 de bu. la. y. u. h. 10. 10. 10.
CVM PRIVILEGIO.

SALMANTICA,
Excudebat Ioannes Fex linandus.

Esta refutado el pliego a tres maravedis.

FACULTAS CHRIS-
tophori de Ribera Pro-
uincialis.

EGO Christophorus de Ribera So-
cietatis Iesu in Prouincia Castella
Prouincialis, potestate ad id mihi fa-
cta a Reuerendo admodum Patre Clau-
dio Aquauina Praeposito nostro Ge-
nerali, facultatem concedo vt com-
mentaria breuia & selecta super duo-
decim Prophetas Minores à Patre do-
ctore Francisco de Ribera nostrae So-
cietatis, olim in nostro Salmanticensi
Collegio Sacrarum literarum profes-
sore, composita, & eiusdem Societatis
grauium, doctorumque hominum iu-
dicio approbata, typis mandentur: in
quarum fidem has literas manu nostra
subscriptas, sigilloque nostro munitas
dedimus, Legioni die vigesima nona
mensis Octobris anni millesimi quin-
gentesimi nonagesimi septimi.

*Christophorus
de Ribera.*

APPRO-

APPROBATIO FRATRIS
Henrici Enriquez.

Causissimi ac sapientissimi sacre Theologie do-
ctoris Patris Fracisci Ribera Societatis Iesu,
in horum duodecim Prophetarum commentaria selecta
breuiusq. sedula qua potuit exolui diligentia, tam an-
thoris rimas opus, mira breuitate sermonis concis-
sum, sed grauitate sententiarum & maiestate verbo-
rum, ita elucet, vt magnū excellumque opus mihi sit
uisum, in quo cum sensus historici germani ex anti-
quitate sanctorum patrum (qua est doctrina Ecce-
lesie) maturo iudicio de propriis totius auctoritate merito po-
tuerit hoc opus typis excudat. In cuius s. Philippi Ma-
ris, die tertia mensis Ianuarij, anni 1598.

Fr. Henricus Enriquez.

Summa del Privilegio Real.

Concedo la Magestad del Rey don Phi-
lippe nro Señor al Padre Gaspar de Pe-
drolo procurador General dela Còpafia de Ie-
sus, y en nòbre de ella, que por el espacio de diez
años q se comiegan a còrar desde la data de su
cedula, ninguno pueda imprimir, ni vender ef-
tos comèntarios selectos del P. Doctor Fracisco
de Ribera sobre los doze Pròphetas Menores,
sino el mismo o quie su poder tuuiere, so pena
q el que lo còrrario hiziere, pierda los libros,
moldes y aparejos, y mas incurra en la pena
contenida en el privilegio, &c. Diose en Ma-
drid a 1. de Enero, de 1598.

D.D.

D. D. MARTINO
Sierra & Axpe, Episcopo Palan-
tino, & Comiti Pernix vnus è Colle-
gio Societatis Iesu Salman-
ticensi. S.

Meprem ab hinc annis prae-
dignissime, D. Francisco de
Ribera presbytero Societatis
nostrae ultra sancto, omnes eius man-
scripti commentarii ab ipso per plures an-
nos congesti, & elaborati, mihi à maior-
ibus traditi fuerunt. Diligenter capi euol-
uere: tum etiam gratulari mihi opulen-
tissimo tanta hereditate. Sed auarus ho-
res esse nolui, imò statim mecum copitanti
& postmodum cum superioribus id dili-
genter regi, ut tanti Doctoris, quæ in scrip-
tis interpretandis, quasi Apellem al-
terum suspiciebam, ne linea quidam esset
non proposita omnibus earum studiosis tam
quam exemplar ad imitandum. Dat

mihifacultas fuit edendorum in lucem cõ-
mentariorum in epistolam ad Hebræos,
quod essent posteriores atq; adeo sapien-
tiores eius in Scripturâ vigiliæ: & ho-
rum breuium in duodecim Prophetas Mi-
nores cõmentariorum, quod vivis occu-
pationum aliarum planè necessariarum multi-
tudo, ac magnitudine distentis, & ta-
men coactis Scripturâ reuifere ad sui ip-
sorum proximorumq; vilitatē, nihil dari
posset accommodatius his selectis cõmen-
tarijs, in quibus veræ germanaq; inter-
pretationes maxima breuitate neque mi-
nori perspicuitate perstringuntur.

Quæ ergo merito ac rectè hos tibi mit-
tā, vel id vñū satis, superq; persuadet,
quod & es, semperque fuisti Scripturæ
per studiosus: & tamē nūc Episcopatus
tui munij districtus, vix poteris ullū tē-
poris spatiū his studijs subripere, cū tamē
nō possis nō reddere studio officioq; tuo
id efflagitante. Optabis ergo huiusmodi

commentariolos, qui tibi iam olim notati,
renocent in memoriam, idq; breuissimè.

Præterea lucubrationes alūni nostræ
Societatis, quiq; prius in celeberrimum
Sancti Iacobi Zebedæi Collegiū coopra-
tus fuerat, ad quem potius deferantur,
quàm ad te nostræ Societatis adeò stu-
diosum, & auctoris in Collegio paulò post
successorem? Quātum verò de tali tan-
toq; huius libelli patrono mihi gratuletur
dicere multis, nisi tibi viro modestissimo
laudes tuas audire ingrātū esse scire: &
corā laudare vllū, quātinus dignissimū,
possem ego sine pudore, aut nisi ea in re
actum agere. Actum inquam non tam
ab alijs hominibus, etsi multos habeas
laudatores, quàm à tuis ipsius maiorum-
q; tuorum virtutibus, rebusq; præcla-
re gestis. Quæ, re inuito, latere mini-
mè potuerunt. Et adhuc præclariores à
te gerendas spectamus omnes. Faxit id
Deus. vale.

LE-

LECTORI.

N commentarijs doctoris
Francisci Riberte in episto-
lam ad Hebræos, quos hoc
eodem anno peruulgauit-
mus, polliciti tibi sumus.

Christiane lector fauor hanc, eumque
non VI, id est, syluestrem, quinimo
ND, id est, stillationem, & fluxum. FY,
id est, faui, quem è floribus fustorum com-
mentariorum suorum in duodecim Pro-
phetas, ipsemet auctor (nec enim ferè ver-
bum vllum aut apposuimus, aut subtraxi-
mus) sibi vni mellificare putabat: at tanquā
studiosa sedulaque apis mellificabat om-
nibus iam fidem soluimus papyro, chara-
cteribusq; melioribus, totaq; typogra-
phia multo correctiori. Quæ omnia iure
tibi displicuerunt in libro illo: rem absens
alijs commendaueram. Egerunt multo ali-
ter, quàm ego agendam censerem: sed ege-
runt tanquā alienā. Didici mea me ipsum
negotia procurare debere, expertus veris-
simum esse illud Ennii Apud Gellium.
Hoc tibi sit argumentum semper in prom-
ptu situm, Nec quid expectes amicos face-

† 4

re, quod

re quod per te queas. Et illud Æsopi: Nul-
lum esse periculum, donec res alienis ma-
nibus sit commissæ.

Si videro hoc commentandi genus bre-
ue, minimoquæ obscurum (imò verò haud
scio quænam excellat breuitas, an perspi-
cuitas) tibi gratum accidere: pergam, si-
nemquæ non faciam fauente Deo, vitæque
comite, quoad tibi similes tradam in Bi-
blia vniuersa. Mibi profecto semper pla-
cuere imitatores Menelai: de quo Poeta-
rû princeps, Παῦγα μέγ, ἀλλὰ μέλα λυγέων
ἐπεὶ οὐ πολὺ μύθος. Id est.

Non is multa quidem, verùm argutissi-
mè pauciloquus, Vale. (ma; quippe

INDEX

I N D E X L O C O R V M

Scripturæ obiter in hoc
opere explicato-
rum.

*Prior numerus paginam, posterior ver-
sum capituli indicat.*

Genesis.

Ap. 15. vers. 18. Semini tuo dabo
terram hæc a flum. Egypti vs-
que ad flumi. magnum Euphræ-
tem. pag. 412. num. 10.

Cap. 19. vers. 17. In monte saluum te fac. 400. 3

Numeri.

Cap. 25. 12. Ecce do eis pacem fœderis mei, &
erit tam ipsi, quàm semini eius paxam sacerdo-
tis sempiternum. 475. 5.

Deuteronomium.

Cap. 32. 9. Iacob funiculus hereditatis eius. 430. 7

† 5 Libri

Index locorum, Libri Reg.

Lib. 1. c. 13. 12. Noli facere stultitiam hanc. 12. 10.

Lib. 4. c. 9. 24. Porro tehu tetedit arcu manu. 413. 13

Lib. 2. Esdræ.

C. 8. 6. Et respondit omnis populus Amen amen,
eleuans manus suas. 299. 10.

Psalmi.

Psal. 1. 4. Tanquã puluis, quẽ proijcis vêtus. 175. 9

Psal. 5. 6. Odisti oĩs, qui operantur iniquitatẽ. 331. 13

Psal. 57. 14. Altissimus dedisti vocem suam. 102. 10

Psal. 33. 7. Iste pauper clamauit. 13. 6

Vers. 17. Fultus autem Domini super facientes
mala. 468. 9.

Psal. 37. 9. Iniquitates meae super gresse sunt caput
meum. 250. 19.

Psal. 39. 3. Eduxit me de lacu miseriae, & de latu
sacris. 301. 15

Psal. 68. 2. Intrauerũt aquae usq; ad animas meas:
infixus sum in limo profundi. 361. 15.

Vers. 15. Eripe me de luto, & ibidem.

Psal. 71. 4. Inducabit pauperes populi. 223. 3.

Vers. 9. Inimici eius terram lingent. 249. 17.

Psal. 71. 9. Si na nostra non vidimus: iam non est
propheta. 169. 11.

Psal. 74. 7. Quia neque ab or. neg; ab occid. neque
a desertis montibus. 147. 11.

Psal. 108. 10. Potenter virtute facientes: diritatem
illius. 140. 13

Psal.

Sacra Scriptura.

Psa. 105. 37. Et immolauerunt filios suos, & filias
suas demonijs. 21. 2.

Psa. 106. 34. Terrã fructiferã in salugine. 321. 9.

Psal. 109. 3. Tecum principiu in die virtutis tuae,
300. 12.

Psal. 136. 7. Memor esto Domine filiorum Edom.
122. 11. & 184. 10.

Prouerbiorum.

C. 25. 13. Sicut frigus nivis in die messis, ita lega
tus fidelis ei, qui misit eum. 419. 1.

Ecclesiastes.

C. 9. 8. Omni tẽpore sint vestimenta tua candida.
357. 8.

Canticorum.

C. 6. 9. Terribilis vt castrorum acies ordinata.
101. 7.

Ecclesiasticus.

C. 30. 10. Et in nonisimo obstupescunt dentes tui.
158. 6.

Isaias.

C. 1. 18. Et venite, & arguite me, dicit Dñs. 489. 10

Vers. 26. Et consiliarios tuos sicut antiquitus.
176. 11.

C. 10. 21. Reliquiae conuertentur. 177. 10.

C. 11. 9. Repleta est terra scientia Domini sicut
aqua maris operientes. 456. 8.

C. 40. 2. Loquimini ad cor Ierusalem. 13. 14.

Vers. 4. Omnis mons, & collis humiliabitur. 297

Vers. 7. Spiritus Domini sufflauit in eo. 339. 9.

C. 41. 9. Dabo in solitudinem cedrũ, & spinã. 115.

C. 46.

Index locorum

- C. 49. 23. Pulverem pedum tuorum lingent. 249. 17.
C. 60. 1. Quia ecce tenebras &c. Super te autem
erietur Dominus. 362. 5.
C. 61. 9. Qui qui viderint eos, cognosce illot. 249.
Jeremias.
C. 4. 15. Et omne volatile celi rececit. 308.
C. 6. 11. Idcirco furore Domini plenus sum. 219.
C. 8. 13. congregans Congregabo eos. 213.
Ver. 14. Ingrediamur, &c. quis Dominus Deus
noster filere nos fecit. 312. 11.
C. 9. 10. A volatili celsi resque ad pecora transfui
grauerunt, &c. 308.
Verf. 22. Quasi sanum post tergum metentis.
226. 12.
C. 31. 38. Et edificabitur civitas Domino. 457. 10.
C. 48. 11. Fertilit fuit Moab, &c. & requiescit in
facibus suis. 313. 11.

Threni.

- C. 2. 15. Sibilaverunt, & moverunt caput. 239. 16.
C. 3. 22. Misericordia Domini, quia non sumus co-
sumpti. 468. 6.

Matthaus.

- C. 11. 10. Ecce ego mitto Angelum meum. 485. 1.
Verf. 19. Instructa est sapientia a filiis suis. 88. 19.
C. 21. 10. Commota est universa civitas. 346. 7.
C. 24. 20. Orate, ne fiat fuga vestra hyeme. 455. 6.
Verf. 29. Stelle cadant de celo. 300. 11.

Ver.

Sacra Scriptura.

- Ver. 30. & tunc placent oēs tribus terre. 442. 12.
C. 28. 10. Ecce vobiscum sum. &c. 332. 15.

Lucas.

- C. 1. 32. Dabit illi Dominus sedem David, &c.
176. & 225. & regnabit. 389. 13.
C. 2. 24. Ecce positus est hic in ruinam. 89. 10.
C. 3. 5. Omnis mons, & collis humiliabitur. 297.
C. 15. 22. cito proferre stolam primam, & induite
illum. 308. 4.
C. 19. 4. In ardorem sycamorum. 163. 14.
C. 21. 26. Crescentibus hominibus pre timore. 157.
12.

Iohannes.

- C. 10. 28. Et ego vitam eternam do eis, &c. 230. 4.
C. 11. 52. Ut filios Dei, qui erant dispersi, &c. 130. 10.
C. 12. 32. Et ego si exaltor suero a terra, &c. 235.
C. 15. 5. Ego sum vitis, vos palmites. 88. 3. 14.
C. 17. 12. Cum essem cum eis, ego servabam eos in
nomine tuo. 230. 4.

Acta Apostolorum.

- C. 1. 17. Effundam spiritum meum super omnem
carnem. 105. 23.
C. 7. 42. Et tradidit eos servire militie celi, &c.
150. 26.
Ver. 43. Suscepiſtis tabernaculum Moloch, & Sy-
dus Dei vestri, &c. 111. 27.
C. 15. 16. Post hac revertar, & reedificabo, &c. 196.
Verf. 10. Ut abstineatis se a cōtaminatis, &c. 410. 7.

Ad

Index locorum,

Ad Romanos.

- C. 1. 18. *Iustus autem ex fide vivit.* 185. 4.
C. 2. 8. *Isti autem, qui sunt ex contentione.* 233. 15.
C. 2. 13. *Nō enim qui in manifesto ludens est,* &c.
404. 23.
C. 8. 21. *Quia ipsa creatura liberabitur,* &c. 12. 10.
C. 11. 25. *Cecitas ex parte contigit in Israel.* 110. 1.
Vers. 28. *Secundum electionē carissimi propter
patres.* 56. 10.

1. Ad Corinthios.

- C. 10. 11. *In quos fines seculorū deveniunt.* 284. 3.
C. 15. 54. *Absorpta est mors in victoria.* 296. 5.

Ad Galatas.

- C. 1. 17. *Abij in Arabiam.* 187. 19.
C. 3. 11. *Iustus ex fide vivit.* 285. 4.

Ad Philipenses.

- C. 2. 9. *Propter quod & Deus exaltavit illum.*
389. 13.
C. 2. 15. *Inter quos lucetis sicut luminaria in mun-
do.* 373. 2.

2. Ad Thessalonicenses.

- C. 1. 6. *Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris
sui.* 435. 17.

Ad Hebræos.

- C. 10. 26. *Voluntariē enim peccantibus vobis,* &c.
106. 30.

Vers.

Sacra Scriptura.

- Vers. 38. *Iustus autem ex fide vivit.* 285. 4.
C. 12. 26. *Nunc autem, &c. movebo non solum ter-
ram, sed & celum.* 345. 7.

1. Petri.

- C. 5. 2. *Pascite, qui in vobis est, gregem.* 87. 4.

Apocalypsis.

- C. 1. 7. *Et videbit eum omnis oculus,* &c. *qui eas
pupaverunt.* 44. 10. *Plangent se super eum om-
nes tribus terre.* 44. 12.
C. 1. 20. *Candelabra septem, septem Ecclesie sunt.*
373. 21.
C. 6. 2. *Et vidis, &c. ecce equus albus.* 357. 8. *qui
sedebat super illum, habebat arcum.* 415. 13.
C. 7. 8. *Ex tribu Ioseph duodecim millia,* &c. 145. 6.

FINIS.

El Corrector &c. Manuel Cortes
De Montenegro

ERRATA.

Pág. 33. lin. 11. dolauit. leg. dolauit. pa. 11. li. 4. visitatus. le. visitatus. pag. 127. li. 2. pignoratit. le. pignoratis. pa. 143. li. 6. Dñs. le. Dñi. pa. 181. li. vlt. us. le. mus. pa. 197. li. 21. eandem. le. eadem. pa. 244. li. 1. minoribus. Er. le. minoribus; &c. pag. 245. li. 7. pseudo phophetis. le. pseudoprophetis. pa. 250. li. 7. exclama. le. Exclamat. pa. 255. li. 15. es. le. est. pa. 257. li. 16. confilia. le. confilio. pa. 263. li. antep. est. le. ex. pa. 270. li. 12. qui. le. quæ. pa. 288. li. 8. & per partis le. partis & per. li. vlt. est. le. es. pa. 31. li. 14. literature ad. le. iteratur eadem. pag. 355. li. 10. chmea. le. mea. pa. 373. li. 6. habētis. le. non habētis. pa. 378. li. 7. dixit. le. dixi. pag. 387. li. 3. quæ. le. qua. pa. 394. lin. 17. iudicare. le. iudicate. pa. 414. li. 16. instrues. le. instruet. pag. 474. lin. 19. indigentis. le. indignantis. pag. 480. lin. 25. *erbuuapara. le. erbuuapara. pa. 481. li. 1. tetigit. le. tegit.*

¶ Con estas erratas esta correção este libro conforme à su original. En fe de lo qual lo firme. En Salamanca 07. 30. de Agosto. 1598.

El Corrector, &c. Manoel Cortea
De Montenegro.

INDEX RE.

GVLARVM

Scriptura, quæ in hoc
opere tradun-
tur.

*Primus numerus pagina. secundus,
versum Capitis indicat.*

SCRIPTURA sæpe vide-
tur loqui omnibus, cum
loquatur eandem quibusdā,
pag. 11. vers. 2.

2. Dubitatione vtrius; non-
nunquam ad rei difficultatem explicā-
dam; vel ad significandam arbitrij nostri
libertatem, 147. 15. & 46.

3. Recapitulatione vti solet. 199. 5.

4. Re-

Index verum,

- 4 Repetitione uti solet ad certitudinem & magnitudinem rei significandā. 354.
2. 3. 10. 6. 3. 14. 14. 328. 5. Et ad maiorem confirmationem & amplificationem. 474.
- 5 Verbis pluribus idē significantibus utitur ad amplificationem. 184. 10.
- 6 Reticere sepe solet particulam similitudinis. 270. 13. 321. 9. 395. 12.
- 7 Rem eandem ad amplificationem variis similitudinibus explicat. 303. 17.
- 8 Solent Prophetæ à secūdo aduētu Christi transire ad primum. 445. 1.
- 9 Prophetæ per particulas has, *In illa die* copulare solent tempora multum inter se distantia. 445. 1.
- 10 Apostrophe uti solet scriptura ad amplificationem. 46.
- 11 Verba in scriptura nonnunquam nō dicunt actum, sed officium, seu debitum ut custodire pro custodire debent. 476. 7.

Adulter.

Contra adulteros, qui uxores suas, quod deformes sint, dimittunt, & abeunt ad alienas, vide pag. 479. vers. 14. & sequentibus.

Angelus.

Et verborum.

Angelus.

- 1 Angeli in scriptura appellatur *exercitus Dei*, ob multitudinem, fortitudinem, & ministerium conterendi hostes Dei, pagina. 140. vers. 13.
- 2 Angeli significantur *viris equitibus* ob celeritatem ad liberandos quos custodiunt, & vindicandos de ipsorum hostibus. 356. 8.
- 3 Ad comparationem Angelorum, omnis humana natura, vel scientia dicitur *pueritia*. 362. 4.
- 4 Angeli perstant indefesse in his quæ ad salutem nostram pertinent. 368. 5.
- 5 Ecclesiam circumstant tuentes eam ab hostium incurfibus. 410. 8.
- 6 Angeli dici solent in scriptura, qui fideliter referunt, quæ à Deo acceperunt, nihil addendo è suo, aut subtrahendo, ut angeli faciunt; & qui Dei sequestres sunt, & hominum; & voluntatis Dei nuntij & interpretes, & imitatores angelicæ vitæ ac puritatis. 476. 7.
- Ioannes Baptista & Christus appellantur Angeli. 485. 1.

Antichristus.

- 1 Antichristus est caput in domo Diaboli, estque

Index rerum,

- est que destruendus à Christo, 300. 11
 & 14.
 1 Antichristi collum sunt eius potentio-
 res amici, & propiores ei. Fundamenta
 vero eiusdem Antichristi sunt torbae
 sequens. ibidem.
 3 Antichristi temporibus deficient chari-
 tatis, & virtutes in plurimis. 301. 17.
 4 Cum finis seculi aduenerit, & iam Ec-
 clesia exorteri non indigebit, tunc Deus
 de omnibus eius persecutoribus digna
 poenas sumet. 311. 19.
 5 Per Antichristum exarget Diabolus id
 Dei populum, qui tamen praedicatione
 de Elia, & Henoch eripietur, & ad Chris-
 tum conuertetur. 371. 7. & 9. In qua co-
 uersione gratia Dei erit tam larga in
 Iudaeos, quam olim fuit in Gentiles.
 6 Ibidem.
 6 Prius tunc Deus sine Iudaeos ab Anti-
 christo decipi, sed cito magna in eorum
 salute operabitur. 375. 10. Idque magni
 gētium letitia. ibid. Et quidem per Eliam
 & Henoch. 376. 11. & 377. 14.
 7 Regnare incipiet Babylone, ubi recipie-
 tur à Iudaeis. 383. 11.
 8 In poenā exdis Christi permittet Deus
 eum recipi à Iudaeis. 434. 16.

9 Erit

Ex verbis.

1. Et in pessimis pastor Iudaeorum. 414. 15.
 16. & 17.
 10 Eius consilia infatus habuit ab ipso Deo.
 11 Iudaei haeretici cum Antichristo praei-
 spue, & mali Christiani pugnabunt con-
 tra Ecclesiam. 438. 14.
 12 Iudaei modum suum colligunt in manu
 13 Iudaei modum suum colligunt in manu
 14 Iudaei modum suum colligunt in manu
 15 Iudaei modum suum colligunt in manu
 16 Iudaei modum suum colligunt in manu
 17 Iudaei modum suum colligunt in manu
 18 Iudaei modum suum colligunt in manu
 19 Iudaei modum suum colligunt in manu
 20 Iudaei modum suum colligunt in manu
 21 Iudaei modum suum colligunt in manu
 22 Iudaei modum suum colligunt in manu
 23 Iudaei modum suum colligunt in manu
 24 Iudaei modum suum colligunt in manu
 25 Iudaei modum suum colligunt in manu
 26 Iudaei modum suum colligunt in manu
 27 Iudaei modum suum colligunt in manu
 28 Iudaei modum suum colligunt in manu
 29 Iudaei modum suum colligunt in manu
 30 Iudaei modum suum colligunt in manu
 31 Iudaei modum suum colligunt in manu
 32 Iudaei modum suum colligunt in manu
 33 Iudaei modum suum colligunt in manu
 34 Iudaei modum suum colligunt in manu
 35 Iudaei modum suum colligunt in manu
 36 Iudaei modum suum colligunt in manu
 37 Iudaei modum suum colligunt in manu
 38 Iudaei modum suum colligunt in manu
 39 Iudaei modum suum colligunt in manu
 40 Iudaei modum suum colligunt in manu
 41 Iudaei modum suum colligunt in manu
 42 Iudaei modum suum colligunt in manu
 43 Iudaei modum suum colligunt in manu
 44 Iudaei modum suum colligunt in manu
 45 Iudaei modum suum colligunt in manu
 46 Iudaei modum suum colligunt in manu
 47 Iudaei modum suum colligunt in manu
 48 Iudaei modum suum colligunt in manu
 49 Iudaei modum suum colligunt in manu
 50 Iudaei modum suum colligunt in manu
 51 Iudaei modum suum colligunt in manu
 52 Iudaei modum suum colligunt in manu
 53 Iudaei modum suum colligunt in manu
 54 Iudaei modum suum colligunt in manu
 55 Iudaei modum suum colligunt in manu
 56 Iudaei modum suum colligunt in manu
 57 Iudaei modum suum colligunt in manu
 58 Iudaei modum suum colligunt in manu
 59 Iudaei modum suum colligunt in manu
 60 Iudaei modum suum colligunt in manu
 61 Iudaei modum suum colligunt in manu
 62 Iudaei modum suum colligunt in manu
 63 Iudaei modum suum colligunt in manu
 64 Iudaei modum suum colligunt in manu
 65 Iudaei modum suum colligunt in manu
 66 Iudaei modum suum colligunt in manu
 67 Iudaei modum suum colligunt in manu
 68 Iudaei modum suum colligunt in manu
 69 Iudaei modum suum colligunt in manu
 70 Iudaei modum suum colligunt in manu
 71 Iudaei modum suum colligunt in manu
 72 Iudaei modum suum colligunt in manu
 73 Iudaei modum suum colligunt in manu
 74 Iudaei modum suum colligunt in manu
 75 Iudaei modum suum colligunt in manu
 76 Iudaei modum suum colligunt in manu
 77 Iudaei modum suum colligunt in manu
 78 Iudaei modum suum colligunt in manu
 79 Iudaei modum suum colligunt in manu
 80 Iudaei modum suum colligunt in manu
 81 Iudaei modum suum colligunt in manu
 82 Iudaei modum suum colligunt in manu
 83 Iudaei modum suum colligunt in manu
 84 Iudaei modum suum colligunt in manu
 85 Iudaei modum suum colligunt in manu
 86 Iudaei modum suum colligunt in manu
 87 Iudaei modum suum colligunt in manu
 88 Iudaei modum suum colligunt in manu
 89 Iudaei modum suum colligunt in manu
 90 Iudaei modum suum colligunt in manu
 91 Iudaei modum suum colligunt in manu
 92 Iudaei modum suum colligunt in manu
 93 Iudaei modum suum colligunt in manu
 94 Iudaei modum suum colligunt in manu
 95 Iudaei modum suum colligunt in manu
 96 Iudaei modum suum colligunt in manu
 97 Iudaei modum suum colligunt in manu
 98 Iudaei modum suum colligunt in manu
 99 Iudaei modum suum colligunt in manu
 100 Iudaei modum suum colligunt in manu

93

Euan-

Index rerum,

- Euangelio. 413. 15. Idq; sine armis carnalibus 16.
- 7 Dicuntur *lapides sancti* superædificati Christo lapidi uiuo. 415. 16. Et *nubes* quæ coelestem pluuiam in terram effuderunt. Et dicuntur *nives*, quia pleni & onusti erant ista pluuiæ, & quia aduentu suo ardorem concupiscentiæ in hominibus refrigerauerunt. 418. 1. Et dicuntur *egregii bellatores*, acies rumpentes, Christo egregie. 420. 3. & dicuntur *exaltatores*, quia exaltant libertate, & imperio tributum ab hominibus exigunt, hoc est, vt creatores suum agnoscant. 421. 4.
- 8 Iudæi etiam persecuti sunt Apostolos. 438. 2. 3.

Auaritia, Vide verbo, Dimittes.

Christus.

- 1 Christus aduentu suo magnam nobis attulit copiam bonorum spiritualium. 401. 21. & sequent.
- 2 *Mons* est ipsius domus Domini qui subito creuit mirabiliter coram oculis Dei, sed pederentim coram hominibus, & docebat eos, ne citò vellent ipsi crescere, ni vellent citò cadere. 222. 1.
- 3 Autor fuit magnæ, ac æternæ pacis. 401. 21.

Et verborum.

- primis spiritualibus in cordibus fidelium, deinde etiam consensus omnium gentium consuetudinem ad Euangelium. 223. 1. 5. 23. 1. 5.
- 4 Christo fautore nil est quod mereamur. 225. 9. 10.
- 5 Propter Christum in ea natum, Bethlehæ aliàs parua, & abiecta, maxima est, & bonorum omnium origo. 229. 2.
- 6 Hic qui homo est, natus in tempore, ab initio Deus natus est à Patre. 129. 2.
- 7 Appellatur *Germen* & *Oriens*, & *Lapis carnis*. 369. 8. 389. 12.
- 8 Attulit hominibus summam tranquillitatem. 370. 10.
- 9 Est *lampas maxima* in summo stipite candelabri, id est, Ecclesiæ. 373. 2.
- 10 Christi regnum semper mansurum est, cum tamen cetera omnia defecerint, de futurave sint. 135. 1. & sequent.
- 11 Ipse, & non alius ædificauit Ecclesiam. 389. 13. sed alij adiunxerunt eum. 390. 15.
- 12 Magnam gloriam suis factis consecutus est. 389. 13.
- 13 Appellatur *Separator*, quia separabit bonos à malis in iudicio, & quia nunc separatur, quosdam vocans ad fidem, alios, ob sua peccata in infidelitate relinquens. 409. 6.

Index rerum,

- 14 Ex Christo pendent omnes iusti, casu-
ri, & confringendi nisi sustineantur in
ipso. 4. o. 4.
15 Dicitur *Fons*, propter spiritum quē de-
dit, propter baptismum, & cetera fac-
menta quibus homines abluit, & pro-
pter doctrinam cōfessam quæ suo mo-
do etiam purificat. 44. o. 4.
16 Vocatur *Angelus*, quoniam fuit nūtius, &
interpretē fidus Divinae volūtatē. 481.
17 Christus gratia sua purgat homines, sic
cut ignis metalla, & sicut herba sapor-
naria velles. 487. 4. 1. 1. non per fauorē
hī, sed ex professo ibid. 487. 4. 1. 1.

Christi incarnatio & Nativitas.

Vide in Indice Evangeliorum in festo
Incarnationis.

Contemplatio.

Contemplationi seruiunt visibilia, quibus
Deus rapit nos ad invisibilia. 200. 9. 1.

Decima.

Decima orta etiā seme solueda sunt. 489.
8. Quod nisi fiat, Deus punire homines
solet magna sterilitate. ibidem.

Everborum.

Diuites, Diuitia.

- 1 Diuites superfluis deberent non abun-
dare, maxime, Christiani. 15. 1.
2 Facile diuites opprimere possunt mino-
res. 1. 1. & seq. & re ipsa opprimunt, &
spoliunt. 23. 8. 8. 9. 8. 9. 8. 9. 8. 9. 8. 9.
3 Postmonita, & in ceterationes ministro-
rum Dei, & minarum adhuc multi diui-
tes retinent aliena bona. 17. 9. 8. 9. 8. 9.
4 Repleti sunt vitiis omnibus, quæ cupi-
ditatem sequuntur. 23. 8. 9. 8. 9. 8. 9.
5 Diuites esse quidā appetunt, & curant,
sive per fas sive per nefas, quid pecunia
est ipsorum idolum. 7. 1. 8. 9. 8. 9. 8. 9.
6 Diuites quantumvis iniquos audet serē
nemo reprehendere. 7. 1. 8. 9. 8. 9. 8. 9.
7 Tolerabile esset, si, qui prementur ino-
pia, retinerent aliena bona, at id faciunt
indutiores. 23. 8. 9. 8. 9. 8. 9. 8. 9. 8. 9.
8 Diuitia sunt quasi lutum, quia viles, &
multo labore condensata, quo fiat pa-
vies qui celerimē cōtrahat. 6. Et cō-
geruntur in damnationem homini sui,
& posterorum suorum. 187. 9. 8. 9. 8. 9. 8. 9.
9 Diuites putant se suis diuitiis septos ef-
se.

Index rerum,

- se, quos tamē Deus saepe facile destruit.
313.11.12.13.
10 Avaros esse indicat Scriptura eos, quos
principio minarū, terret egestate. 473.

Doctores Evangelici.

- 1 Si munere suo rectē fungerentur, occi-
derentur non pauci, etiā inter Christis-
nos. 36. 5. Eiusmodi enim doctores odio
habentur à multis. 145. 10.
2 Eorum vox cum potestate sonet, ita, ut
commoveantur, terreamur, & conuer-
tantur firmiter peccatores. 70. 10. & 11.
3 Imo etiā homines infideles. ibid vel pau-
cissimis verbis auditis. 197. 5. & seq.
3 Christi doctrinam verbis, & factis tra-
dant. 88. 7.
4 Tacent nonnunquam, vel quia vidēt ad-
uenisse tēpus ultionis Diuinæ, vel quia
vident se non posse resistere. 146. 13.
5 Magna est eorum pax, honorū abundan-
tia, latitudo, & libertas spiritualis. 178. 14.
& etiam firmitas. 114.
6 Multum dolere debent, cum vident Dei
gloriam minui. 199. 3.
7 Eos protegit Deus, etiam à malis corpo-
ris. 240. 6.

8 Non

Et verborum.

- 8 Nonnunquam palām testem inuocant
Deum, quod officiū suum fideliter præ-
tulerint. 104. 21.
9 Odio habentur, neque audiuntur à pec-
catoribus, quando ut oportet, eis præ-
dicant aspera, mortem, captiuitatē, &c.
211. 6.
10 Benignum poenitentibus polliceantur
Deum, ibidē, qui benignus quidam est,
at timentibus eum. 112. 6 & 7. & 119. 11.
11 Dolent puniendos esse peccatores quos
clamant esse puniendos à Deo, nec pos-
sunt nō clamare, Deo id præcipiente. Qui
clamor ex obedientia & charitate pro-
uenit. 114. 12.
12 Lenes sunt nonnunquā diuitibus, aspe-
ri pauperibus. 118. 5. quos tamen Docto-
res ob id magnæ calamitates spectāt, &
contempnus populi. 118. 6. & 7.
13 Gravia & tristia, cum opus est, prænun-
tiant omnibus absq; personarum acce-
ptione. 118. 8.
14 Donis naturalibus, quibus quidam co-
rū persequebātur olim Ecclesiā, cōuersi
eā iuvant. 116. 13. & quidē merito, illa e-
nim dona, Dei erāt ibi, & 131. 6. & 132. 10.
15 Doctorū numerū penē infinitū dedit ei
Christus aduersus hostes suos. 131. 5. qui
merito

- Hæc particula magnum indicare solet et
se quod sequitur. & attentione dig-
num. 484. 1. *Ecclesia.*
Ecclesie ipse Deus mirus lignus est.
484. 1. 2. Di-

Index rerum,

- 1 Dicitur candelabrum, id est, locus veri luminis, nō à se, sed à Deo: & illud aureum quiddā rationis propter firmitatē, & præstantiam doctrinæ nō habentis admixtionē falsitatis. 373. 2. & ob id dicitur etiam unitas veritatis. 399. 3. & dicitur mōs in quo solo salui fiunt homines. 400. 3. & nūm sanctus in quo verus Deus vera religio ne colitur, ibidem.
- 3 Plena semper fuit & erit sapientissimū consiliari. 5. quibus acquiescēt adolecentes: & ijs illi non erunt odiosi. 400. 4.
- 4 Exuleat in dies prole noua simul etiam lætante quod eius proles sit. 400. 5.
- 5 Eam circundant Doctores tuentes ab hostium incurfibus. 410. 8.
- 6 Facile vincere potest Diabolum. 411. 8.
- 7 Facili negotio à Deo congregata est. 411. 8. & sequentibus.
- 8 Eam impugnantes, amittunt mentē, & insaniunt, vt ebrii. 438. 2. & 439. 4. & Deo affligitur. Et, cum hoc ita sit, non erit populus qui non aliquando eam persequatur. 439. 5. 4. 7. ipsa vero protegetur semper à Deo, qui hostium eius conatus faciet irritos. ibidem, & 441. 9. & ipsa in medijs periculis spem suam collo-

Et verborum.

- collocabit in Deo. 440. 5. & persecutionibus ipsis augebitur. 6. & erit sicut familia Dei heroicis virtutibus prædita. 441. 8. dato ipsi Spiritu sancto. 10. & multis tribulationibus probata. 448. 9.
- 9 Eius propagatio inter Gentiles prædicatur. 453. 3. 4. Iudæis manentibus in sua incredulitate. 454. 5. & 456. 8. 9. 10.
- 10 Nulla persecutio præualebit aduersus eam. 457. 11.
- 11 Superatis omnibus gentibus, à quibus obsidebitur, earum præda & spolijs ditabitur, id est, eruditione, potentia, nobilitate, eorum qui conuerterentur. 458. 14.
- 12 Omnes qui ad Ecclesiam venire noluerint arescent, & peribunt sicut sata quæ de cælo non irrigantur. 459. 17. 18. 19.
- 13 In hac Ecclesia omnia sunt Domino cōsecrata. 460. 20. 21.
- 14 In ea magnus est numerus sacrificantiū corpus Christi, in missæ sacrificio & contritū in confessionis sacramento. 461. 485. 1.
- 15 Eius figura fuit templum Salomonis.
- 16 Respectu aliorum populorum appellatur *argentum*, & eius sacerdotes vocantur

Index rerum,

canti Et ita dum ieiunant, committunt
peccata multa. 393.3.6.

Infernus.

- 1 Inferni pœna est æterna. 112.8.
- 2 Infernus deserto comparatur, in quo
nihil sit quod delectet. 116.19.

Ioannes Baptista.

- 1 Vocatur angelus 485.1.
- 2 Præparauit viam Christo Domino, docens eius aduentum & exhortans ad penitentiam. ibidem.

Israel, Iuda, Iudæi.

Significare solet conuersos ex gentibus
Iuda vero conuersos ex Iudæis. 6.12. Præ
terea, Iuda significare solet populum
Christianum Ierusalem autem Romanam
metropolim totius Christianitatis. 486.4
Iuda etiam ponitur in Scriptura nonnunquam
pro tribu Iuda. 475.4.

Iudæi conuertendi sunt in fine mundi: inter
im perium viuunt sine Deo, & sine idolis. 17.
3.4. & 495.6.

Iudi-

Et verborum.

Iudices, Iurisconsulti, Testes.

- 1 Iudices corrupti minimo etiam precio,
iudicant iniuste pro diuitibus contra
pauperes. 126.6.
- 2 Non solum accipiunt munera ab vtriusque
offerentibus sed ipsi etiam postulant, &
dare compellunt. 245.1.
- 3 Iudices se se mutuo inuicem contra fas.
Inter quos maximè verum est prover-
bium Hispanicum *haz me la barba, y harete
el coplete.* 244.3.
- 4 Iudices, & patrones, & alij humani & Di-
uini iuris consulti, sæpe respondent, non
quod Deus vult, sed quod alijs placet,
vt adulètur, & pretium recipiant: & ideo
veritatem cõturbant, *la enmarrañan.* 244.3.
- 5 Iniuste sæpe iudicant, non causas atten-
dentes sed personas. 477.9.
- 6 Contra eos qui iniuste iudicant aut fal-
sum testimonium dicunt aduersus mi-
nus potentes. 488.5.

Iudicium.

- 1 Iudicij extremi signa. 106.30. & sequenti-
bus. & 113.14 & 199.11.

992

2 Iudi-

Index rerum,

- 1 Iudicij extremi dies. 110. 1. & sequenti-
bus. & 112. 13.
- 3 Terribilis tunc malis erit extrema Del-
sententia. 113. 16. 17.
- 4 Tunc iusti, in Christo suo sperabunt.
114. 16. & aperte videbunt quod nunc
credunt, & erunt prorsus sine ulla ruga
& à reprobis omnino separati. 114. 17.
fruentes vita omnibus bonis referta. 114.
18. idque in æternum. 115. 18.
- 5 Ante diem extremi iudicij gens Iudæo-
rum integrè ad Christum convertenda
est. 116. 21.
- 6 Deo comminante existimare debemus
quasi præsens Dei iudicium; atq; adeò ti-
mere. 131. 4. 6.
- 7 Deo tot ac tanta supplicia cõminante,
hi etiam, qui munus prædicandi non ha-
bent, deberet magna vi prædicare. 131. 8.
- 8 Iure tunc irascetur Deus. 132. 9.
- 9 Quidam irridetores ipsos cõcionatores; aut
ostentantes nihil habere, cui timeant, aut
optare se diem iudicij. 142. 28.
- 10 Tunc turbabuntur persecutores Euan-
gelij. 197. 7. & 399. 10. & persequi desin-
ent. ibidem.
- 11 Tunc Deus in damnatorum poenis of-
fendet fortitudinem suã, quæ latere vi-
debatur

Et verborum.

- debat. 298. 8. & in iustorum præmijs
veritatem suam. 9. ideoque ab omnibus
creaturis laudabitur. 299. 10.
- 12 Tunc fremens & furore plenus erit
Deus. 300. 12.
- 13 Sancti audientes futura in eo iudicio,
toti commonentur. 301. 16. 17. & quævis
mala pati optant, dum modo illo die
associentur electis. ibidem.
- 14 Sancti tunc gaudebunt. 301. 18. & dore agi-
latis eleuabuntur obuia Christo in cælum,
psalmos ipsi dulcissime canentes. 303. 19
Vbi securi erunt in æternum. ibidem.
- 15 Christus vocatur *separator* quia separa-
bit bonos à malis in iudicio. 409. 6.
- 16 Veniens ad iudicium, videbitur à pec-
catoribus magno ipsorum terrore. 441.
10. & planctu. 442. 10. 11. 13.
- 17 *Dies Dñi* appellatur ille, in quo Deus de
hostibus suis ultionem sumit. 452. 7.
- 18 Tunc Iudæi increduli poenas dabunt
sux incredulitatis. 455. 1. 6.
- 19 Dies ille soli Domino notus est. 455. 6.
- 20 Breuissima mora iudicium fiet. 455. 7.
- 21 In fine illius diei erit sanctis lux inde-
ficiens, id est, beatitudo corporis & ani-
mæ. 455. 7. & non sine Deus vt eos tribu-
latio attingat. 491. 17.

Iudex rerum,

- 22 Impii signis præcedentibus iudicium
arceant præ timore. 457. 12. & 13.
23 Cum homines stulti, videt peccatores
abundare bonis, dicunt eos placere Deo
& ideo illis bene facere: aut si hoc ita
non est, dicunt: ubi est Deus iuste iudi-
cans: ubi sunt illius iusta iudicia. 481. 17.
24 Sed multò aliter sentiunt viri iusti. 491. 10.
25 Idem qui futurus est iudex, est etiã tes-
tis nullis alijs testibus indigens. 497. 1.
& si dissimulet semper tamen amat ius-
titiam. ibidem.
26 In die iudicii placet constabit quantum
interfuerit inter seruientem Deo, & nõ
seruientem. 492. 18.
27 Dies iudicii extremi erit plena ire, & vi-
tionis. 391. 1.
28 Ignis futurus in extremo iudicio erit
celerrimus in corripiendo, & omnes im-
porum voluptates omnino consumet
vt nunquam renasci queant. Ibidem.
29 Christus in die iudicii erit sanctis sicut
sol, ob splendorem visibilem & manifesta-
tem, ob lætitiã, & quia fugabit omnes
eorum tenebras, id est, afflictiones, &
quia patefaciet arcana cordium; & erit
sicut sol iustitiæ, quia omnia ista quæ
habet vt sol, impendet iustitiæ, id est, in
fauorem

Et verborum.

- fauorem iustorum. 494. 1. & eorum cor-
pora efficiet gloriosa ibidem.
30 Tunc sancti calcabunt impios, & erunt
magni & gloriosi; Peccatores autem co-
ram illis erunt res abiectissimæ. 495. 3.
31 Consideratione illius iudicii, permo-
ueri deberemus ad seruandam legem. 4.
32 Dies ille dicitur *magnus* quia magna in
eo facturus est Deus, & dicitur *horribi-
lis* propter sententiam in malos profe-
rendam, vel; *magnus* iustis, *horribilis* pec-
catoribus. 491. 1.
33 Sancti suo modo iudicaturi etiam sunt
malos in illa die. 494. 3.

Iustitia.

- 1 Primum feret, quod Deus à nobis requi-
rit, hoc est, ne proximum lædamus; quod
si quid læserimus, reddamus. 137. 8. &
488. 5.
2 Nec inter amicos, aut sanguine coniun-
ctissimos, fides aut veritas seruatur.
245. 5.

Leui.

Ponitur nonnunquam in scriptura pro tri-
bu Leui. 475. 1.

Index rerum,

Michael.

Vide verbo, *Angelus.*

Michael significatur in viro ascēdente
equo rufo. 356.8.

Misericordia.

1 Misericordia nostra in pauperescere ex-
rescit, & ideo solēt exarescere miseri-
cordia Dei in nos. 35.4.

2 Misericordia nostra in pauperes magis
delectat Deum, quā eū delectent no-
stra sacrificia. 36.6.

3 Hāc post iustitiā requirit à nobis Deus.
237.8.

4 Misericordes pauci reperiuntur. 243.2.

Mors.

Vide verbo Resurrectio.

1 Bona temporalia celerrimē transseunt.
67.1. & 81.3. & 93.5.

2 Victoria Christi de morte consolatur
nos eū mæremus nos esse inuitabili
morti subiectos. 83.14. Ille enim siccat
mortis venas, hoc est peccata. 84.15.

3 Mors charissimos quoq; diuidet. ibid.

Et verborum.

4 Venit quasi fur, id est, quando secutio-
res nobis esse videbamus; vt accidit illi,
cui dictum est, *Multe hac nocte*, &c. 132.12.
& 148.24.

5 Quidam ita viuunt, vt existimare vi-
deantur hæc bona temporalia non esse
vnquam peritura. 153.1.

6 Mortem ipsam peccatis suis quidam si-
bi celerius aduentare faciunt. 154.4.

7 Mors obeunda est propter bonum com-
mune. 191.11.

Obedientia.

1 Obedientiæ magnum exemplum pro-
ponitur in Propheta Hosee ducente sœ-
minam fornicariam. 4.3.

2 Viros sanctiores, si quando fuerint ino-
bedientes, misericorditer Deus pœnis
inlicitis, ad obedientiam protinus reuo-
cat. 190.3. & sequentibus. Quarum pœ-
narum vna est tristitia. 191.5. altera est
manifestatio inobedientiæ ipsorum, at-
que adeo confusio coram alijs. 7. Quas
pœnas grauat Deus, si persistent illi in
sua inobedientia. 191.11. nec id facit, vt
perdat, sed vt corrigat, & seruet. 194.1.3.
etiam quando ipsi putant se à Deo abie-
ctos

Index rerum.

Aos esse, & morte mulcandos. 5. Qui
men non diu finit eos in ea tristi existi-
matione; sed ad spem erigit venia. 19.
5. Etiam quando nihil spei superesse vi-
debatur. 6. & sequentibus.

Onus.

Onus vocatur à Prophetis prophetia mi-
nax. Sed cum ea habet aliquid admixti
lenitatis, dicitur *onus* non *contra* sed *pro*
verbi gratia, *Ad Israel*. 46. 1.

Oratio Meditatio.

Orationes nostræ sepe orationes non sunt
sed sonitus Deo confusus, etsi cantica
nobis videantur. pag. 148. vers. 23. &
pag. 154. vers. 5.

Passio.

1 Loco mercedis multorum honorum oper-
um quæ Christus operatus est in utili-
tatem Iudæorum occiderunt illum. pag.
43. vers. 12. & ad id eum emerunt cri-
ginta argenteis. Quæ quanta fuerit inju-
ria, solus novit Deus. pa. 433. vers. 3. &
ibid.

Et verborum.

ob id desinit esse eorum pastor, ibidem,
& 414. 15. 16.
2 In die iudicii plangent in primis qui
Christi mortis autores fuerunt 441. 1.
3 In admirationem rapit consideratio pas-
sionis Christi 446. 6.
4 Passus est Christus quia Pater ita ordi-
navit ad salutem hominum. pag. 447.
vers. 7.
5 In passione desertus est Christus à suis
ibidem.

Peccator.

1 Peccatores quidam palam gloriantur
se peccatores esse, 10. 2.
2 Aversa fortuna cœverti solent ad Deum.
11. 6. 7. & 34. 1.
3 Peccatoribus creaturæ serviientes, gra-
vantur. 12. 9.
4 Peccatores omnes stulti sunt. 12. 10. &
12. 6.
5 Peccatorum miseria commoveri solet
Deus misericors, ut eos dulcedine spiri-
tuali quasi deceptos ad se trahat. 13. 14.
Quod maxime fit in solitudine, ibidem.
Postmodum exercet illos tribulatio-
bus, quibus eorum spes confirmetur. 13. 15.
Et

Index rerum,

- Et ve verba ibi posita intelligantur, ad-
uerbe *Achor* significare *turbationem*, &
ideo vallis illa hoc nomen habet, quia
ibi Achan furto suo populum Dei in
maximam *turbationem* coniecit Iosue
7. Sed hæc *turbatio* in gaudium versa est
Iosue 8. Ita solent peccatori *turbatio*-
nes in bonum verti.
- 6 Peccatorem conuersum restituit Deus
in gradum pristinum gratiæ ac merito-
rum. 14. 15. & 16. & bonorum tempora-
lium. 14. 18. & sequentib.
- 7 Neminem quantamuis obduratum de-
ferit Deus, sed omnes ad se vocat. 16. 1.
- 8 Peccatores quidam frustra reprehendi-
tur; nec enim est vlla spes proficiendi.
pag. 11. vers. 4.
- 9 Non saturantur peccatis; hæc enim sunt
cibi, nutrimenti exigui. Secus bonis ac-
cidit. 13. 10.
- 10 Peccatores quosdam permittit Deus
permanere in peccatis suis. 23. 10. & 29.
4. & 6. 6.
- 11 Vreos conuertat, omnia tentat Deus.
pag. 35. vers. 4.
- 12 Peccatores punit nonnunquam Deus
supplicis manifestis, & exemplaribus.
pag. 36. vers. 5.

Et verborum.

- 13 Cum peccatoris Deus misereatur, eumque
conuertit, magis delectatur, quam cum
ei offeruntur sacrificia. 36. 6.
- 14 Cum Deus sanare incipit peccatorem
aliquem, Diabolus solet interponere ali-
quem qui sanitatem impediatur. 40. 1. idque
primum facit clam, deinde facit palam.
41. 6.
- 15 Peccatores iam ætate senes, miserabilio-
res sunt. 42. 9.
- 16 Peccatores sunt sicut columbe seductæ,
quæ ad tecta illius, qui rapuit eas, pul-
los, sine ira ac dolore reuertitur. 42. 11.
- 17 Peccatorum cætica, vlulatus sunt, id est,
corum voluptates plenæ sunt doloribus.
43. vers. 14.
- 18 Cum premuntur laboribus, non quæ-
runt remedium à Deo, sed tantum cin-
lant muliebriter & tãquam iumenta de
temporalibus bonis solliciti sunt. 43. 14.
- 19 Quò maioribus temporalibus bonis abun-
dant, eo solent plura peccata committere.
60. 1. & 6.
- 20 Ideò non Deum, sed bona temporalia
quærent, quoniam amant præsentia emo-
lumenta. 63. 11. & futura nihil curant. 83. 3.
- 21 Peccator non sinit elabi occasiones, quæ
se se offerret illi, multo querendi dñm. 64. 12.

Index rerum,

- 21 Suis peccatis prouocat Deū ad magis
& præsentia supplicia, sed Deus à misericordia
sua reuocatur. 69. 8. 9.
- 22 Quidā Deū se colere velle videtur, quod
tamē cultus nō est, sed negatio vt accidit
frequēter inter sacrorū solēnia. 7. 1.
- 24 Omnium etiam iniquissimorum salutem
optat, & procurat Deus. 76. 9. idque multis
le modis. 77. 10.
- 25 Pro beneficijs à Deo receptis ad amaritudinem
animi & dolorem ipsum exortimur. 78. 12. reuicis præcedentibus.
- 26 Peccamus sæpe quoniam timemus con-
tradidit maioribus prouocantibus nos
ad peccandum. 80. 1.
- 27 Dum quis peccator est, nullum bonum
habet quod offerre possit Deo: confert
ad gratiam protinus consequendam, ut
post modum gloriam. 86. 5.
- 28 Peccatores cum stultissimi sint, tem-
bras ipsas adorant tanquam stellas splen-
didas. 130. 16.
- 29 Eo vsque quidam processere, vt ne
men Dei audire velint. 136. 11.
- 30 Peccatum est quoddam quasi mon-
strum. 137. 13.
- 31 Peccatores etiam curæ sunt Deo, mis-
returque omnium. pag. 190. vers. 2.

Ex verborum.

- 32 Doleat Deus homines (quinimo etiam &
ipsa iumēta perire) quos ipse creauit, re-
demt, &c. 100. 11. maxime quando sunt
ignorantiores. ibidem.
- 33 Priores scelere, priores debent esse sup-
plicia. 102. 11.
- 34 Putāt Deū nonnunquā longē abesse ab
ipsis puniēdis quādo tamē ppe est 104. 1.
- 35 Peccatores quantumcunque excelsos
conterit Deus, quin possit ei quidquam
resistere. 104. 3. 4.
- 36 Cubilia ad quiescendum data, stupris
polluunt, & quidquid iniquitatis, nocte
trahant, statim, vt dies claruerit, festi-
nant implere. 111. 1.
- 37 Peccātes fragrat delicto, solet Deus ex-
citare spe veniæ ac gloriæ. 114. 12. 13. qui
merito reprehēdentur quoniā tantarum
promissionum spe non reuersi sunt ad
Deum. 115. 1.
- 38 Peccatorū infinitus est numerus. 117. 2.
- 39 Christiani multi adeo impii sunt, vt ino-
ribus imitetur homines infideles. 119. 16
- 40 Pati deberent æquo animo supplicia
Dei, siquidem ea meruerunt. 125. 9.
- 41 Tremat qui exultat in peccatis. 130. 7.
- 42 Christi virtute ex peccatorū lacu edu-
cimur. 412. 11.

Index rerum,

Peccatum.

- 1 Peccata solent esse causa cur destituamur Verbo Dei, prophetijs, & gratijs. 5. 8. & 10. 2. & 22. 6. & sacramentis. 11. 14. & bonis etiam temporalibus. 12. 13. & 21. 3. 5. & 22. 7. & 29. 5. & 31. 17. & sequentibus; & 61. 7. & 81. 7. & 82. 11. & 94. & 120. 2. 131. 6. & 136. 6. & sequentibus; & 136. 12. & 214. 10. & 238. 14. & tamen peccatores saepe non aduertunt eas esse peccatorum suorum poenas. 42. 9.
- 2 Peccata sunt quasi vinatia vuarum, est, res inutiles. 16. 1.
- 3 Abundant, imo inundant. 20. 1. 2.
- 4 Dementant hominem. 13. 11.
- 5 Exiecant quodammodo misericordiam Dei. 13. 4.
- 6 Eradicanda sunt, si velimus, vt non iterum pullulent. 64. 12. & 86. 3.
- 7 Dum non tolluntur, multiplicantur. 65. vers. 13.
- 8 Non ferunt fructum speratum. pag. 4. vers. 13.
- 9 Nullius sunt momenti. 211. 1.
- 10 Diligenter in memoria Dei seruamus, vt poenas sumat de eis. 82. 12. Si tamen

Et verborum.

- ad ipsum conuertantur, placatur & mutatur sententiam. 102. 13. reuocatis precedētibus.
- 11 Peccata quando totae tanta sunt, vt solitum numerum excedant, non differt Deus vindictam. 120. 3. & 146. 12.
- 12 Eo sunt grauiora, quod is, qui peccat, receperat à Deo maiora beneficia. 126. 4.
- 13 Ob amaritudinem comparantur absynthio. 145. 7. & 197. 13.
- 14 Peccata omissionis conferuntur agricolae terram non exercenti. 145. 7.
- 15 Ita crescere solent, vt, etsi misericors Deus sit, iam dissimulare nequeat, quin puniat. 190. 2. Quod facit etiam per creaturas inanimatas, quae tamen cessant à puniendo peccatore, cū ille cessat à peccatis. 191. 15. Et 195. 11. & 197. 10. Vide de hac re plura verbo, *obediencia*.
- 16 Peccata foris bona esse videntur, nihil verò solidi gaudij in se habent. 195. 5. Et tamen quidam ea multum diligunt, & quasi rem pretiosam seruant. 195. 9.
- 17 Deus ostendit potentiam suam puniendo peccata, quae latere videbantur. 104. 3. Et nisi resipiscamus, pergit, & puniet acridus. 238. 13.
- 18 Punit Deus peccata per hostes nostros.

Index rerum,

- tanquam per ministros iræ suæ. 261. per multa, idest, per totum caput 2. Nahum & fere per 3.
- 19 Peccata adeo magnum malum sunt, ut videatur fuisse causa incarnationis dei ferendæ. 297. 1. 2.
- 20 Peccatorum numerum certum Deus præstituit, ut cum ad eum ventum fuerit, supplicium sumat. 381. 6. & sequentibus.
- 21 Cum scriptura vniuersæ omnia peccata reprehendit, ea tamen solet exprimere, quæ tunc temporis sunt visitatoria. in populo. 487. 5.
- 22 Misericordia Domini non sæpe confutitur ob peccata nostra. 488. 6.
- 23 Peccatis nostris Deum cruciamus. pag. 489. vers. 8.

Pœnitentia.

- 1 Pœnitentia placandus est Deus. 100. 1. & sequentibus.
- 2 Pœnitentiæ tempore etiam iustis voluntatibus supersedendum est. 103. 16.
- 3 Pœnitentia etiam ea, quæ in iumentis esse potest placatur Deus. 100. 11.
- 4 Pœnitentes redeuntes citò ad peccata grauitèr Deus punire solet. 107. 12. & uis præcedentibus, & Deum ad amaritudinem

Et verborum.

- ritudinem prouocant. ibidem.
- 5 Considerantes, tanquam exemplar aliquè còuersum, & Dei beneficia agnoscentè, ut Paulum, aut Magdalenam; discemus, quo modo demereri Deum possimus. 236. 6.
- 6 Hanc virtutem à peccatore primam omnium requirit Deus. 237. 8.
- 7 Comminatione malorum imminetium mouere nos vult Deus ad pœnitentiam, etsi ea motione indignos. 318. 1. 2. Vx ijs qui ea comminatione non mouentur pag. 327. vers. 1. & 2.
- 8 Multitudine peccatorum commissorum commoueri debemus ad pœnitentiam. pag. 328. vers. 5.
- 9 Exempla suppliciorum, quibus Deus alios peccatores puniuit, nititur mouere nos ad pœnitentiam. 328. 6. 7. quibus tamen sæpe nihil commouemur. 329. 7. quo fit, ut in maximas calamitates incidamus. 9.
- 10 Nisi pœnitentiam egerimus, peribimus; ut & alij multi periere, qui non egerunt pœnitentiam. 329. 2. 3. 5.
- 11 Ad eos qui per pœnitentiam ad Deum reuertuntur, protinus reuertitur ipse Deus. 488. 7.
- 12 Putamus nonnunquam pœnitentia nos non egere,

Index verum,

- egere, eum tamen maxime omnium eger-
mus. 489. 7.
13 Poenitentibus tribuit Deus bona etiam
temporalia. 489. 10.
14 Ut perseveret poenitens in gratia, curet
longissimè abesse ab his quæ ad peccan-
dum, eum allicere solebant. 489. 7.
15 Verbis confessionis nostrorum pecca-
torum consequimur eorum remissionem
à Deo, 86. 3. imò & sine verbis vt Mag-
dalena. At opera etiam necessaria sunt.
pag. 86. vers. 3.

Prælati.

Malis peior prælatus præesse diuino furo-
re decernitur. 82. 11.

Roma.

Vocatur in Scriptura *Ierusalem*. 487. 4.

Reprehendo.

Reprehendendi leniter sunt peccatores
quando tristitia dolore ve aliquo nimis
gravantur. 199. 4.

Refur

Et verborum.

Resurrectio.

- 1 Resurgens Christus ius nobis tribuit
ad resurrectionem. 34. 3.
- 2 Pro peccatis punimur morte tempora-
li, sed propter Christum liberamur ab
æterna; resurgemus enim in vitam æter-
nam si simus eius viua membra. 83. 14.
Christus post resurrectionem diripuit
thesaurum, id est, animas sanctorum, quæ
in thesauro suo receptaculo inferni te-
nebatur. 82. 15. & 412. 11. 12.
- 4 Post resurrectionem Christus iterum ad
se vocauit discipulos suos, qui eum
propter pusillanimitatem deseruerant.
pag. 447. vers. 7.

Sacerdos.

Vide verbo, *Doctor*.

- 1 Sacerdotes sæpe peccata dissimulant
propter suam ipsorum vilitatem tempo-
ralem. 11. 8. & 18. 1.
- 2 Sæpe plus nocent malo suo exemplo,
quàm prosint officio. 18. 1.
- 3 Sacerdotes in Scriptura vocantur *aurum*,
eum reliqua Ecclesia vocetur *argentum*.
pag. 486. vers. 3.

Index rerum,

- 4 Quam castè ac sanctè ministrare debeat. ibidem.
- 5 Nullum fere officium in Ecclesia gratis velle facere sacerdotes quosdam, minoris sanctitatis argumentum est. pag. 468. vers. 10.
- 6 Sacerdotes esse debent, ut arca testamenti, in qua erat lex. 476. 7.
- 7 Sacerdotum noui testamenti figura fuerunt filij Leui. 486. 7.
- 8 Purgatissimos eos reddere potest gratia noui testamenti. ibidem.
- 9 Sacerdotio indigni sunt ignorantes. pag. 22. vers. 6.

Sacramenta.

- 1 Sacramenta septem sunt septem infusoria lucernis, id est, iustis. 373. 1.
- 2 Vim suam habent à Christo. 377. 12.

Sancti.

- 1 Nonnunquam eis Deus dat tempora oris & lætitiæ etiam corporeæ. 68. 4.
- 2 Pauci sunt. 137. 1. & 143. 1.
- 3 Deus finit sanctos pati (quoniam diligens eos) ut ex malis sibi coronas comparent. pag. 331. vers. 16.

Ex verborum.

- 4 Dicuntur lucernæ, quoniam ad imitationem Christi lucent in Ecclesia. pag. 373. vers. 1.
- 5 Sancti, cū videant se præ alijs dilectos, quantum debeant Deo. 464. 2. j.

Sicut.

In Scriptura nonnunquam significat non æqualitatem, sed correspondentiam. 487. 4.

Spes.

- 1 Spem suam in Deo non collocans, frustra laborat: imò labore suo morbos & calamitates, & mortem suam querit. 74. 1. quo experimento persuasi, iam deinceps in solo Deo speremus. pag. 87. vers. 4.
- 2 Sperant iusti se à Deo liberandos ex quibusvis periculis. 245. 7.

Superbi.

- 1 Nolunt cum humilibus, id est, pauperibus conuersari. 126. 7.
- 2 Ipso corporis motu ostendunt se velle honorari. 153. 1.

Index verum,

3 Rebus omnibus suis superbiam indicat suam. pag. 155. vers. 8.

Templum.

Templorum ædificatorum studiosos non Deus vult. 338. 2. & sequentibus. & 348. 16. & sequentibus.

Ternarius.

Ternario numero magnus numerus significatur in Scriptura, sed visitatus tamen. At cum ei aliquid additur, significatur excessus insolitus. 121. 3.

Ubera.

Voluptatem excedentem significare solent. pag. 10. vers. 2.

Voluptates.

- 1 Earum excessus, & nimietas reprehenditur. 133. 15. 136. 1. & 154. 4. & sequentibus.
- 2 Earum exitus & poena. pag. 136. vers. 1. & pag. 155. vers. 7.
- 3 Deberent superfluis voluptatibus non abundare.

Et verborum.

- abundare, aut deliciis servire, qui vivunt in Ecclesia ubi Deus colitur, & tot pauperes sunt quibus Deus benefacere præcipit. 153. 1. & 155. 6.
- 4 Carnales quia vident aliquando spirituales viros necessitate corporis coactos non nihil sibi indulgere in gloriam Dei, putant se posse voluptati servire. 154. 5. 6.

Votum.

Et si erant quidam defectus tolerabiles in hostijs voluntariè oblati non tamen in his, quæ offerebantur ex voto. 470. 14.

IN.

INDEX IN EVANGELIA

tam de tempore quam
de Sanctis.

Dominica. I. Adventus.

Abes multa huic Euangelio
accomodatissima in indicere-
rū verbo *iudicium*, quæ frustra
hoc loco repeterentur.

Dominica. II. Adventus ex

Matthæi cap. II.

Versus. 2. *Cum audisset in vinculis, &c.* Vide in
indice rerum verbo *Doctores*.

Versus 3. *Tu es qui venturus es*, Vide in indi-
ce verbo *christus*.

Versus. 8. *Quid exiis in desertum videre, &c.*
Circa quæ verba poterit aptè conciona-
tor peccatores ad penitentiam excita-
re. De qua in indice rerū verbo *peniten-*
tia habentur permulta; & nonnihil ver-
bo *ieiunium*.

Ver

De tempore.

Versu. 10. *Ecce ego mitto Angelum meum, &c.*
Vide in indice rerum verbo *Angelus* &
verbo *Ioannes Baptista*.

Dominica. III. Adventus ex
Ioannis. I.

Versu. 20. *Confessus est & non negavit & confes-*
sus est. Repetitione uti solet Scriptura &
verbis pluribus ad idem significandum
vide in indice regularū scripturæ, regu-
la. 4. & 5.

Ibidem non sum ego Christus, Ioānes Baptista
Christus quidem minime erat, At erat
Christo simillimus. Ad quam rem con-
firmandam consule indicem rerum ver-
bo *Angelus*, verbo *Christus*, & Verbo *Ioan-*
nes Baptista.

Versu. 17. *Ante me factus est* vide in indice
rerum verbo *Christus*.

Dominica 4. Adventus ex Luca. 3

Versu. 3. *Prædicans Baptismum penitentia* vide
indicem rerum in verbis *Peccator*, *Pecca-*
tum, *Penitentia*, *Doctores*.

In Nativitate Domini.

Opus hoc Nativitatis Christi magnum
fuit, & reuerētia ac admiratione dignis-
simum.

Verfu

Index Euangelia,

Versu 17. *Non discedebat à templo vide in indice rerum verbo oratio.*

In Circuncisione Domini Luca.

Notatum est nomen eius Iesus. Consule in indice rerum verbo Christus & verbo Passio. Voluit circumcidi ut obedientie illustre hominem preberet exemplum. Vide indicem rerum verbo Obedientia.

In Epiphania Matthai. 2.

Versu. 1. *Venerunt Hierosolymam. Hoc Magorum iter ad Hierosolymam, allegorice significavit gentium aduentum ad Iherosolimam cuius typus est Hierusalem. Quædam ex his quæ habes in indice rerum verbo spes possent non inepte huic occasioni accommodari.*

Versu. 2. *Hi est qui natus est rex Iudeorum. Consule indicem rerum verbo Christus circa hæc, quàm circa sequentia verba huius Euangelij.*

Ibidem *Videmus eius stellam, & venimus. agis de horum Magorum prompta obedientia vide indicem rerum verbo Obedientia.*

Versu. 11. *Obtulērunt ei munera vide indicem rerum verbo Potum & verbo Misericordia quatenus hæc munera Christo, tanquam pauperi*

De tempore,

pauperi etiam data fuere.

Dominica infra Epiphaniā. Luc. 2.

Versu. 46. *tenerant illum in templo, &c. Quatenus Christus tunc temporis coepit gerere munus Apostoli, & Doctoris, vide rerum indicem Apostolus & Doctor.*

Versu. 51. *Erat subditus illis. Vide in indice rerum verbo, Obedientia.*

Dominica. 2. Ioannis. 2.

Versu. 1. *Nuptiæ factæ sunt, &c. De contrahendo matrimonio expectata diuina voluntate, non voluptate aut gloria mūdāna, vide indicem rerum verbo, Obedientia.*

Dominica III. Matthai. 8.

Si leprosus hic & hic paraliticus dicatur esse typus peccatoris veniā suorum peccatorum procurantis media poenitentia habes multa verbo poenitentia in indice rerum, quæ facili huius Euangelio accommodari possunt.

Dominica. IIII. Matthai. 8.

Versu. 23. *Ascendente Christo in nauiculā, &c. ecce motus factus est in mari, &c. Tractari hoc loco posset de sanctorum afflictionibus de qua re in indice rerum verbo Sancti.*

Versu,

Index in Evangelia,

Versu. 26. Quid timidi estis modice fidei? Omnia quæ habes in indice rerum verbo spiritus in hanc rem conueniunt.

Quinquagesima. Luca. 18.

Versu 41. Quid tibi vis faciam? Domine vi deus respice, &c. Quam facile obtineat peccator à Deo remissionem peccatorum. Vide verbo Penitentia in indice rerum.

Quadragesima.

Feria. 4. cinerum Matthæi. 6. & de Ecclesiastica ceremoniâ cineris. Memento homo quia pulvis es, &c. Vide verbo Mori in indice rerum.

Versu. 17. Cum reuinat unge caput tuum, &c. Vide verbo Unguentum in indice rerum.

Feria. 2. Dominice. 1. consule indicem rerum verbo Iudicium.

Feria. 3. versu. 2. Domus mea domus orationis, &c. de indicem rerum verbo Oratio.

Feria. 6. versu. 3. Iacebat multitudo languentium, &c. Qui typus erant hominum peccatorum, Consule indicem rerum verbo Peccator & peccatum.

Versu. 4. Angelus descendebat. Vide verbo Angelus in indice rerum.

Monebatur aqua, quæ gratia Dei remittentis peccata typus fuit ob facilitatem mendiciorum.

De tempore.

diorum, quibus Deus remittit illa. Vide verbo, Penitentia in indice rerum.

Dominica. 2. Feria. 2. Ioannis 8. versu. 21. In peccato vestro moriemini. Vide indicem rerum verbo Mori, Peccator, & Peccatum.

Feria. 3. Matthæi 23. versu. 2. Super cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi. Malis peior prælatus præesse diuino furore discernitur. &c. &c.

Secundum opera eorum nolite facere. Exempli mali, autores Scriptura homicidas appellat, & eos breui punit Deus 4. &c.

Feria. 4. versu. 21. Dic ut sedeant hic duo filii mei, &c. vide indicem rerum verbo Superbi.

Feria. 5. De diuite avaro, Habes multa in indice rerum verbo Diuites, & Diuitie.

Versu. 22. Fallax est ut morevetur Mendicis, &c. mortuus est autem & diues. Vide in indice rerum verbo Mori.

Sepultus est in inferno vide in indice rerum verbo Infernas.

Versu. 30. Penitentiam agent. Vide in indice rerum verbo Penitentia.

Feria. 6. Matthæi. 21. versu. 13. Plantauit vineam, Id est Ecclesiam. Habes multa de hac re in indice rerum verbo Ecclesia.

Sabbato Luca. 15. Vide in indice rerum verbo.

Index in Euangelia,

bo Dñes. & Dinitia Peccator & Peccatum.
Versu. 18. cum sequentibus. In indice reru
verbo *Pœnitentia* multa sunt his quæ hic
dicuntur accommodatissima.
Versu. 23. *Manducemus et epulemur.* Hoc con
minium typus est Eucharistiæ, de qua ha
bes nonnulla in indice rerum verbo
Eucharistia.
Dominica. 3. Luca. 11. versu. 14. *Illud erat
mutum.* Typus est peccatoris nolentis
accedere ad sacramentum pœnitentiæ.
Vide indicem rerum verbo *Peccator, Pec
catum, Pœnitentia.*
Feria. 4. De Paralytico, qui est typus pecca
toris pœnitentis, consule eadem verba,
quæ in præcedenti Dominica.
Sabbato Ioannis. 8. Versu. 11. *Nec ego te cõdem
nabo, vade in pace.* Quam facile Christus
peccata remittat vide in indice rerum
verbo pœnitentia, & verbo *Reprehen
dere.*
Dominica. 4. Feria. 6. Ioannis. 11. Poterut huic
Euangelio accommodari quædam ex his
quæ habes verbo *Peccator,* cuius typus
fuit Lazarus, & verbo *Peccatũ,* cuius tye
pus fuit Mors, & sepulchrũ foetidũ La
zari; & quædam ex his quæ habes verbo
Mors, & verbo *Resurrectio.*

De tempore.

Feria. 5. Luca. 7. De Magdalena peccatrice
cõsule indicẽ rerum in verbis *Christus,
Doctõr & Doctrina Euangelica Ecclesia, Pec
catum, Pœnitentia.* Vnde non pauca desu
mi poterunt ad rem huius Euangelij.
Feria 6. Ioannis 11. Versu. 5. *Expedi ut vnus mo
riatur.* Vide indicem rerum verbo *Passio,
& verbo Mors,* numero. 2. & ultimo.
Sabbato Ioannis 11. Versu. 19. *Ecce mundus to
tus post eum abiit.* Vide indicem rerum ver
bo, *Doctõr, & Doctrina Euangelica.* versu. 33.
Ambulate dum lucem habetis. vide verbo
Pœnitentia, in indice rerum.
Feria 6. de Passione Domini. Vide indicẽ reru
verbo, *Passio.*
Dominica Resurrectionis. Vide in indice reru
verbo, *Resurrectio.*
In Ascensione. Vide in indice rerum verbo,
Christus, num. 10. 12. 14.
Dominica 1. post Pentecosten Luca 6. versu. 36.
Estote misericordes. Vide in indice rerum
verbo, *Misericordia.*
Dominica 14. Luca. 7. Si agendum sit de mor
te. Vide in indice rerum Verbo, *Mors.*
Dominica 24. de Antichristo. Habes multa in
indice rerum verbo, *Antichristus.*

Communia Sanctorum,

Commune Sanctorum.

Vide verbo, *Sancti* in indice rerum.

Commune Apostolorum, Euangelistarum, Doctorum, & Pontificum.

Vide in indice rerum verbo, *Apostolus, Doctor, Sacerdos.*

Commune Martyrum.

Vide in indice rerum verbo, *Mors, & verbo, Sancti.*

Propria Sanctorum.

Ad hæc desumi possunt multa ex his quæ diximus communia esse sanctis, sed quædam præterea occurrunt specialiora.

In conuersione Diui Pauli.

Initio suæ conuersionis profectus est in Arabiam. 187. 19.

In

Propria Sanctorum.

In id Domine quid me vis facere. Paulum non imitantur, qui sunt quasi arcus dolosus qui aliò mittit sagittam, quam velit sagittarius 44. 16.

Incarnationis siue Annunciationis festum.

Vide supra in hoc indice verbo, *Natiuitas.* In ea verba, Ecce ancilla Domini, si agendū sit de humilitate. Vide quædam in indice rerum verbo, *Humilitas.*

In festo Sanctorum Petri, & Pauli. In id.

Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, habes multa de hac re in indice rerum verbo, *Ecclesia.*

Sancti Michaelis dedicatio.

Habes multa verbo, *Angelus, & de ipso Michael.* Vide pag. 356. vers. 8.

In festo Sancti Francisci.

Disce à me quia mitis sum & humilis. Vide in indice rerum verbo, *Humilitas.*

99993

Festum

Propria Sanctorum.

Festum omnium Sanctorum.

Vide in indice rerum verbo, *Sancti*. Et
omnia quæ diximus esse cōmunia Apo-
stolorum, Doctorum, Martyrum, &c.

Dedicatio Templi.

Vide indicem rerum verbo, *Templum*.

F I N I S.

IN
HOSEAM
PROPHETAM
COMMENTARIUM.

Caput. I.

VERBVM Domini,
quod factum est ad Ho-
see filium Beeri in die-
bus Ozia, Ioatan,
Achaz, Ezechiae regum
Iuda, & in diebus Iero-
boam filij Ioas regis Israel. 2. Princi-
pium loquendi Domino in Hosee: &
dixit Dominus ad Hosee. Vade, sume
tibi uxorem fornicationum, & fac fi-
lios fornicationum: quia fornicans for-
nicabi-

2. *In Hoseæ Cap. 1.*

nicabitur terra à Domino. 3 Et abiit, & accepit Gomer filiam Debelaim: & concepit, & peperit ei filium. 4 Et dixit Dominus ad eum, Voca nomen eius Iezrael: quoniam adhuc modicū, & visitabo sanguinē Iezrael super domum Iehu, & quiescere faciam regnū domus Israel. 5 In illa die conteram arcū Israel in valle Iezrael. 6 Et concepit adhuc, & peperit filiam & dixit ei, voca nomen eius absq; misericordia, quia non addam vltra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum. 7 Et domui Iudā miserebor & saluabo eos in Domino Deo suo: & nō saluabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus. 8 Et ablastrauit eam, quæ erat absque misericordia. Et concepit, & peperit filiū. 9 Et dixit: voca nomen eius, Non populus meus, quia vos non populus meus, & ego non ero vester. 10 Et erit numerus filiorū Israel quasi arena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur. Et erit in loco vbi dice-

In Hoseæ Cap. 1.

3

tur eis, Non populus meus vos: dicitur eis, Filij Dei viuentis. 11 Et congregabūtur filij Iudā, & filij Israel pariter: & ponent sibi met caput vnum, & ascendet de terra: quia magnus dies Iezrahel.

In diebus Ozia. Regnante apud Assyrios Sardanapalo; apud Latinos Proca Syluius, cui successit Emilius, & ei Romulus, Hiero. Amos. 1. & Euseb. in Chronic. Ezechias autem regnavit. 12. anno Romuli, Hieron. Esaiæ. 1. & Euseb. in Chronicis. Et in diebus Hieroboam. Ozias regnavit annis. 52. meminit igitur Regis Samariæ, & quia aduersus eum prophetauit, & vtrō tendat se coepisse prophetare initio regni Ozia, id est, in illis. 14. annis quibus regnavit Ozias regnante Hieroboam; quod intelligitur ex 4. Reg. 14. & 15. & eodem tempore prophetarent Amos, ut patet in eius cap. 1. & Ionas. 4. Reg. 14.

2 Principiū loquēdi Domino. Id est, prius per Osee loquutus est, quā per alios. Hierony. vel cū loqui coepit per Osee, hoc fuit eius initium.

Suave tibi uxorem fornicationum. Valde fornicationi deditam.

A 2

elias

4 *In Hosea Cap. 1.*

Filios fornicationum. Qui matris exemplū sequuti valde etiam fornicabuntur. cap. 2. *Filiorū illius non miserebor, quia filij fornicationum sunt.* &c. 4. *Et cū effeminatis sacrificauerunt.*

Fornicans fornicabitur. Valde in idolatria perseverabunt decem tribus.

3 *Et abijs.* Vide magnum exemplum obedientie.

4 *Adhuc medicū, & visitabo.* Breui enim puniā eos reges, qui populo meo, qui dicitur Iezrael, idest semē Dei, autores fuerunt idololatriæ malo suo exēplo & vitulos cōseruādo; & ita illos spiritualiter occiderunt, feceruntq; ut à me morte corporis afficerentur.

Regnū domus Iezrael. In Zacharia enim defecit posteritas Iehu; & post annos. 49. penitus ductæ sunt in captiuitatem decem tribus, & tunc penitus hoc impletum est.

5 *In illa die conteram.* Tunc, cum quiescere fecero regnū Iezrael, ita eos confringam, & debilitabo, ut resurgere, aut rebellare iam nequeant.

In valle Iezrael. In valle populi mei, sed illā norat, quæ est ad urbem Iezrael, quæ erat plusquam decem mille passuum. Vbi effundi cœpit sanguis idololatrarū, Iezabelis & domus Achab.

In Hosea Cap. 1.

5

6 *Et peperis filiam.* Ut ostendat statum populi in captiuitate, qui infirmus erat, & victorum contumelijs subiectus.

Non ad Iam vltra. Hierony. quia vsq; hodie Persarum regibus deseruiunt & nunquam est eorum soluta captiuitas. Excipiūtur ij, qui transferunt ad Robeam: ut patet. 1. Paral. 11. & ex Iosepho. 8. antiquit. cap. 10.

7 *Et domui Iuda miserebor.* Non enim capiētur à Sennacherib, & capti à Babylo- nys, dimittentur tandem.

In Domino Deo. Virtute mea ipsis nō pugnantibus, & ita dimissi sunt à Cyro, & in Domino, idest, per filium meum, ut possit ex eis nasci in Bethlehem. Chal. in verbo Domini Dei eorum.

8 *Et ablasteram.* Destituentur Iezraelitæ verbo Dei, prophetijs, & gratijs.

Et peperis filium. Qui significat statum huius populi, quō tempore vires, & potentiam habebat: tunc etiam relinquetur à Deo, & cum gentibus mistus non erit populus Dei.

10 *Et erit numerus filiorum.* Etiam si Iezrael secundum carnem exerceatur, tamen magna multitudo erit tunc filiorum Iezrael secundum spiritum, credentibus nonnullis.

Iudæis, & plurimis gētilibus, qui allegorice significantur per filios Israel, & per puerū Loami, & puellam Loruhamā, sed per Loami, qui statim conuersi sunt; per Loruhamā remotissimæ gentes, diuque in infidelitate mansuræ.

11 Filij Iudæ, Conuersi ex Iudæis, & filij Israel conuersi ex gentibus. Aug. 22. contra Faust. c. 89. Vide Rom. 9.

Ascendent de terra, Hieronymus resuscitabuntur quasi ab inferis, qui mortui erāt in infidelitate, vel multiplicabuntur per orbē, ut alijs prædicent, vel ascendent de terra captiuitatis suæ, id est, desinent captiui teneri à Diabolo.

Quia magni dies Ierusalem. Id est, illo die prodigiosum potentie suæ, Deus opus ostendet congregans filios Dei ex Iudæis, & ex gentibus.

Caput. II.

Dilecte fratribus vestris, Populus meus: & sorori vestræ, Misericordiam consecuta. 2 Indicate matrē vestram, iudicate, quoniam ipsa non uxor mea, & ego non vir eius: auferat for-

fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio huberum suorum: 3 Ne fortè expoliē eam nudam, & statuat eam secundum diem natiuitatis sue: & ponam eam quasi solitudinē, & statuam eam velut terram inuiā, & interficiam eam siti. 4 Et filiorum illius non miserebor: quoniam filij fornicationum sunt, 5 quia fornicata est mater eorum, confusa est quæ concepit eos; quia dixit: Vadam post amatores meos qui dāt panes mihi, & aquas meas, lanā meam & linum meum, oleū meum & potū meum. 6 Propter hoc ecce ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eā maceria, & semitas suas non inueniet. 7 Et sequetur amatores suos, & non apprehendet eos: & quæret eos, & non inueniet, & dicet: Vadam, & reuertar ad virum meum priorem: quia bene mihi erat tunc magis quàm nunc. 8 Et hæc nesciuit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicavi ei, & turum quæ fecerunt Baal. 9 Idcirco

8 *In Hosea. Cap. 11.*

conuertar, & sumam frumentum meum
in tempore suo, & vinum meum in tem-
pore suo, & liberabo lanam meam, &
linum meum, quæ operiebant igno-
miniam eius. 10 Et nunc reuelabo stul-
titiā eius in oculis amatorum eius
& vir non eruet eam de manu mea:
11 Et cessare faciam omne gaudium
eius: solennitatem eius, neomeniam
eius, sabbathum eius, & omnia festa
tempora eius: 12 Et corrumpam vi-
neam eius, & ficum eius de quibus di-
xit, Merces hæc mea sunt, quas dedi-
runt mihi amatores mei, & ponam
eam in saltum, & comedet eam bestia
agri: 13 Et visitabo super eam diem
Baalim, quibus accendebat incensum
& ornabatur in aure sua, & monil
suo, & ibat post amatores suos, &
mei obliuiscatur, dicit Dominus
14 Propter hoc ecce ego lactabo eam
& ducam eam in solitudinem: & lo-
quar ad cor eius: 15 Et dabo ei vi-
ditores eius ex eodem loco, & Val-
lem-Achor ad aperiendam spem: &
cane

In Hosea. Cap. 11.

cane ibi iuxta dies iuventutis sue,
& iuxta dies ascensionis sue de ter-
ra Egypti. 16 Et erit in die illa ait
Dominus: vocabit me Vir meus, &
non vocabit me ultra Baalim. 17 Et
auferā nomina Baalim de ore eius &
non recordabitur ultra nominis eo-
rum. 18 Et percutiam cum eis soc-
cus in die illa cum bestia agri, & cum
voluere cæli, & cum reptili terræ, &
arcum & gladium, & bellū conteram
de terra: & dormire eos faciam fidu-
cialiter. 19 Et sponsabo te mihi in
sempiternum: & sponsabo te mihi in
iustitia & iudicio, & in misericordia
& in miserationibus. 20 Et spōsabo
te mihi in fide: & scies quia ego domi-
nus. 21 Et erit in die illa, exaudiam,
dicit Dominus, exaudiam cælos, & il-
li exaudiet terram. 22 Et terra exau-
diet triticum, & vinum, & oleum: &
hæc exaudiet Iezrael. 23 Et semina-
bo eam mihi in terram, & miserebor
eius, quæ fuit absque misericordia.
24 Et dicam non populo meo, Popu-

10 In Hosea. Cap. 111.

Ius meus est tu: & ipse dicet: Deus meus est tu.

1 *De te fratribus vestris.* Loquitur viris duarum tribuum tunc viventibus. Ne contemnatis decem tribus, & gentes, bene potestis eas vocare fratres, aliquando enim erunt, & miserebor eorum, cum filius meus venerit, & Evangelium predicatum erit.

2 *Indicate matrem vestram.* Interim vos redite ad vos ipsos, & increpate matrem vestram, ne eadem ipsa patiat. Prædicit Synagoga, id est, duabus tribubus calamitates quas passura est & statim felicitatem, ab illis verbis. Propter hoc ecce ego lallabo eam quæ felicitas completa fuit tempore Christi, ut patet ex ultimis verbis huius cap. expositis ex Rom. 9. Pro *Indicate*. Hebr. obiurgate.

A facie sua. Ita enim impudenter colit idola, ut vultu ipso ostendat.

De medio viderum. Id est, cum summa voluptate idola colit. Notatur in verbis libidinosa voluptatis excessus. *Prou. 7. Inebrietur videribus.*

3 *Expositem eam nudam.* Id est, ne priuam eam omnibus spiritualibus bonis, quæ à me accepit.

Secunda

In Hosea Cap. 11. 11

Secundum diem natiuitatis sue. In Egypto enim nata est, & qualis fuerit in sua natiuitate, late docet Ezechiel cap. 16.

Quasi solitudinem. Ut nihil in ea maneat quod placere possit.

Et terram inimicam. In qua bestiae multiplicantur, id est, immania vitia. *Sin.* Penuria omnium bonorum, præsertim verbi Dei. Amos. 8.

5 *Post amatores meos.* Post Egyptios, & Assyrios, per quorum amicitiam & mores, & idololatriam, quam imitata sum, effecta sum diues.

6 *Ecce ego sciam viam tuam.* Multis calamitatibus te affligam, faciam ut non possis ad eos ire, nisi cum magno labore, & dolore.

Et sciam eam macerem. Si hoc satis non fuerit, ut reuertaris ad me, faciam, ut nullo modo exire possis, obsideberis enim à Chaldæis.

7 *Et sequetur amatores suos.* Conabitur exire, ut auxilium ab eis habeat in obsessione, sed non poterit.

8 *Quia fecerunt Baal.* Ex quo argento, & auro fecerunt idola Baal, id est Ioui.

9 *Idcirco conuertar.* Quia dona mea esse non agnouit, & illa in honore Idolorum contulit,

12 In Hosea Cap. II.

tulit, conuertam me ad ipsam, quæ putabat me oblitum esse & auferam illi quæ de di, & tunc intelliget meæ esse.

1. *Libero bolaniam meam*, Pro libero, Hebraicè est verbum Natsal, quod est auferre, quod contra fas ab aliquo possidebatur, vt Gen. 31. *Dona indit substantiam patris vestri, & dedi mihi* ita Rom. 8. *quis ipsa erant in liberabitur*, &c. grauabatur enim, & tyrannide quâdâ tenebatur, feruiedo malis.

2. *Quæ operiebant ignominiam eius*, id est, quibus velabatur, ne nuda turpiter videretur, & ignominia ac pudore afficeretur.

3. *Stultitiam eius*, Magnitudine supplicij ostendam, quàm stulta fuerit recedendo à me, à quo tantâ bona habebat, & quàm peccatrix fuerit. 2. Reg. 13. *Noli frater mi, noli facere stultitiam hanc*, &c.

4. *Omne gaudium eius*, Cum ab inimicis Babylonis capietur, Solemnitatem eius Hier. Pascha, Pentecostes, Tabernaculorum, Nomeniam, Calendas, num.

5. *Festa tempora*, Ceteras solemnitates.

Corrumpã, Non solum prouentibus agrorum, sed ipsi etiam agri priuabuntur vstantibus omnia hostibus.

Ponans ea, Ita legendum ex Hebræo, & Græco, id est, vineam, & ficum, & cetera huius-

In Hosea Cap. II. 13

huiusmodi. Corrupte legitur, *eam*.

13. *Bestia agri*, Hostilis exercitus.

Dies Baalim, Purgara los peccados quæ hizo entonces.

Insure sus, Vt Christiani se ornant in festis Sanctorum.

14. *Propter hoc*, Id est, misertus tantæ calamitatis.

15. *Lacabo eum*, Dulcibus Euangelij verbis, & promissionibus eam pelliciam, vt lata veniat ad labores, & persecutiones relictis omnibus, vt venira solët, qui decipiuntur.

Ducam eam in solitudinem, Segregabo eam ab amatoribus, & ab omnibus, quæ persuasioni meæ ob stare poterunt. Faciam vt ex corde suo ei sciat omnes affectus rerum temporalium, quasi iam inter eas non viueret.

Et loquar ad cor eius, id est, verba blanda, & consolatoria loquar ei. Ita Esaie 40. Et Genes. 34. *Tristemque delinuit blanditijs*, in Hebr. locutus est ad cor adolecentulæ.

17. *Vinitores eius*, Ex gente sua dabo ei custodes, & Magistros, Apostolos, & Apostolicos viros.

Et vallem Achor ad aperiendã spem, Tribulationibus quandoque exercebitur, quibus eius spes multum confirmabitur.

14 In Hosea Cap. II.

Intra dies ingenuitatis sue. Vt cecinit gratias Deo agens, cum egressa est ex Aegypto. Exod. 15. Cantemus Domino.

16 *Vocabit me vir meus.* Vocabulo amoris utetur in me non timoris, vel (iuxta Hiero.) non me vocabit Baali, ne dum aliud loquitur, alterius recordetur, & virum vocans, idolum cogitet.

17 *Et auferam nomina Baalim.* Tanti longe aberit a colendis idolis, ut ea ne nominet quidem.

18 *Percutiam eis fedus.* Faciā ut bestiz agri eis non noceant, id est, tyranni.

Cum voluere cali, id est, cum superbis. *Cum repitili,* id est, cum eorum ministris. Venient enim omnes ad Euangelium Esa. 11. *Habitabit lupus cum agno, &c.*

19 *Et arcum & gladium,* id est, summa pax erit concurrentibus omnibus ad Euangelium. Esa. 11.

Et sponso te mihi. Fœdere in æternum duraturo, non ut synagogam. Sponsam dicit propter ardentiorē amorem.

In iustis, &c. Has tibi attras in desponsatione præbebo, ut sis iusta erga Deum, & erga proximos, hoc vocat iudiciū, & per misericordiam de aliorum malis doleas, & per miserationes ei subuenias.

In Hosea Cap. III. 15

20 *In fide.* Non per opera legis, sed per fidem Christi.

21 *Exaudiam celos.* Faciam quod celi volunt, ut, scilicet imbrem in terram mittat, & quod vult terra, id est, ut imbrem capiat, & ut tritici, & olei, & vini sit copia.

22 *Exaudient Izrael.* Facient quod vult populus Dei, id est implebunt eum bonis.

23 *Et seminabo eā mihi.* Spargam hanc Synagogam, iam factam ecclesiam meam, per orbem, ut ubiq; predicet & manifestet gloriam meā, quod dicit propter Apostolos, &c.

Caput III.

T dixit Dñs ad me, Adhuc vade, dilige mulierē dilectam amico & adulteram sicut diligit Dominus filios Israel: & ipsi respiciunt ad deos alienos, & diligunt vinā & iuvarum. 2 Et fodi eam mihi quindecim argenteis, & coro hordei, & dimidio coro hordei. 3 Et dixit ad eam, Dies multos expectabis me: non fornicaberis, & non eris viro: sed & ego expectabo te. 4 Quia dies multos sedebunt filij

16 In Hosea Cap. III.

filijs Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine ephod, & sine theraphim, & post hæc reuertentur filij Israel, & querent Dominum Deum suum, & Dauid regem suum, & pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius nouissimo dierum.

1 **A**dhuc uade. De vniuersis tribubus, sed præsertim de ducibus loquitur. Monetque ut resipiscant, & prædicet earum excacationem. *Dilectam amico adulteram.*

Sicut diligit Dominus filios Israel. Vniuersorum enim salutem optat, licet iratus esse videatur.

Ad Deos alienos. De suo tempore loquitur, post Christi enim aduentum idola non coluerunt.

Vinagia vuarum. Hierony. res inutiles, & somnie traditionum hominum. Vel amissa gratia aridi sunt. Idem.

2 *Et fodi eam mihi:* Mancipauit eam mihi, ut mea esset.

Quindecim argenteis. Hieron. adulteræ pretium est, non ut cum Propheta dormiat, sed ut contemta mercede sua adulterari desistat,

In Hosea. Cap. III. 17

fistat. Per coram, qui habet triginta modios & semicorum intelligit legem; quam populus accepit quadragesima quinta die, ex quo egressus est de Aegypto; per *quindecim autem argenteos*, egressionem ipsam; quæ fuit decima quinta die mensis Nisan. His enim beneficijs, quasi mercede, est in Dei seruitutem conductus, ex Hier.

3 *Dies multos expectabis me.* Hier. idest, nec alijs amatoribus turpiter te prostitues, nec mihi viro à quo conductus es, legitime coniugeris. Ac ne putes tibi iniuriam fieri, *Et ego expectabo te*, &c. Expectat igitur Deus futuram in mundi fine conuersionem Iudæorum; & illi interea sine Deo, & sine idolis viuunt.

4 *Dies multos sedebunt:* more viduarum, atque parentum excacati, *sine Ephod*, quæ vestis sacerdotalis est, id est, sine sacerdotio. Hieron. ad Marcellam, epistolare, &c.

Sine theraphim. Theraphim vocat idola, aut ut hic, & in epistola citata exponit Hieron. ex latuas templi, vestiumque sacerdotium.

5 *Et pauebunt ad Dominum:* magna reuerentia Christum colunt.

Et ad bonum eius, ad beneficia magna quæ per Christum à Deo accipient.

Caput. IIII.

1 Vdite verbū Domini fili Israel, quia iudicium Domīno cum habitatoribus terræ: nō est enim veritas, & nō est misericordia, & nō est sciētia Dei in terra. **2** Maledictū & mendaciū & homicidiū & furtū & adulteriū inuenerunt, & sanguis sanguinē tetigit. **3** Propter hoc lugebit terra, & infirmabitur omnis qui habitat in ea, in bestia agri, & in voluere cœli: sed & pisces maris congregabūtur. **4** Verūtamen vnusquisq; nō iudicet: & nō arguatur vir: populus enim tuus sicut hi qui contradicunt Sacerdoti. **5** Et corruet hodie, & corruet etiam propheta tecum: nocte tacere feci matrem tuā. **6** Contieuit populus meus, eo quod non habuerit sciētiam: quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi: & oblita es legis Dei tui, obliuiscar filiorum tuorum & ego. **7** Secundum multitudinem eorū sic

sic peccauerunt mihi: gloriam eorum in ignominiam commutabo. **8** Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem eorum subleuabunt animas eorum. **9** Et erit sicut populus, sic sacerdos: & visitabo super eum vias eius, & cogitationes eius reddam ei. **10** Et comedent & non saturabuntur: fornicati sunt, & non cessauerunt, quoniam Dominum dereliquerunt in nō custodiendo. **11** Fornicatio & vinū, & ebrietas auferunt cor. **12** Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annūtiavit ei: spiritus enim fornicationum decepit eos, & fornicati sunt à Deo suo. **13** Super capita montium sacrificabant, & super colles accēdebant thymiamia: subtus querum & populum & terebīthum, quia bona erat vmbra eius: ideo fornicabuntur filie vestre & sponse vestre ad altera erunt. **14** Non visitabo super filias vestras, cum fuerint fornicatae, & super sponas vestras cum adulterauerint: quoniam ipsi cum meretricibus con-

B 2 uer.

20 In Hosea Cap. IIII.

uerfabantur, & cum effœminatis sacrificabant, & populus non intelligens, vapulabit. 15 Si fornicaris tu Israel, non delinquat saltem Iuda: & nolite ingredi in Galgala, & ne ascenderitis in Beth-âuen, neq; iuraueritis, Viuit Dominus. 16 Quoniam sicut vacca lasciuens declinauit Israel: nûc pascet eos Dominus, quasi agnum in latitudine. 17 Particeps idolorum Ephraim dimitte eum. 18 Separatum est conuiuium eorum, fornicatione fornicati sunt: dilexerunt afferre ignominiam protectores eius. 19 Ligauit eum spiritus in alis suis, & confundentur à sacrificijs suis.

1 *Alte verbum Domini.* Decem tribubus potissimû loquitur semper, licet aliquando etiam breuiter loquatur & duabus. Enumerat eorû peccata vt videât, quàm merito irascatur Deus.

Iudicium, Expostulatio, & obiurgatio.

Veritas, vt fidem seruet proximo.

2 *Maledictum:* detractio, & maledictio, siue execratio.

Inundauerunt: Hieron. non dixit eff, sed, vt abund-

In Hosea Cap. IIII. 21

abundantiam delictorum ostenderet, intulit inundauerunt.

Sanguis sanguinem tetigit Peccatum peccato additur. Gregor. homil. 11. in Ezech. & Chaldaeus.

3 *Lugebit terra.* Vastabitur, & sterilis reddetur.

Et infirmitur. Deficiet, & morietur.

In bestia agri, simul cum bestia agri, quæ, deficientibus hominibus, deficiunt, vt ait Hierony.

Pisces maris congregabuntur, id est peribunt. Hierem. 8. *Congregans congregabo eos.*

4 *Vnusquisq; non iudicat.* Nemo hunc populum reprehendat, nihil enim proficiet.

Sicut i; qui contradicens sacerdoti. Ille tunc populus, ô Israel impudentiam habet eorum, qui magistris, & sacerdotibus suis contradicunt. Itaq; nihil ager, qui eum reprehenderit.

5 *Corruet hodie.* Citò in captiuitatem ducetis tu, & Pseudopropheta tui.

Nocte tacere feci matrem tuam. Cum nox tribulationis, & captiuitatis venerit, mater tua confusa, & conuicta tacebit, agnoscer enim se illis supplicijs dignam esse. Mater est populi frequentia: filii sunt singuli de populo. ex Hierony.

22 In Hosea Cap. IIII.

6 Conticuit populus meus. Confusus & contuitus.

Non habueris sapientiam. Timorem Dei.

Quia tu scientiam repulisti. Quia me non colis, neque times, auferam tibi, d Israel sacerdotium; & cum eo omnia spiritualia bona. Et etiam, quia magna diuinæ legis ignoratione laboras, o synagoga præsertimque principes tui. Hic sensus posterior probat ignorantes indignos esse sacerdotio, vt probat cap. omnes. 38. d. & cap. nisi cum pridem de Renuntiatione.

Obstitas. O Synagoga Israel.

7 *Secundum multitudinem eorum.* Quot homines habuit Israel, tot aras extruxit Demonibus. Hier.

Gloriam eorum. Gloriabantur enim se in immensum creuisse, efficiam igitur, vt quæ paucissimi remaneant.

8 *Peccata populi mei comedent.* Id est, hostias pro peccatis oblatas, vel, ferunt & dissimulant peccata populi, quia ex oblationibus comedunt & ditiores fiunt. Ita Hiero. & Greg. Homil. 17. in Euag. Alex. 1. epist. 2. & 1. q. 1. c. Ipsi sacerdotes ita. Precibus & oblationibus suis contumunt peccata populi. Loquitur nunc sacerdotibus, quia scriptura sæpe videtur loqui omnibus, & loqui-

In Hosea Cap. IIII. 23

tur tantum quibusdam. August. epist. 48. ad Vinc.

Et ad iniquitates eorum subleuant animas eorum. Optabunt, vt illi peccent: quoniam ex eorum peccatis viuunt. Deut. 24. Et ex eo sustentat animam suam. In Hebr. ad ipsum leuauit animam suam.

9 *Sic sacerdos.* Eodem modo punietur, nec magis à me honorabitur.

Visitato viro eius. opera eius puniam.

Reddam ei. Debitas pœnas rependam.

10 *Et non saturabuntur.* Sumpta metaphora à cibis exigui nutrimenti. Hier. Voluptas insatiabilis est, & quanto magis capitur, tanto plus vtentibus se famem creat, secus bonis accidit. Esa. 55. Audite audientes me, &c.

Et fornicati sunt, & non cessauerunt. Relinquet eos Deus in peccatis. Fornicationem hic, & in sequentibus vocat idololatriam.

In nouis custodiendo. Relinquentur in peccatis suis, quoniam ad idola declinauerunt, ne cogerentur Dei mandata seruare: vel, quia reliquerunt Dominum, nec eius mandata custodierunt.

11 *Fornicatio.* Libido ista quærendi Deos alienos, & vinum, id est, voluptates, ita illos dementarunt, vt etiam baculum interrogent, vt ait versu sequenti.

24 In Hosea Cap. II. III.

12 In ligno suo interrogant. Per baculū vult scire futura. Erat enim diuinationis genus per baculum, Ezech. 21. Ex Hier.

Spiritus enim fornicationū. Diabolus, cuius munus est ad idolatriam illicere, vel, vemens cupido, & furor idolatriæ.

13 Super capita montium. Semper enim more gentiliū lucos, & excelsa loca idolis consecrabāt, quæ prohibentur Deuter. 12.

Thymiam. Suffitum, siue vaporationem thuris, & similitum.

Terebinthum. Hæc herba alibi parua, in Syria magna est, & copiosa.

Ideo fornicabuntur. Corporaliter, vt ex proprio dolore intelligatis dolorem Dei, vt ait Hier.

14 Cum meretricibus. Cum turpibus mulieribus coeulentibus obscenissimum idolum Beelphegor. 3. Reg. 11.

Cum effuminatis. Cum Eunuchis, sacerdotibus eiusdem idoli, aut certe Cybeles. ex Hierony.

Vapulabit. Scilicet in captiuitate diuersis plagis affectus, vt per dolorem recipiat disciplinam. Hierony.

15 Non delinquat saltem Iuda. Qui templum, & ceremonias, & verum Dei cultū habet.

Nolite ingredi in Galtala. In quo propter antiquam

In Hosea Cap. II. III. 25

tiquam loci religionem superstitiosius, & religiosius Idola colebantur.

In Bethaen. Id est. in Bethel, vbi erat vitulus, qui iam merito Bethaen, id est, domus Idoli, aut vanitatis dici potest.

Neque iuraueritis, viuit Dominus. Hier. Nolo enim per os vestrū mei nominis fieri mentionem, quod idolorum recodatione pollutum est, vel, ne tribuatis nomen meum Idolis per quæ iuratis.

16 Sicut vacca lasciuens. Magno impetu & furore recessit à Domino, sicut vacca indomita, & saginata.

Nunc pascet eos Dominus. At vt agnus à Domino tractabitur, cui resistere punienti nō poterit, & in latissima Assyriorum regione collocabitur.

17 Paviceps Idolorum Ephraim. O Iuda dimitte Ephraim, & fuge ne eius consortio corrumparis: idolis enim deditus est. Hierony.

18 Separatum est conuiuium eorum. Illorum cultus, & religio, & cibus à tuo diuersa sunt: noli esse eorum socius: sine modo enim peccant, & ideo non poterunt effugere diuinam ultionem.

Proceres eius. Principes, & sacerdotes populum deceperūt, & pro Dei cultu im-

buerunt

buerunt idololatria, ex qua ignominia sequitur, & confusio.

19 *Ligauit eum spiritus.* Ventus ligauit in alis suis Israel, ut celeriter eum per terram Assyriorum, & per varias mundi plagas dispergat.

Et confundentur. Cum afflicti calamitatibus viderint nihil sibi opus adferre idola.

Caput. V.

1 Vdite hoc sacerdotes, & attendite domus Israel, & domus regis auscultate: quia vobis iudicium est, quoniam laqueus facti estis speculationi, & rete expansum super Thabor. 2 Et victimas declinastis in profundum: & ego eruditor omnium eorum. 3 Ego scio Ephraim, & Israel non est absconditus a me, quia nunc fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel. 4 Non dabit cogitationes suas ut reuertantur ad Deum suum: quia spiritus fornicationum

tionum in medio eorum, & Dominum non cognouerunt. 5 Et respondebit arrogantia Israel in facie eius: & Israel & Ephraim ruent in iniquitate sua, ruet etiam Iudas cum eis. 6 In gregibus suis & in armentis suis vadent ad querendum Dominum, & non inuenient: ablatum est ab eis. 7 In Dominum prauaricati sunt, quia filios alienos genuerunt: nunc deuorabit eos mensis cum partibus suis. 8 Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama: vultate in Beth-auen, post tergum tuum Beniamin. 9 Ephraim in desolatione erit in die correctionis: in tribubus Israel ostendi fidem. 10 Facti sunt principes Iuda, quasi asfumentes terminum: super eos effundam quasi aquam iram meam. 11 Calumniam patiens est Ephraim, fractus iudicio: quoniam cepit abire post sordes. 12 Et ego quasi tinea Ephraim: & quasi putredo domui Iuda. 13 Et vidit Ephraim languorem

guorem suum, & Iudas vinculum suum: & abiit Ephraim ad Assur, & misit ad regem vitorem: & ipse non poterit sanare vos, nec solvere poterit à vobis vinculum. 14 Quonia ego quasi leona Ephraim, & quasi catulus leonis domui Iuda, ego ego capiam & vadam: tollam, & non est qui eruat. 15 Vadenis reuertar ad locum meum donec deficiatis, & queratis faciem meam.

A *Adite hæc sacerdotes.* Adhuc vult ostendere quàm meritò eos puniat. Vocat autem sacerdotes, quoniam officium gerebant, licet veri sacerdotes non essent, quia non erant ex tribu Leui.

Domus Israel. Accusatur populus ne se alienum arbitretur à crimine, si inductus sit à regibus, & sacerdotibus.

Domus Regis. Regem, & eius domesticos, & consiliarios appellat.

Quia vobis indicium. Ideo vos appello, vt simul audiatis, quid feceritis, & cur tradamini inimicis. Hiero.

Laqueus facti estis speculationi. Officio vestro speculandi, id est, regendi, & docendi popu-

populum non tales vos exhibuistis, quales oportebat, sed laqueus potius, & venatores facti estis. Ex Hiero. vel *speculationis*, id est, prophetiæ, id est, prophetis verum docentibus.

Et sicut rete expansum. Irretrixistis populum, & in idololatriam & peccata labi fecistis.

Thabor. Mons est nobilissimus in Galilæa, densissimus & plenissimus ferarum, Cyrillus.

2 *Et victimas declinastis in profundum.* Vehementer homines auertistis ab offerendis Deo victimis in Hierusalè, vt scilicet idolis vestris offerrentur.

Et ego eruditor omnium eorum. Non desistebam eos, per meos prophetas ab idolis auocare.

3 *Ego scio Ephraim.* Scio quæ opera faciant. Cum enim Ephraim, id est Hieroboam, & eius contribules, idola colere cepissent, statim reliquus Israel, eius impietatem sequutus est.

4 *Non dabunt cogitationes.* Significat eos obstinatos esse in Idololatria, spiritu Idololatriæ eos possidente.

5 *Et respondet arroganti Israel.* Non abibit impunitus, sed humiliabitur eius superbia, ipso vidente. ex Hier. Responsio enim culpæ

30 *In Hosea. Cap. V.*

culpx est poena.

In iniquitate sua. Ob maleficia sua ut ait Chald.

In gregibus suis. Tēpore tribulationis quę rent Dominū putantes solis hostis se posse placare, quā tot peccatis offenderunt, sed non inuenient, quia à recedentibus & ipso recessit. Hiero.

Quia filios alienos genuerunt. Quos ego non agnosco meos, quia in idololatria geniti sunt, & per ignem idolis consecrati.

Nunc deuorabit eos mensis. Per singulos mēses, id est, sępē hostes ad eos veniet, & cuncta vastabunt, & hæc nunc, id est, valde cito fient.

Cum partibus suis. Cū possessionibus quas in diuisionibus terrę acceperunt.

Clangite tubas, & e. In his duabus vrbibus Benjamin, quę in excelsis locata sunt, clangite tuba, & buccina, quibus populi conuocari solent, cū prælium instat, vel aliquid magnū audituri sunt. In Bethel autē, id est, in tribu Ephraim non clangore, sed vlulatu opus est, quia iam ei imminet captiuitas. Ex Hier. & tamē hæc Bethel seu Bethauen tecum coniunctissima est Benjamin, à tergo vides, an res tua agatur, paries cū proximus ardet.

In Hosea. Cap. V. 31

In die correctionis, & e. In die supplicij decem tribuum ostendam quā fidelia sunt verba, quę per Prophetas meos locutus sum. Ex Hier.

Quasi assumentes terminū. Capto Israel principes Iuda debuerant cogitare de peccatis suis, & similem sententiam timere, cogitauerunt autem de dilandis suis terminis assumendo terminos decem tribuum. Ex Hieronymo.

Ca' uolam p'itens est Ephraim. Quia abiit post sordes, & idola, affligetur, & opprimetur ab Assyrijs.

Ei ego quasi tineas, & e. Paulatim consumā Israël, ut tinea vestes, per hostes sępē venientes, & Iudā consumam, ut putredo, siue caries ligna. Sed celerius Iſraelem: tinea enim celerius consumit quā caries.

Languorem suum. Id est, se ægrotare, & in mortem festinare, id est, in irreparabile captiuitatem.

Vinculum suum. Vuluus. Capitur enim vinculum pro re ligata, id est, pro vulnere, vel (ut ait Hieronymus,) vidit se peccati similitudine colligatum esse cum Israele.

Et abiit Ephraim ad assur. Id factū est tempore Manahem regis Israel. 4. Reg. 15.

Ad regem vltorem. Iudas etiam misit, ut auxilium

32 In Hoseam. Cap. VI.

xilium peteret à Rege Assyriorum 4. Reg. 16. tempore Achaz. Ille autem rex dicebatur ultor, quoniam ad eum omnes confugebant, ut potentia sua ab aliorum iniuria eos vindicaret,

Nec solvere potest à vobis vinculum. Tunc vulnus soluitur, cum sanatum est.

14. *Ego quasi aqua.* Hiero. ostendam, quod me aduersante omne hominum auxilium vanum sit. In his feris ferocitatem, & celeritatem aduersus eos ostendit.

Ego ego capiam. &c. Perstat in metaphora. Ego & non alius. Ego sine dubio ceu leo prædam rapiam: nec mihi eam quisquam eripiet.

15. *Reuertar ad locum meum.* Ut leones solent satiati sanguine, id est, obliuiscar vestri donec deficiatis, id est, donec longis malis afflicti, peccatum vestrum cognoscatis, & ad me per poenitentiam redeatis.

Capitulum VI.

IN tribulatione sua mane consurgent ad me. Venite, & reuertamur ad Dominum: quia ipse corripit, & sanabit

In Hosea Cap. VI. 33

sanabit nos: percutiet, & curabit nos.

3. Viuificabit nos post duos dies: in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius. Sciemus, sequemurque, ut cognoscamus Dominum: quasi diluculum praparus est egressus eius, & veniet quasi imber nobis temporaneus & serotinus terræ. 4. Quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. 5. Propter hoc dolauit in prophetis, occidi eos in verbis oris mei: & iudicia tua quasi lux, egredientur.

6. Quia misericordiam volui, & non sacrificiū: & scientiā Dei plus quā holocausta. 7. Ipsi autem sicut Adā transgressi sunt pactum, ibi prauaticati sunt in me. 8. Galaad ciuitas operantiū idoli, supplantata sanguine. 9. Et quasi fauces virorū latronum, particeps sacerdotū in via interficientiū per gētes de Sichē: quia scelus operati sunt. 10. In domo Israel vidi horrendum: ibi fornicationes Ephraim: cōtaminatus est Israel.

34 *In Hosea Cap. VI.*

rael. 11 Sed & Iuda pone messem tibi
cū cōuertero captiuitatē populi mei.

Caput. VI.

In tribulatione sua. Cū vexati laboribus
fuerint, orto eis poenitētię lumine, se
stinabūt ad me venire, & Christū agnoscerūt.
2 Ipse cepit. Sicut dixit in fine. ca. 4. Ego ergo
cepit more, scilicet leonis, ipse nos libera-
bit, & licet percutiat adhuc, sanabit.

Chrīstus nos. Gręci omnes dixerunt (vt ait
Hier.) *μωράδες*, id est linteola vulneribus
inferet, quā putridas carnes comedāt & ex-
trahant purulēcias. Idē intelligitur in *lach-
rymā* significat enim hoc verbū alligare.
Vnde *chobes* medicus, aut chirurgus.

3 *Viuiticabit nos post duos dies.* Verba sunt Pro-
phetę Iudęos exhortātis, vt Christū reci-
piāt: quasi dicat, duobus diebus operabitur
nostrā viuificationē, quibus mortuus est, &
apud inferos fuit, & tertio die resurgens
ipse ius nobis tribuet ad resurrectionem
corporū.

Vincemus in cōspēctū eius. Semper eum intue-
bimur, vt ei placeamus, aut peculiarem no-
stri prouidentiam habebit.

Sciēmus. Dūm fide, & operibus, sequemur
vt

In Hosea Cap. VI. 35

vt postea cognoscāmus faciē ad faciē, vel,
vt in dies magis eū amemus, & colamus.
Quasi diluculū preparatus est egressus eius. Cū
ad eum conuersi fuerimus, statim nobis
orietur clarissima lux, & verus iustitię sol
tenebras à nobis ignorantie depellet.

Et veniet quasi imber. Doctrina Christi signi-
ficatur, more copiosi imbris animas fœcū-
dans. Imber tēporaneus venit iactis in ter-
ram seminibus, serotinus, vt maturescāt
fructus.

4 *Quid faciā tibi.* Poterat aliquis dicere, cur
non facis, vt sine calamitatū perpessione
ad te redeant. Respōdet nihil se prætēmi-
sisse, quod ad illorum salutem attineret.

Misericordia vestra: Citō transit misericor-
dię, qua vestri misereri decreueram, quasi
peccatis vestris exsiccata. Ita Hier. Vel, be-
neficientia vestra in proximos, qua me de-
mereri poteratis, citō exaruit, & peccata
abundauerunt.

5 *Propter hoc dolani in prophetis.* Occidi Pseu-
doprophetas, qui vos turbabant, vt ait
Hier. vt. 3. Reg. 18. & 4. Reg. 10. Vel me-
lius, frequenter vos admonui per prophe-
tas, & crebris idibus cecidi vos, vt expoli-
rem, atq; ad rectitudinem adducerē. Vter-
q; sensus ex Hiero. colligitur.

36 In Hosea Cap. VI.

Et occidi eos. Occidēdos esse prædixi per prophetas, vel mihi ad vos prophetas sciētis esse à vobis occidēdos propter verba mea, &c. occidi & enecavi, eos frequenter alloquendo, & ad vos mittendo.

Et iudicia tua, &c. Hoc feci, vt notū omnibus esset quā merito te punirē. Ita Hiero. vel, sumam de te supplicium magnū, quod notum omnibus sit, & valde exemplare.

6 *Quia misericordiam volui, & non sacrificium.* Magis delector cū tui misereor, quā cū sacrificia mihi offeruntur. Ex Hier. vel potius, Tu putabas satis esse mihi sacrificia facere: ego vero misericordiā & beneficētiā in proximos potissimū à te volebā: ideo manifesta erunt omnibus supplicia tua.

Et scientiā Dei. Timorē & cultum verum.

7 *Sicut Adam transgressi sunt.* Imitati sunt Adā inobedientiā, & illius hæredes facti sunt, & participes: ideoq; quodāmodō ex eo tempore prauaricantur in me. Vna est enim generatio, & quasi vnū corpus peccatorum. ex Hier.

8 *Galaad ciuitas, &c. Supplētata sanguine.* Poluta sanguine occisorum ex insidijs, quia Deo sacrificare volebant in Hierusalē, non idolis: vel, cito euertenda, & prosterrenda propter sanguinem in ea effusum. Est enim

In Hosea. Cap. VII. 37

enim in Hebræo à sanguine.

9 *Et quasi facies virorum latronum.* Sitiens semper sanguinem, & cædes.

Particeps sacerdotū. Aduuans consilium sacerdotū Bethel, qui venientes de Sichē in Hierusalē adorandi gratia, latronibus in via positis, trucidabant. Hiero. & Theod.

Acieus operati sunt. Id est, hoc excogitato scelerē, Dei cultum impedire voluerunt.

10 *Vidi horrendū.* Id est, rem, quæ in horrorem & stuporem omnes rapiat, quod insaniēte Ephraim in idola, continuo vniuersus Israel idem fecit.

11 *Pone messem tibi.* Tutus eras d. Iuda, & putabas te posse serere & metere in terra tua, id est quiete viuere: facies quidē hoc, non tamē modo, sed postquā te ē Babylone reduxero: antea enim non licebit, quia captiuus duceris. Vel, seminatus es in hac terra, at præpara te ad messem, meteris enim à Chaldæis, & cū te illi messuerint, rursus conuertam captiuitatem populi mei sub Cyro, id est, rēportibus Cyri liberabo populum meum à captiuitate.

Cap. VII.

C Vm sanare vellē Israel, reuelata est iniquitas Ephraim & malitia

38 *In Hosea Cap. VII.*

Samaria, quia operati sunt mendaciū:
& fur ingressus est spolians, latrunculus
foris. 2 Et ne forte dicant in cordi-
bus suis omnem malitiam eorum me
recordatum: nunc circundederunt eos
adinuentiones suæ, coram facie mea
factæ sunt. 3 In malitia sua lætificaue-
rūt regē, & in mēdacijs suis principes.
4 Omnes adulterātes, quali clibanus
succensus à coquente, quieuit paululū
ciuitas à commissiōe fermēti, donec
fermentaretur totum. 5 Dies regis
nostri, coeperunt principes furere à vi-
no: extendit manum suam cum illuso-
ribus. 6 Quia applicauerunt quasi cli-
banum cor suum, cum infidiaretur eis:
tota nocte dormiuit coquens eos, ma-
ne ipse succensus quasi ignis flammæ.
7 Omnes calefacti sunt quasi cliba-
nus, & deuorauerunt iudices suos: om-
nes reges eorum ceciderunt: non est
qui clamet in eis ad me. 8 Ephraim in
populis ipse cōmiscebatur; Ephraim
factus est subcineritius panis, qui non
reuerfatur. 9 Comederunt alieni ro-
bur

In Hosea. Cap. VII. 39

bur eius, & ipse nesciuit: sed & canes
fuli sunt in eo, & ipse ignorauit. 10 Et
humiliabitur superbia Israel in facie
eius: nec reuersi sunt ad Dominū Deū
suū, & non querierunt eū in omnibus
his. 11 Et factus est Ephraim quasi co-
lumba seducta nō habēs cor: Ægyptū
inuocabāt, ad Assyrios abierūt. 12 Et
cum profecti fuerint, expādam super
eos rete meū: quasi volucrem celi de-
traham eos, cædam eos secundum au-
ditionem cæcis eorum. 13 Væ eis
quoniam recesserunt à me: vastabun-
tur, quia preuaricati sunt in me: & ego
redemi eos, & ipsi locuti sunt contra
me mendacia. 14 Et non clamauerūt
ad me in corde suo, sed ululabāt in cu-
bilibus suis: super triticū & vinūrumi-
nabāt, recesserūt à me. 15 Et ego eru-
diui eos, & cōfortavi brachia eorū: &
in me cogitauerūt malitiā. 16 Reuer-
si sunt, vt essent absq; iugo: facti sunt
quasi arcus dolosus: cadent in gladio
principes eorum, à furore linguæ suæ.
Ista subannatio eorū in terra Ægypti.
C 4 1 Cum

40 In Hosea Cap. VII.

Cum sanare vellet Israel. Id est, merito eis irascor. Cum enim curare, vt sanaretur Israel à veteribus idololatrijs, subito extitit Hieroboam, quem in idololatria, vniuersa Samaria sequuta est & operati sunt mendaciū, id est, idolū (vt ait Hiero.) vel, recesserunt ab officio, & in veritate non steterunt.

Ingressus est fur spoliatus. Hieroboam furē vocat quasi domesticum, & clā insidiantē.

Latitauit foris. Milites expediti Assyriorum, & aliarū nationū qui sæpe excursiones faciebāt in terrā Israel, & prædabātur.

2 *Et ne forte dicās.* Ne dicāt intra se me veterū peccatorum recordari; seq; maiorū suorum peccata luere, dicam, quæ ipsi me vidente, & spectāte, impudēter fecerūt. Hec enim circūstant eos nūc, & sunt in facie mea, quasi vltionem exigentia.

3 *In malitijs suis.* Peccatis suis, *Letificauit regem* Hieroboam, & *mendacis suis principes,* & magnates eius; exhortantibus enim ad idololatriam adulari, & assensu sunt.

4 *Quines adulterantes, &c.* Isti omnes instar clibani, ab Hieroboam idololatriæ igne succensi sunt. Et cū esset tota ciuitas hoc igne succensa, paululū conqueuit rex; nō enim eos cogebat, sed exhortabatur, vt sponte facerent

In Hosea Cap. VII. 41

cerēt, donec, firmēretur totū, id est, donec totus populus assensum præstaret. Hiero. **5** *Dies Regis nostri.* Vox est populi iam fermentati, & decepti, clamātis ad fores Hieroboam: Hic est dies festus regis nostri, quem ipse constituit nobis, vt in eo lætēmur, & vitulos aureos adoremus.

Cæperunt principes furere à vino. Cum hoc audirent, quasi ebrii insanire, & ad idola currere, vt regi gratificarentur cœperunt.

Extendit manum suam. Fecit idē, quod illi. *Cum illustribus.* Cum illius principibus, qui populum exemplo suo inficiebant.

6 *Applicauerunt quasi clibanum, cor suum.* Faciles se, & beneuolos præstiterunt regi ad idololatriam retinendam, & augendam hortanti.

Tota nocte dormiuit. Cum videret eos insanire, cœpit quiescere, & securus esse, nec iam timebat defectionem eorum ad Roboam.

Mane ipse succensus. Tunc iam scelerū suorum flammam non per insidias, sed aperta ostendit insania. Palam dicebat, & faciebat quicquid libebat.

7 *Denouerunt indices suos.* Iura occiderunt senes vitulos, illos reprobantes. Sed melius cōuenit cum eo, quod statim sequitur.

42 In Hosea. Cap. VII.

expositio. Hieronymi. Omnes iudices suos in eiusdem secleris, consortium rapuerunt: & omnes postea reges in eadem foueam incidere ut, ita ut nullus ex eis sit, qui relicta idololatria ad me redeat.

8. *Ipsa commiscebatur.* Imitabatur eorum mores, & idololatrias, Psalm. 105. & commisti sunt inter gentes.

9. *Subiunctus paup.* id est, idololatriis gentium sordidatus, nec reuersatur per penitentiam.

9. *Comederunt alieni robor eius.* Assyrii, & alij consumpserunt, quicquid habebat ipse virum, & tam vecors fuit, ut id minime sentiat, nec intelligat, cur deuorandus tradatur.

10. *Canis effusus.* tam captiuitati proximus est, ut homo canis plenus, morti & semper in ignorantia sua permanet.

11. *Quasi columba seuicilla.* Vastatum per partes populum non sentit, sed negligens est salutis suae; sicut columba, quae ablatos pullos non dolet, non requirit: sed ad illius, qui rapuit, recta sine ira & sine dolore reuertitur. Hierony. & Theophylact.

12. *Non habens cor,* Mentem, & sapientiam.

13. *Aegyptum inuisitauit.* Non a Deo auxilium qua-

In Hosea. Cap. VII. 43

quirebant, sed ab Aegyptijs sub Hosea rege, 4. Reg. 17. & ab Assyrijs sub Manahem. 4. Reg. 15. vel, inuocabant Aegyptios, & tandem capti sunt ab Assyrijs.

12. *Cum profelli fuerint,* &c. Sed cum haec auxilia quaesierint, nihil eis proderunt; nihilominus enim extendam super eos rete meum, & quasi aues volantes detraham & in manus Assyriorum dabo. Vel, cum profecti fuerint ad Aegyptios, mittam super eos Assyrios, sicut factum videmus 4. Reg. 17.

13. *Secundum auditionem catus illorum.* Ijs poenis, quas a Moyse omnes audierunt. Deuter. 27. & 28.

13. *Ego redemi eos.* Saepe eos liberaui, nec tamen salutem suam acceptam retulerunt mihi, sed idolis suis.

14. *Sed ululabant in cubilibus suis.* Hierony. Pulchre cantica idolis seruientium non carmina, sed ululatum vocat: vel, premebantur laboribus, nec tamen ad opem meam confugiebant, nec remedium quaerebant, sed muliebriter eiulabant. Illud tantum quaerebant, & intra statumina bant cum magno dolore, quomodo frumenti, & vini inopiam cauerent. Hieronym. sic, non dixit comedeant, sed rumi-

44 In Hosea. Cap. VII.

ruminabant, quasi iumenta, & ob harum rerum copiam, a me recesserunt,

15 Et ego erudiui, & confortavi. Ego erudiui eos per Prophetas, & vires, ac fortitudinē eis praeui: ipsi vero tantum cogitabant quomodo me offenderent.

16 Et essent absque iugo. Id est, facti sunt sicut cum legem non habebant. Et sal. 63. *Et iumas sicut in principia.*

Quasi arcus dolosus. Non fecerunt, quod volebam, sicut qui prauum habet arcum alid mittere vult sagittam, & alid sagitta it: vel (vt ait Hierony.) contra Dominum ipsum miserunt blasphemiarum sagittas. Psal. 77. Conuersi sunt in arcum prauum.

A furore linguae suae. Propter linguam suam furorem: quia vitulos Deum appellauerunt. (ita Hierony.) aut, propter indignationem, quam verbis suis concitauerunt.

Illa subannatio eorum in terra Aegypti. Hierony. & Theophyl. & Lyra. Hoc est quod nunc faciunt, & quod iam diu facere soliti sunt, quod faciebant in Aegypto, vt idolis nomen, & honorem meum tribuerent, Vel, has calamitates eorum referent, & nar-
rabunt inter se Aegyptij subannantes eos.

Cap.

In Hosea Cap. VIII. 45

Caput VIII.

1 **N** gutture tuo sit tuba quasi aquila super domum Domini: pro eo quod transgressi sunt fœdus meum, & legem meam prauaricati sunt. 2 Me inuocabunt Deus meus, cognouimus te Israel. 3 Proiecit Israel bonum, inimicus persequetur eum. 4 Ipsi regnauerunt: & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui: argētum suum, & aurum suum fecerunt sibi idola, vt interirent: 5 proiectus est vitulus tuus Samaria, iratus est furor meus in eos. vsquequo non poterunt emundari? 6 Quia ex Israel & ipse est: artifex fecit illum, & non est Deus: quoniam in araneorum telas erit vitulus Samariae. 7 Quia ventum seminabunt, & turbinem metent: culmus stans non est in eo, germen non faciet farinam: quod & si fecerit, alieni comedent eam. 8 Deuoratus est Israel: nunc factus est in nationibus quasi vas immundum

46 In Hosea Cap. VIII.

dum. 9 Quia ipsi ascenderunt ad As-
sur, onager solitarius sibi: Ephraim
munera dederunt amatoribus: 10 Sed
& cum mercede conduxerint natio-
nes, nunc congregabo eos & quies-
cent paulisper ab onere regis, &
principum. 11 Quia multiplicauit
Ephraim altaria ad peccandum: fa-
cte sunt ei ara in delictum. 12 Scri-
bam ei multiplices leges meas, quæ ve-
lut alienæ computatæ sunt. 13 Ho-
stias offerent, immolabunt carnes, &
comedent, & Dominus non susci-
piet eas: nunc recordabitur iniqui-
tatis eorum, & visitabit peccata eo-
rum, ipsi in Aegyptum conuertentur.
14 Et oblitus est Israel factoris
sui, & edificauit delubra: & Iudas
multiplicauit vrbes munitas, & mit-
tam ignem in ciuitates eius, & deuor-
abit ædes illius.

I Ngustare tuo sit tuba. Hierony. exalta
vocem tuam, vt tubæ similis sit, &
prædices captiuitatem Iudæorum.

Quasi aquila super domum Domini. Scilicet
veniet

In Hosea Cap. VIII. 47

veniet Nabuchodonosor more aquilæ, id
est, velociter, & raptim. De hac aquila
Ezech. 17. & Zach. 11. ita Hiero. & omnes.
1 Me immolabunt, &c. Cum captiuitas, &
afflictio venerit, tunc volent à me adiu-
uari, & dicent se esse Israel, & cognosce-
re me, ac legem meam. Loquitur iam de-
cem tribubus.

3 Proiecit Israel bonum. Responsio est Dei
(vt ait Hieronymus.) quasi dicat, iste Israel,
qui iactat, me sibi cognitum esse, proiecit bo-
num, id est, dominum suum, à quo vocatus est
Israel. Ideo Assyrius eum persequetur.

4 Ipsi regnauerunt & non ex me. Id est, me id
non approbante. Loquitur de Hieroboam,
& eius successoribus, id est, quidam illorum
me inconsulto regnum obtinuerunt: & per
tyrannidē: omnes verò nihil curantes quid
mihi placeret, regnum administrauerunt.
Regnare enim dicitur rex, cū in regnū ve-
nit, & cū administrat. Simul etiam populus
reprehenditur, qui semper regibus suis
adulando fauit.

Et non cognoui. Displicuit mihi.

Vt interiret, Id est, atq; ita tandē interiret.

3 Proiecit est vitulus suus. Tecū etiā peribit.

1 Iratus est super mentem meam. Hierony. in viru-
los, vel in colentes eos.

48 *In Hosea Cap. VIII.*

Vsquequo non poterunt emundari? Vsquequo non desinent esse in sordibus suis, & vitulos adorare?

Quia ex Israel, & ipse est. Hoc vituli idoli sicut & aurum ex quo factum est, vestrum inuentum est, nec enim dicere potestis aliud de vos accepisse.

Quoniam in araneorum telas. Hiero. Vt araneorum fila dissoluantur in ventum, ita vitulus Samariae redigetur in nihilum.

Qui ventum seminabunt. Inani labore se exercent, frustra colunt idola, & sumptus in eis faciunt.

7 Turbinem metent. Ventus seminatus, id est, intra terram conceptus, cum eruperit, turbo fit, qui puluerem excitat, & oculos infestat: intelligit captiuitatem.

Culmus frans non est in eo. Nihil habet, unde fructum sperare possit.

German non faciet farinam. Si quis fuerit culmus, & in eo grana, non tamen ex eis fiet farina: significat omnes eorum diuitias, ab Assyriis esse diripiendas.

Deuoratus est Israel. Hierony. mixtus idolis, & nationibus, proprium Israelis nomen amisit, vel, deuorabitur ab hostibus, dum illis munera mittit, & tributa.

8 Quasi vas immundum. Factus vas in honorem,

In Hosea Cap. VIII. 49

rem, conuertit se in vas contumeliae. Hierony. Vel, contemnitur ab omnibus, & fastiditur, vt vas immundum.

9 Quia ipsi ascenderunt ad Assur. Hec patietur, quoniam captiuus ducetur Vel sine cautela; Captiuus ducetur, postquam deuoratus fuerit.

Onager solitarius. Idem captiuus ductus est, quia nemini obedire voluit, sed libere atque arbitrato suo viuere; & vt onager discurrebat quocumque eum ferebat libido, ad omnes nationes ibat, illorum idola, & peccata sequebatur.

Munera dederunt amatoribus. Populis quorum mores, & idola sequebantur, idque vt ab eis defenderentur.

10 Sed & cum mercede, &c. Postquam alias nationes mercede ad defensionem sui congregauerint, paululum in patria sua eos tenebo, & quiescent aliquantulum a tributis, quae pendebant Assyrijs, & a muneribus, quae principibus mittebant, sed cito capiuntur. Quae ita facta legimus. 4. Reg. 7.

11 Quia multiplicauit Ephraim altaria. Id est, addidit enim altaria ijs altaribus, quae patres sui fecerunt, vt plura idola haberet.

12 Scribam eis multiplices. Scriberem eis iterum legem meam varia mysteriorum genera

nera continentem, quam tādū reiecerunt: sed nihil proficiam, alienam enim reputauerunt Ex Hieronym. Vel legendum est cū interrogationibus, vt ait Lyra.

13 *Holias offerent.* Immolabunt illi quidē holias non solum idolis, sed etiam mihi, at non vt me colant, sed vt ipsi lautius epulentur, ideoque non suscipiam Hierony.

In Aegyptum conuersentur. Capta Samaria multi euaserunt manus Assyriorum, & in Aegyptum fugerunt Hosee. 9. *Ecce profecti sunt à vastitate, Aegyptus congregabit eos.*

14 *Et Isdas multiplicauit verbes munitas.* Vt tutior ab hostibus esset, ne ita vt decem tribus caperetur, cū in me potius collocare fiduciam suam deberet, & agere pœnitentiam. Quare ego omnia diruam, vt factum est. 4. Reg. 25.

Caput I X.

1 **N**oli letari Israel, noli exultare sicut populi: quia fornicatus es à Deo tuo, dilexisti mercedem super omnes areas tritici. 2 Area & torcular non pascet eos, & vinū mentietur eis.

3 Non

3 Non habitabūt in terra Dñi: reuersus est Ephraim in Aegyptum, & in Assyrijs pollutū comedit. 4. Nō libabūt Domino vinū, & non placebunt ei: sacrificia eorū quasi panis lugentiū: omnes qui comedent eum, contaminabuntur: quia panis eorum animę ipsoꝝ, nō intrabit in domū Domini. 5 Quid facietis in die solenni, in die festiuitatis Domini? 6 Ecce enim profecti sunt à vastitate: Aegyptus congregabit eos, Memphis sepeliet eos: desiderabile argentum eorū vrtica hæreditabit, lappa in tabernaculis eorum: 7 Venerunt dies visitationis, venerunt dies retributionis: scitote Israel stultum prophetam, insanū virum spiritualem propter multitudinem iniquitatis tuę, & multitudo auerſionis. 8 Speculator Ephraim cum Deo meo: propheta laqueus ruinę factus est super omnes vias eius, infania in domo Dei eius. 9 Profundē peccauerunt, sicut in diebus Gabaa: recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum.

D 2

10 Quasi

52 In Hosea Cap. IX.

10 Quasi uvas in deserto inueni Israel: quasi prima poma ficulnear in cacumine eius vidi patres eorū: ipsi autē intrauerūt ad Beel-phigor, & abalici nati sunt in confusionem, & facti sunt abominabiles sicut ea quæ dixerunt.
11 Ephraim quasi aurum auolauit, gloria eorum à partu & ab utero, & à conceptu.
12 Quod & si enutrierint filios suos, absque liberis eos faciam in hominibus; sed & vā eis, cum recessero ab eis.
13 Ephraim (vt vidit) Tyrus erat fundata in pulchritudine: & Ephraim educet ad interfectorem filios suos.
14 Da eis Domine. Quid dabis eis? Da eis vuluam sine liberis, & hubera arentia.
15 Omnes nequitie eorum in Galgal, quia ibi exosos habui eos: propter malitiam adinventionum eorum, de domo mea eieciam eos: non addam vt diligam eos, omnes principes eorū recedētes.
16 Percussus est Ephraim, radix eorum excicata est, fructum nequaquam facient. Quod & si genuerint, interficiā amantissima

In Hosea Cap. IX. 53

tissima vteri eorū. Abijciet eos Deus meus, quia non audierunt eum: & erūt vagi in nationibus.

Noli letari. Pergit reprehendere populi peccata, & vanam eorum latitiam. Etiam si tibi læta omnia euenirēt, dolere deberes, cū scias te Deum habere iratum: Ceteræ gentes lætari vtcumque possunt rebus secundis, cū Deum non cognoscant, nec sciant sibi esse iratum.

Dilexisti mercedē super, id est, ad omnes areas tritici, id est, vbi cumque erat spes lucri ex idololatria, non dubitabas idola colere.

Area & circular, &c. Amittetis ea ipsa propter quæ ad idola declinabatis. Prædicat sterilitatem, & etiam captiuitatem.

Et vinum mentietur eis. Non reddet speratum prouentum. Hab. 3. Mentietur opus oliuæ, & arua non offerent cibum.

3 Pollutum comedit. Idolothyta, & cibos lege prohibitos cogente fame comedet.

4 Non libabunt Domino vinum. Amara iratione hoc dicit, non offerent vinum in sacrificiis, quod offerre solebant, vt largius, ac liberius potarent. Nihil in eis Deo placebit.

94 *In Hosea Cap. I X.*

Quasi panis lugentium. Ingrata Deo, & immunda erunt sacrificia quæ Deo offerre tentabunt, quasi panis lugentium mortuum. Vide Num. 19. aut sicut si offerrent panem lugentium mortuum, quem, ipsi etiam, qui comedunt, immundi redduntur.

Quia panis eorum anima eorum. Panis quem offerunt, non tam mihi, quam sibi ipsis, id est, gulæ ac ventri suo offerunt, & ided, non intrabit in domum Domini: ingratus mihi erit, Nihil enim erat Deo gratum, nisi quod in templo offerebatur. Hier.

5 *Quia facietis in die solenni.* Hierony. in die captiuitatis, qui festius erit Domino vlciscenti iniurias suas. Vel, cum dies solennes Dei venerint, neque illos celebrare poteritis in terra aliena. Theod. & Theophy.
6 *A vastitate.* Propter vastitatem terræ suæ fugerunt in Ægyptum.

Desiderantes argenti eorum. Hier. Villas & omnia ornamenta villarum, quæ pretio emuntur argenti, id est, pretiosa sunt. Vel, domos in quas suas cõgesserant pecunias, Chald. Vel, in quibus nihil fũile, sed argentea omnia erant.

Exop in tabernaculis eorum. Hierony. Longam significat vastitatem, vt vbi quodam domus erant, lappæ, & vrticæ nascantur.

In Hosea Cap. I X. 95

tur. Lappa inter segetes nascitur. Vulgò amor de hortolano.

7 *Scitote israel stultum prophetam.* Id est, videre o Israelitæ: quinã fuerit insanus propheta? qui vobis has calamitates prædicebat, aut vos, qui nunquã futuras dicebatis?

Insanum virum spiritualem. Id est, insanum prophetam. Propheta enim est qui habet spiritum. Micheæ. 2. *Prinã non essem vir habes spiritum.*

Propter multitudinẽ. Peccata tua te in hæc mala adduxerunt, quæ tu ventura esse negabas.

Et multitudinem amentie. Id est, scelerum. Ita Hierony. & Chald. in quæ ferebaris, vt homo odio ac ira excæcatus, ided est in Hebræo *odij*. Et ita capitur statim *insania*, vbi ait, *Insania in domo Dei eius.*

8 *Speculator Ephraim cum Deo meo Propheta.* Prophetæ, & sacerdotes qui debuerant speculatores esse huius populi, vt mala propulsarent, & esse cum Deo, id est, ex parte, & factione Dei, facti sunt laqueus, & insania, id est, fecerunt eum ruere in peccata, & insanire in scelera.

In domo Dei eius. In Bethel, aut etiam in fanis idolorum.

Profundè peccauerunt. Vehementer.

9 *Sicut in diebus Gaba.* Cũ violata est vxor
D 4 Levitic

56 *In Hosea Cap. IX.*

Leuitæ, & cæteri de Benjamin, admoniti ab Israele, noluerunt tradere fontes ad sup-
plicitium, sed pertinaciter illos defenderunt, & innumerabilium cædium causa fuerunt sibi & alijs. Ita admoniti isti à prophetis perstant in peccato, &c.

10 *Quasi vas in deserto.* Istorum patres Abraham, Isaac, & Iacob, cum cupiditate & voluptate summa elegi mihi, & vocaui: at filij eorum ingrati coluerunt Beelphegor. Num. 25. Et reliquerunt me qui eos propter patres vehementer amabam, Rom. 11, *Charissimi propter patres.*

Abalienati sunt in confusionem. Hieron. Idcirco abalienati sunt à Deo & confusione traditi, id est, idolo obscenissimo.

11 *Ephraim quasi auis auolans.* Sicut auis è nido fugiens, ita fugit gloria Ephraim, à patre, id est, simulatq; in lucem editi fuerint infantes; alij ab utero, ante legitimam nascenti tempus: alij à conceptu, id est, antequam in utero formentur, impediende formationem sterilitate uterorum. Hoc autem dicit, quoniam decem tribus contra duas maxime gloriabantur in numerositate sobolis.

12 *In hominibus.* Inter homines.

Cum recessero ab eis. Cum eos penitus reliquero ut hostij tradantur.

13 *Tyrus*

In Hosea Cap. IX. 57

13 *Tyrus erat.* Fœlicitate similis erat Tyro, & sic Dei cingebatur auxilio, dum ei seruiebat, ut Tyrus mari.

Educes ad interfecitorem filios suos. Quia non cognouit autorem huius fœlicitatis, cogitur filios suos in bellum educere, ubi ab hostibus interficiantur.

14 *Quid dabis eis?* Quid te dare oportet iis, qui donis tuis superbiunt, nisi ut illa amittant?

Pulnam sine liberis, &c. Ut non concipiantur filij, aut concepti lactis inopia moriantur, ne tuis muneribus abutatur in superbiam, ut ait Hieron. aut, ne geniti filij, tot mala ab hostibus perferant, Luc. 25. *Beata steriles, &c.*

15 *Omnes nequitie eorum in Galgal.* Ibi enim cœpit idololatria, ibi cœperunt reges, ibi enim vinctus est Saul, qui fuerunt causa tot malorum. Ex his omnia mala fluxerunt, ex eo tempore odi eos propter sua peccata.

Adinuationum eorum. Adinuationes vocat cogitationes, studia & opera.

16 *Perussus est Ephraim.* Aruit ut arbor, Psalm. 101. *Perussus sum ut fraxum.*

Amantissima videri eorum. Filios, quos præ cæteris diligent.

Abiciet eos. De terra sancta, & tractabit

D 5 VC

58 *In Hosea Cap. X.*

ut alienos, non mittet prophetas, neque bene eis faciet.

Caput. X.

1 Itis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei: secundū multitudinē fructus sui multiplicauit altaria, iuxta hubertatem terræ suæ exuberavit simulachris. **2** Diuisum est cor eorum, nunc interibunt: ipse confringet simulacra eorum, depopulabitur aras eorū. **3** Quia nunc dicent, Non est rex nobis: nō enim timemus Dominum: & rex quid faciet nobis? **4** Loquimini verba visionis inutilis, & ferietis fœdus: & germinabit quasi amaritudo iudicium super sulcos agri. **5** Vaccas Bethauen coluerūt habitatores Samariæ: quia luxit super eum populus eius, & æditui eius super eum exultauerunt in gloria eius, quia migravit ab eo. **6** Siquidem & ipse in Assur delatus est, munus regi Vltori: confusio Ephraim capiet, & confundetur Israel in voluntate sua. **7** Transire

In Hosea Cap. X. 59

fire fecit Samaria regem suum quasi spumam super faciem aquar. **8** Et disperdentur excelsa idoli peccatum Israel: lappa & tribulus ascendet super aras eorum: & dicent montibus, Operite nos: & collibus, Cadite super nos. **9** Ex diebus Gabaa peccauit Israel, ibi steterunt: non comprehendet eos in Gabaa prælum super filios iniquitatis. **10** Iuxta desiderium meū corripiam eos: congregabuntur super eos populi: cū corripietur propter duas iniquitates suas. **11** Ephraim vitula docta diligere trituram, & ego trāsui super pulchritudinē colli eius: ascēdam super Ephraim, arabit Iudas, confringet libi sulcos Iacob. **12** Seminate vobis in iustitia, & metite in ore misericordiæ, innouate vobis nouale: tempus autem requirendi Dñm, cū venerit qui docebit vos iustitiā. **13** Arastis impietate, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacij: quia cōfusus es in vijs tuis, in multitudine fortium tuorum. **14** Consurget tumultus in popu-

60 In Hosea Cap. X.

populo tuo: & omnes munitiones tuæ
vastabuntur sicut vastatus est Salma-
na à domo eius; qui vindicauit Baal
in die prælij, matre super filios allisa.
15 Sic fecit vobis Berth-el, à facie mali-
tiæ nequitiarum vestrarum.

1 **V**itis fructuosa Israel, fructus ad equatorem est
ei. Israel est quasi vitis quædam la-
te extensa, & plena palmitibus, plena ciui-
tatibus; & in singulis ciuitatibus magna
hominum multitudine abundans. Hoc sig-
nificat *fructus ad equatorem est ei.* Iuxta Theod.
Theoph. & etiam Hiero.

Secundum multitudinem fructus sui. Quan-
tò magis populis, & hominibus abunda-
bat, tanto plura fecit idolis altaria.

Iuxta vberitatem. Quanto ditior à me fie-
bat, tanto plura idola fabricabat.

2 *Dirisus est cor eorum.* Tot idolis abundat,
vt etiam inter illos sint cõtentiones, qui-
busdam hoc idolum præferētibus, quibus-
dam illud. Peribunt igitur, & propter di-
scordias, & quia indies peccata multi-
plicant.

Ipsè confringet. Deus per manus hostium.

3 *Non est rex vobis, &c.* Cineti ab hostibus,
vide-

In Hosea Cap. X. 61

videhant nihil opis se habere in rege suis
& dicent, non habemus regem. Idq; pro-
pterea quod Deum verum regem non co-
luimus. Quid nobis sine eo homo rex au-
xiliari potest.

4 *Loquimini verba visionis inutilis, &c.* Irri-
det eos Propheta dicens, loquimini, & re-
petite crebro verba, quæ pseudoprophetæ
vobis dixerant, prospera pollicentes. Va-
na est eorum visio, & prophetia longe ali-
ter eueniet.

Et ferietis fœdus. Moneant vos pseudopro-
phetæ, vt fœdus cum hostibus vestris fe-
riatis, si venerint: atque nihil mali esse ti-
mendū. Si legas *um mendacio* significat fœ-
dus mendax, quod implendum non est.

Et germinabit quasi amarum. Quemadmo-
dum amaræ, & noxiæ herbæ per se multū
vbique germinâtes, in agro culto copiosius
germinât: ita iudicium, id est, supplicium
copiosum vobis ex ista vestra increduli-
tate orietur.

5 *Vaccas Bethanem coluerunt.* Vitulos, per ir-
risionē vaccas vocat, vt ait Hiero. Est enim
vilior hic sexus, & infirmior, & ad irrisionē
aptior. Similiter etiam per irrisionē
pluraliter loquitur de vno vitulo.

Quia iuxta super eum populus eius. Super eundē
vitu-

62 *In Hosea Cap. X.*

vitulum, quem religiosè coluerant Israël, lugēbunt postea.

Et adiui eius super eū exultauerūt. Lugēbūt etiam sacerdotes, qui (suppletur enim relationum more Hebræorum) olim exultauerunt, cum ille donis, & sacrificijs colebatur.

6 *Et ipse in Assur delatus est.* Capto enim Israele, ipse quoq; ad regem Assyriorum delatus est; quem etiā cap. 5. vocauit *ultorem.*

Confusus Ephraim capiet, &c. Tunc tribus Ephraim autor idololatriæ confundetur, & simul vniuersus Israel, quod tales Deos eligere voluerint.

7 *Transire fecit.* Consentiens Samaria regum suorum idololatrijs, id effecit, vt regnū decem tribuum, celeriter dissiparetur, sicut spuma aquæ.

8 *Exiit ex idoli:* Loca vbi idolum colebatur:

Peccatum Israel. Vbi peccauit, & Deum irritauit.

Lappa, & tribulus. Hierony. signum vltimæ solitudinis, vt ne parietes quidem, & extrema ædificiorū vestigia relinquantur.

Operite nos: Ne mala imminētia videamus.

9 *Ex diebus Gabaa peccauit Israel.* Vindicabit

In Hosea Cap. X. 63

uit enim mortem vxoris Lenitæ, & Micham; qui domi habebat idola, & sacerdotem non punierunt. Iudic. 17. & 19. Hiero.

Ibi steterunt: Cessauerunt ambulare in vijs domini. Hier. Nam ex eo tempore cœperunt colere idola.

Non comprehendet eos: Non insurget in eos bellū, quale illud, quod insurrexit in perditissimos illos ciues Gabaa: qui licet vici sint, vicerunt tamen prius, & mortem suam vlti, ceciderunt. Sed insurget bellū Assyriorum, quibus nullo tempore resistere poterunt.

11 *Propter duas iniquitates:* Quia & me dereliquerunt; & deinde eos Deos coluerūt, quos Deos non esse sciebant. Ierem. 2. *Duo mala fecit populus meus;* &c. Hieron. Theoph. Theod. Rup.

Vitula doli diligere trituram. Ad idola nationum sæpe redit, quoniam earum commercio videt se fieri ditiorē, vt vitula quæ ab aratro dimissa, vitro ad illud redit, vt comedere possit, quantum libebit. Refugit arare, id est, Deum sine præsentis emolumento colere, & amat trituram, id est, laborem habentem præsentia emolumenta.

Et ego transui super pulchritudinem collis eius. Theod. Collum eius superbum, & con-

rumax

64 In Hosea Cap. X.

tumax domabo. Loquitur de plagis, quas accepit Israel à tēpore Zachariæ regis, ab Assyrijs. 4. Reg. 13. & 16.

Ascendā super Ephraim. Quasi super equum omnino eū mihi subiiciā & Assyrijs tradā.

Arabit Iuda: Cū viderit Iudas Israelis calamitatem desinet trituras idololatriæ, & arabit, id est, Deū sine respectu præsentium emolumentorum quæret. Id factum est sub Ezechia. 2. Paralip. 30. & 31.

Constringes sibi sulcos Iacob. Id est, glebas sulcorum, Hiero. Vt apta sit terra ad semētem faciendam, id est, tam Iudas, quā Iacob diligenter Deo seruiet; Iacob vocat homines decem tribuum, qui hortante per nuntios Ezechia, idola abiecerunt, & venerūt in Hierusalem. 2. Paralip. 30.

12 *Seminate vobis in iustitia.* Id est in iustitia perstate, in eo quod cœpistis, & ita seminate, vt multa iustitia, & sanctitas in vobis oriaturs.

Et metite in ore misericordiæ. Id est, metetis largissimè, quantū misericordia ipsa velle & exigere possit.

Inuocate vobis nouale. Eradicat spinas veterum peccatorum & renouate vos.

Tempus autem requirendi Dominum. Cognoscite illud esse tempus, quo maxime Deum quæ-

In Hosea Cap. X. 65

quætere debeat, cū venerit Christus, Videte, ne occasionem illam elabi sinatis.

13 *Arastis impietatem:* Terra, in qua laborastis, fuit impietas: & ita fructus fuit iniquitas: multiplicabantur enim in vobis peccata.

Et comedistis frugem mendacij. Id est, mentientem: hoc est non ferentē speratum fructum; nullum fructum recepistis ex vestris iniquitatibus.

Quia cōfusus es in vijs tuis. Superiora duabus quoque tribubus dicta videri poterāt, sed nunc mutatione numeri ad Israel reuertitur. Confidebas in idololatria tua (vt ait Hieronymus) putans ab idolis tuis te esse liberandum.

14 *Consurget tumultus.* Cadentium in bello, & fugientium.

Sicut vastatus est Salman. Vastabimini ab Assyrijs ita crudeliter, vt Salman rex Medianarum vastatus est à Gedeone, & à suis, Iud. 8. Isti enim sunt, qui vindicauerunt Baal, id est, punierunt, & destruxerunt Baal.

Mater super filios allisa. Occidit enim Gedeon filios, & matres etiam ad muros & parietes allidi iubebat.

15 *Sic fecit vobis Bethel.* Est iucunda allusio inter

66 In Hosea Cap. XI.

inter Bethel, & Betharbel (quod est in Hebr. pro domo eius qui vindicauit Baal) quod illi euenit à Betharbel, veniet vobis ad idololatria Bethel.

Facie malitia: Propter malitiam vestram nequissimam.

Caput. XI.

Icut mane trāsit, pertransijt rex Israel. Quia puer Israel, & dilexi eū: & ex Aegypto vocauī filiū meū.

2 Vocauerūt eos, sic abierūt à facie eorum Baalim immolabant & simulacris sacrificabāt. 3 Et ego quasi nutritius Ephraim, portabā eos in brachijs meis: & nescierunt quod curarem eos. 4 In funiculis Adā traham eos, in vinculis charitatis. & ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorū: & declinaui ad eū vt velceretur. 5 Nō reuertetur in terrā Aegypti, & Assur ipse rex eius: quoniam noluerunt converti. 6 Cœpit gladius in ciuitatibus eius, & cōsumet electos eius, & comedet capitā eorū. 7 Et populus meus pende-

In Hosea Cap. XI. 67

bit ad reditum meū: iugum autē imponentur eis simul, quod nō auferetur. 8 Quomodo dabo te Ephraim, protegā te Israel: quomodo dabo te sicut Adama, ponā te vt Seboim, cōuersum est in me cor meū pariter, conturbata est poenitudo mea. 9 Non faciā furorē iræ meæ, non conuertar vt disperdam Ephraim: quoniā Deus ego, & non homo: in medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatē. 10 Post Dñm ambulabūt, quasi leo rugiet: quia ipse rugiet, & formidabunt filij maris. 11 Et auolabunt quasi auis ex Aegypto, & quasi columba de terra Assyriorum: & collocabo eos in domibus suis, dicit Dominus. 12 Circumdedit me in negatione Ephraim, & in dolo domus Israel. Iudas autem testis descendit cum Deo & cum sanctis, fidelis.

Icut mane trāsit. Cōmemorat, vt hactenus, sua beneficia, & populi ingratitude: Auroræ tēpus, quod est inter solis, noctisq; viciniā (vt ait Hier.) celerrime trāsit, & ita celerrime finietur regnū Israel. *Quia puer Israel & dilexi eū:* Erat in Aegypto
E 2 popu-

68 In Hosea Cap. XI.

pulus Israel tener, qui paulo ante coeperat in filiis Iacob, & ut puer ignorantia rerum vitium laborabat, & virium inopia; & tamen dilexit eum tunc, semperque ei benefeci.

Ex Aegypto vocavi filium meum: Israel, & Christum.

2 Vocaverunt eos. Moyses, & Aaron.

Sic alierunt: Sicut vocaverunt eos, ita ipsi eis terga verterunt, & obedire noluerunt.

3 Bant in molibani: In ipsa enim via sacrificauerunt Beelphegor. Num. 25. & vitulum coluerunt. Exod. 32.

4 Et ego quasi nutui ius Ephraim. Quasi parvulum curabam diligenter, & in vlnas meas tollebam Deutero 1. Portavit te Dominus, &c. Et. Expandit alas suas, &c.

4 In foveolis Adam. Solita mea mansuetudine adhuc opto eos beneficijs potius alligere, ut homines, quam terrore & poenis, ut belluas.

Et ero eis quasi exaltans iugum. Non patiar eos semper laborare: requiem etiam eis interdum præbebo: sumpta Metaphora ab agricolis, qui cum iugum tollunt, frangunt, aut capistrum adimunt, ut comedant bestia illa. Dabo eis tempora otii, & lætitiæ, quod propter festiuitates dicit, & destinavi ad

In Hosea Cap. XI. 69

ad eos: Scilicet cibos, dedi eis alimenta, tempore otii, & iubilei & festiuitatum, terra large omnia suppeditante.

5 Non venerunt in terram Aegypti. Maior enim illos propter ingratitude suam manet captivitas.

6 Capie gladius. Incipiet, & consumet electos, id est, principes siue robur exercitus, ut ait Hierony. quos Symmachus vocavit brachia.

Et comedet capita eorum. Eos, quorum consilij gubernantur.

7 Pendebit ad reditum meum. Expectabit presentiam, & auxilium meum hostibus cuncta vastantibus: & sero poenitentiam aget.

Iugum autem imponetur: scilicet gravissimæ servitutis, quod non aufertur iuxta litteram, nisi spiritualiter tollatur in Christo, Hierony.

8 Quomodo dubito Ephraim. Quid de te faciam? quomodo tractabo te? An protegam te à ventura calamitate? Minime: quin potius tractabo te, ita ut Adama & Seboim civitates socias Sodomæ & Gomorthæ.

Conversus est cor meum. Poenitet me, quod tantum tibi supplicium comminatus sum: mutavi sententiam. Excitatus est in visceribus meis dolor misericordiæ, & poenitudinis.

70 *In Hosea Cap. XI.*

9 Quoniam Deus ego, & non homo. Hier. Non ego, vt homo punio: homo enim iratus putat inimicum, vt perdat: ego autem percussio, vt emendem.

In medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatem: In medio tui sanctus, scilicet erit, non te deferam, neq; in ciuitatem alienae gentis transibo, vt illis me praebea & te relinquam. Interl. Et ita fecit. Donec enim ipsi Christum reiecerunt, non transiit ad alias gentes, sed neque tunc eos penitus reliquit.

10 Post Dominum ambulauerunt. Ostendit, quomodo non eos penitus tunc deseret, & loquitur de illis, qui conuertendi erant tempore praedicationis Euangelij.

Quasi leo rugiet. Id est, ipse enim Christus per se, & per Apostolos suos longe lateq; audietur; eius vox cum potestate sonabit, & peccatores commouebit, & terrebunt.

Filij maris: Qui erant in mari saeculi, & fagina Euangelij comprehensi sunt. Ita. Hiero. Vel, marini, & insulares, id est populi gentium remoti.

11 Et auolabunt: Id est, voce illa leonis excitati, celeriter ad Euangelium veniunt, vt aues, quae celeriter volant, cum terreretur, & quasi columba, cuius volatus est magnae con-

stant-

In Hosea Cap. XI. 71

stantisque pernecitatis. Psalm. 54. Quis dabit mihi pennas, sicut columba. Vbiunque igitur fuerint, venient ad Euangelium.

Et collocauo eos in domibus suis: In pocularibus suis Ecclesijs per orbem dispersis: non enim redierunt ad Samariam.

12 Circumdedit me in negatione: Ne putaretur, cum clementiam promissit, velle dicere eos non esse capiendos ab Assyrijs reuerti tur ad commemorationem peccatorum Israelis, vt ostendat, quare sint ab illis capiendi. Circumdederunt (inquit) me, accedebant, & me colere velle videbantur, sed non cultus fuit, verum negatio, colebant enim sua idola simul.

Iudas autem esset descendit cum Deo, &c. Iudas non ita fecit, sed verbis, & operibus testificans me esse Deum, reliquit idola, & cum Deo descendit, id est, iacentes Dei partes sequutus est, & neglectas ab Israel.

Cum sanctis fidelibus. Id est, permanens in Dei seruitute cum prophetis, & patriarchis, & veris Dei seruis. Haec dicit, quoniam semper templum, & sacerdotium retinuit. Vide. 1. Paralip. 11. licet multi quoque idola coluerint: sed potissimum loquitur de tempore Ezechiae. 2. Paralip. 29. & 30. quo Israel captus est.

E 4 Cap.

72 In Hosea Cap. XII.

Caput. XII.

Ephraim pascit ventum, & sequitur aestum: tota die mendacium & vastitatem multiplicat: & fordes cum Assyrijs iniit, & oleum in Aegyptum se rebat. 1 Iudicium ergo Domini cum Iuda, & visitatio super Iacob: iuxta vias eius, & iuxta adinventiones eius reddet ei. 2 In utero supplantauit fratrem suum: & in fortitudine sua directus est cum angelo. 3 Et inualuit ad angelum & confortatus est: fleuit, & rogauit eum: in Beth-el inuenit eum, & ibi locutus est nobiscum. 4 Et Dominus Deus exercituum, Dominus memoriale eius. 5 Et tu ad Deum tuum conuerteris, misericordiam, & iudicium custodi, & spera in Deo tuo semper. 6 Chanaan in manu eius statera dolosa, calumniā dilexit. 7 Et dixit Ephraim: Verumtamen diues effectus sum, inueni idolum mihi: omnes labores mei non inueniēt mihi iniquitatē quam

In Hosea Cap. XII. 73

quam peccaui. 9 Et ego Dominus Deus tuus ex terra Aegypti, adhuc sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festiuitatis. 10 Et locutus sum super prophetas, & ego visionē multiplicauit, & in manu prophetarum assimilatus sum. 11 Si in Galaad idolum tamen frustra erant in Galgal bobus immolantes: nam & altaria eorum quasi acerui super sulcos agri. 12 Fugit Iacob in regionem Syriae, & seruiuit Israel in uxorem, & in uxorem seruiuit: 13 In propheta autem eduxit Dominus Israel de Aegypto: & in propheta seruatus est. 14 Ad iracundiā me prouocauit Ephraim in amaritudinibus suis, & sanguis eius super eum veniet, & opprobrium eius restituet ei Dominus suus.

Ephraim pascit ventum. Reprehēdit stultitiam Israel, quod Deo relicto, ad hominum auxilia cōfugiat, id est, rem inanem, & nihil profuturam agit, ut si quis ventū regere, & quo velit, instar onis, ducere conetur.

74 In Hosea Cap. XII.

Et sequitur assum. Id est, austrum, ventum vrentem æstate; quasi dicat, laborat; & labore suo nihil sibi nisi morbos, & calamitates quærit.

Mendacium. Falsas spes, & mortem suam quærit.

Oleum in Egyptum ferebat. Quo Samaria optimo abundat, id est, dona mittit Egyptis, ut ab eis defendatur.

2. Iudicium ergo Domini cum Iuda. Hebr. rib. contentio, & expostulatio: vult omnibus tribubus loqui, idque significant Iuda, & Iacob, id est, decem tribus, sed prius Iuda: postea Iacob, cum ait. Et dixit Ephraim, &c.

3. In viro supplantauit fratrem. Per quod significatum est, tenendo eius plantam, quod postea verè esset eum supplantaturus, id est, primogenita, & benedictione ei prærepturus. Commemorat autem sua in Iacob beneficia, & cultum, ac pietatem Iacob in Deum, quo & exemplo excitentur, & amorem erga illos suum intelligant.

In fortitudine sua direxus est cum Angelo. Superavit angelum, cum quo luctabatur. Genes. 32.

4. Et confortatus est. Eiusdem Angeli benedictione, & abiicit timorem fratris, quo prius

In Hosea Cap. XII. 75

prius vehementius tardabatur.

Fleuit, & rogauit eum. Cum lachrymis petiit ab Angelo benedictionem Hierony.

In Bethel inuenit eum. Gen. 35. post luctam.

Ibi locutus est nobiscum. Præcepit enim vniuersæ domui suæ, ut idola abiceret, & solum Deum coleret. Gen. 35. Iacob verò commemorata omni domo sua ait, &c.

5. Et Dominus Deus exercituum. Eum Deum, qui vere Dominus est, quem exercitus coelestes colunt, semper in mente sua, atque in oculis suis habebat, non idola.

6. Etia ad Dominum Deum tuum conuerteris. Age ergo o Iuda semen ejus, qui tot beneficiis à Deo affectus est, quiq; ita eum coluit, imitare parentem tuum, & abice idola, &c. misericordiam, & iusticiam custodi, & spes tuas omnes in hoc tantum Deo colloca.

7. Chanaan in manu eius statera dolosa. Nunc ad decem tribus reuertitur. Ephraim propter summam impietatem non iam semen Iacob esse videtur, sed semen Chanaan: amat pecuniam alienam auferre per dolus, & opprimere alios per potentiam, & iniuriam facere minoribus.

8. Dices essetis sicut. Hieronym. non refert unde possideam, dummodò possideam.

Inueni idola mini. Quali dicat, adorent alij alia

76 In Hosea Cap. XII.

alia idola, ego bonum idolum penes me habeo; id est, pecuniam, hoc est nullius indigeo.

Omnes labores mei. In diuitijs quas meo labore acquisui, nō apparebit iniquitas vlla, quam fecerim, nemo enim me reprehēdere audebit, cū diues, & potens sum, & omnes à me adiuuari indigeant. Ita Hiero.

9. Et ego Dominus Deus tuus. Quauis tā impius sis o Ephraim, tamen ego ex eo tēpore, quo eras in Aegypto, verus Deus tuus, & verus protector tuus sum, & salutem tuam opto.

Adhuc sedere te faciam in tabernaculis, &c. Id est, adhuc expectabo te, & locū tibi pœnitentiæ dabo, patiar te celebrare festū tabernaculorum, sicut ab exitu ex Aegypto celebrare solitus es, id est, quietē in terra tua viuere, & festiuitates tuas celebrare. Vnam enim maximam, & lætissimam præ cæteris ponit: præsertim cum hæc celebraretur in signum receptæ libertatis, ac si dicat, libertate tunc fruieris.

10. Et loquutus sum super prophetas. Ne mireris me hoc polliceri, quandoquidem semper optavi conuersionem tuam, & vt ad eam te adducerem, loquutus sum prophetis, & multas eis visiones ostendi, vt tibi illi

nomine

In Hosea Cap. XII. 77

nomine meo loquerentur.

Et in manu prophetarum assimilatus sum. Per prophetarum ministerium varijs rebus similem feci, & nunc patii, nunc regij, leoni, vřlo, &c. Hieron. & glossæ, & Chrysost. hom. 48. in Genes. intelligunt de figuris Christi venturi, quas Deus ostendit prophetis.

11. Si Galaad idolum, &c. Cum fuerint in Galaad idola, nec seruata ab idolis eius sic illa terra, sed ante cæteras vastata, operam perdunt, qui in Galgalis, bobus immolant imitantes Samaritas; nam & ipsi similiter vastabuntur, nec poterunt ab idolis defendi.

Nam & altaria eorum quasi acervi. Id est, horum altaria, quæ idolis erexerant, & agri, vbi erant templa, arabuntur, & ex ruina altarium manebunt ibi magni acervi lapidum, & terræ, quemadmodum cōtigat altaribus Galaaditarum. Galaaditæ erant trans Iordanem, Galgala citrà, continuè post transitum Iordanis.

12. Fugit Iacob in regionem Syriæ. Redit ad narrationem Iacob. Nam quæ modo dixit, quasi per Parenthesin legenda, & accipienda sunt.

Et seruinis Israel in vxore, & in vxore seruauit.

78 *In Hosea Cap. XII.*

nii. Tam pie me coluit Iacob. vt mihi & parentibus obtemperans, in Syriam proficisceretur, vt uxorem sibi quæreretur de filiabus Laban, ne, si Chanaanam duceret, ad illius gentis idola alliceretur: & septem annis pro uxore seruiuit, & pro illa seruaui oues soceri. Et ego semper illum in via seruaui, & patrē magni populi feci.
13 *In propheta autem eduxit.* Per Moysē, quasi dicat, nec solum eum amari, sed etiam posteros eius, & nisi prophetam meum, vt ex Aegypto liberarentur.

Ad iracundiam me prouocauit. Pro ijs beneficijs hanc gratiam mihi referunt Israelitæ, vt me, qui dulcis sum, prouocent peccatis suis, amaritudinem animi, & dolorem excitantibus.

Sanguis eius super eum veniet. Ipse solus erit in culpa suæ perditionis & calamitatis.

Et opprobrium illius restituet. Ephraim opprobrio Deum affecit, quando peccatis suis fecit, vt nomen Domini blasphemaretur. Supplicium huic opprobrio ex iustitia debitum, faciet Dominus venire super caput eius.

In Hosea Cap. XIII. 79

Cap. XIII.

 Oquente Ephraim, horror inuasit Israel: & deliquit in Baal, & mortuus est. 2 Et nunc addiderunt ad peccadum: feceruntque sibi constabile de argento suo quasi similitudinem idolorum, factura artificum totum est, his ipsi dicunt, Immolate omnes vitulos adorantes. 3 Idcirco erunt quasi nubes matutina, & sicut ros matutinus præteriens, sicut pulvis turbine raptus ex area, & sicut fumus de fumario. 4 Ego autem Dominus Deus tuus ex terra Aegypti: & Deum absque me nescies, & saluator non est præter me. 5 Ego cognoui te in deserto, in terra solitudinis. 6 Iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt: & eleuauerunt cor suum, & obliui sunt mei. 7 Et ego ero eis quasi leona, sicut pardus in via Assyriorum. 8 Occurrā eis quasi vrsa raptis catulis, & dirumpā interiora iecoris eorum, & consumam eos ibi quasi leo, bestia agri

80 In Hosea Cap. XIII.

agri scindet eos. Perditio tua Israel:
tantummodo in me auxilium tuum.
10 Vbi est rex tuus: maxime nunc
saluet te in omnibus urbibus tuis: & iu-
dices tui, de quibus dixisti, Da mihi
reges & principes. 11 Dabo tibi re-
gem in furore meo, & auferam in in-
dignatione mea. 12 Colligata est ini-
quitas Ephraim, absconditum pecca-
tum eius. 13 Dolores parturientis
venient ei: ipse filius non sapiens, nunc
enim non stabit in contritione filiorum.
14 De manu mortis liberabo eos, de
morte redimam eos: Ego mors tua o
mors, morsus tuus ero inferne, conso-
latio abscondita est ab oculis meis.
15 Quia ipse inter fratres diuidet: &
adducet ventem ventum Dominus
de deserto ascendentem: & siccabit ve-
nas eius, & desolabit fontem eius, &
ipse diripiet thesaurum omnis vasis
desiderabilis.

Loquente Iherolim. Vix Hieroboam lo-
qui cepit de vitulis adorandis, cum
vniuersos Israel timens Regi suo contradi-
cere, vitulos suscepit.

In Hosea Cap. XIII. 81

1 Et deliquit in Baal. Nec vitulis contentus
est, sed etiam Baal adorauit.
2 Et mortuus est. Scilicet spiritu, primatus
vita, quæ Deus est; ita Hieron. ex eo etiam
tempore obnoxius mansit morti, & capti-
uitati.

3 Quasi similitudinem idolorum. Fecerunt con-
flatilia iuxta ideas eorum, quas animo suo
conceperant.

4 His ipsi dicunt, immolate homines, vitulos ad-
rautes. Sacerdotes impij dicunt populo; si
vultis rite, & pie colere vitulos, immolate
illis homines. Psal. 105. Et immolauerunt fi-
lios suos, &c.

5 Idcirco erunt quasi nubes. Cito peribunt eo-
rum felicitas, & diuitiæ.

6 Sicut fumus de fumario. Id est, per fumarij
egrediente.

7 Cognoui te Panthe, benefeci tibi, &c.

8 Iuxta personam suam. Secundum abundantiam
pascuorum, quæ eis dedi, fuit eorum sa-
tietas, id est, magna fuit, & ideo obli-
ti sunt melius obsequi.

9 In via Assyriorum. Quando ducebantur in
Assyriam. Hieron. erat autem in via illa va-
stum desertum in quo erant immanes bestie.

10 Quasi vitulus. Hieronym. nihil est vitulus
vilius, cum perdiderit catulos.

Et

82 In Hosea Cap. XIII.

Interiora iacob. In quo sedes est concupiscentia, & voluptatum, vnde illi in tanta peccata inciderunt.

Bestia agri. Non solum hæ, sed ceteræ etiã bestie, pereuntes enim in via, bestiis laniandi proiciebantur.

9. Peditis tua. Ego tibi semper bonorum causa fui, non etiam malorum: nam in ea tu te coniecisti.

10. Maxime nunc. Multum enim nunc eo indigebis, sepeus calamitatibus.

11. In omnibus viribus salua te. Et urbes tuas. Velut in omnibus viribus (in omnibus enim operis, & requies liberatorum) salua te, siquidem ob id dicebas te regem velle. 1. Reg. 8.

12. Iudices tui. Consiliarij regis, qui, rege bellis occupato, populum pro eo iudicarent, hos vocat iudices, & principes.

13. Dabo tibi reges. Dabo tibi reges pessimos, qui citò à me tollentur, propter eorù peccata. Gregor. sup. 1. Reg. cap. 9. In furore etenim rex datur, quando malis peior praeesse decernitur.

14. Belligata est iniquitas. Diligenter in memoria mea seruata, vt pœnas de ea sumas, sumpta Metaphora à rebus, quæ ligantur, ne excidant.

Abcon-

In Hosea Cap. XIII. 83

15. Absconditum. Optimè à me seruatum.

16. Dolores parturientis. In captiuitate.

17. Ipse filius non sapiens. Non curat futura, neque prouidet, cum tamen mala illum grauissima maneant.

18. Nunc enim non stabit in contritione filiorum. Nō poterit ferre, neq; resistere aduersariis, cū eius filij conterentur, & vastabuntur ab hostibus.

19. De manu mortis liberabo eos. Post durā cōminationē, iterū eos cōsolatur promittens libertatē, quā per Christū accepturi erant id est, etiam si temporaliter moriantur, ego in infernū descendā, & liberabo eos, ne à morte, atq; ab inferno teneantur, resurgent enim & viuent in perpetuum.

20. Ero mors tua o mors. Mortem enim penitus in electis meis abolebo, vt non sit: infernū autē mordebo, partem eius auferēs, id est, electos; August. ser. 137. de tēp & Greg. 11. Moral. c. 8. & Homil. 22. in Euang.

21. Cōsolatio abscondita est. Doleo (ait Propheeta) Israelitas omnes, & omne hominū genus inuitabili morti esse subiectos, nec habeo, quō me cōsoler. Et ideò vt tam firmū, quā communem hominum mortem reprimat, latius apertit Christi de morte victoriā.

84 *In Hosea Cap. XIII.*

15. *Inter fratres diuidet.* Charissimos quosq; infernus, id est, mors diuidet. Vel, *fratres* nunc vocat Israel, & Iudam, qui tunc captiuitate erant diuidendi.

Adducet vrentem ventans Dominus. Vt ait Hierony. Christus est ventus vrens, ascendens de deserto, id est, Bethlehem, quæ est ad meridiem, siue ad desertum. Vel, ex deserto generis humani, vel. Ex vtero virginis: qui ventus siccat venas mortis. (metaphora sumpta ab aquis, quæ per occultas terræ venas in fontem veniunt) & ipsum fontem etiam desolabit. Venæ sunt peccata, quibus atefactis, mors quoque ipsa arefiet.

Et ipse diripiet thesaurum. Id est, animas sanctorum, quæ in thesauro siue receptaculo inferni tenebantur.

Caput XIII.

1. **P**ereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitauit Deum suum: in gladio pereat, paruuli eorum elidantur, & foeta eius discindantur.
2. Convertere Israel ad Dominum Deum tuum:

In Hosea Cap. XIII. 85

tuum: quoniam corruisti in iniquitate tua. 3. Tollite vobiscum verba, & conuertimini ad Dominum, & dicite ei, Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum: & reddemus virulos labiorum nostrorum. 4. Assur non saluabit nos, super equum non ascendemus nec dicemus ultra, Dij nostri opera manuum nostrarum: quia eius qui in te est, miseraberis pupilli. 5. Sanabo contritiones eorum, diligam eos spontaneè: quia auersus est furor meus ab eis. 6. Ero quasi ros Israel, germinabit sicut libanus, & erumpet radix eius ut Libani. 7. Ibi rami eius, & erit quasi oliua gloria eius: & odor eius ut Libani. 8. Conuertentur sedentes in umbra eius; viuent tritico, & germinabunt quasi vinea: memoriale eius sicut vinum Libani. 9. Ephraim quid mihi ultra idola? Ego exaudiam, & dirigam eum ego, ut abietem virentem: ex me fructus tuus inuentus est. 10. Quis sapiens, & intelliget ista? intelligens, & sciet hæc? quia rectæ viæ Dominus,

86 *In Hosea Cap. XIII.*

& iusti ambulabunt in eis: prauaricatores verò corruent in eis.

1 *Preceat Samaria.* Ex his intelligitur, bona quæ nunc promittebantur, spiritualia esse. Prædicit earum vilitatem in caritate, ne ex his quæ dicta sunt, putarent iam se non esse capiendos ab Assyrijs.

2 *Conuertere Israel.* Etsi captiuus sis, ne desperes te à Deo recipiendū, si conuertere velis.

Tollite vobiscum verba. Describit verā conuersionem. *Verbo*, id est, preces, & delictorum confessionem, vt ait Hierony. & laudes Dei.

3 *Conuertimini ad Dominum.* Hierony. tam verbis, quàm operibus.

Omnem aufer iniquitatem. Vt nihil veteris peccati maneat, ne iterum pullulet, & reuascentur: ita Hierony.

Et accipe bonum. Hiero. Nisi enim tuleris mala nostra, bonum tibi, quod offeramus, habere non possumus.

Et reddemus vitulos. Pro largitate munerū, reddemus sacrificia laudis per obsequium labiorum. Greg. sup. capit. 1. lib. 1. Reg. ferè in fine, id est, hæc tibi pro sacrificio vitulorum offeremus. Quidam exponunt, redde-

In Hosea Cap. XIII. 87

reddemus vitulos, quos labijs nostris promissimus, cum essemus in tribulatione, vt Dauid. *reddam tibi vota mea, &c.*

4 *Assur non saluabis nos.* Hierony. nequaquam ultra in Assyrijs nos sperabimus.

Super equum non ascendantus. Hierony. non habebimus spem in equis Aegyptiorum, vel, non cōfidemus armis, & equis nostris.

Nec dicemus ultra, dii nostri. Non adorabimus idola.

Quia ovis qui in te est. Tu enim misereberis pupilli, qui tibi reliquus est curandus, & protegendus. Pupillus autem dicitur (vt ait Hierony. quia Deū perdidit patre. Ita loquitur Petrus 1. Epist. c. 5. *Pasce qui in vobis est gregem.*

5 *Couitantes eorum.* Vulnere manentia in eis ex auersione.

Diligam eam spontaneè. Propensum, & beneuolum animum habebō in eos. Loquitur autem de beneficijs, quibus, conuersi Israelitæ ad Christum, afficientur.

6 *Ero quasi ros.* Aëstem concupiscentiæ refrigerabo, & siccitatem pectoris eorum irrigabo, vt floreat, & germinet, sicut liliū, id est, vt cor eorum sit sursum versus & sit sicut radix lilij.

Erumpet radix eius. Terram findet, & profunde

88 *In Hosea Cap. XIII.*

fundè intrabit, vt nulla tēpestare quatitū, sed immobilis maneat.

7 *Odor eius vt Libani.* Id est, arborum odori ferarum, vt cedrorū, &c. vel, *Libani*, id est, thuris, ita enim dicitur Hebraicè, & Græcè, vt ait Hierony. id est, Christi notitiam verbis & factis tradet hominibus, ex odore enim cognoscitur latens vnguentum.

8 *Conuerterentur sedentes in umbra eius.* Est histeron proteron, id est, conuerterentur ad eum, & sedebunt in eius umbra, id est, sub eius protectione, & tutela.

Vident tritico. Hierony. Tertium omnium abundantiam habebunt, & viuent, qui prius fuerant mortui: Ego de Eucharistia intelligo cum Lira, in qua est omnium bonorum largissima copia.

Quasi vinea. Vide Ioannem 15. *Ego sum vitis & vos pectus.*

Et memoriale eius sicut vinum Libani. Memoria huius populi, & mentio, vbicunq; inciderit, gratissima erit omnibus, & suauissimi odoris, vt vinū Libani, quod optimū est. Ecclesiastes 49. *memoria Ioseph, &c.*

9 *Ephraim.* Scilicet dicet, *quid mihi, &c.*

Ego exaltam, & dirigam eum. Concedam ei petita, & deducā eum per viam rectam, ne offendar.

In Hosea Cap. XIII. 89

Ego vt abietem virentem: Scilicet, eum efficiam; semper enim viret abies. Hierony. *Ex me fructus tuus inuentus est:* Non eris in fruuosus, vt abies, sed fructū feres copiosum, non ex te, sed ex me.

10 *Quis sapiens & intelliges ista?* Quis erit tā sapiens, & intelligens, vt hæc quæ dico, intelligat, & tantorum bonorum particeps efficiatur, in Christum credendo? Docet autem paucos esse futuros. Sapientem & intelligentem pro eodem accipit, & ad maiorem asseuerationem ingeminat.

Quia recta via Domini: Sanctum enim est, quicquid Deus erga homines facit, & præcipit, atque id iusti intelligent, & probabunt. Matth. 11. *Iustificata est sapientia à filiis suis.*

Prauaricatores vero corrumpunt in eis. Id est, increduli verò, & impij scandalizabuntur propter suam incredulitatem, & erit eis occasio ruinæ, quod alijs fuit vita. Luc. 2. *Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum.*

**I N I O E L E M
P R O P H E T A M .**

Caput. I.

Verbū Dñi, quod factū
est ad Ioel filiū Pha-
tuel. **2** Audite hoc
senes, & auribus per-
cipite omnes habita-
tores terræ: si factum
est istud in diebus vestris, aut in die-
bus patrum vestrorum? **3** Super hoc
filijs vestris narrate, & filij vestri filijs
suis, & filij eorum generationi alteræ.
4 Residuū eruce comedit locusta, &
residuū locustę comedit bruchus, & re-
siduū bruchi comedit rubigo. **5** Ex-
pergiscimini ebrij, & flete, & vlulate
omnes qui bibitis vinū in dulcedine:
quoniā perijt ab ore vestro. **6** Gens
enim ascendit super terrā meam fortis
& innumerabilis: dentes eius vt dētes
leonis, & molares eius vt catuli leonis.

7 Po-

7 Posuit vineam meam in desertū, &
ficū meam decorticauit: nudās spolia-
uit eū & proiecit, albi facti sunt rami
eius. **8** Plāge quali virgo accincta sac-
co super virū pubertatis suæ. **9** Perijt
sacrificium & libatio de domo Dñi: lu-
xerunt sacerdotes ministri Dñi. **10**
Depopulata est regio, luxit humus:
quoniam deuastatū est triticū, con-
fusum est vinū, elanguit oleū. **11** Con-
fusi sunt agricolę, vlulauerunt vinito-
res super frumento, vino & hordeo,
quia perijt messis agri. **12** Vinca con-
fusa est & ficus elāguit: malogranatū,
& palma, & malū, & omnia ligna agri
aruerunt, quia cōfusum est gaudium à
filijs hominum. **13** Accingite vos, &
plangite sacerdotes, vlulate ministri
altaris: ingredimini, cubate in sacco mi-
nistri Dei mei: quoniam interijt de do-
mo Dei vestri sacrificiū & libatio. **14**
Sanctificate ieiuniū, vocate cœtum: cō-
gregate senes omnes habitatores ter-
ræ in domū Dei vestri: & clamate ad
Dominū. **15** A, a, a, diei, quia prope
est

Est dies Domini, & quasi vastitas à po-
ente veniet. 16. Nunquid non corā
oculis vestris alimenta perierūt de do-
mo Dei nostri, & letitia & exultatio?
17. Computruerunt iumenta in ster-
core suo, demolita sunt horrea, dissi-
pata sunt apothecae: quoniam confu-
sum est triticum. 18. Quid ingemuit
animal, mugierunt greges armentii?
Quia non est pascua eis: sed & greges
pecorum disperierunt. 19. Ad te Do-
mine clamabo: quia ignis comedit spe-
ciosā deserti, & flāma succēdit omnia
ligna regionis. 20. Sed & bestia agri
quasi arca sitiens imbrem, suspexerūt
ad te: quoniam exiccati sunt fontes
aquarum, & ignis deuorauit specio-
sa deserti.

Verbum Domini. Tota prophetia est
contra duas tribus, vt adnotat.
Hierony.

Audite hec times. Qui plurimum potestis
propter aetatem recordari.

Si factum est. Nunquid factum est?

Refidam eruca. Eruca olera & arbores in
festat

festat, rubigo vitium frugū est, quod agri-
colae nebulā vocant: intelligit autem exer-
citus Chaldaeorum, qui nouissimis qua-
tuor expeditionibus grauitur affligerunt,
ac denique penitus exciderunt Iudaeos.
4. Reg. 14. & 15.

5. *Expergiscimini ebrii.* Plere iubet vitijs de-
ditos, & voluptatibus captos, quod citò ea
sint amissuri, quibus delectantur.

6. *Gens enim ascendit.* Per locustas metapho-
ricè intelligit Chaldaeos, qui multitudine
locustis, ferocitate, & crudelitate leoni-
bus similes sunt, & catulis leonum auda-
cioribus, & fortiores molares habentibus.

7. *Vinea mea.* De qua Psal. 79. *vineā de Egy-
ptu.* & c. Et Elia 9. Vel, vineas terrae meae.

Ficum meam. Id est, eundem populum, in
qua sic fructum quæsiuit Dominus. Mat-
thaei. 21. vel, ficus terrae meae, & arbores.

Nadaus spoliatis. Hiero. in tantum enim
locustae cuncta populantur, vt derodant ar-
borum cortices, exutasque projiciant, &
omni virore consumpto, albos ramos & vi-
rides derelinquant.

8. *Plange.* O Hierusalem.

Virum pubertatis. Cui in virginitate sua
nupsit. 70. *παρθένον*, hic enim maxime
amatur.

94 In Ioele Cap. I.

9 *Perijt sacrificium.* Sacrificium vocat agnū cum simila frixa oleo. Num. 28. *Libamen* aut libatio est vinum, quod offerebatur in sacrificijs; hæc omnia præ sterilitate perierunt.

Luxerunt sacerdotes. Cessantibus sacrificijs egeni & otiosi.

10 *Luxit humus.* Deuastata & fructu suo spoliata.

Confusum est vinum. Quia non respondit agricolarum votis & laboribus.

Elanguit oleum. Perijt, defecit Hosee. 36.

11 *Confusi sunt agricole.* Videntes nihil respondere suis laboribus.

Messis agri. Hierony. exponit legumina, & omnia, quæ solet humus gignere.

12 *Confusum est gaudium.* Cæperat se ostentare, & quasi succissum est, & pulsum.

13 *Accingite vos. Sacco.*

14 *Sanctificate ieiunium.* Parate vos ad ieiuniū, Chald. vel segregate vos in ieiuniū, vt sancte faciatis. Theod.

Habitatores terræ. Tunc enim multū Deus placatur, cum peccatores conuersi, misericordiam simul cum iustis implorant.

15 *A. a. a. d. d. e. i.* Legendum est ah, ah, estq; interiectio dolentis prophetæ, & venturam calamitatem lugentis.

Quasi vastitas à potente. Fortis erit & vehemens

In Ioele Cap. I. 95

uens, qualis expectari debet à robusto, & sufficiente ad omina perpetranda, id enim est Sadaï. Hieronymo ad Marcellā in epist. Nonagesimum, &c.

16 *Coram oculis nostris.* Hiero. speratæ fruges, è manibus eripientur, & locustæ præuenient messorem, & ita cessabunt sacrificia & lætitiæ in templo.

17 *Compaserunt iumenta.* quoniā præ sterilitate, paleæ non erant, in quibus iacerent, & nihil foris inuenientia cibi, ad præsepia redibant, & ibi moriebantur.

Apatheca. Id est, quidquid esse solet, in quo frumenta reponantur; neglecta enim sunt hæc, quia videbant nihil esse, quod in eis reponeretur.

19 *Iguis.* Id est, ventus vrens, per quem locustas & Chaldæos omnia vastantes intelligit *comedit speciosa deserti*, id est, pascua & prata virentia.

Caput II.

1 Anite tuba in Sion, vlulate in monte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ: Quia venit dies Dñi, quia prope est 2 dies tenebra

brarum & caliginis, dies nubis & turbinis: quasi mane expansum super montes populus multus & fortis: similis ei non fuit à principio, & post eum non erit vsque in annos generationis & generationis. 3 Ante faciem eius ignis vorans, & post eum exurens flamma: quasi hortus voluptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti, neque est qui effugiat eum. 4 Quasi aspectus equorum, aspectus eorum: & quasi equites sic current. 5 Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exilient, sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam velut populus fortis præparatus ad prælium. 6 A facie eius cruciabuntur populi: omnis vultus redigentur in ollam. 7 Sicut fortes current: quasi viri bellicatores ascendent murum: viri in vijs suis gradientur, & non declinabunt à semitis suis. 8 Vnusquisque fratrem suum non coarctabit, singuli in calle suo ambulabunt: sed & per fenestras cadent, & non demolientur. 9 Urbes ingre-

ingredientur: in muro current, domos conscendent, per fenestras intrabunt quasi fur. 10 A facie eius contremuit terra, moti sunt caeli: sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. 11 Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra eius, quia fortia & facientia verbum eius. magnus enim dies Domini, & terribilis valde: & quis sustinebit eum? 12 Nunc ergo dicit Dominus, Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu & in plâctu. 13 Et scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, & conuertimini ad Dominum Deum vestrum: quia benignus & misericors est, patiens & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia. 14 Quis leuit si conuertatur, & ignoscat, & relinquat post se benedictionem, sacrificium & libamen Domino Deo nostro? 15 Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium, vocate coetum. 16 Congregate populum, sanctificate ecclesiam, coadun-

te senes: congregate paruulos, & sungen-
tes hubera: egrediatur sponsus de-
cubili suo, & sponsa de thalamo suo.
17 Inter vestibulum & altare plora-
bunt sacerdotes ministri Domini, & di-
cent, Parce Dñe, parce populo tuo: &
ne des hereditatem tuam in oppro-
brium, vt dominantur eis nationes,
quare dicunt in populis, Vbi est Deus
eorum. 18 Zelatus est Dñs terram
suam, & pepercit populo suo. 19 Et
respondit Dominus, & dixit populo
suo, Ecce ego mittam vobis frumentū,
& vinum, & oleum, & replemini eis:
& non dabo vos vltra opprobrium in
gentibus. 20 Et eum qui ab Aquilo-
ne est, procul faciam à vobis: & expel-
lam eum in terram inuiam & desertā,
faciem eius contra mare orientale, &
extremum eius ad mare nouissimum:
& ascendet fœtor eius, & ascendet pu-
tredo eius, quia superbe egit. 21 No-
li timere terra, exulta & lætare: quo-
niam magnificauit Dominus vt face-
ret. 22 Nolite timere animalia regio-
nis;

nis: quia germinauerunt speciosa de-
serti, quia lignum attulit fructū suum,
ficus & vinea dederunt virtutem suā.
23 Et filij Sion exultate, & lætami-
ni in Domino Deo vestro: quia dedit vo-
bis doctorem iustitiæ, & descendere fa-
ciet ad vos imbrem matutinum & se-
rotinum sicut in principio. 24 Et im-
plebuntur aræ frumento, & redūda-
bunt torcularia vino & oleo. 25 Et red-
dam vobis annos, quos comedit locu-
sta, bruchus, & rubigo: & eruca forti-
tudo mea magna, quam misi in vos.
26 Et comedetis vefcentes, & satura-
bimini: & laudabitis nomen Domini
Dei vestri, qui fecit mirabilia vobiscū,
& non confundetur populus meus in
sempiternū. 27 Et scietis quia in me-
dio Israel ego sum: & ego Dominus
Deus vester, & non est amplius: &
non confundetur populus meus in
æternū. 28 Et erit post hæc: effun-
dam spiritum meum super omne car-
nē: & prophetabunt filij vestri & filie
vestre, senes vestri somnia somniabūt,

100 *In Ioelis Cap. II.*

& iuvenes vestri visiones videbunt.
29 Sed & super seruos meos & ancillas in diebus illis effundam spiritum meum. 30 Et dabo prodigia in caelo, & in terra, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. 31 Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem: ante quam veniat dies Dñi magnus & horribilis. 32 Et erit: omnis qui innocauerit nomen Domini, saluus erit: quia in monte Sion, & in Ierusalem erit saluatio, sicut dixit Dñs, & in residuis quos Dominus vocauerit.

CAnte tuba in Sion: Iuber prophetam & in propheta omnes, qui Dei possunt audire sermonem (vt ait Hiero.) tuba canere in Hierusalem, vt populum conuocent, & ad poenitentiam adhortentur.

Contribuentur. Vehementi timore.

2. *Quia venit dies Domini.* Dies captiuitatis, in quo Dominus magna facturus est.

Dies tenebrarum. Hiero. in quo omne letitiae lumen auferetur.

Quasi mane expansum. Id est, late expandetur, & celeriter.

Ge-

In Ioelis Cap. II. 101

Generationis, & generationis. Nunquam huiusmodi populum fortius & crudelius impugnabit. 3. *Ante factus est.* Hiero. quidquid attinget, quasi vorax flamma, consumeret, nihilque post se integrum derelinquet.

4. *Quasi aspidem equorum.* In praedium ruentium, vide Iob. 39. In his omnibus, quasi dicere identitatem, potius quam similitudinem; nisi cum Hiero. haec & sequentia de locustis velimus intelligere.

6. *Cruentabuntur.* Timore & dolore.

Redigentur in illam. Nigrescent, sanguine praetimore ad eam refugiente.

7. *Sicut furces currens.* Coniuncta est enim cum fortitudine velocitas.

Pari in vijs suis gradientur. Vnusquisque locum sibi signatum tenebit, nec vnquam deferet, neque alteri obstabit. Exercitus recte ordinatus, etsi paruus sit, habet magnam fortitudinem. Cant. 6. *Terribilis vis castrorum acies ordinata.*

8. *Personae nascentur, & non demolientur.* Significat hic & paulopost Chaldaeos celeritatem victoriae appetentes, clausis ianuis, per fenestras audacter irrupturos, nec tamen laedentur, aut occidentur; tanta erit eorum peritia, & felicitas.

Non a facie eius conuertentur. Sonitu equorum

G 3 rum

rum & quadrigarum, & exercitus.

Mors sunt celi. Tonitru.

Sol & luna obtenebrati sunt. Exercitu vastissimam pulueris nubem excitante, quæ folis aspectum impediatur.

Pacem suam. Id est tonitrua, Psalm. 17. & intonuit de celo Dominus, & altissimus dedit vocem suam.

11 *Ante faciem exercitus.* Vt exercitum ad se conuocatum exhortetur in prælium.

Quia multa sunt nimis. Venit enim magnus exercitus, & ideo voce ducis sui exhortante, & fauente adiuuatus est.

12 *Conuertimini ad me.* Vt tanta mala vitetis, & dolorem cordis ieiunio, & fletu, & planctu indicate.

13 *Et non vestimenta vestra.* Tantummodo,

Præstabilis super malitia. Fortiori & superior omni ira, id est, flecti solet, & placari ac mutare sententiam, *super malitia*, id est, afflictione, quam parabat inferre.

Quis scit si conuertatur. Fortasse mutabit sententiam.

Et relinquit post se benedictionem. Id est, vbertatem fructuum terræ, vt possitis lætari, & habere, vnde sacrificia offeratis, vel, adhuc moneo, vt sacrificijs Deum placeatis.

16 *Sanctificate Ecclesiam.* Preparate eam,

vt cum poenitentia in Dei conspectum veniat.

Congregate paruulos. Vt vagitu Deum ad misericordiam prouocent, vt factum est Iudith. 4.

Egreliatur sponsus. Etiam iustis voluptatibus supersedendum est poenitentiae tempore.

17 *Inter vestibulum & altare.* Plorent inter populi atrium, & altare holocaustorum, vt melius audiantur, & fletu populū ad poenitentiam excitent.

In opprobrium. Maximum enim eius opprobrium est, quod populus tuus nationibus seruiat, & ab illis ob hoc rideatur Psalm. ne forte dicant in gentibus, ubi est Deus eorum, & in uolens in nationibus coram oculis uolueris.

18 *Zelus est.* Amore & misericordia erga suos motus est, & indignatus est, quod tam durè ab alienis tractaretur.

19 *Eccce ego misit uobis frumentum.* Hoc factum est postquam reuersi sunt de captiuitate Babylonica, cum populus locupletatus fertilitate, & auctus est.

Non dabo uos ultra. Nisi me vehemētius ad iracundiam prouocaueritis, vt cum filium meum occidistis.

20 *Eum qui ab agnitione est.* Loquitur de

exercitu Assyriorū, dūce Holoferne, intra-
dente Iudeam, & Galileam, & à Bethulia
incipiente.

In terram Inuiam. Est enim desertum à ter-
ra promissionis euntibus in Assyrios, ut
diximus Hoseæ. 13.

Contra mare Orientale. Contra mare Gali-
lææ, fugiebant enim in terram suam.

Ad mare nonissimum. Timore exanimati,
& quò se vertant, nescientes, in omnem
partem fugient, & totam Galileam imple-
bunt vsque ad mediterraneum mare, præ-
sertim, cum exercitus ex variis regionibus
collectus esset Iudith. 3. & ita in omnes par-
tes fugiebant.

Asiendes sator eius. Ex multitudine oc-
cisorum ab Israelitis persequentibus, Iu-
dith. 15.

Quis superbe egit. Putauit neminē sibi pos-
se resistere.

21 *Noli timere terra.* Prædicat temporalem
vberratem, & post aliquot annos Christi
aduentum. Opponit autem singula singu-
lis quæ cap. 1. dixerat, cum de sterilitate lo-
quebatur.

23 *Doctorem inuita.* Qui nos cum potesta-
te docebit, & leges feret. Torum enim hoc
significat, Namorē illum doctorem.

Et descendere faciet ad vos. Vtitur omnibus
verbis, quibus temporalis vberritas signifi-
cari solet, per quæ metaphoricè felicitatē
spiritualē nouæ legis literaliter significat.

Matutinum, & serotinum. Matutinum men-
se Octobri, cum sit sementis, estque tem-
poraneus imber, & primus. Serotinū mense
Martio, ut fructus maturēscant. Intelligit
gratiā praueniētem, & cooperantem,
& copiam doctrinæ, & auxiliorum Dei.

Sicut in principio. Cum vestram salutem
amantissimè curabat.

25 *Reddam vobis annos.* Omnia damna spi-
ritualia, quæ antea vobis dæmones, & pec-
cata intulerant, vberrate donorum legis
gratiæ refarciam.

Fortitudo mea magna. His enim suppliciis
spiritualibus peccata vestra fortiter puniui.

26 *Non confundetur populus meus.* Nemo enim
illi hæc auferet.

27 *Et non est amplius.* Non est Deus præ-
ter me.

28 *Effundam spiritum meum.* In die Penteco-
stes, Actorum 2. Largissime super omnis
conditionis homines sine exceptione se-
xus, aut ætatis.

Prophetabunt. Ut Agabus.

Visiones videbunt. Ut Iohānes in Apocalypsi.

Semiatant. Ve Paulus Actorum 16.

29 *Sedet super seruos meos.* Non solum super filios vestros, & semen Abraham, sed etiam super gentiles, qui in me credent, & prophetabit etiam, vt exposuit Petrus Act. 1. 30 *Et da prodigia.* Loquitur de signis iudicii, quasi diceret, cum misero spiritum Sanctum, iam non erit alia lex expectanda, sed illa, quæ tunc prædicabitur, est recipienda, non restat post hanc effusionem spiritus, nisi aut legem illam recipere, aut iudicium expectare, quod idem ait Apostolus ad Hebræos. 10. *Polueritis enim peccantibus nobis,* &c. Et ideo ait *omnis qui inuocat nomen Domini saluus erit,* quasi dicat, non datur aliter effugere hoc terribile iudiciū, quam nomen Christi inuocando, nec potest esse saluus nisi in monte Sion, & in Ierusalem, id est, in Ecclesia Christi figurata per Sion & Ierusalem.

Sanguinem. Ex incredibili multitudine occisorum in præliis ignem fulgurum & fulminum; vaporem fumum ex rebus, quæ fulminibus vrentur; hæc sunt prodigia in terra. Vide Matth. 24.

31 *Sol obscuratur in tenebras.* Hæc sunt signa in cælo Matth. 24. *Sol obscuratur,* & Luna non dabit lumen suum. Vide Isai. 34.

32 *Sicut dixit Dominus.* Rur in præscientia sua, in qua elegit saluandos. Vel, alludit ad secundum caput Isaie, vbi multa dicit de Ecclesia, vel, sicut dixit mihi, cum hæc reuelauit, quæ scribo.

Caput III.

Via ecce in diebus illis, & in tempore illo cum conuertero captiuitatem Iuda & Ierusalem: 2 Congregabo omnes gentes, & deducā eas in vallem Iosaphat: & disceptabo cum eis ibi super populo meo, & hæreditate mea Israel, quos disperserunt in nationibus, & terram meam diuiserunt. 3 Et super populum meum miserunt sortem, & posuerūt puerum in prostibulum, & puellam vendiderūt pro vino vt biberēt. 4 Verum quid mihi & vobis Tyrus & Sidon, & omnis terminus Palæstinarum nunquid vltionē vos reddetis mihi? & si vltiscimini vos contra me, citò velociter reddam vltissimā.

108 In Ioelis Cap. III.

vicissitudinem vobis super caput vestrum. 5 Argentum enim meum & aurum tulistis: & desiderabilia mea & pulcherrima intulistis in delubra vestra. 6 Et filios Iuda, & filios Ierusalem vendidistis filiis Græcorum ut longè faceretis eos de finibus suis. 7 Ecce ego suscitabo eos de loco in quo vendidistis eos: & convertam retributionem vestram in caput vestrum. 8 Et vendam filios vestros & filias vestras in manibus filiorum Iuda: & vendabunt eos Sabæis genti longinquæ, quia Dominus locutus est. 9 Clamate hoc in gentibus, sanctificate bellum, suscite robustos: accedant, ascendant omnes viri bellatores. 10 Concidite aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas. Infirmitus dicat: Quia fortis ego sum. 11 Erupite & venite omnes gentes de circuitu, & congregamini: ibi occumbere faciet Dominus robustos tuos. 12 Consurgant & ascendant Gentes in valleni Iosaphat: quia ibi sedebat, ut iudicem omnes gentes

In Ioelis Cap. III. 109

tes in circuitu. 13 Mittite falces, quoniam maturavit messis: venite, & decendite, quia plenum est torcular, exuberant torcularia: quia multiplicata est malitia eorum. 14 Populi, populi in valle concisionis: quia iuxta est dies Domini in valle concisionis. 15 Sol & Luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. 16 Et Dominus de Sion rugiet, & de Hierusalem dabit vocem suam, & movebuntur cæli & terra, & Dominus spes populi sui & fortitudo filiorum Israel. 17 Et scietis quia ego Dominus Deus vester habitans in Sion in monte sancto meo: & erit Ierusalem sancta, & alieni non transibunt per eam amplius. 18 Et erit in die illa, stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte: & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ: & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum. 19 Agyptus in desolationem erit, & Idumæa in desertum perditionis, pro eo quod inique egerint in filios Iuda, & effude-

runt sanguinem innocentem in terra sua. 20 Et Iudæa in æternum habitabitur, & Ierusalem in generationem, & generationem. 21 Et munda bo sanguinem eorum, quos non mundaue-
ram: & Dñs commorabitur in Sion.

1 **Q**uia ecce in diebus illis. Continuat pro-
phetiam iudicij, cum ijs quæ dixit
in fine cap. 1.

Cum conuertero. In fine mundi, ut vidimus
Hoseæ 3. Rom. 11. *Cacitas ex parte contingit in*
Israel, &c.

2 *In uallem Josaphat.* Ut in eo loco iudicet
dominus, ubi iudicatus est, & unde ad cœ-
los gloriosus ascendit.

Disperibo eam eis. Dicam enim quid illi
cōtra me fecerint, & ipsi vicissim pro se, si
quid poterūt, respōdebūt, ut sit Matth. 23.

Super populo meo, super Israel Dei, id est,
super electis, ut diximus Hoseæ 1. in fine.

Quot disperferunt. Per ea, quæ Israel secun-
dum carnem passus est, significat ea, quæ
quotidie à reprobis patitur Israel Dei. Eie-
cerunt eos propriis sedibus, & in alias re-
giones exules deportarunt.

Et terram meam, &c. Facultates meas in-
ter se diuiserunt, & eis pro seruis vsi sunt,
missa

missa sorte, quis cui seruiret.

3 *Et posuerunt puerum in prostibulum.* In me-
rettricem, ut eo turpiter abuterentur.

Et puellam vendiderunt pro vino. Ad quæstū
eam exponentes more lenonum, vel, (ut
ait Hierony.) alijs eam vendentes, & libi-
dini gulam preferentes.

4 *Quid mihi & vobis Tyrus, & Sidon.* Quid
vobis rei mecum est, per Tyrum & Sidonē,
& terminos Palæstinæ figuratē intelligit
vicinos terris electorum populos, qui nul-
la iniuria prouocati, semper hostiliter in-
sectantur electos, & quantum possunt,
lædunt.

Nunquid ultionem vos reddetis mihi. Id est,
poteritis ne dicere, vos ultionem sumere
de me, id est, de electis meis, cum illos in-
iuria affeceris, quasi diceret minimē, nun-
quā enim vos læserunt.

Et si ultiscimini. Quod si adhuc putatis
vos iniuria affici à meis, quod mores ve-
stros non probent, sed coarguant po-
tius, valde cito ego illos vlciscar & de vo-
bis supplicium sumam, cum ad iudicium
venero.

6 *Filij Græcorum.* Id est, gentilibus.

8 *Inscitabo eos.* Quasi iacētes & neglectos
à vobis,

Vendam

111 In Iohannis Cap. III.

8 *Vendam filios vestros.* Non solum vos, sed & filios vestros vestre impietatis heredes, per manus Apostolorum & ceterorum electorum (qui mecum iudicabunt impios) tradam in æternam seruitutem.

Et venundabunt eos Sabæi. Per Sabæos, quod nomen significat captiuantes, intelligit dæmones, unde & septuaginta verterunt, venundabo eos in captiuitatem, id est, iudicantes cum Christo electi tradent vos in æternam seruitutem dæmonibus cruciandos, unde nunquam redire poterunt; ided enim ait *genti longitudo.*

9 *Clamate hæc ii gentibus.* Ironice conuocat omnes persecutores electorum, quasi dicat, festinate bellum illis inferre, nemo ab hoc bello se excuset.

11 *Ibi occumbere faciet.* Quasi diceret, hic enim erit tanti apparatus exitus, ibi omnes in æternam mortem damnabimini, me iudicante. Tuos autem dicit loquens omnibus reprobis, quia vt vnus populus reputantur, & vna generatio.

13 *Mittite falces.* Quoniam maturauit messis, Christus angelis præcipit, vt in fine mundi congregent omnes homines malos in vnum locum, vt manipulos demessos in vnum aceruum; quoniam iam maturata est

In Iohannis Cap. III. 113

ra est messis, vt iudicentur. Hoc intelligitur optimè ex Matth. 13. vbi Dominus sigillatim hæc exponit, *messis est finis mundi, messores angeli.*

Quia plenum est torcular. Vt doceat se non de vna gente, sed de incredibili hominum multitudine ex omnibus gentibus loqui; dixit secundo *Exuberant torcularia*, id est, iam præparatæ sunt vna, solū superest vt calcetur in torculari, iā creuit malitia, creuerūt peccata, quantum sinenda erant à Deo crescere; solū superest, vt vltimū de eis supplicium sumatur.

14 *Populi populi.* Innumerabiles turbæ hominum congregabūtur in valle Iosaphat, quā vocat cōcisionis, id est, perditionis, & cædis propter supplicium in ea sumendū.

Sol & Luna obtenebrati sunt. Erit reuera hoc in illa die, cū dominus descendere parabit, aut hoc dicit, quia in tāta tribulatione positis cœlū, & omnes stellæ videbuntur obtenebrari. Hamos 8. *Oscides illis sol meridie.*

16 *Dominus de Sion rugiet.* Terribilē sententiam in malos proferet.

De Hierusalem. Id est, ex loco aeris, cui respondet vallis Iosaphat prope Ierusalem. Vide eadem verba Hamos. 1.

17 *Et moriebuntur salis & terra.* Terrore vocis

H

illius

114 *In loelis Cap. III.*

illius tremenda, vt exponit Hiero. Significat hyperbolicè omnem rerum naturam quodammodò tunc trepidaturam esse, vel *cali*, id est, cælestes angeli obstupefcēt tam insolita videntes, & *terra*, id est, homines in terra trepidabunt.

Et Dominus spes populi sui. Cùm omnes tremement, iusti in Christo Deo suo sperātes lætabuntur, & fortitudine atq; fiducia Christus eos replebit.

17 *Et scietis*, &c. Tunc ò electi apertè videbitis, quod nūc creditis, me esse Deum, qui Ecclesiam gubernabam, & in ea habitabam, & habito, cùm videritis solos eius alios saluari.

Et erit Ierusalem sancta. Tunc Ecclesia mea erit prorsus immunis ab omni labe culpæ Ephes. 5. *non habentem maculam*, &c. Et iam non erunt in ea reprobi, qui misceri solebant cum electis.

Et alieni non transibunt per eam. Reprobi foris manebunt Apocal. 22. *foris canes*, &c. Et ita non poterunt transire per eam, id est, nocere ei, vt exponit Rup. Hoseæ. 10. *Ego transiui super pulchritudinem colli eius*.

18 *Stillabunt moxæ dulcedinem*. Tunc perfectè, atque integre implebitur promissio illa toties repetita, q̃ daturus esset Deus filiis

In loelis Cap. III. 115

lijs Israel terram fluentem lacte, & melle; significat autem his metaphoris vitam omni iucunditate, & omnibus bonis refertam.

Et per omnes riuos Iuda ibunt aquæ. Id est, terra hæc semper virorem & pulchritudinem retinebit, id est, nullum finem habebunt hæc bona, terra enim aquis semper irrigata, semper verna.

Et fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum. In Hebr. est torrente setim, qui locus est trās mare mortuum, de quo Num. 25. Et Malach. 6. Spinæ vocantur arbores easdem, quæ dicuntur setim Esai.

41. *Dabo in solitudine cedrum & spinam*, est enim hæc arbor (vt ait Hieronym.) spinæ albæ similis folijs, & colore. Est ergo sensus, non solum voluptates illius vitæ erunt sempiternæ, sed etiam homines, qui illis fruuntur, & ideo eos significat per spinas, id est, per setim, arbores imputribiles.

Et fons de domo Domini egredietur. Id est, à Deo ipso, & ab eius domo, id est, à loco beatitudinis, vbi ipse est, & erit perennis (nihil enim est in domo Dei non perenne) & ita arbores semper virebunt, eruntque incorruptibiles.

19 *Egyptus in desolationē erit.* Id est, terræ potētia, & opes eorum, qui affligunt populū Dei, & terreni sunt, atque cruenti, desolabūtur. Hoc idem significat *Idumæa in desertum perditionis*, Hebr. desolationis, id est, erit vt desertum vastum, & desolatum, in quo neque arbor inuenitur, neque herba.

20 *Et Iudæa Patria sanctorum laudantium Deū.* Esai. 26. *In illa die cāstabitur cauecū istud in terra Iuda.* Similiter loquitur de cōlesti Ierusalem, quæ non orbabitur suis ciuibus, vt terrena orbatur suis.

21 *Et mundabo sanguinem eorum,* Cum hæc facienda sunt, prius ad me conuertā integrē gētem Iudæorum, qui, propter sanguinem Christi fusum, immūdi sunt, & inimici, & tūc completo numero ciuium cōlestis Ierusalem, tam ex gēribus, quā ex Iudæis, nihil iam restabit, nisi vt Dominus cū electis suis in ea viuat in æternum, & in æternum ab illis videatur, Amen.

Gloria tibi Christe, qui æternitatis nobis aditum deuicta morte reuerasti.

IN

IN HAMOS

PROPHETAM.

Caput I.

1 **V**ERBA Hamos, qui fuit in pastoralibus Thecæ: quæ vidit super Israel, in diebus Ozæ regis Iuda, & in diebus Iero-

boam filij Ioas regis Israel, ante duos annos terræmotus. 2 Et dixit, Dñs de Sion rugiet, & de Ierusalē dabit vocem suam: & luxerunt speciosa pastorum, & exiccatus est vertex Carmeli. 3 Hæc dicit Dñs: Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor nō conuertam eum, cō quod triturauerint in plaustris ferreis Galaad. 4 Et mittam ignem in domum Azael, & deuorabit domos Ben-adad. 5 Et conteram ve-

H 3

Ac m

etem Damasci: & disperdā habitatorē
de campo idoli, & tenentē sceptrū de
domo voluptatis, & transferetur popu-
lus Syriæ Cyrenen, dicit Dñs. 6 Hæc
dicit Dominus, super tribus sceleribus
Gazæ, & super quatuor non conuer-
tam eum: eò quòd transtulerint capti-
uitatem perfectam, vt concluderēt eā
in Idumæa. 7 Et mittam ignem in mu-
rum Gazæ, & deuorabit ædes eius.
8 Et disperdam habitatorem de Azo-
to, & tenentem sceptrum de Ascalone,
& conuertam manum meā super Ac-
caron, & peribunt reliqui Philisthino-
rum, dicit Dominus Deus. 9 Hæc di-
cit Dominus: Super tribus sceleribus
Tyri, & super quatuor non cōuertam
eum: eò quòd concluderint captiuita-
tem perfectam in Idumæa, & non sunt
recordati foederis fratrum. 10 Et mit-
tam ignem in murum Tyri, & deuora-
bit ædes eius. 11 Hæc dicit Domi-
nus, Super tribus sceleribus Edom, &
super quatuor non conuertam eum:
eò quod persecutus sit in gladio fra-
trem

trem suum, & violauerit misericordiā
eius, & tenuerit vltra furorem suum,
& indignationem suam seruauerit vs-
que in finem. 12 Mittam ignem in
Theman, & deuorabit ædes Bosræ.
13 Hæc dicit Dominus: Super tribus
sceleribus filiorum Ammon, & super
quatuor non cōuertam eum: eò quòd
dissecuerit prægnautes Galaad ad di-
latandum terminum suum. 14 Et suc-
cendam ignem in muro Rabba: &
deuorabit ædes eius in vlulatu in die
belli, & in turbine in die commotio-
nis. 15 Et ibit Melchon in capti-
uitatem ipse & principes eius simul,
dicit Dominus.

Quid vidit. Reuelationem, & prophe-
tiam ostendit esse, inde enim Pro-
phetæ dicebantur. *Videntes* 1. Regum. 9.

Qui fuit in pastoribus Thecæ. Id est, qui fuit
de oppido Thecæ ex numero pastorū, qui
in vasta illa solitudine versantur.

In diebus Ieroboam. Id est, primis annis regni
Oziæ, vt diximus Hoseæ. 1. regnauit enim
52. annos, ex quibus quindecim primi fue-

120 *In Hamos Cap. I.*

runt regnante in Israel Ierobam filio Ioas.

Ante duos annos terremotus. Qui factus est, cum voluit Ozias sacrificare, & lepra percussus est, Hiero. hic & Zach. 14. & Esai. 7. & Ioseph. 9. de Antiq. c. 11. Eius meminit Zacharias cap. 14. & fuit extremo tempore regni Ieroboam.

2 *Dominus de Sion rugiet.* Pastoralis sermone vocem Domini terribilem, rugitum leonum nominat, ut ait Hiero. sed pulchre dicit de Sion, quasi diceret, ille qui in Ierusalem colitur & à vobis negligitur, vlciscetur se, & re ipsa experiemini ipsum esse verum Deum, & viuum, non mortuum, sicut idola vestra. Generaliter loquitur omnibus nationibus, quibus postea sigillatim loquetur,

Et luxerunt speciosa pastus. Id est, pulcherrimæ quæque ciuitates euertentur. Metaphora est pastoralis.

Exiccatus est vertex Carmeli. Id est, diuites, & plenæ delicijs domus regum, & magnatum: nam Carmelus pro fertilissimo, & amœnissimo quoque loco accipitur Esai. 29. Ierem. 2.

3 *Super tribus sceleribus Damasci.* Præmittitur supplicium gentium, quæ Israel perlecute sunt, ut videat Israel se curæ Deo esse, & amet eum, atque etiam, ut timeat,

In Hamos Cap. I. 121

timeat, dum videt, neque ijs parci qui nullam Dei veri cognitionem habebant. Ternario autem numero magnus numerus significatur in Scriptorum, sed visitatus tamen, at cum ei aliquid additur, significatur excessus insolitus, & ita quarto peccato intelligit cumulum, & excessum peccatorum, qui iam nullo modo ferendus sit, sed vindicandus; quasi diceret, quia non solum multa peccata fecistis, sed tot ac tanta, ut solitum peccatorum modum excedant, non differam vindictam.

Non conuertam eum. Ut agat poenitentiam, sed puniam, Cum dicit eum intelligit populum hic & in sequentibus.

In plaustris ferreis. Habebant hæc plaustra (ut ait Hierony.) quorum vsus erat ad triturandum, rotas subter ferreas atque dentatas, & his triturauerunt Galaaditas, ac si messis essent. Hoc. 4. Regum. 3. prædixit Heliseus.

4 *In domum Azael.* Id est, in eius posteros, Eius filius fuit Benadad.

Vellem Damasci. Omnem eius fortitudinem, qua se ab aduersarijs tueretur

De campo idoli. Id est habitatores Damasci perdam, quæ in amœnissima & latissima planitie sita erat, & idola multa habebat.

H 5 Eandem

122 *In Hamos. Cap. I.*

candem vocat *domum voluptatis*.

Cyrenen. 4. Reg. 16. Hæc Cyrene ciuitas est superioris Mediæ. Nam in superiore Mediam translatos esse Damascenos, testatur Ioseph. Antiquit. cap. 13.

6 *Gaza.* Prophetat in Palæstinos, quorum quinque erāt celeberrimæ ciuitates, quatuor hic nominat, quinta erat Geth.

Captiuitatem perfectam. Omnes quos ex Iudæis captiuos duxerat, nemine dempro, transtulerunt in Idumæam, vt & longius à patria abessent, & hostilius tractarentur.

8 *Reliqui Philistinorum.* Id est, Geth, & minora oppida. Hiero.

9 *Fuderis fratrum.* Quod ictum est inter Salomonem & Hiram regē Tyri. 3. Reg. 5. adeo vt sese mutuo fratres compellarent 3. Reg. 9.

10 *In murum Tyri.* Per Nabuchodonosor vt prædictum est Ezechiel. 19. & 36. & postea per Alexandrū Magnū, vt diximus Hose. 9.

11 *Fratrem suum.* Filios Israel fratris Esau, quos semper ardenti odio persecuti sunt Idumæi Psal. 136. *Memor esto Dñe filiorū Edom.*

12 *Theman.* Theman & Bosræ nobilissimæ vrbes Idumææ sunt.

13 *Pregnantes Galaad.* Hoc factū est à Naas in

In Hamos. Cap. II. 123

in illo bello. 1. Reg. 11. Ammonitæ habitæ in Arabia, eorum metropolis est Rabba, siue Rabboth, id est, Philadelphia.

Ad dilatandum terminū suum. Vt scilicet extinctis fœtibus Galaaditarū, nullus ex eis superesset, & ita in eorum terminos succederent.

14 *In vulatu.* Vincentis exercitus. Hier.

In turbine. Turbinem vocat magnam impugnantium vim, quæ turbini, & tempestati similis erat.

15 *In die commotionis.* Quando territi, & turbati, vt ebrii nesciēt, quo se vertant, siue, in die tempestatis.

Et ibit Melchō. Idolū Ammonitarū, id est, Mercurius, de quo latiūs cap. 5. Irridet eorum Deum, qui simul ab hostibus capiebatur, & nec seipsum defendere valebat.

Capit. II.

Ac dicit Dñs, Super tribus sceleribus Moab, & super quatuor non conuertam eum: eo quod incenderit ossa regis Idumææ vsque ad

124 *In Hamos Cap. II.*

ad cinerem. 2 Et mittam ignem in Moab, & deuorabit ædes Carioth: & morietur in sonitu Moab, in clangore tubæ: 3 & disperdam iudicem de medio eius, & omnes principes eius interficiam cum eo, dicit Dominus. 4 Hæc dicit Dominus, Super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor non conuertam eum: eo quod abiecerit legem Domini, & mandata eius non custodierit, deceperunt enim eos idola sua, post quæ abierant patres eorum. 5 Et mittam ignem in Iudam, & deuorabit ædes Ierusalem. 6 Hæc dicit Dominus super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam eum: pro eo quod vendiderit pro argento iustum, & pauperem pro calceamentis. 7 Qui conterunt super puluerem terræ capita pauperum, & viam humilium declinant: & filius ac pater eius ierunt ad puellam: vt violarent nomē sanctum meū. 8 Et super vestimentis pignoris accubuerunt iuxta omne altare: & vinum damnato-
rum

In Hamos Cap. II. 125

rum bibebant in domo Dei sui. 9 Ego autē exterminaui Amorrhæum à facie eorum: cuius altitudo cedrorum, altitudo eius, & fortis ipse quasi quercus: & contriui fructum eius desuper, & radices eius subter. 10 Ego sum qui ascēdere vos feci de terra Ægypti: & duxi vos in deserto quadraginta annis, vt possideretis terram Amorrhæi. 11 Et suscitaui de filiis vestris in prophetas, & de iuuenibus vestris Nazaræos. nunquid nō ita est filij Israel, dicit Dominus? 12 Et propinabatis Nazaræis vinum: & prophetis mandabatis, dicētes, Ne prophetetis. 13 Ecce ego stridebo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum sæno. 14 Feperibit fuga à veloce, & fortis non obtinebit virtutem suam, & robustus nō saluabit animam suam. 15 & tenens arcum non stabit, & velox pedibus suis non saluabitur, & ascensor equi non saluabit animam suam. 16 & robustus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit Dominus.

Cap.

226 *In Hamos Cap. II.*

1 *Ossa Regis Idumææ.* Cumulus peccatorum eorum fuit illa immanis crudelitas, qua effoderunt sepulchro, atque combusserunt ossa illius Regis Idumææ, qui cum Ioram & Iosaphat, in eos pugnavit. 4. Regum. 1. & scutitiam suam, neque in morte finierunt Hiero.

4 *Legem Domini.* In Iuda, qui Deum habebat, & templum, hæc est suprema iniquitas, quod legem violet, & idola colat, quæ peccata in alijs gentibus multo minora sunt. Ita Hiero.

6 *Pro argento iustum.* corrupti auro, imo minimo pretio, quo vix calcei emantur, iudicabant pro diuitibus, & tradebant illis, quidquid habebant pauperes, quibus eum litigabant.

7 *Qui conserunt.* opprimunt tyrannicè, conculant & pessundant.

Et viam humilium declinabant. Nolebant, præ superbia, cum humilibus, id est, cum pauperibus ambulare. Ita Hieron. vel, spoliantes eos, faciebant, ut in peccata inciderent, nam declinare viam est ut illud Isai. 40. *Et viam gressuum tuorum dissipant,* vel, pervertunt iudicia pauperum, vrait Chald. & Vatablus.

Ad pueram. Videlicet eandem, quæ scilicet erat

In Hamos Cap. II. 227

erat vxor alterius eorum. Ita Hier. & alij. **8** *Super vestimentis pignoratit.* Comian sobre los vestidos y prendas illorum, qui nolabant ire ad idola, vendentes, aut pignorantes ea.

Damnationum. Id est, condemnatorum, & multatorum ab ipsis iniquè.

9 *Exterminant Amorrhæum.* Amoui nationes fortes, quæ terram promissam vobis, tenebant. Amorrhæi vivebant in terra Galaad, & ceteris præstabant, opibus & fortitudine, ideo soli commemorantur.

Contriti fructum eius. Omnino eum perdididi, abstuli ei opes, quæ erant, ut fructus; & eradicaui, atque eieci è terra sua: perstat in metaphora arboris.

11 *Nazaræos.* Domino consecratos, quod meritò inter magna beneficia numerat. De ijs Num. 6.

12 *Vinum contra legem Num. 6.*

Mandabatis. Ut Amasias ipsi Hamos cap. 7 **13** *Ecco ego stridabo subter vos.* Sicut sceno vel stipula plaustrum grauatum, longè stridet, & exululat, sic ego peccata vestra, quibus grauor, vltro non sustinens, & foenum incendio tradès, clamabo, & dicà, *peritis super gaia veloce,* &c. Ita Hier. & Greg. 32. moral. c. 3. vbi *vanam* etià dicit esse vità carnaliū. Vel

128 *In Hamos Cap. III.*

Vel prædicat captiuitatem, *Sicut plaustrum onustum feno stridet* & magnū ac molestissimum sonum edit, magis quā si materia alia solidiori grauetur, ita ego *subter vos*, id est in vobis & in terra vestra (ita enim loqui solet Scriptura) molestissimum sonum, & vlulatum hostilis exercitus audiri faciam.

14 *Peribis fuga à veloce.* Tunc nec veloces fugere poterunt, nec fortes pugnare. *Robustus*, qui alios seruare se credebat posse, non poterit se ipsum seruare; sagittarius, qui fugabat alios, fugiet, & qui fugerit, siue pedibus, siue equo, tandem comprehendetur, & audacissimus quisque putabit præclare secum agi, si vel nudus effugere potuerit.

Caput III.

1 Vdite verbum quod locutus est Dominus super vos, filij Israel: super omnem cognationem, quā eduxi de terra Ægypti, dicens. 2 Tatummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ: idcirco visitabo super

In Hamos Cap. III. 129

super vos omnes iniquitates vestras, 3 Nunquid ambulabunt duo pariter, nisi conuenerit eis? 4 Nunquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædam? nunquid dabit catulus leonis vocē de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit? 5 Nunquid cadet auis in laqueum terræ, absque aucupe? nunquid auferetur laqueus de terra, antequam quid ceperit? 6 Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expauescet? si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit? 7 Quia nō faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suū ad seruos suos prophetas. 8 Leo rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit? 9 Auditum facite in ædibus Azoti, & in ædibus terræ Ægypti, & dicite, Congregamini super montes Samariæ, & videte infanias multas in medio eius, & chumniam patientes in penetralibus eius. 10 Et nescierunt facere reatum, dicit Dominus, thesaurizantes iniquitatem, & rapinas in ædibus suis.

130 In Hamos Cap. III.

suis. 11 Propterea hæc dicit Dominus Deus, Tribulabitur & circueitur terra: & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripiētur ædes tuæ. 12 Hæc dicit Dominus, Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura aut extremum auriculæ: sic eruentur filij Israël qui habitant in Samaria, in plaga lectuli, & in Damasci grabato. 13 Audite & contestamini in domo Iacob, dicit Dominus Deus exercituum.

14 quia in die cum visitare coepero prævaricationes Israel, super eum visitabo & super altaria Beth-el: & amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram. 15 Et percutiam domum hyemalem cum domo æstiva: & peribunt domus eburnæ, & dissipabuntur ædes multe, dicit Dominus.

A *vdite verbum.* Cæteris nationibus omiſſis ad Israël conuertit sermonem; licet etiam ad Iudam loqui prober Hierony. ex illo *super omnem cognationē, quam eduxi de terra Egypti.*
2 *Tantummodo vos cognoui.* Vos solos elegi, quibus benè facerē, vt populo peculiari.

Id

In Hamos Cap. III. 131

Idcirco visitabo. Id est, castigabo, tum quia maiori digni estis supplicio, tū vt per poenitentiam ad me reuertamini.

3 *Nunquid ambulabunt.* Id est, non possumus simul ambulare ego, & vos, cum a voluntate mea recedatis, ideo relinquam & abijciam & vos.

4 *Nunquid rugiet leo.* Cū leo rugit, prædā in tenet, & dilacerare parat, ita, Deo vobis cōminante, existimate, quasi præsentē esse captiuitatem. Loquitur de rugitu leonis capta prædā, vt patet ex sequentibus.

5 *Nunquid cadit iunx.* Exaggerat, & amplificat rem eandem cōglobatis interrogationibus, vt magis terreat, & moueat, quasi dicat intelligite Deum more aucupis laqueum vobis parasse, in quem cadetis; non enim prius auferetur.

6 *Si clanger tuba.* Clangente tuba terrētur ciues, & bellum instare formidant; & vos Dei vocibus non terremini?

7 *Si erit malū.* Nolite in alias causas referre calamitates vestras; nihil vobis mali accidit, quod Deus iratus non immiserit.

8 *Leo rugit.* Deo terribiliter cōminante, & vos timere oportet; & ego, licet antea propheta non essem, non possum non obedire ei, & prophetare hæc.

I a

9 An

132 *In Hamos Cap. III.*

9 *Auditum facite in aedibus Aroli.* Qui me auditis, vocate Palestinos, & Aegyptios, ut, sicut testes fuerunt meorum erga hunc populum beneficiorum, ita videant supplicia; sed considerent prius eorum peccata, ut videant quam iure irascar.

Super montes Samaria. Et de vrbe, & de tota provincia intelligi potest, ut ait Hierony. Nam & tota Samaria erat montosa, & vrbs Samariae extructa erat super montem Somer. 3. Reg. 16. iuxta quem alij montes erant.

Videte insanias. Id est, considerate qui tumultus excitentur, quo furore rapiantur in idololatriam, & in peccata.

11 *Circumitur.* Ab Afsyrijs.

12 *Quomodo si eruat pastor.* Id est, paucissimi liberabuntur, atque ij quidem ignobiliores, & pauperiores, quos hostis non dignabitur interficere; quo modo si ex ore leonis pastor eruat ex oue auriculas, & crura, quae nullius momenti sunt, & penè ipse leo ultro relicturus erat.

In plaga lethali. Per irrisionem dicit capiendos esse eos, qui sic tuti videbantur, & in Samaria propter opes & fortitudinem terrae ita securi erant, ut qui in lectu-

In Hamos Cap. II. 133

lo dormiunt, Ideo ait, in plaga lethali. Id est, in regione quieris, & securitatis. Confidunt etiam, & securi sunt propter auxilium Damasci, cum quo foedus inierunt contra Iudam. Esai. 7. & in eo, ut in grabato quiescunt.

13. & 14 *Audite & cōtestamini.* Dicite omnes Israeli, quod ipsum visitabo, & puniam, & altaria Bethel, quae illis erant celeberrima, euertam; *Cornua altaris* nominat, quoniam pulchriora erant, & in his hostiae immolabantur.

15 *Domum hyemalem.* Reges enim, & magnates, ita voluptatibus dediti erant, ut domos haberent eburneas, ut Achab. 3. Reg. vltim. & diuersas diuersis temporibus anni.

Capitulum III.

1

Vdite verbum hoc vacuae pingues, quae estis in monte Samariae: quae calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes: quae dicitis Dominis vestris: afferte, & bibemus. 2 Iurauit Dominus Deus

134 *In Hamos Cap. IIII.*

in sancto suo, quia ecce dies venient super vos, & leuabunt vos in cōtis, & reliquias vestras in ollis feruentibus. 3 Et per aperturas exhibitis altera contra alteram, & proijciemini in Armon, dicit Dominus. 4 Venite ad Beth-el, & impie agite ad Galgalā, & multiplicare prauaricationem: & offerre manē victimas vestras, tribus diebus decimas vestras. 5 Et sacrificare de fermentato laudem: & vocare volūtarias oblationes, & annūtiare: sic enim voluistis filij Israel, dicit Dominus Deus. 6 Vnde & ego dedi vobis stuporem dentiū in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris: & nō estis reuerſi ad me, dicit Dominus. 7 Ego quoque prohibui a vobis imbrem cum adhuc tres menses supercessent vsque ad messem: & plui super vnam ciuitatem, & super alteram ciuitatē nō plui: pars vna cōpluta est, & pars super quam non plui, aruit. 8 Et venerūt duæ & tres ciuitates ad vnam ciuitatē vt biberent aquam, & non

In Hamos Cap. IIII. 135

non sunt satiatæ: & nō redistis ad me, dicit Dominus. 9 Percussi vos invento vrente & in anrugine, multitudinē hortorum vestrorum, & vinearum vestrarum, oliueta vestra & ficeta vestra comedit eruca: & non redistis ad me, dicit Dominus. 10 Misi in vos mortem in via Ægypti, percussi in gladio iuuenes vestros, vsq; ad captiuitatem equorum vestrorum: & ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras: & non redistis ad me, dicit Dominus. 11 Subuerſi vos, sicut subuertit Deus Sodomam, & Gomorham, & facti estis quasi torris raptus ab incendio: & non redistis ad me, dicit Dominus. 12 Quapropter hæc faciam tibi Israel: postquam autem hæc fecero tibi, preparare in occursum Dei tui Israel. 13 Quia ecce formans nōtes, & creans ventum, & annuntians homini eloquium suum, faciens matutinam nebulam, & gradiens super excelsa terræ: Dominus Deus exercituum nomen eius.

136 *In Hamos Cap. IIII.*

1 **A** *Udite verbum hoc vacca pingues.* Optimates alloquitur, quod nullius rei nisi ventris, & deliciarum rationem haberent, quasi dicat eos non agriculturæ sed immolationi, & esui esse præparatos, ut ait Hieronym. id est, morti, & captivitati.

Qua calumniam facitis. Iniquis iudicijs, & accusationibus spoliatis egenos, & confringitis. Id est, opprimitis & destruitis.

Qua dicitis Dominis vestris. Dicitis regibus, Vos, qui potentiores estis, spoliare, & condemnare pauperes, & bonos, ut vobiscum largius epulemur, & luxuriemus, vel, ut Hieronym. exponit, iubete tantum, & nos cuncta vastabimus.

2 *In sancto suo.* Hebr. in sanctitate sua, id est per semetipsum, qui sanctus est.

Et lacerabunt vos in conti. Assyrii exultantes, capita vestra hastis præfixa circumferent, & corpora vestra lacerabunt, ut crudelitatem suam satient, & ollis feruentibus coquent, ac si carnes essent animalium.

3 *Per aperturas exhibitis.* Qui mortui non fuerint, ruptis, perforatisque muris exire compellemini ab Assyrijs, ita ut alter alterum videat, nec tamen opem vobis mutuum ferre poteritis.

In Hamos Cap. IIII. 137

In Armon. Loca sunt ultra montes Armeniæ, ut ex Hieronym. & ex Chald. intelligimus.

4 *Venite ad Bethel.* Irrisio est ironica, ut & cetera, quæ sequuntur, quasi diceret, festinate, colite idola, epulamini, non effugietis supplicium.

Afferite mane. Hier. ne in scelere vlla sit dilatio, diligenter, & accurate omnia facite. *Tribus diebus decimas vestras.* Afferite hostias vestras tertio die, ut tunc eas comedatis. Quod videbatur Levit. 7. quasi diceret, offerre victimas immundas. Hostiæ pacificæ, id est, quæ ex voto peculiari, aut ex gratiarum actione offerrebantur, dicebantur voluntariæ, aut spontaneæ, & eodem die comedendæ erant, aut saltem sequenti; tertio autem immundæ erant, neque poterant offerri cum pane fermentato: quæ omnia videmus Levit. 7. Quoniam autem ista illi faciebant, quasi volentes imitari sacrificia Ierusalem & male faciebant; ironice monet, ut faciant, & vocent hostias spontaneas, & ubique dicant se satisfecisse legi, & glorientur. Hæc expositio est Hieronymi.

5 *De fermento laudem.* Id est, in laudem Dei, & in gratiarum actionem offerre panem fermentatum.

138 *In Hamos Cap. 1111.*

6 *Staporem dentium.* Id est, indignationem, & dolorem, qui ex fame sequi solet, cum quis edere non potest. Irridet autem eos, nā in alijs id à cibo venit, in illis ab inopia cibi, Ecclesiast. 30. *Et in nouissimo obstupescunt dentes tui.* Ezech. 18. *Patres nostri comederunt ynam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt.* Loquitur de fame tēpore Helix 4. Regum 3. & de tempore Heliszi 4. Reg. 6.

7 *Cum adhuc tres menses superesset.* Id est, extremo tempore Aprilis (vt ait Hieronym.) quo pluuia serotina incipit, & est maximē necessaria ad incrementum, & maturitatem frugum.

Non plui. Ne putaretis id naturæ ordine, & astorum cursu fieri.

8 *Vt biberent aquam.* Cū terra illa sit arida, & in cisternis aquas congregent, si pluuia defuit, maius sitis, quam famis periculum est, vt ait Hieronym.

9 *In vento vrute.* Aere calidissimo segetes exurente.

In aurugine. Aurugo dicitur, cū spicarum grana, quasi in puluerem vertuntur, & culmi, atque spicæ palefcunt, dicitur, & ærugo, & rubigo.

10 *Missi in vos mortem.* Fame ingruessente missi sunt multi cum cohorte militum, & pe-

In Hamos Cap. 1111. 139

& pecunia, qui frumentum in Ægypto emerent, quos omnes Deus occidit, partim peste, partim incurfu latronum. Cumque non redirent, missi sunt alij, qui in sepulta eorum cadauera viderunt, & fœtorem senserunt.

11 *Subuertit vos.* Ante captiuitatem magnis cladibus affecti sunt, partim ab Assyrijs, partim à fame, & peste, ita vt pauci superstites viderentur; quasi torris de incendio raptus, ne penitus cremaretur.

12 *Hæc faciam tibi Israel.* Iterum easdem calamitates in te inducam, vel (iuxta Hieronym.) non nominat mala, vt omnia timeant, vt sit dictum, sicut iurantes aiunt: hæc mihi faciat Deus, &c.

Præparare in occursum. Cū fueris apud Assyrios, ne penitus animum despondeas, sed cū Euangelium prædicari audies, recipe Christum, quoniam ipse, qui tunc veniet, creator omnium est, & omnipotens; ex his enim solet ostendi Dei potentia, vt Ioh 9. & 38.

Et annuncians homini eloquium suum. Id est, & cū tantus sit, non dedignabitur hominibus loqui, eosque docere.

13 *Faciens nebulam matutinā.* Qui potens est lucem mane mittere, & subita nebula exortam

tam lucem obscurare. Quod mihi videtur dictum, quoniam ortus iustitiæ sol, non est agnitus à Iudæis, & quasi nebula interposita est.

Et gradiens super excelsa terra. Nihil est in terra ita excelsum, vt eius pedibus subditum non sit. Præterea, dum hæc nebula durat, omnes excelsi terræ cōuersi sunt ad eū.

Exercituum. Id est, angelorū propter multitudinem, & fortitudinem, & ministeriū. Vtitur enim Deus eorū ministerio ad hostes suos cōterendos, Psal. 102. *Potentes virtute facientes verbum illius.*

Caput V.

VDITE verbū istud quod ego leuo super vos planctum. Domus Israel cecidit, & nō adiciet vt resurgat. 2 Virgo Israel proiecta est in terram suam, non est qui suscitet eam. 3 Quia hæc dicit Dñs Deus: Vrbs, de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum: & de qua egrediebantur cētum, relin-

relinquentur in ea decem in domo Israel. 4 Quia hæc dicit Dominus Deus domui Israel. Quærite me, & viuētis. 5 Et nolite quærere Beth-el, & in Galgalam nolite intrare, & in Bersabee non transibitis: quia Galgala captiua ducetur, & Beth-el erit inutilis. 6 Quærite Dominum, & uiuite: ne fortē comburatur vt ignis domus Ioseph, & deuorabit, & non erit qui extinguat Beth-el. 7 Qui conuertitis in absynthium iudicium, & iustitiā in terra relinquitis. 8 Facientē Arcturum, & Orionem, & conuertentem in mane tenebras, & diem in noctem mutantem: qui vocat aquas maris & effundit eas super faciē terræ: Dñs nomen est eius. 9 Qui subridet vastitatem super robustum, & depopulationem super potentem affert. 10 Odio habuerunt corripientem in porta: & loquentem perfectē, abominati sunt. 11 Idcirco, pro eo quod diripiebatis pauperem, & prædam electam tollebatis ab eo, domos quadro lapide ædific-

ficabit, & non habitabit in eis: vineas plantabit amantissimas, & non bibetis vinum earum. 12 Quia cognoui multa scelera vestra, & fortia peccata vestra, hostes iusti accipientes munus, & pauperes deprimentes in porta. 13 Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est. 14 Querite bonum, & non malum, ut vivatis: & erit Dominus Deus exercituum vobiscum, sicut dixistis. 15 Odite malum & diligite bonum, & constituite in porta iudicium: si forte misereatur Dominus Deus exercituum reliquijs Ioseph. 16 Propterea hæc dicit Dominus Deus exercituum dominator. In omnibus plateis planctus: & in cunctis quæ foris sunt, dicatur væ, væ: & vocabunt agricolam ad luctum, & ad planctum eos qui sciunt plangere. 17 Et in omnibus vineis erit planctus: quia pertransibo in medio tui, dicit Dominus. 18 Væ desiderantibus diem Domini: ad quid eam vobis? dies Domini ista, tenebræ,

bræ, & non lux. 19 Quomodo si fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei versus: & ingrediatur domum, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat cum coluber. 20 Nunquid non tenebræ dies Dominus, & non lux: & caligo, & non splendor in ea? 21 Odi, & proieci festiuitates vestras & non capiam odorem cœtuum vestrorum: 22 Quod si obtuleritis mihi holocausta, & munera vestra, non suscipiam & vota pinguium vestrorum non respiciam. 23 Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyre tue non audiam. 24 Et reuelabitur quasi aqua iudicium, & iustitia quasi torrens fortis. 25 Nunquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israel? 26 Et portastis tabernaculum Moloch vestro, & imaginem idolorum vestrorum, sydes Dei vestri, quæ fecistis vobis. 27 Et migrare vos faciam trans Damascum, dicit Dominus, Deus exercituum nomen eius.

144 *In Hamos Cap. V.*

1 *Quod ego leuo super vos.* Ut magis eos moueat, lugubri carmine eos deplorat, *Audite verbum*, quod propter vos alta voce pronuncio, nempe planctum.

Et non adificetis ut resurgat. Non enim redibit ex captiuitate.

2 *Virgo Israel.* Quæ aded amari tenerè, & quasi virgo ornari, & custodiri solebat.

Proiecta est. Cæde, & fame in terra sua miserabiliter deiecta, postrata, & relicta est.

3 *Quia hæc dicit Dominus.* Vultis scire, cur non habeat adiumentum? quia ex peste & fame paucissimi relinquentur, & ita nec se ipsi tueri poterunt, & ab amicis nationibus contemnentur, ut ait Hierony.

5 *In Bersabee ibi* (ut ait Hiero.) quando Iuda errabat, idola colere consuevit. Israel autem tantum furebat amore idolorum, ut suis non cõtentus ad aliena idola trãsiret.

Galgala ceptiuu ducetur. Galgala capietur, quia erat ad ripam Iordanis, & parata Assyriorum incursum & Bethel, quæ per irruptionem dicta est Beth-aue, id est, domus idoli, aut vanitatis, erit inutilis, id est, Aue, id est, euertetur omnino. Bersabee cum esset in meridie Iudææ, non est tunc capta.

6 *Domus*

In Hamos Cap. V. 145

6 *Domus Ioseph.* Id est, decem tribus (ut ait Hiero.) quoniam Ephraim fuit dignitate potissimus filius Ioseph, ideo eius tribus dicitur Ioseph. Apocal. 7.

7 *Qui conuersistis in absinthium iudicium.* Ided subuertemini, quoniã pro iustitia & sanctitate, fertis amaritudinem peccatorum, vel, quia iniusta iudicia facitis.

Et in iustitiam in terra relinquitis. Simicis illam quiescere & iacere: non exercetis illam.

8 *Facientem arbutum.* Relinquitis etiam omnipotentem, qui fecit stellas & omnia. Arcturus est stella in signo Bootæ post caudam maioris ursæ. Orion cæleste signum iuxta Tauri sidus. Meminit horum siderum, quoniam illis apparentibus imbres & tempestates excitantur, ut tacite ostendat timeri debere se, qui tempestates excitare potest & turbare illorum quietem, eosque è patria in captiuitatem extrudere.

9 *Qui subridet vassitatem super robustum.* Id est subridendo comminatur magna mala potentibus; rider enim omnem humanam fortitudinem, atque contemnit; est enim subrisio iram simulantium, & tacite a lijs comminantium.

10 *Corripientem in porta.* Me vel alios propheta

phetas, qui ad eorum cætus, qui in porta fieri solent, mittebantur. Hierony.

Loquentem perfectè. Id est, sermonem sanctum, ut lxx.

11 *Pradam electam.* Quidquid nobis pretiosum, pulchrumque videbatur.

Abitabitis. Ex diuitiis per rapinam paratis, sed non habitabitis in eis, quia capiemini ab hostibus.

12 *Fortia peccata.* Fortiter in misericordia meam, patientiamque pugnancia, id est, multum me irritantia.

Hofes iusti. Conculcatores hominum iustorum.

13 *In tempore illo tacebit.* Non monebunt vos tunc viri sancti, quia videbunt aduenisse tempus ultionis diuinæ. Vel, tacebunt iusti, cum viderint tantam in iudicijs iniquitatem, nec posse se resistere: Sed prior expositio melior est, utramque assert Hieronym.

14 *Sicut dixistis.* Semper enim dixistis Deum fore vobiscum, quia filij Abraham estis. Ita Hierony. Vel, erit Deus vester sicut publice eum elegistis, Iosue 24. vel iuxta Chald. & alios, sicut optastis.

15 *Constituete in porta iudicium.* Iustitiam iudicii exercete.

Si forte misereatur. Dubitatione vertitur ad rei difficultatem explicandam, quæ oritur ex eorum peccatis, & ad significandam libertatem arbitrii eorum.

16 *Deus exercituum dominator.* Per se legitur dominator Adonai: exercituum vero pertinet ad nomen Deus.

In omnibus plateis planctus. &c. In plateis, quod omnes conueniunt, planctus resonabit omnibus sua dâna, & suos mortuos lugentibus, & dolorem publice testantibus.

In excelsis quæ foris sunt. In vijs ciuitatis, ut verterunt lxx. & in vicis.

Vocabunt agricolam. Rusticos etiam ad urbem venientes inuitabunt ad lugendum secum, quod proprium est multum dolentium, qui omnes ad secum dolendum inuitant.

Eos qui sciunt plangere. Ut scilicet maiorem dolorem concitent omnibus, quod in magnis malis fieri solet. Loquitur de lamentatoribus & lamentatricibus publicis, cuiusmodi multi erant apud Hebræos.

17 *In omnibus vineis erit pluitus.* Nihil enim ex eis colligetur, quia vastabuntur ab hostibus.

Pertransibis. Puniendo te, ut ait Hierony.

18 *Va desiderantibus diem Domini.* Væ Israëlitis, qui irridentes prophetas, aut ostendentes se fortes esse ad omnia perferenda,

aiunt optare se diem istū captiuitatis: ver-
zabuntur enim in illo vehementissime, &
in magna mala incident, quorum exitum
non inueniant; sed vno rege Assyriorum,
à quo affligebatur, mortuo, alius atq; alius
succedet, à quo similiter affligantur, vt
qui leonem euasit, & in vřsum incidit, &
cum mox parieti incumbit securus, vt
quiescat, ibi mordetur à colubro.

21 *Odi & proiec*. Etiam si mihi festa cele-
bretis, & Thymiamata adoleatis in con-
gregationibus vestris, & pinguisimas ho-
stias immoletis, non suscipiam, neque pla-
cabor; eadem enim offertis idolis, neque
vřquam à peccatis abstinētis. Hoc etiam
dixit Hosea 3.

23 *Aufer à me tumultum*. Fastidientis vox
est, & quasi magno & molesto onere gra-
uati. Hebr. aufer desuper me. Hiero. pul-
chrè cantica eorum, quibus laudabāt Deū,
tumultum vocat, sonitumque confusum;
causa mihi videtur, quoniam non ex animi
de iotione prodibant, & eadem idolis of-
ferebant.

24 *Et reuelabitur quasi aqua*. Veniet super te
supplicium copiosum, more aquę inun-
dantis, cum minime timebis.

Et insiliet quasi torrentis fortis. Subito mag-
noque

noque impetu veniet super te iustitia Dei,
id est, vindicta.

25 *Nunquid hostias*. Cur non puniam vos se-
nere, cum semper me prouocaueritis, ido-
la colendo, adeo vt 40. annis, quibus fui-
stis in deserto, non mihi sacrificia obrule-
ritis, sed idolis, quę tunc etiam coleba-
tis? hoc dicit (vt ait Hierony.) quoniam
& si aliquando Deo sacrificia obtulerint,
vt Num. 7 & Leuit. 9. non voluntate, sed ti-
more pœnę faciebant; & vbicunque da-
batur occasio, corde reuertebatur in Agy-
ptum, & in idola.

26 *Et portastis in aernaculum Moloch vestro*. Ita
melius legitur. Sensus est: Eo tēpore, quo
oratis in deserto, aliquando humeris por-
tastis tabernaculū Moloch, quod insinua-
tur Num. 25. vbi coluerunt Deos Moabi-
tarum; & Leuit. 18. & 20. vbi multum illis
prohibetur cultus Moloch. Est autem Mo-
loch, Melchom, de quo diximus cap. 1. ido-
lum Amonitarum & Moabitarum, id est,
Mercurius, cuius simulacrum habebat (vt
ait Occumen. Acto. 7.) in extrema fron-
tis parte lapidem transparentem in mo-
dum stellę.

Imaginem idolorum vestrorū. Portastis etiā,
& coluistis imagines idolorum vestro-
rum,

rum, præsertim sidus Dei vestri, quem Stephanus Actorum 7. & lxx. vocat Rempham, estque Lucifer, colebatur enim simulachro facto, in cuius capite erat stella Luciferi. Videtur autem irrisio in nomine lagere, quod, cum esset stella, coleretur nomine Rempham, quod iuxta Theodotium obscuritatem significat. Merito ergo dixit Stephanus, cum hæc verba vellet citare. *Et tradidit eos servituti militie celi qua fecit vobis.* Quæ idola fecistis vobis, id est, ut essent vobis Dii, sicut exposuit Stephanus. Ita Hoseæ 1. ubi habemus, *et ego non ero Deus vester.* Hebr. *et ego non ero vobis.*

27. *Et migrare vos faciam trans Damascum.* Id est, in terram Assyriorum, & Medorum. Reg. 17. Sed postea multiplicati, fusi sunt per alias Assyriorum provincias trans Babylonem, & Euphratem, ut videmus apud Ioseph. 11. Antiquit. cap. 4. ubi ait, suo tempore decem tribus esse trans Euphratem fluvium Babylonis. Et quoniam ita erat tempore Stephani, dixit: *migrare vos faciam trans Babylonem.*

Capitulum

M Ai qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samarie: optimates capita populorum, ingreditæ pompaticè domum Israel. Trāsite in Chalanne & videte, & ite inde in Einath magnam: & descendite in Geth Palæstinarum, & optima quæque regna horum: si latior terminus eorum termino vestro est. 3. Qui separati estis in diem malum: & appropinquatis folio iniquitatis. 4. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. 5. Qui canitis ad vocem Psalterij: sicut David putauerunt se habere vasa cantici. 6. Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti: & nihil patiebantur super contritione Ioseph. 7. Quapropter nunc migrabunt in capite transmigrantium: & auferetur factio lasciuientium.

152 *In Hamos Cap. VI.*

8 Iurauit Dominus Deus in anima sua, dicit Dominus Deus exercituum, Detestor ego superbiam Iacob, & domos eius odi, & tradam ciuitatē cum habitatoribus suis. 9 Quod si reliqui fuerint decē viri in domo vna: & ipsi morientur: 10 Et tollet eum propinquus suus, & comburet eum, vt efferat ossa de domo: & dicet ei qui in penetralibus domus est, Nunquid adhuc est penes te? Et respondebit, Finis est. Et dicet ei, Tace, & non recorderis nominis Domini. 11 Quia ecce Dominus mandauit, & percutiet domum maiorem ruinis, & domum minorem scissionibus. 12 Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari potest in bubalis, quoniam conuertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iustitiæ in absynthiū. 13 Qui letamini in nihili: qui dicitis, Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? 14 Ecce enim suscitabo super vos domus Israel, dicit Dominus Deus exercituum, gentem:

In Hamos Cap. VI. 153

gentem: & conterent vos ab introitu Emath, vsque ad torrentem deserti.

1 **V** & qui opulenti estis in Sion. Inuehitur in luxuriam, & delicias optimarū vtriusque populi. In Sion autem emphasin habet, non enim superfluis diuitijs abundare aut delicijs seruire debebāt viuentes in Sion, vbi Deus colitur, & tot pauperes sunt quibus Deus bene facere præcipit.

Et confiditis in monte Samaria. In potentia, & fortitudine regni Israel, existimātes nūquam illam esse perituram, neque vestras diuitias.

Capita populorum. Qui vultis esse aliorum principes & gubernatores.

Ingredientes pompasce domum Israel. Ita vt quemadmodum exponit Hieron. tumorē animi corpus ostendat & pomparum serculis similes esse videantur, &c. Ipso corporis motu ostendunt se velle honorari, & principes iudicari. *Domum Israelis* vocat congregationem populi vt cap. 7. *Reuelauit contra se Hamos in medio domus israel.*

2 *Transite in Chalanne.* Videte etiam in temporalibus possessionibus non esse vobis prælatas eas nationes, quæ locupletissimæ iudicantur. Chalanne ciuitas est Ba-

k 5 byloniæ,

154 *In Hamos Cap. VI.*

bylonia, Genes. 10. Hemath est Antiochia non procul à Damasco, & dicitur magna (vt ait Hierony.) ad distinctionem minoris Hemath, quæ postea ab Antiocho Epiphane, dicta est Epiphania.

4. *In diem malum.* Seruati in diem laboriosissimum captiuitatis.

Et appropinquatis. Magis magisque in dies faclis peccatis vestris, vt veniat captiuitas.

Solio iniquitatis. Id est, iniuriæ & oppressionis, id est, vt ducamini ad reges alienigenas, à quibus affligemini.

4. *Lasciuia.* Libidini indulgetis. Hiero.

Agnum de grege. Optimum & pinguisimum, electum in grege. Idem significat *vitulus de medio armenis.*

5. *Ad vocem psalterij.* Quod Dauid adhibuit ad psalmos Deo canendos, duo decim chordas habet, & digitis carpitur Ioseph.

7. *Antiqui. cap. 10.*

Sicut Dauid putauerunt. Quoniam Dauid habebat musica instrumenta, putauerunt etiam licere sibi habere; & tamen Dauid habebat, vt Deo caneret, ipsi vt voluptati seruiant, ideoque ad conuiuia, ea adhibent. Ita canales putant se frui posse voluptatibus, quoniam vident aliquando spirituales necessitate corporis conditos non

nihil

In Hamos Cap. VI. 155

nihil sibi indulgere in gloriam Dei.

6. *Bibentes vinum in phialis.* Non ad satiationem solum, sed ad opprimendum animum; & vngimini non ad labores corporis mitigandos oleo purissimo, sed vnguentis pretiosissimis; scilicet, ad voluptates. Phiala est poculum capacissimum.

Vnguentis optimis. Vtentes ad luxuriā pretiosissimis vnguentis.

Et nihil patiebantur. Nulla misericordia tangebatur, cum videbant contribules suos vexari à debitoribus & premi inopia.

7. *In capite transmigranthum.* Hiero. qui primi sunt diuitijs, primi captiuitatis iugum sustinebunt.

Falso lasciuientium. Qui simul ad voluptates, & ad comestationes conueniebant; auferentur simul; vt quorum vna fuit luxuria, vna sit & poena, vt ait. Hiero.

8. *In anima sua.* Perfermetipsum.

Superbiam Iacob. Vel decem tribuum, vel vniuersorum. Vtroque modo exponit Hierony.

Domus eius. Quæ amplitudine sua superbiam indicant Dominorum.

9. *Si reliqui fuerint.* Si pauci in domum vnā confugerint, vt morte euadant communē; ne isti quidem euadent.

Et

156 *In Hamas Cap. VI.*

10 *Et tollere eum.* Morientur, & unusquisque cognato suo cremabitur, ut ossa saltem tumulo mandentur; nam corpora integra non poterunt propter multitudinem morientium efferri.

11 *Et dicit ei, etc.* Vnus manebit domi, ut & penetralibus mortuos efferat, alter portabit, & cum lassatus fuerit, interrogabit eum, qui domi mansit; habes ne aliud cadaver, quod efferas? dicit ille, iam nullum habeo. 12 *Tace.* Cum 15, quasi rem incredibilem, iuramento confirmare volet, nullum iam esse cadaver penes se; alter ne iurando nominet, & honoret nomen Domini, prohibebit eum iurare, usque adeo, neque tantis malis vexati, ad Deum convertentur. Ita Hierony. Vel, impatienter & blasphemè dicet; ne nomines mihi Dominum, ne dicas mihi hæc mala à Deo venire propter nostra peccata, *tace* nolo eius nomen audire, ita fere Lyra.

13 *Quia ecce Dominus mandabit.* Quia tantum peccastis, ut neque tot cladibus admoniti, ad Deum revertamini, ecce Dominus mandabit hostibus vestris, ut insurgant in bellum contra vos, & percutient domum matrem. Id est, *Israel matrem*, id est æterna captivitate, & *domum minorem*, id est, iudam,

In Hamas Cap. VI. 157

fontibus, id est, captivitate LXX. annorum, damno reparabili; nam domus scissa sarciri potest, quæ autem ruit, non potest. Ita Hieronymus.

13 *Nunquid currere, etc.* Non possunt rerum naturæ immutari, ut equi currant per petras more auium, aut ovales boues sylvestres iugum recipiant, & arent; vos autem rerum naturas immutastis, & cum *iudicium*, id est, sancta opera facere deberetis, ut populus Dei, eius legibus instructus, hoc iudicium vertistis in amaritudinem magnorum peccatorum, & pro fructu iustitiæ, tulistis *absolutum*, id est opera amarissima.

14 *In nihil.* in rebus huius seculi, quæ cito pereunt, vel in idolis.

Assumpimus nobis coronam. Scilicet quibus inimicos nostros ventilavimus, id est, nostra fortitudine vicimus reges & conservavimus regnum nostrum.

15 *Ab intra in Hamas.* Quæ postea dicta est Epiphania, & est in initio terre, promissio nis ad Aquilonem. *Torrens autem deserti*, est qui dicitur riuis, sine torrens Aegypti, & oritur à deserto Iudææ Orientali, & intrat in mare nostrum inter Rhinocoruram & Pelusiū, quasi dicat ab initio terræ duodecim tributum usque ad finem.

158 *In Hamos Cap. VII.*

Capitulum VII.

Hec ostendit mihi Dominus Deus: & ecce sictor locustæ in principio germinantium serotini imbris, & ecce serotinus post tonsionem gregis. 2 Et factum est: cum consummasset comedere herbam terræ, dixi Domine Deus propitius esto obsecro: quis suscitabit Iacob, quia paruulus est? 3 Misertus est Dominus super hoc: Non erit, dicit Dominus. 4 Hæc ostēdit mihi Dominus Deus, & ecce vocabat iudiciū ad ignem Dominus Deus, & deuorauit abyssum multam, & comedit simul partē. 5 Et dixi Domine Deus, quiesce obsecro: quis suscitabit Iacob, quia paruulus est? 6 misertus est Dñs super hoc: Sed & istud nō erit dicit Dñs Deus. 7 Hæc ostendit mihi Dominus: & ecce Dominus stans super murum litum, & in manu eius trulla cæmentarij. 8 Et dixit Dominus ad me, Quid tu vides Hamos

In Hamos Cap. VII. 159

Hamos? Et dixi, Trullam cæmentarij. Et dixit Dominus, Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Israel: non adjiciam vitrā superinducere eū. 9 Et demolientur excelsa idoli, & sanctificationes Israel desolabuntur: & consurgam super domum Iero-boam in gladio. 10 Et misit Amasias sacerdos Beth-el ad Iero-boam regem Israel, dicens, Rebellaui contra te Hamos in medio domus Israel non poterit terra sustinere vniuersos sermones eius. 11 Hæc enim dicit Hamos. In gladio morietur Iero-boā, & Israel captiuus migrabit de terra sua. 12 Et dixit Amasias ad Hamos, qui vides, gradere, fuge in terrā Iudæ: & comede ibi panem, & prophetabis ibi. 13 Et in Beth-el non adicies vitrā vt propheta: quia sanctificatio regis est, & domus regni est. 14 Respōditque Hamos, & dixit ad Amasiam, Non sum propheta, & non sum filius propheta: sed armentarius ego sum vellicans sycomoros. 15 Et tulit me Domi-

160 In Hamos Cap. VII.

Dominus cum sequeretur gregem, & dixit Dominus ad me, Vade, propheta ad populum meum Israel. 16 Et nunc audi verbum Domini, Tu dicis, Non prophetabis super Israel, & non stillabis super domum idoli. 17 Propter hoc hæc dicit Dominus, Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filie tue in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur: & tu in terra polluta morieris, & Israel captius migrabit de terra sua.

Ecce fisor locusta. Id est, produxit Deus magnam locustarum multitudinem, quæ est exercitus Assyriorum, quem Salmanasar duxit in terram decem tribuum quarto anno Ezechie, easque vastabit. 4. Reg. 18. Hoc fuit *in primis in germinantium serotini imbris*, id est, quando Israel, post multas clades ab hostibus acceptas, germinare incipiebat, & in magnam spem sui iterum reparandi, erigi; hanc enim spem præbet terra agricolis tempore *imbris serotini*, id est, in fine Aprilis.

Post hanc conuersionem regis. Id est, post hanc cladem locustarum a rege immisam, id est, a Deo

In Hamos Cap. VII. 161

à Deo, vel, ab Assyrio qui propter potentiam per Antonomasiam dicebatur rex) venit imber *serotinus*, id est, populus Dei repullulare cepit tempore Ezechie.

2. Sed eadē locusta postea ferē consummauit terram, id est, exercitus Sennacherib anno 14. Ezechie, tunc *dixi obsecro Domine*, ne penitus deleas posteritatem Iacob; iam bellis cladibusque imminutam; & pepercit Dominus, atque ita seruata est Ierusalem, fractusque Sennacherib.

4. *Potabit iudiciū.* Id est, vindictam, ad ignem, id est, ut sumpto igne, Dei iniurias vltisceretur. *Abquitur de excidio Ierusalem à Chaldeis.*

7. *Abysso in aliam.* Magnam multitudinem urbium Iudæ.

Comedit synagagam. Id est, templum vel Ierusalem, quæ erat pars & hæreditas Domini.

5. *Quæste.* Ne penitus deleas duas tribus; atque ita factum est, non enim penitus sunt extinctæ, sed, post captiuitatem LXX. annorum, redierunt in patriam.

7. *Super murum litum.* Muri linebantur luto, vel quopiam simili ad firmitatem contra iniuriam imbrum, ut ait Hierony. & Videmus Ezechiel. 13. Est autem visio de

162 In Hamos Cap. VII.

cladibus, quas ab Assyrijs, decem tribus acceperunt, à tempore Zachariæ regis Israel filij huius Ieroboam, donec post 49. annos omnino deleti sunt, & capti.

Novus linus. Significat fortitudinem regni decem tribuum, dum à Deo linebatur id est, protegebatur ab hostibus & confirmabatur.

Trullam camentarij. Trulla liniunt parietes camentarij, siue fabri murarij, & complantant.

Ponam trullam. Desinam linire, id est, protegere Israellem.

Superinducere enim. Id est, linire, & cooperire luto vel calce.

Excelsa idoli. Luci, in quibus sacrificabāt idolis.

Sanctificationes. Delubra idolorum.

Super domum Ieroboam. Hoc ait, quoniam non Ieroboam, sed Zacharias eius filius, gladio occisus est à Sella. 4. Reg. 15. Vnde mortuus est Amasias dicens; In gladio morietur Ieroboam.

Rebellavit. Cōiuravit, siue cōgregationes fecit contra te in medio multitudinis populi.

Non poterit terra sustinere. Terret omnes verbis suis & ad se alluciet contra te.

In Hamos Cap. VII. 163

12 *Et dixit Amasias.* Ipse loquitur, postquā videt regem negligere.

Quirides. Id est; O tu qui es propheta. Honorificè eum cōpellat, vt libentius abeat.

Et comede tot panes. Ibi te alent, & magni facient, vt à Deo missum tibi poteris, quantū voles prophetare.

13 *Sanctificatio regis est.* Est hic templum, quod rex colit, & frequentat, vel quod primus rex Ieroboam vitulo erexit.

Domus regni. Id est, Regia. *Esta aqui la corte,* ne turbes ciuitatem.

14 *Non sum propheta.* Meum officium est armenta & oves pascere, non prophetare, itaque non vltro huc veni, sed à Deo missus, & iterum ad meum officium reuertar.

Vellitans sycomoros. Ficus enim huius arboris non possunt edi, nisi vellcentur, id est, vngue, aut ferro findantur, vt exeat lac, & à sole penetrante siccantur. Dicitur hæc arbor sycomorus, id est, ficus satua propter ignauia saporis; fructu similis est ficui, statura vero, & folijs moro, ideo etiā dicitur *ovoxopla* Luca. 19.

16 *Audi verbum Domini.* Fecit, (vt ait Hieronymus.) illud Actorum. 3. *Obedire oportet Deo.*

164 *In Hamos Cap. VIII.*

Non stillabis super domum idoli. Id est, ne prophetis tristitia cōtra Bethel; noluit enim vocare Bethel, id est, domū Dei, sed domū idoli.

17 Fornicabitur. vel cū ciuibus, vel (quod magis conuenit) cum Assyrijs victoribus, vt vel ita vitam seruare possit.

Funiculo metietur. Agri, quos possides, alijs distribuētur ab Assyrijs; funiculo enim sic bat distributio.

In terra polluta. Scilicet cultu idolorum, id est, in Assyria.

Caput VIII.

1 Ac ostendit mihi Dominus Deus: & ecce vncinus pomorum. 2 Et dixit: Quid tu vides Hamos? Et dixi, Vncinum pomorum. Et dixit Dominus ad me, Venit finis super populum meum Israel: non adijciam vltra, vt pertranseam eum. 3 Et stridebunt cardines templi in die illa dicit Dominus Deus: multi morientur: in omni loco proijcietur silentium. 4 Audite hoc qui contemnit pauperem, & deficere facitis egenos

In Hamos Cap. VIII. 165

nos terræ, & dicentes, Quando transibit melsis, & vānundabimus merces: & sabbathum, & aperiemus frumentuin: vt imminuamus mensuram, & augeamus siclum, & supponamus stateras dolosas, 6 Vt possideamus in argento egenos & pauperes, pro calceamentis, & quisquiliis frumenti vendamus? 7 Iurauit Dominus in superbia Iacob, Si oblitus fuero vsque ad finem omnia opera eorum. 8 Nunquid super isto non commouebitur terra, & lugebit omnis habitator eius: & ascendet quasi fluius vniuersus, & eicietur, & defluet quasi riuus Aegypti? 9 Et erit in die illa dicit Dominus, occidet sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. 10 & conuertam festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum; & inducam super omne dorsum vestrū saccū, & super omne caput caluitium; & ponā eam, quasi luctū vniuenti, & nouissima eius quasi diē amarum

166 *In Hamos Cap. VIII.*

rum. 11 Ecce, dies veniunt, dicit Dominus, & emittam famem in terram: non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini. 12 Et commouebuntur à Mari vsq; ad Mare, & ab Aquilone vsque ad Oriëtem: circuibunt querentes verbum Domini, & non inuenient. 13 In die illa deficient virgines pulchre, & adulescentes in siti. 14 Qui iurant in delicto Samariæ, & dicunt, Viuit Deus tuus Dan: & viuit via Ber sabee, & cadent & non resurgent vltra.

1 **V**ncinus pomorum. Vncinus est *garfo*, id est, baculus oblongus habens in cuspidè ferramentum, quo rami trahuntur, vt poma capiantur. Vocamus autem hic poma omnes fructus æstatis mollè habentes corticem. Significat igitur imminere iam captiuitatem Israel, quo poma omnia non solum, quæ manuciari possunt, sed altiora & remotiora, quæ vncino egèr, erant decerpenda, id est omnes Israelitæ capiendi ab Assyrijs.

2 *Pipe iraxsam eum.* Sine punitione. Hierony. Chal. Lyræ.

In Hamos Cap. VIII. 167

3 *Et stridebant cardines templi.* Scilicet Bethelis, vel templorum dolorum: Cardines superiores intelligit, id est, tam graue malorum pondus veniet super templum, vt ferre non potes, corruat ex quo omnium ruina intelligitur, & ædificiorum & hominum.

Proijcietur silentium. Immittet Deus silentium in omnem locum, deficientibus, scilicet, hominibus, & locis in solitudinem reductis. Hiero. & Theodor.

5 *Quando transibis mensis.* Vos d, diuites, qui substantiâ pauperum rapitis, eosq; fame & inopia deficere facitis, semper dicitis, quando transibit Neomentia, & Sabbatum, vt triticum vendamus; videntur enim nobis præ auaritia dies festi nunquam abire.

Vt imminuamus mensuram. Vt possimus pauperes defraudare.

Et augemus siclum. Supponendo clam stateram inæqualem, vt illa, in qua pecunia penditur (non enim numerabant pecuniâ, sed ponderabant) sit leuior altera: & ita aliquid cogantur addere. Siclus pendit. 4. drachmas.

6 *Vt possideamus in argento egenos.* Id est, vt ita eos spoliantes, cogamus eos nobis parere, ministrareque, habentes nos argentum omne, idque minimo quouis pretio

168 *In Hamos Cap. VIII.*

pretio, quale est duorum calceorum.

Quisquilias. Non frumentum, sed purgamenta frumenti, puluerē & paleas tritico commilcentes.

7 *Iuranti Dominus.* Hieron. vt si non credunt comminanti, credant iuranti.

Si oblitus fuero. Nunquam obliuiscar.

8 *Cominuetur terra.* Turbabitur magna afflictione.

Et ascendet quasi fluius vniersus. Vniuersus, scilicet, habitator terræ, vt patet ex Hebræorum. 1. cū abducentur captiui, videbuntur innumeri, instar fluij, qui præ aquarum copia extra ripas effunditur, sed cū venerint in latissimam Assyriorum regionem plenam turbis hominum, paucissimi videbuntur, sicut torrens Ægypti (de quo diximus capit. 6. in fine) qui festinus delabitur à deserto Iudææ, & ingressus in mare, absorbetur, nec vllum portæ eius superest ibi vestigium.

9 *Erit illa die illa.* In die captiuitatis.

Occidet sol. Omnis prosperitatis eorum lux, subita tristitiæ, & captiuitatis caligine obscurabitur, cū minime timebunt.

10 *Super omne dorsum.* In magnis calamitatibus induebantur homines sacco & cilicio facto

In Hamos Cap. VIII. 169

facto, & caput radebant, & quasi decalubant Iob 1. & *conso capite corruens in terram adorant.*

Et ponam eam. Ponam vniuersam terram eorum, qualis est mulier, quæ vnigeniti filij mortem luter.

Et nouissima eius. Non solum prima, & media, sed nouissima etiam illius tristitia erunt; nullam requiem terra habebit, semper nouis doloribus turbabitur.

11 *Et mittam famem.* Qui nunc prophetas meos eijciunt, & contemnunt, cū instabit tempus harum calamitatum, optabunt ardentissimè prophetam aliquem inuenire, à quo aliquod Dei verbum audiant, vt tantis malis solatium sit, non tamen inuenient Psal. 73. *Iam non est propheta.*

12 *Et con-moueantur.* Commoti desiderio inueniendi aliquem prophetam, à quo verbum Dei audiant, circumibit Israel totam terram suam, à mari Galilææ vsq; ad Aquilonem, nec inueniēt. Austri non meminit, quia pars australis erat duarum tribuum.

13 *Deficient virgines pulchre.* Siti ex labore viæ & circuituionis tantæ, quibus, cū personæ gratiosæ omnibus sint, minus deesse solent necessaria.

14 *Iuranti in delicto Samaria.* Id est, iurant
L 5 per

170 *In Hamos Cap. IX.*

per vitulum, in quo peccat Samaria. Per illud enim iurabant spēs, qui videri volebant religiosiores.

Via via Bersabee. Per hanc viam iurabāt, sicut per rem sacratiorē, quoniam lōgissima erat omnium, & periculosissima, propter bella, quæ cum duabus tribubus gerebant, in quarum termino Australi erat Bersabee; ideoque gloriosum putabant, illic aliquando iuisse, vt apud nos Compostellam, vel Montem Serratū.

Et cadent, & non resurgent. Peribunt & eicientur, nec in terram suam vltra redibūt.

Capitulum IX.

Idi Dominum stantē super altare: & dixit, Percute cardinem, & commoueantur superliminaria: auaritia enim in capite omnium, & no- uissimum eorum in gladio interficiam: non erit fuga eis: fugient, & non saluabitur ex eis qui fugerit.

2 Si descenderint vsque ad infernum, inde manus mea educeet eos: & si ascenderint vsque in coelum, inde de-
traham

In Hamos Cap. IX. 171

traham eos. **3** Et si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans auferam eos: & si celauerint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti & mordebit eos. **4** Et si abierint in captiuitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladio, & occidet eos: & ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonum. **5** Et Dominus Deus exercituum, qui tangit terram, & tabescet: & iugebunt omnes habitantes in ea: & ascendet sicut riuus omnis, & defluet sicut fluuius Aegypti. **6** Qui ædificat in cælo ascensionem suam, & falciculum suum super terram fundauit: qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, Dominus nomen eius. **7** Nunquid non vt filij Æthiopum vos estis mihi filij Israel, ait Dominus: nunquid non Israel ascendere feci de terra Aegypti: & Palestinos de Capadocia, & Syros de Cyrene? **8** Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans,

172 *In Hamas Cap. IX.*

peccans, & conteram illud à facie
terræ: veruntamen conterens non
conteram domum Iacob, dicit Domi-
nus. 9 Ecce enim mādabo ego, & cō-
cutiam in omnibus gentibus domum
Israel, sicut concutitur in cribro, &
nō cadet lapillus super terram. 10 In
gladio morietur omnes peccatores po-
puli mei: qui dicunt, Non appropin-
quabit, & non veniet super nos malū.
11 In die illa suscitabo tabernaculum
Dauid, quod cecidit: & reedificabo
aperturas murorum eius, & ea quæ
corruerant, instaurabo, & reedificabo
eum sicut in diebus antiquis. 12 Ut
possideant reliquias Idumææ, & om-
nes nationes, eo quod inuocatum sit
nomen meum super eos, dicit Domi-
nus faciens hæc. 13 Ecce dies veniūt,
dicit Dominus, & comprehendet ara-
tor messorem, & calcator vix mitten-
tem semen: & stillabunt montes dulce
dinem, & omnes colles culti erunt.
14 Et conuertam captiuitatem po-
puli mei Israel: & ædificabunt ciuita-

tes

In Hamas Cap. IX. 173

tes desertas, & inhabitabunt, & plan-
tabunt vineas, & bibēt vinum earum:
& facient hortos, & comedent fructus
eorum. 15 Et plantabo eos super
humum suam: & non euellam eos vl-
tra de terra sua quam dedi eis, dicit
Dominus Deus tuus.

*V*idi Dominam stantem super altare. pro-
phetat contra duas tribus euerfionē
templi, & vrbis à Chaldæis, tempore Se-
dechiz 4. Reg. ult.

Stantem. Stabat quasi adiuvans & instans
operi.

Percute cardinem. Ut incipiente ruina à
templo, intelligatur totius vrbis excidiū.

Aharitia enim in capite omnium. Omnes ce-
pit, superior omnibus fuit. *Ha se enseñorea-*
do dello.

Et nouissimum eorum. Id est, eos, qui reli-
qui fuerint ex ipsis, vt etiam verterunt
lxx. id est, omnes interficiam, neminem
relinquam.

Non eris fuga eis. Hyperbolicis verbis of-
tendit neminem ex eis fore, qui Dei ma-
nus, & supplicium euadat, vt P sal. 138. *quo-*
ibo à spiritu tuo, &c.

3 14

174 *In Hamos Cap. I X.*

3 *In vertice Carmeli.* Eius, qui est in Iudæa, nam duabus tribus loquitur.

4 *In maiam.* Ad puniendum eos.

5 *Et Dominus Deus.* Id est, qui faciet hæc, cuius tâta est potestas, ut, si semel terrâ tetigerit, liquefaciat eam, quo verbo hyperbolice significat dissolutionem, & quasi consumptionem.

6 *Ascensione suam.* Qui ædificauit domû in sublimi positam, in qua habitet, id est, cœlos. Ita etiâ Chald.

Et fasciculum suum. Id est, regionem elementarem, quæ est ut fasciculus, respectu ambitus cœli, vel, fasciculus est vniuersitas electorum vna religione constrictus, quasi quodam funiculo. Ita Hieron. & adiuuare videntur lxx. dicētes: *Promissionem suam super terram fundat.* Chald. & *super terram suam,* ipsam Ecclesiam exornauit.

Qui vocat aquas maris. Hier. qui vocat electos de amaritudine vitæ sæculi, & in altû tollit, auferens quod habebant terrenû, ut veluti imbres corda sitientia irrigent doctrina Euangelij.

7 *Nunquid non ut filij Æthiopum.* Quasi diceret, licet sitis mali, speratis meritis patriarcharum patrum vestrorum vos esse subleuandos, ne à me deleamini. At nō mihi videri

In Hamos Cap. I X. 175

demini patriarcharum filij, sed Æthiopû, pleni enim peccatis nulla re illis similes estis.

Nunquid non Israel ascendere feci. Si fortè hæc spe nitimini, quòd vos ex Ægypto eduxerim; idem beneficium præstiti Palesthinis & Syris, & tamen, quia mea beneficia peccatis sequētibz perdidērūt, ita illos percutiā, ac si nūquā eis benefecissem: & vos idē timete, non enim parca regno peccati.

8 *Non conteram.* At vos non omnino conteram; puniam, sed non prorsus delebo.

9 *Ecce enim ego mandabo.* Statui ut ita fieret; dispergam Israel per nationes, & in tota terra calamitatibus, quasi cribro, concutiam; soli tamen peribunt illi, qui à me reiecti sunt, quique per poenitentiam ad me redire noluerint.

Non cadet lapillus super terram. Pulvis tantū cadet, id est, reprobi. Psal. 1. *sed tanquā pulvis;* & c. at lapilli, id est electi, et si minimi sint, tamen consolidati, & conglobati per poenitentiam, ut ex eis domus mea ædificetur, non cadent.

10 *In gladio morientur.* Qui neq; minis prophetarum meorum crediderunt, neq; supplicia in lege prædicta timuerunt.

In die illa suscitabo. Loquitur de vocatione

176 *In Hamos Cap. IX.*

tlone gentiū, vt exponit Iacobus Acto-
rum 15. Et more Scripturæ ait, in die illa, id
est, non tunc, sed postea. Ideo Iacob ait, post
hoc reuertar.

Tabernaculum David. Domum David, siue
domum Iacob. Nam regnum David fuit fi-
gura spiritualis regni Christi Lucæ 1. Da-
bit illi Dominus Deus sedem David patris eius, &
regnabit in domo Iacob in æternum. *Tabernacu-
lum* autem dicit, quoniam tabernaculum
Moyfis, quod per desertum portabatur, fi-
gura erat Ecclesiæ per desertum huius sæ-
culi in cælum tendentis. Hoc tabernacu-
lum fuit populus Iudeorum, & cecidit per
incredulitatem non recipiendo Christū,
& restauratum est ex gentibus venienti-
bus ad Euangelium, vel, simpliciter filios
Ecclesiæ vocat *tabernaculum*, in illis enim
habitat Deus.

Sicut in diebus antiquis. Tempore Iosue, &
proximorum iudicum, cum nullum erat
idolum in Israel, Iosue vlt. de his Isai. 12.
& consiliarios tuos sicut antiquitus.

12 *Vt possideant reliquias idumæ.* Id est, vt
prædicatores Euangelii possideant, & ob-
tineant, quidquid reliquum fuerit de po-
pulo gentilium. *Reliquias* vocat, quos Deus,
cæteris in infidelitate manentibus, & per
eunti-

In Hamos Cap. IX. 177

eūtibz, sibi reseruauit, & reliquit. Isaiæ.
10. *Reliquia conuertentur*, & Rom. 11. Per Idu-
mæos autem, infestissimos Iudæis, omnes
nationes inimicas populi Dei intelligit.

Eo quod innocatum sis nomen meum. Eo quod
has gentes, meas esse ac dici volui. Vel, eo
quod nomen meum eis prædicatum, & ma-
nifestatum est.

13 *Ecce dies veniens.* Figuratis verbis, sub
metaphora temporalis fertilitatis, osten-
dit abundantiam gratiæ nouæ legis. Tan-
ta erit fertilitas, & tam secundæ segetes,
vt prius arandi tempus veniat, quàm illæ
demeßæ sint, cum autem demeßæ, condi-
tæ fuerint in horrea, & ceperint seminare,
erit iam tempus calcandi vvas.

Sillabunt montes dulcedinem. Riui lactis, &
mellis per eos fluent, & nullus collis in
fructuosus erit, omnis terra coletur, &
plena erit fructu. Significat copiam Euan-
gelicæ doctrinæ vbique futuram, feruo-
rem, ac deuotionem, & copiam gratiarum,
& lætitiæ spirituales & asperarum, at-
que incultarum gentium conuersionem.

14 *Populi mei Israel.* Non Israelis secun-
dum carnem, sed secundum spiritum, vt
vidimus Hoseæ 1. Hoc est, hic populus
exibit de captiuitate diaboli.

Adificabunt civitates desertas. Ecclesias per orbem ædificabunt.

Plantabunt vineas. Qui è captivitate redierunt, si securi sunt, plantant vineas, & hortos. Est ergo sensus, degent in tranquillissima pace, & in omnium bonorum abundantia; neque erit ullus, qui eis tollere possit hanc libertatem, & spiritua-lem lætitiā.

15 *Plantabo eos super humum suam. Id est po-
nam eos firmiter in Ecclesia, quam dedi eis
vt in ea germinet, & crescant. Hæc
ad literam nunquam impleta sunt
in Iudæis, neque im-
plebuntur.*

I N

IN H ABDIAM PROPHETAM.

1 **V**ISIO Habbia: Hæc dicit Domi-
nus Deus ad Edom:
Auditum audiui-
mus à Domino, &
legatum ad Gentes
misit. Surgite, & consurgamus ad-
uersus eum in prælium. 2 Ecce par-
uulum dedi te in gentibus; contem-
ptibilis tu es valde. 3 Superbia cor-
dis tui extulit te, habitantem in scis-
suris petrarum, exaltantem solium
tuum: qui dicis in corde tuo. Quis de-
trahet me in terram? 4 Si exaltatus
fueris vt aquila, & si inter sydera po-
fueris nidū tuum, inde detrahā te, di-
xit Dominus. 5 Si fures introissent ad

te, si latrones per noctem, quomodo conticuisisses? nonne furati essent sufficiētia tibi? si vindemiatores introissent ad te, nunquid saltem racemum reliquissent tibi? 6 Quomodo scrutati sunt Esau: inuestigauerunt abscondita eius? 7 Vsq; ad terminum emisserunt te omnes viri fœderis tui: illuserunt tibi; inualuerunt aduersum te viri pacis tuæ: qui comedent tecum, ponent insidias subter te: non est prudentia in eo. 8 Nunquid non in die illa dicit Dominus, perdam sapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Esau? 9 Et timebunt fortes tui à Meridie, vt intereat vir de monte Esau. 10 Propter interfektionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in æternum. 11 In die cum stares aduersus eum, quando capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & super Ierusalem mittebant sortem: tu quoque eras quasi vnus ex eis. 12 Et non despi-

cis

cies in die fratris tui, in die peregrinationis eius: & non lataberis super filios Iuda, in die perditionis eorum, & non magnificabis os tuum in die angustie. 13 Neque ingredieris portam populi mei in die ruinæ eorum: neq; despicias, & tu in malis eius in die vilitatis illius: & non emitteris aduersus exercitum eius in die vilitatis illius. 14 Neque stabis in exitibus, vt interficias eos qui fugerint: & non concludes reliquos eius in die tribulationis. 15 Quoniam iuxta est dies Domini super omnes gentes: sicut fecisti, fiet tibi: retributionem tuā conuertet in caput tuum. 16 Quomodo enim bibistis super montē sanctum meum, bibent omnes gentes iugiter, & bibent & absorbebunt, & erūt quasi non sint. 17 Et in monte Sion erit saluatio, & erit sanctus: & possidebit domus Iacob eos, qui se possederant. 18 Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, & do-

19 Esau stipula & succendentur in

M 3

eis,

eis, & deuorabunt eos: & non erunt reliquæ domus Esau, quia Dominus locutus est. 19 Et hæreditabunt hi qui ad Austrum sunt, in montem Esau, & qui in cæpestribus Philisthinum: & possidebunt regionem Ephraim & regionem Samaria, & Beniamin possidebit Galaad. 20 Et transmigrationis exercitus huius filiorum Israel, omnia Chananæorum usque ad Sareptam: & transmigrationis Ierusalæ, quæ in Bosphoro est, possidebit ciuitates Austri. 21 Et ascendent saluatores in montem Sion iudicare montem Esau: & erit Domino regnum.

1 *Ad Edom*, Prophetat contra Idumæos, qui infestissimi semper fuerunt Iudæis.

Auditum audiuimus. Me, atque alios prophetas misit Dominus, ut prophetemus contra vos: innuit autem Isaiam, Ieremiã, Hamos, qui contra Idumæos prophetarunt.

Legimus ad gentes misit. Chaldæos, & eis subditas nationes concitauit Deus in bellum, perinde ac si legatum ad eos misisset.

Surgite. Verba sunt nationum mutuo se exhortantium in prælium contra Idumæos.

2 *Ece parvulum dedi te*. Parvulus es numero respectu aliarum nationum; & tamen, quia habitas in præruptis montibus, ad quos difficilis est accessus, & tugurijs subterraneis uteris inter petras, putas neminem posse te inde deducere: at deduceris propter superbiam tuam, & capieris. Ita intelligit Hieronymus illud. *Ece parvulum dedi te*. Lyra vero, & Vatablus, Veniet contra te innumere gentes, quarum comparatione exiguus sis, & contemptibilis, & capieris.

5 *Si fures introissent ad te*. Certum præ timore taceres, aut præ somno, venientibus noctu latronibus; & illi auferrent, quæ sibi sufficerent, id est, non omnia auferrent, sed aliquid tibi reliquissent, Similiter si vendimatores à te conducti, vel homines hostiliter grassantes venirent, saltem aliquem racemum relinquerent; at venient Chaldæi, quibus non magis obstare poteris, quàm si somno captus esses, aut præ timore magno taceres, & auferent, quidquid habes, nihilque tibi relinquent.

6 *Quomodo seruitati sunt Esau*. Penetrabunt intra subterranea tuguria, & quidquid habebas reconditum, videbunt & auferent.

7 *Usque ad terminum miserunt te*. Qui tecum socii inierant, qui tecum pacem habebant,

Videntes contra te potentissimum exerci-
tum Chaldaeorum, addent se illis socios,
& contra te pugnabunt, ac te deducēt vs-
que ad terminos terræ tuæ, cū in capti-
uitatem ducēris.

Subier te. In terra tua Hamos 2. *Ecce ego
fridebo subter vos.*

Non est prudentia in eo. Rē ipsa patebit, quā
stulti fuerint Idumæi, dum sperant in ijs
qui aduersarij demonstrati sunt. Hierony.

8 *Nunquid non in die illa.* Auferam vobis
omnem sapientiam, & prudentiam, vt bo-
nis consilijs destituti, facili ab hostibus ca-
piamini.

De monte Esau. De monte Seir possessio ab
Esau, in quo erat Idumæa.

9 *Et timebunt fortes tui à meridie.* Etiam illi,
qui fortes videbantur in te, quique remo-
tiores ab hostibus sunt, quia sunt magis ad
meridiem, timebunt, & ita cæteri omnes
Idumæi exterminabuntur, & peribunt.

10 *Propter interfecionem.* Idē ista patie-
ris, quia in Iudæos fratres tuos semper eg-
des, atque odia exercuisti, si quidem cū in
Chaldæi, tempore Sedechiæ, Ierusalē exci-
derunt, fortesq; miserūt, in diuisione præ-
daram; tu corū socius eras, hostesq; adiuua-
bas Psal. 136. *Memor esto Dñe filiorum Edom.*

11 *Et non despicias.* Quam obrem simile gau-
diū posthac nō capies, nec videbis iterum
afflictionem Iudæorum, nec poteris facere
quæ in priori captiuitate contra illos feci-
sti. Non intelligit hoc de captiuitate sub
Tito, sed de aliqua priori.

Secundus sensus est; ex euētū tuo discēs
nō lætari de aliorum infortunijs, tu enim
similia patieris.

Tertius, Nō debebas videre afflictionē
fratris tui Mich. 4. *Aspiciat in Sion oculus
noster* neq; lætari in illa, vt ita cætera expo-
nantur, &c.

In die peregrinationis. Cum captiui abducti
sunt.

Non magnificabis os tuum. Non iactanter lo-
queris quidd fortiter cōtra eos pugnaueris.

13 *Non emitteris.* Vt fugiētes persequaris.

Non cōcludes reliquos eius. Deos qui in ciui-
tate manserunt, non cōcludes, ne fugiāt.

15 *Quoniam iuxta est dies Domini.* Ideo non
poteris facere, quia tu & aliz multæ gen-
tes, capieris à Babylonijs.

Sicut fecisti. Gaudius es, & conuiuia feci-
sti, cū expugnata est Ierusalem; ita aliz
gentes conuiuia facient & lætabuntur, te
expugnato, & absorbebunt, atq; consumēt
te Babylonijs & erunt Idumæi, quasi non

fuerint: aut Babylonij ipsi qui te consu-
ment, consumuntur à Medis. Vtrumque
ex Hierony.

17 *In monte Sion erit saluatio.* Tu manebis
captiuus, Iudæi autem liberabuntur per
Cyrû, & in Iudæa erit saluatio. (ita Aug.
18. de ciuitate cap. 31. exponit mōtem Sio)
Veniet enim ad eam *sandus*, id est, Chri-
stus, & ita erit in ea vera salus.

18 *Domus Iacob.* Electi ex Iudæis obtinebūt,
& possidebunt nationes, quæ sibi olim in-
perauerāt, id est, cōuertēt eas ad Euāgelijū.

Domus Ioseph. Conuersi ex gētibz: filij
enim Ioseph nati sunt ex Ægyptia. Erunt
igni, qui deuorabunt stipulam, id est, Idu-
mæos, per quos intelligit (vt ex parte to-
tū) tam ipsos, quā gentiles ceteros, qui tū-
diu vocantur Idumæi, quādiu populū Dei
odio habent, & persequuntur. Hoc dicit
quasi dicat, prædicabunt Apostoli, & ele-
cti, & uasabunt Idumæos; auferent enim
illis integras ciuitates, & prouincias, quas
ad fidem conuertent, & euertent idola, &
ritus gentilitatis, & quos non conuer-
tine verbis suis, condemnabunt in die iu-
dicij, & signi æterno tradent.

19 *Et tharsus abunui, qui ad austrum, &c.* Fi-
deles, qui primo in Iudæa erant pauci, &
exi-

exiguus finibus clauderetur, exhibēt prædi-
cādo, & dilatabūt terminos suos, vno quo
que à vicinis ciuitatibus incipiente, vt se-
cerūt Apostoli Acto. 8. & sequentibus.

Beniamin possidebit Galaad. Papius initio
sux cōuersionis iuit in Arabiam, Gal. 1. Ga-
laad autem postea dicta est Arabia, vt hic
dixit Hierony.

20 *Trāsmigratio exercitus huius.* Iste exerci-
tus, qui ex Hierusalem exibat, cōuertet lo-
ca Gentilium vsq; ad Sareptā, id est, vsque
ad Galliam.

Trāsmigratio ab Ierusalem que in Bosphoro est.
Id est quæ habitat in Hispania, iuxta fre-
tum Gaditanum. Apostoli, siue discipuli
eorum, qui tunc in Hispania erunt, conuer-
tent ad fidem ciuitates Bæticæ, quæ sunt
ad Austrum, & postea paulatim ceteras.

21 *Ascendens saluator.* Et tiam si moriantur
Apostoli, semper Deus mittet in Ecclesiā
Episcopos, & Doctores, qui eam doceant,
& contra errores, ac peccata confirment,
& oppressos à dæmone liberent & ita sem-
per Dominus in illa regnabit non deficiē-
te in ea fide neque charitate.

I N I O N A M
PROPHETAM.

Caput I.

ET factum est verbum Domini ad Ionam filium Amathi, dicens, Surge, & vade in Niueu ciuitatem grandem, & prædica in ea: quia ascendit malitia eius coram me. 3 Et surrexit Ionas, vt fugeret in Tharsis à facie Dñi, & descēdit in Ioppē, & inuenit nauē euntem in Tharsis: & dedit naulum eius, & descendit in eā, vt iret cū eis in Tharsis à facie Domini. 4 Dominus autem misit ventū magnum in mare: & facta est tempestas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri. 5 Et timuerunt nautæ, & clamauerunt viri ad Deum suum: & miserunt vasa, quæ erant in naui in mare,

vt

vt alleuiaretur ab eis: & Ionas descendit ad interiora nauis, & dormiebat sopore graui. 6 Et accessit ad eum gubernator, & dixit ei, Quid tu sopore deprimeris? surge, inuoca Deum tuum, si fortē recogitet Deus de nobis, & nō pereamus. 7 Et dixit vir ad collegam suum, Venite, & mittamus sortes, & sciamus quare hoc malum sit nobis. Et miserunt sortes, & cecidit sors super Ionam. 8 Et dixerunt ad eum, Indica nobis, cuius causa malum istud sit nobis, quod est opus tuum? quæ terra tua? & quò vadis? vel ex quo pulpulo es tu? 9 Et dixit ad eos, Hebræus ego sum, & Dominum Deum celi ego timeo, qui fecit mare & aridā. 10 Et timuerunt viri timore magno, & dixerunt ad eum, Quid hoc fecisti? Cognouerunt enim viri quòd à facie Domini fugeret: quia indicauerat eis. 11 Et dixerunt ad eum, Quid faciemus tibi, & cessabit mare à nobis: quia mare ibat, & intumescibat. 12 Et dixit ad eos, Tollite me, & mittite in mare, & cessabit.

& cessabit mare à vobis: scio enim ego quoniam propter me tempestas hæc grandis super vos. 13 Et remigabant viri vt reuenterentur ad aridam, & nō valebant: quia mare ibat & intumescibat super eos. 14 Et clauauerūt ad Dñm, & dixerunt, Quæsumus Domine, ne pereamus in ahinia viri istius, & ne des super nos sanguinem innocentem: quia tu Domine, sicut voluisti, fecisti. 15 Et tulerunt Ionam, & miserunt in mare: & stetit mare à feruore suo. 16 Et timuerūt viri timore magno Dominum, & immolauerunt hostias Domino, & vouerunt vota.

1 **E**t factum est. Et, more Hebr. ponitur in principio, ornatus causa.

2 *In Nininē.* Quæ à Græcis dicitur Ninus, aut Nina metropolis Assyriorū ad Tigrim amnem. Ostendit sibi curæ esse omnes gentes, seque omnium misereri.

Ascendit malitia eius. Ita creuit, vt, etsi misericors sim, iam dissimulare nequeam, quin puniam.

3 *Vt fugeret in Tharsis.* In mare, siue in Carthaginem: & dicitur à facie Domini fugere, quia

quia imperata sibi, facere nolebat.

Descendit in toppen. Ioppe enim portus iudææ est in campestribus, & ipse de montanis veniebat.

Nautum eius. Pretium pro vectura.
5 *Clamauerunt viri.* Vnusquisq; Deos suos implorabant.

Descendit ad interiora. Ne fluctus diuinæ iræ vindices videret, sciebat enim se causam esse tempestatis.

Dormiebat. Non præ securitate, sed præ tristitia. Hierony. Vt Apostoli in passione. Lucæ. 22.

6 *Recogitet.* Mutet sententiā, ne perdat nos.
7 *Cecidit sors.* Deo ita volente, vt cognosceretur propheta causa esse tempestatis; gentiles enim maximè sortibus credebant.

8 *Quod est opus tuum?* Certius scire volunt, an rectè sors ceciderit, & ex officio, aut patria voluit cognoscere, an sceleratus homo sit, & ipse fortè factum negauerit.

Hebraus ego sum. Ex genere eorum, qui verum Deum colunt; itaque ego non sum cultor idolorum, sed veri Dei, qui cælum & terram fecit.

11 *Ibat.* Crescebat, & intumescibat, idest, fluctus maiores tollebat.

192 *In Iona Cap. II.*

12 *Tollite me.* Noluit culpa sua alios im-
meritos perire.

13 *Ut revertarentur ad arisam.* Ne prophetā
in mare mitterent.

14 *In anima vtri iustius.* Propter mortē huius.

Ne des super nos sanguinem innocentem. Ne pu-
nias nos, quod hunc hominem occidimus;
à quo læsi non sumus, vel, ne punias nos,
ac si innocentem occidissemus, quia tu Do-
mine, sicut voluisti, fecisti, id est, tu facto tuo
indicasti illum innocentem non esse, quā-
do quidem, ut puniretur, tempestatem ex-
citasti.

15 *A feruore suo.* L. X X. à cōmōtione sua.
Chald. à tempestate sua. Hiero. *Restit,* quia
iam cōsecutus erat, ac tenebat fugitium,
quem sequebatur.

16 *Hostias Domino.* Cordis contriti, ut ait
Hiero. vel, animalia, cū ad littus venci-
runt ut Theophil. ait.

Caput II.

1 **E**T preparauit Dominus
piscem grandem ut de-
glutiret Ionam: & erat
Ionas in ventre piscis tri-
bus diebus & tribus noctibus.

2 Et

In Iona Cap. II. 193

2 Et orauit Ionas ad Dominum Deū
suum de ventre piscis. 3 Et dixit. Cla-
maui de tribulatione mea ad Domi-
num: & exaudiuit me: de ventre infe-
ri clamaui, & exaudisti vocem meam.

4 Et proiecisti me in profundum in
corde maris, & flumen circūdedit me:
omnes gurgites tui, & fluctus tui su-
per me transierunt.

5 Et ego dixi, Abiectus sum à con-
spectu oculorū tuorū: veruntamē rur-
sus videbo tēplum sanctum tuum.

6 Circundederūt me aquæ vsque ad
animam, abyssus vallauit me, pelagus
operuit caput meum.

7 Ad extrema montium descendi,
terræ vestes concluderunt me in æter-
num: & subleuabis de corruptione vi-
tam meam, Domine Deus meus.

8 Cum angustia retur in me anima
mea, Domine recordatus sum: ut ve-
niat ad te oratio mea ad templum san-
ctum tuum.

9 Qui custodiunt vanitates frustra
misericordiam suam derelinquant.

N 10 Ego

10 Ego autem in voce laudis immo-
labo tibi: quæcunq; voui reddam pro
salute Domino.

11 Et dixit Dominus pisci: & eno-
muit Ionam in aridam.

1 **P**iscem graudē. Subitō adesse fecit mag-
num piscem, incertum autem cuius
generis fuerit.

2 *Exaudiuit me.* Promittens quod inde es-
sem exiturus.

De ventre inferi. Ita vocat ventrem piscis
propter magnitudinem, & profunditatē,
& obscuritatem.

4 *In corde maris.* In medio, pisces enim mag-
ni in mari profundiori versantur.

Flumen circumdedit me. Insultus fluctuum.
Theoph.

Omnes gurgites tui. Chald. omnes maris tē-
pestates.

Et fluctus tui super me transferunt. Tui, autē
dicit, id est tua volūtate suscitati. *Gurgites*
enim vocat, aquarū congeriem, quam tem-
pestas excitabat.

5 *Et ego dixi.* Cūm primum me mitti in ma-
re vidi, putavi me abiectū esse à te, & mor-
te mulctandum.

Vestuntamen. At nūc spero me visurū tem-
plum tuū Ierusalē, vel, iterū luce celi frui-
turum, in quo tu habitas.

6 *Vsq; ad animam meam.* Vsq; ad separatio-
nem animæ, id est, vsque ad mortem.

7 *Ad extrema montium.* Montes vocat, mag-
nas rupes, quæ sub mari sunt, in quibus
grandium piscium sunt cauernæ.

Terra vestes. Id est, magnæ rupes, fortelsq;
impositæ mihi erāt, quæ me in aternū con-
cluderent, nisi tu inde me extraheres.

9 *Qui custodit venisates frustra.* Qui colunt
idola, & peccata, quæ, cūm foris bona vi-
deantur, nihil solidi gaudij in se habent,
& ideo frustra custodiūt illa, quia nihil in
eis inueniēt. *Custodiant* dixit (vt ait Hiero.)
id est, qui multum diligunt & quasi rem
pretiosam seruant.

Misericordiam suam derelinquent. Vltro sibi
mortem quærunt, & relinquunt Deum pa-
ratum misereri omnium, sicut & mei mi-
sertus est. Ego non ita faciam, sed collau-
dabo te, & reddam tibi vota, quæ pro salu-
te mea voui.

11 *Et dixit Dominus pisci.* Præcepit, id est, se-
cit, vt eijceret.

In aridā. Ad Pontū Euxinū vt ait Ioseph.
9. Antiq. c. 11. vel, ad eundē portū Ioppes.

Caput III.

1 **E**T factum est verbum Domini ad Ionam secundò, dicens: 2 Surge & vade in Niniuen ciuitatē magnā: & prædica in ea prædicationem quam ego loquor ad te. 3 Et surrexit Ionas, & abiit in Niniuen iuxta verbum Domini: & Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierum. 4 Et cepit Ionas introire ciuitatem itinere diei vnus: & clamauit, & dixit: Adhuc quadraginta dies & Niniue subuertetur. 5 Et crediderūt viri Niniuitæ in Deum, & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis à maiore vsque ad minorem. 6 Et peruenit verbū ad regem Niniue & surrexit de folio suo, & abiecit vestimentum suum à se, & indutus est sacco, & sedit in cinere. 7 Et clamauit, & dixit in Niniue ex ore regis & principū eius, dicens: Homines, & iumenta, & boues, & pecora non gustēt quicquā, nec pascantur, & aquā non bibant. 8 Et operian-

riātur saccis homines & iumenta, & clamant ad Dñm in fortitudine; & cōuertatur vir à via sua mala, & ab iniquitate quæ est in manibus eorum. 9 Quis scit si cōuertatur, & ignoret Deus: & reuertatur à furore iræ suæ, & non peribimus? 10 Et vidit Deus opera eorū quia cōuersi sunt de via sua mala: & miseratus est super malitia quam locutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit.

4 **T**inere vnus diei. Ambulauit quantum vna die potuit, & inde ad reliquam vrbem fama prædicationis peruenit.

5 **P**rædicauerunt ieiunium. Publicè indictum est ieiunium.

6 **S**edit in cinere. Sedere lugentium est, cinis poenitentiam agentium.

7 **C**lamauit, & dixit. Clamari, & dici iussit per præconem. Ita L X X. & Chald.

10 **E**t non fecit. Donec postea ad eandē peccata reuersi sunt.

Cap. II. 197

1 **E**T afflictus est Ionas afflictione magna, & iratus est: 2 &

N 3 orauit

198 *In Iona Cap. IIII.*

oravit ad Dominū, & dixit, Obsecro Domine, nunquid non hoc est verbum meum, cum adhuc essem in terra mea? propter hoc preoccupavi ut fugerem in Tharlis, scio enim quia tu Deus clemens & misericors es patiens & multae miserationis, & ignoscens super malitia. 3 Et nunc Domine tolle quaeso animam meam à me, quia melior est mihi mors quam vita. 4 Et dixit Dominus, Putasne bene irascaris tu. 5 Et egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra Orientem ciuitatis: & fecit sibi met vmbra culum ibi, & sedebat subter illud in vmbra, donec videret quid accideret ciuitati. 6 Et preparauit Dominus Deus hederam, & ascendit super caput Iona, vt esset vmbra super caput eius, & protegeret eum, laborauerat enim: & letatus est Ionas super hederam, letitia magna. 7 Et parauit Deus vermē ascensu diluculi in crastinum, & percussit hederam & exaruit. 8 Et cum ortus fuisset sol, praecipit Dominus vento calido & vrēti: & percussit

In Iona Cap. IIII. 199

sit sol super caput Iona, & estuabat, & petiuit animae suae vt moreretur, & dixit, Melius est mihi mori, quam viuere. 9 Et dixit Dominus ad Iona, Putasne bene irascaris tu super hederam? Et dixit, Bene irascor ego vsq; ad mortem. 10 Et dixit Dominus, Tu doles super hederam, in qua non laborasti, neque seculisti vt cresceret, quae sub vna nocte nata est, & sub vna nocte perijt. 11 Et ego non parcam Ninive ciuitati magnae, in qua sunt plusquam centum viginti millia hominum (qui nesciunt quid sit inter dexteram & sinistram suam) & iumenta multa?

3 **T**olle quaeso. Prae summo dolore mortē optat, vt Elias. 3. Reg. 19. & Thobias cap. 3. Dolet autem (vt ait Theoph.) quod Dei gloria imminueretur apud gentiles, cum viderent non fieri, quod in eius nomine praenunciatum erat.

4 *Putasne.* Leniter reprehendit dolentem, quod immerito irascatur.

5 *Egressus est de ciuitate.* Per recapitulationē loquitur, cum enim praedicauit, exiuit, & expectauit 40. dies, post quos affli-

200 *In Iona Cap. II.*

Etus est. Ira Theodore. & Lyra. *Contra Orientem cinitus.* In loco remotiori, & tuto, unde euentum rei expectaret, qui locus vbi erat ad Orientem.

6 *Et preparauit Dominus Deus Iederam.* Cito crescere fecit.

Laborauerat enim. In Heb. vt protegeret eum a malo suo, id est, vt repelleret magnum æstum, quo afflictus fuerat.

7 *Alensu dilucali.* Cum postero die aurora exoriretur.

8 *Æstibat.* Vehementer æstu affligebatur, ita vt penè moreretur. LXX. *angustabatur & relinquebatur ab anima sua.* Chal. *animi deliquit patiens.*

9 *Benè irascor.* Merito irascor, & quidè ita vehemèter, vt penè præ ira moriar. Matth. 26. *tristis est anima mea vsque ad mortem.*

11 *Et ego non parcam?* Nō dolebo tot homines perire, quos creauit.

Inter dexteram & sinistram. Prouerbialis locutio, qua pueri, nō dum ratione vtentes, significantur, id est, nesciunt vtra manus sit dextera, vtra sinistra.

Et iumenta. Sap. 11. *disigis Domine omnia quæ sunt.* non vult igitur perire iumenta, quæ creauit, & quæ culpa vacabant, & quodam modo poenitentiam etiam egerant.

In

IN MICHÆAM

PROPHETAM.

Caput 1.

ERBVM Domini quod factum est ad Michæam Morasthiten, in diebus Ionathan, Achaz, & Ezechie regum Iuda:

quod vidit super Samariam & Ierusalem. 2 Audite populi omnes: & attendat terra & plenitudo eius: & sit Dominus Deus vobis in testem, Dominus de templo sancto suo. 3 Quia ecce Dñs egredietur de loco suo: & descendet, & calcabit super excelsa terræ. 4 Et consummentur montes subtus eum: & valles scindentur sicut cera à facie ignis, sicut aquæ quæ decurrunt in præceps. 5 In scelere Iacob omne istud, & in peccatis domus Israel: N 5 quod

202 *In Michaa Cap. I.*

quod scelus Iacob? nonne Samaria? & quæ excelsa Iudæ? nonne Ierusalē? 6 & ponam Samariam quasi acervum lapidum in agro, cum plantatur vinea: & detrahā in vallem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo. 7 Et omnia sculptilia eius concidentur, & omnes mercedes eius cōburentur igne, & omnia idola eius ponam in perditionem: quia de mercedibus meretricis congregata sunt, & vsq; ad mercedem meretricis reuertentur. 8 Super hoc plangam, & ululabo: vadā spoliatus & nudus: faciam plāctum velut draconū, & luctum quasi struthionum. 9 Quia desperata est plaga eius, quia venit vsque ad Iudā, tetigit portā populi mei vsq; ad Ierusalem. 10 In Geth nolite annuntiare, lacrymis ne ploretis: in domo Pulveris pulvere vos conspergite. 11 Et trāsite vobis habitatio Pulchra, confusa ignominia, nō est egressa quæ habitat in exitu: planctū Domus vicine accipiet ex vobis, quæ stetit sibi met. 12 Quia infirmata est in bonum quæ habi-

In Michaa Cap. I. 203

habitat In-amaritudinibus: quia descendit malum à Domino in portā Ierusalē. 13 Tumultus quadrigæ stuporis habitanti Lachis: principiu peccati est filia Sion, quia in te inuenta sunt scelera Israel. 14 Propterea dabit emissarios super hereditatē Geth: domos Mendacij in deceptionem regibus Israel. 15 Adhuc herede adducam tibi quæ habitas in Marcia: vsque ad Odollam veniet gloria Israel. 16 Decaluare, & tondere super filios deliciarum tuarum: dilata caluitium tuum sicut aquila: quoniam captivi ducti sunt ex te.

1 **M**orasthiten. Morasthi oppidū tribus Iudæ propē Eleuteropolin.

Super, id est, contra Samariam. Prius ponitur Samaria, quia scelere prior erat, atque priorem esse oportebat etiam supplicio.

2 Audite populi omnes. Tam decem quam duarum tribuum.

Terra, & plenitudo eius. Id est, & omnes qui habitant in ea. Terram compellat, quoniam ipsa etiam vastanda erat ab Assyrijs.

204 *In Michae Cap. I.*

Sit Dominus Deus vobis in testem. Dominus, qui in coelis habitat, & inde omnia despectat, factis cōprobat, quæ dicturus sum. Vel, sit mihi testis contra vos; quod officiū meum fideliter præstiterim. Ita Chald. vel, (vt Hierony. & Theod.) Dominus testificatur & loquitur; audite eum.

3 *Egreditur.* Ostendet potentiam suā puniendo, quæ latere videbatur.

Descendet. Appropinquabit peccatoribus, vt puniat, quem ipsi remotum esse putabant.

Calebit super excelsa terra. Excelsos quoque conteret. Hierony. Similis locus est Ezechiel 4. in fine.

4 *Et consumeruntur montes.* Principes (vt ait Hierony.) tabescent & liquefcent Domino calcante.

Et valles se indentur. Populi liquefcent, & quasi in nihilum rediguntur, instar ceræ liquefactæ, aut aquæ in præceps defluentis. Significat hyperbolicè magnitudinem potentie Dei, & supplicij, cui nemo poterit resistere.

5 *In scelere Iacob.* Hæc mala euenient propter scelera Iacob, id est, decem tribuum.

Quod scelus Iacob. Id est, notissimum est scelus Iacob esse Samariā, id est, idolatriam

In Michae Cap. I. 205

triam Samariæ, & idololatriā Ierusalem.

6 *Et ponam Samariam.* Ponam eam ita, vt vbi nunc tot domus sunt, vineæ plantentur; prius enim erit magnus aceruus lapidum; postea in vallem subiacentem deicietur lapides, vt vineæ possint plantari. *Et fundamenta reuelabo;* id est, vsque ad extremū lapidem euertam, ita vt non maneat lapis super lapidem.

7 *De mercedibus meretricis.* Ex commercio, & amicitia gentilium, & ex cultu idolorū ipsorum. Hoc autem dicit, vel quod ita ipsi iudicabant, licet re vera non esset, vt ait Hierony. vel etiam quod ex hoc commercio verè auctæ erant illorum diuitiæ.

Vsque ad mercedem meretricis. Scilicet, Ninives, cultricis idolorum, & reliquarum vrbiū Assyriorū, quæ, quasi mercedē sui laboris, & victoriæ, sument opes Israelis.

8 *Et super hoc plangam.* Ne Israel falsum putet esse, quod dico, testabor meum dolorē factis, & nudus incedam, quia non solum Israel vastandus est, sed etiam Iudas, & vsque ad portas Ierusalem veniet plaga, & calamitas hæc. Hoc autem factō significabat Israelitas nudos, & gementes in captiuitatem esse ducendos; quemadmodum Esaias fecit cap. 40. Ideo Ixx. & Chaldæ.

non prophetam dicunt nudum iturum, sed ipsos Israelitas.

Planctus velut draconum. Qui ab elephantis Viti, terribili sibilo personant, ut ait Hiero.

Et iustum quasi struthionum. Heb. filiarum struthionis. Fecmina enim in hoc genere gregatim magis ambulant, & frequentius videntur, percussæque ab homine, aut ab alijs animalibus vocem edunt acriorē, ac magis lugubrem.

10 *In Geth, nolite annuntiare.* Interiūs cohibete dolorem, ne vicinæ gentes inimicæ audiant, & lætentur 2. Reg. 1. *Nolite annuntiare in Geth.*

In domo pulueris. In ciuitate ruente, ac per hoc puluere plena, *conspergite puluere capita vestra* more lugentium, & foras ne exeat, ne hostes lætiant, & lætentur.

11 *Transite vobis habitatio pulchra.* O habitatores Samariæ, quæ in pulchro & vberissimo loco sita est, *transite*, id est, ite in captiuitatem, id est, ibitis cū magna ignominia. *Transite vobis pro transite*, Hebraismus est.

Nec est egressa. Samaria, quæ est in exitu, id est, quæ tenet extremum locum terræ promissionis, & propiorem Assyrijs, non est egressa, id est, non egredietur, quasi sponte eat, sed vi extrahetur, ita Hieron. Vel, Sa-

ma-

maria, non est egressa, id est, non egredietur, ut auxilium petat à vicinis Damascenis, cum quibus olim fœdus inierat contra Iudam Esai. 7. non inquam finetur egredi ab Assyrijs omnia occupantibus.

Planctum domus vicine. Id est, regnum decem tribuum. *Quod stetit sibi.* Pro quod stetit (est enim Hebraismus, id est, nō cecidit cadete regno Israelis) etiam plāget, postquā vos plāxeritis; quoniam paulo post veniet Sennacherib, & capiet ciuitates Iudæ.

12 *Quia infirmata est in bonum.* Quia citò desijt facere bonum, quod regnante Ezechia faciebat.

Quæ habitat in amaritudinibus. Ierusalem ad amaritudinem Deum prouocans. Hiero.

13 *Inuolatus quadrige.* Magnus, & stupēdus strepitus quadrigarū Assyriorum venient super Lachis ciuitatē Iudæ, quoniā imitrix fuit idololatriæ Israelis, & exemplo suo peruertit Ierusalem, ad idololatriam eam adducens.

14 *Propterea dabis emissarios.* Propter hoc capietur, & captinos ex ea sumptos emittet rex Assyrius cū suis latrunculis, id est, expeditis militibus, ut depopulentur agros, & possessiones Gethæorum.

Domus mēdatis. Super domos Geth plenas idolola-

idololatria: quæ foedus iniit cū regibus Israel, vt communibus armis infestarent Iudam, ex quo vehementer aucta est idololatria regum Israel.

15 *Vsq̃ue ad Odollam.* Urbem tribus Iudæ, vicinam Palæsthinis.

16 *Decaluare & rondere.* Quod fiebat in magnis calamitatibus, vt diximus Hamos 8. *Super omne dorsum sacco, &c.*

Filios deliciarum tuarum. Id est, delicatissimos, in delicijs maximis nutritos.

Sicut aquila. Quæ certo tempore plumas amittit, & manet implumis.

Adhuc heredem. ò Maressa vrbs Iudæ, quæ interpretaris *hereditas*, ad te veniet hostis, qui te hæreditet, & capiat.

Gloria Israel. Per Antiphrasim (vt ait Hierony.) ignominia quam ab hostibus passus est Israel *veniet ad Odollam vsque*, id est, ad remotissimas vrbes Iudæ.

Caput II.

1 *At qui cogitatis inutile & operamini malum in cubilibus vestris: in luce matutina faciunt illud, quoniam contra Deum est manus eorum.*

rum. 2 Et concupierunt agros, & violenter tulerunt, & rapuerunt domos: & calumniabantur virum & domum eius, virum & hereditatem eius.

3 Idcirco hæc dicit Dominus, Ecce ego cogito super familiam istam malum: vnde non auferetis colla vestra, & non ambulabitis superbi, quoniam tempus pessimum est.

4 In die illa sumetur super vos parabola, & cantabitur canticum cuni suauitate: dicitur, Depopulatione vastati sumus: pars populi mei commutata est: quomodo recedet à me, quum reuertatur, qui regiones nostras diuidat?

5 Propter hoc non erit tibi mittens funiculum sortis in coetu Domini. Ne loquimini loquentes. Non stillabit super istos, non comprehendet consilio.

7 Dicit domus Iacob, Nunquid abbreviatus est spiritus Domini, aut tales sunt cogitationes eius? Nōne verba mea bona sunt cū eo qui rectè graditur? 8 Et è cōtrario populus meus in aduersarium confurrexit: de super

tunicam pallium sustulistis: & eos qui transibant simpliciter, conuertistis in bellum. 9 Mulieres populi mei eiecistis de domo deliciarum suarum: à paruulis earum tulistis laudem meam in perpetuum. 10 Surgite, & ite, quia non habetis hic requiem: propter immunditiam eius corrumpetur putredine pessima. 11 Utinam non essem vir habens spiritum, & mendacium potius loquerer: stillabo tibi in vinum, & in ebrietatem: & erit super quem stillatur populus iste. 12 Congregatione congregabo Iacob totum te: in vnum conducam reliquias Israel, pariter ponam illum quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caularum, tumultuabuntur à multitudine hominum. 13 Ascendet enim pandens iter ante eos: diuident, & transibunt portam, & egrediètur per eam: & transibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum.

Cap.

Caput III.

1 V. & qui cogitatis inuile. Cap. 1. reprehendit peccata in Deum, id est, idololatriciam, nunc reprehendit peccata in proximos; vè vobis, qui omnes cogitationes vestras non in Deum confertis, sed in res inuiles, & nullius momèti, id est, in rapinas, vt ait Chald. & in peccata, vt aiunt lxx.

Operamini inuile. Hier. cubilia ad quiescèdum data, stupris polluitis, & quidquid iniquitatis nocte tractatis, quasi differre nò liceat statim, vt dies claruerit, festinatis implere.

Contra Deum est manus eorum. Omnia eorum consilia, & omnes industriæ contra Deum sunt. Secundus sensus etià esse potest verborum Hebræorum (quem recentiores sequuntur.) *Quoniam est in facultate manus eorum*, id est, quoniam cum potentiores sint, facile opprimere possunt minores.

2 Virum & domum eius. Persequebàtur eos in personis, & in bonis suis.

3 Pessimum. Afflictione plenum.

4 Parabola. Solent enim lamentationes parabolis vti ad comouendam commiserationem, vt, quomodo sedes sola ciuitas.

Cum inuicem. Canetur enim ab Assyrijs Victoribus.

212 *In Michæa Cap. II.*

Depopulatione vastati sumus. Vehemèter de populati sumus. Assyrij id canunt, sed personam imitantur Israelitarum, vt in huius modi canticionibus fieri solet.

Parti populi mei commutata est. Hæreditas populi mei ablata est, & data alienis.

Quomodo recedet à me. Quomodo Assyrius dicebat se iam recedere à me, cum tam citò redierit, & nobis agros eripiat, ac inter suos diuidat? verba sunt lamentationis. Hoc autem dicit, quoniam 4. Reg. 17. ascendit Salmanasar, & factus est ei Hosæ rex seruus, reddebatque illi tributum, quo tempore putabant Israelitæ se liberos esse iam; sed redijt idem Salmanasar paulo post, & captiuum abduxit Israël.

5 *Non eris tibi mittens funiculum. Non habitabis à Israel, in terra patribus tuis promissa, neque fortibus, vt hactenus, agros diuides, verba sunt eiusdem lamentationis, aut Dei ad inceptum sermonem reuertentis.*

6 *Ne loquamini loquentes. Domus Iacob dicit prophetis, quid nobis comminamini? Hebraicè, stillatis: ne stillatis stillantes, id est, ne prophetetis nobis aspera; mortem, scilicet, & captiuitatem, nihil tale patiemur, benignus est Deus.*

Non

In Michæa Cap. II. 213

Non stillabit super istos. Id est, super hunc populum; verba sunt maiorum populi, aut loquuntur de se, vt de alijs Psal. 33. Iste pauper clamauit.

7 *Abbreniatus est spiritus Domini? Scilicet, quem dat prophetis, Nunquid non faciet, vt prospera iam prophetent? Vel, Ita ne opprimetur Dominus peccatis nostris, & suffocabitur, vt misericordiæ obliuiscatur? metaphora ab ijs, qui deficiente spiritu anguntur, & suffocantur.*

Tales sunt cogitationes eius. Quales vos verbis ostenditis? id est, putatis non cogitare illum nisi de supplicijs?

Nonne verba mea bona sunt? Id est, bonus sum, & læta prænuncio, sed ijs, qui mea mandata obseruant, at vos quasi aduersarij mei insurgitis contra me, legem meam passim violantes.

8 *Desuper tunicam. Tanta est rapina vestre, vt ipsas etiam vestes, quas gestant, eis eripiat.*

Qui transibant simpliciter. Eos, qui nemini nocebant, ita vexatis, ac spoliatis, ac si nocentes essent, & bello iusto eos cepissetis. Chald. conuertuntur in eos, velut bello confractos.

9 *Mulieres populi mei. Matronas fecistis ire*

O 3 in ca-

214 *In Michaa Cap. II.*

in captiuitatem suadendo illis idololatriā,
& alia peccata, vbi eorū paruuli more in-
fidelium educabuntur, nec Deum lauda-
bunt. Vel, occidistis earum viros, cū qui-
bus delectabiliter vivebant, & paruuli eo-
rum non laudabunt Deum, sed lugebunt.
Ita Lyrā. Superior sensus est Hierony.

10 *Propter immunditiam eius.* Terra immun-
da reddita peccatis vestris, tota vehemen-
ter vastabitur, & sua pulchritudine pri-
uabitur.

11 *Vinam non essem vir habens spiritum.* Vti-
nam prophetico spiritu carerem, & falle-
rer, longeque aliter euenirent, quā dico.

Stillabo tibi. At non possum Dei præce-
pto resistere, qui me iubet prædicare tibi
tristia, & grauiā: vinum est, quod stilla-
bo, quo ixebraberis, id est, grauiſſima ma-
la, & supplicia.

12 *Congregatione congregabo.* Iacob totum te.
Ne tamen desperes Iacob; nam cum ve-
nero in carne, congregare te incipiam ad
Euangelium meum, & postea plenissimē
in consummatione seculi. *Tota* vocat præ-
destinatos ex eo populo.

Quasi gregem in ouili. In Ecclesia mea te
ponam simul cum conuersis ex gentili-
tate.

Tumultu

In Michaa Cap. III. 215

Tumultu thuruntur. Id est, erit incredibilis
multitudo tuorum. Hieron. Tumultus est
vox plurimorum, & nimix multitudinis
clamor pariter emissus.

Reliquias Israel. Quos mihi cæteris per-
euntibus reſeruauī.

13 *Ascendet enim pandens iter ante eos.* Ipse
rex eorum Christus in cœlum eos secum
vehet, ipse viam aperiet amouens omnia
impedimenta ascendendi in cœlum.

Diuidetur. Siue rumpent portam, id est,
vincet mortem, transibunt quidem per
eam, sed non tenebuntur, ab ea egrediuntur.

Et Dominus in capite eorum. Erit dux eorū.
Ita lxx. primus qui mortem vincet, & in
cœlum penetrabit.

Capit. III.

T dixi, Audite prin-
cipes Iacob, & du-
ces domus Israel, nū-
quid nō vestrum est
scire iudicium, 2 qui
odio habetis bonū &
diligitis malū, qui violēter tollitis pel-
lex eorū de super eis, & carnē eorū de-

O 4 super

216 *In Michaa Cap. III.*

super ossibus eorū? 3 Qui comederūt carnē populi mei, & pellem eorum desuper excorauerunt: & ossa eorū confregerūt & conciderunt sicut in lebetē, & quasi carnē in medio olle. 4 Tūc clamabunt ad Dominum, & nō exaudiet eos: & abscondet faciem suam ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in adinventionibus suis. 5 Hæc dicit Dominus super prophetas qui seducunt populum meū: qui mordent dentibus suis: & prædicant pacem: & si quis non dederit in ore eorum quipiam, sanctificant super eum prælium. 6 Propterea nox vobis pro visione erit, & tenebræ vobis pro diuinatione: & accumbet sol super prophetas, & obtenebrabitur super eos dies. 7 Et confundentur qui vident visiones, & confundentur diuini: & operient omnes vultus suos, quia nō est responsum Dei. 8 Veruntamen ego repletus sum fortitudine spiritus Domini, iudicio & virtute: vt annūtiem Iacob scelus suū, & Israel peccatum suū.

In Michaa Cap. III. 217

suū. 9 Audite hoc principes domus Iacob, & iudices domus Israel, qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis. 10 Qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Ierusalem in iniquitate. 11 Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, & prophetae eius in pecunia diuinabant: & super Dominum quiescebant, dicentes: nunquid nō Dominus in medio nostrum? nō venient super nos mala. 12 Propter hoc, causa vestri, Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa tyluarum.

1 **A** *vide principes Iacob.* Inuehitur in crudelitatem principum vtriusque populi, qui cū potentiores essent, opprimebant, & affligebāt pauperes, quantum poterant, quemadmodū qui pecora excoriāt, & carnes deuorant, & ipsa etiam ossa confringunt.

scire iudiciū. Cognoscere, quid iuxta legē Dei faciendum sit vnicuique. Ierem. 5. lbo

O 5 igi-

218 *In Michæ Cap. III.*

igitur ad optimates, & loquar eis; ipsi enim cognouerunt viam Domini, iudiciū Dei sui.

4 *Tunc clamabunt* Cū hæc, quæ prædixerim, enenerint.

5 *Mordent dentibus.* Chald. qui offert eis conuiuium carnis, pacem ei vaticinantur; aduersus autem eum, qui non offert eis, bellum instruunt, id est terrent eum dicentes bellum instare, & direptionem.

6 *Nox vobis pro visione erit.* Propter visionē & prophetiam vestram veniet vobis nox magnarum calamitatum.

7 *Vigia non est responsum Dei.* Non dabitis populo responsa, quæ Dei esse dicebatis; quia nemo vos consulere volet, cum vos in mendacio deprehenderit. LXX. & maledicent eis omnes, quia non est qui exaudiat eos.

8 *Verumtamen ego repletus sum.* Repletus sum spiritu Dei forti, id est, grauiā & tristitia vobis prænunciante & iudicio, id est, supplicio, quod Deus comminatur. *Fortis*, id est potentia, hoc est, rebus magnis, quas potēter facturus est in peccatores, ut cognoscatis, quā grauiter in Deum peccaueritis, quasi dicat, multa mihi Deus prædixit de poenis, quas de vobis sumpturus est.

In Michæ Cap. III. 219

est, & plenus sum huiusmodi prophetiis. Ierem. 6. *Idcirco furor Domini plenus sum.*

10 *Qui edificatis Sion in sanguine.* Id est, edificatis in Ierusalem magnas, & sumptuosas domos, sed ex sanguine pauperum, spoliando eos, & auferendo vitæ necessaria, quod est occidere, Eccles. 34.

11 *Et super Dominum requiescebant.* Post tot peccata fœdus cum Deo ineunt, id est, quasi cum Deo fœdus, & amicitiam inissent, ita iactant non esse subuertendam ciuitatem.

Nanquid non Dominus in medio nostrum? Tēplum Dei habemus; quierē habitat inter nos, non abibit. Quam inanem fiduciam refellit Ierem. 7.

12 *Sion quasi ager arabum.* Vastatus à Chaldeis.

In excelsa sylvarum. Ut in copulimæ arbores crescant, & silua fiat. Theod. Lyra Vatabl. vel, sicut ex ruina ædificiorū magni acerui lapidum, more rupium, quæ in syluis eminent. Ita Montan. Et ita videtur intelligere Hieronym. & Eusebius lib. 8. Demonstrationum euangelicarū, demonstratione. 3.

Cap.

120 *In Michæa Cap. III.*

Caput IIII.

Erit, in nouissimo die-
rum erit mons domus
Domini præparatus in
vertice montium, & su-
blimis super colles: & fluent ad eum
populi. 2 Et properabunt gentes mul-
tæ, & dicent, Venite, ascendamus ad
montem Domini, & ad domum Dei
Iacob: & docebit nos de vijs suis, &
ibimus in semitis eius: quia de Sion
egredietur lex, & verbum Domini de
Ierusalem. 3 Et iudicabit inter popu-
los multos, & corripiet gentes fortes
vsque in longinquum: & concident
gladios suos in vomeres, & hastas suas
in ligones: non sumet gens aduersus
gentem gladium, & non discent ultra
belligerare. 4 Et sedebit vir subtus
vineam suam, & subtus ficum suam, &
non erit qui deterreat: quia os Domi-
ni exercituum locutum est. 5 Quia om-
nes populi ambulabunt vnusquisq; in
nomine Dei sui: nos autem ambulabi-
mus

In Michæa Cap. III. 221

mus in nomine Domini. Dei nostri in
æternum & ultra. 6 In die illa dicit
Dominus, congregabo claudicantem:
& eam quam eieceram, colligam, &
quam afflixeram. 7 Et ponam clau-
dicantem in reliquias: & eam quæ la-
borauerat in gentem robustam, & reg-
nabit Dominus super eos in monte
Sion, ex hoc nunc & vsque in æternũ.
8 Et tu turris gregis, nebulosa filiæ
Sion vsque ad te veniet: & veniet po-
testas prima regnum filiæ Ierusalem.
9 Nunc quare morore contraheris?
nunquid rex non est tibi, aut consilia-
rius tuus periit, quia comprehendit te
dolor sicut parturientem? 10 Dole,
& satage filia Sion, quasi parturiens:
quia nunc egredieris de ciuitate, & ha-
bitabis in regione, & venies vsque ad
Babylonem, ibi liberaberis: ibi redi-
met te Dominus de manu inimicorũ
tuorum. 11 Et nunc cõgregatæ sunt
super te gentes multæ, quæ dicunt,
Lapidetur: & aspiciat in Sion ocu-
lus noster. 12 Ipsi autem non cogno-
uerunt

222 In Michæa Cap. III.

uerunt cogitationes Domini, & non intellexerunt consilium eius: quia cōgregauit eos quasi fœnū areæ. 13 Surge, & tritura filia Sion: quia cornu tuū ponam ferreum: & ungulas tuas ponam areas: & comminues populos multos, & interficies Domino rapinas eorum, & fortitudinem eorum Domino vniuersæ terræ.

Mons domus Dñi. Hiero. hic & Isai. 7. & alij Christum intelligunt. Alij vero Ecclesiam. Hiero. domus Dei est Ecclesia, & in hac est mons, id est, Christus.

Preparatus. Id est subito crescit mirabiliter. ita sumitur *preparare* Ionæ. 1. & 4. & *preparatus*, id est, fundatus & stabilitus, Matth. 16. & *porta inferi*, &c. solēt enim cito cadere, quæ cito crescunt.

Gentes multa. Ex vniuersis mundi nationibus.

De vijs suis. Id est, vias suas, vt Esai. 2.

De Sion egredietur lex. Veram Dei legē & doctrinā nusquā inuenire poterimus, nisi in Ecclesia Christi, vel (vt ait Hierony.) non lex data in Sinai sequenda est nobis, sed quæ in Ierusalem data est à Christo, & per Apostolos inde exeuntes prædicata.

In Michæa Cap. III. 223

3 *Iudicabit inter populos multos.* Scilicet, & eorum oppressorem Diabolum; eripiens eos ab illius tyrannide. Psalm. 71. *Iudicabit pauperes populi.* Vel, habebit multos subditos, quos iudicet; non enim fertur iudiciū nisi in subditos Sap. 3. *iudicabunt nationes, & dominabuntur populis.*

Corripiet gentes fortes. Barbaræ & effratae nationes, olimque fortissimæ parebunt Ecclesiæ, & eius increpationem audient.

Vsque in longinquum. Vsque ad remotissima loca, vel (vt ait Chald.) vsque in perpetuum.

Et concident gladios suos in vomeres. Erit pax maxima tempore Christi, sed multo maior erit spiritualis pax in cordibus fidelium & consensu omnium gentium confluentium ad Euangelium.

Non discent ultra. Longam & securam pacem Propheta pollicetur.

5 *Quia omnes populi ambulabunt.* Hæc communia fient, quia Dominus ita prædicat, & quia licet alij populi idola sua colant, & sequantur, & in eis fiduciam collocent, nos tamen ad Ecclesiam vocati, semper Deum colemus, & ita pacem habebimus in animis nostris: & abundantiam honoris, quæ

224 *In Michæ Cap. III.*

quæ nobis nullam inimicorū vis eripiet.

In æternum & ultire. Phrasis hyperbolica, id est, vltra omnem mēsuram durationis, quam homines mōte complecti possunt, id est, semper cum Domino erimus, & in hac vita, & in futura.

6 *Congregabo claudicantem.* Synagogā, quæ nunc idola colebat, nunc Deum; nunc Christum recipiebat, nunc reiciebat.

Quam cieceram. Dato libello repudij, Hosee. 2.

Quam afflixeram. Captiuitate, & alijs calamitatibus.

7 *In reliquias.* Licet multi ex ea pereant, reseruabo tamen mihi eos, quos elegi.

In gentē robustam. Hoc dicit propter Apostolos, & reliquos credentes, qui fortiter per orbem, Dei verbum prædicauerunt.

In monte Sion. In Ecclesia regnabit semper super eos.

Et tu turris gregis. Filiām Sion, id est, Ierusalem vocat. turrim gregis, quod munera esset, & apta hominum habitationi, vt turris, gregis pecoribus, de qua Genesi. 31. *Nebulosa* autem dicitur quia etiā ante noctem captiuitatis, varijs calamitatum tenebris sæpe obscurabatur.

8 *Vsq̃ ad te venies.* Bis dicit *venies* propter summam

In Michæ Cap. III. 225

summā certitudinē Ad te redibit potestas, quam olim habuisti, id est, iterum videbis regnum Dauidis, videbis enim Christum cuius spirituale regnum præfiguratū est in regno temporali Dauidis, Lucæ. 1. & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid.

9 *Nunc quare mæore cōtraberis?* Cū tāta bona te maneant, cur nunc doles audita prophetia captiuitatis, quasi nunquā restituēda esses? Certē regem habes, qui tui curam habeat, & consiliarium, qui tibi bona consilia inspiret, quibus libereris, non solum à Babylonica captiuitate, sed etiā à captiuitate Diaboli. Loquitur de Christo, qui vocatus est magni consilij Angelus Esa. 9.

10 *Dole, & satage.* Fateor tibi in præsentia causam esse doloris, si præsentia tantū cōsideres, captiua enim abduceris, & habitabis in regione, seu campo Sennaar, vbi est Babylon, sed erigere, & lætare spe futuræ libertatis, educet enim te Dominus inde. *Satage*, Hebr. Gochi, mære & ingemisce.

11 *Et nunc cōgregatæ sunt super te p̃etes.* Id est, variæ nationes cum Chaldæis lapidare te voluat, vt adulterā & perdere; sed isti non cognouerunt quid de te Dominus cogitauerit, & quæ tibi bona reseraet. Omnes enim nationes has, tibi subdes; conuerteret

226 In Michae Cap. III.

es per Apostolos, & tibi subijcies. Ita locutus est in Habdia, & Hamos. 9.

Aspiciet in Sion Satietur oculus noster malis & calamitatibus Ierusalem.

12 *Quasi ferum* Fœnū vocat paleam Iere 9 *quasi fœnum post tergum metentis*. Congregabit eas aliquando, vt paleam; vt à te, quasi ab igne consumantur, quatenus infideles sunt.

13 *Surge & tritura*. Surges & triturbabis plaustris ferreis, quibus victi trituri solabant à victoribus, Hamos. r. eo quod triturerint in plaustris ferreis Galaad.

Cornutum ponam ferreū. Suggesta tibi vires magnas ad vincendū omnes hostes tuos.

Et ungulas tuas. Id est, fortissimas ad calcādū & indefatigabiles, nam tauri ungulis etiam paleas terunt, & minuunt.

Interficiēs Dño rapinas eorū Offeres & sacrificabis Dño animas eorum, quas dæmoni eripies. Has vocat rapinas. *Fortitudinem* vocat omnia dona naturalia infidelium, quæ Deo consecrant, cū conuertantur, & eis iuuant Ecclesiam, vt Augustinus ingenio suo & doctrina.

Domino renuersa terre. Domini enim erāt hæc bona omnia, & ei debebantur non idolis.

Cap.

In Michae Cap. V. 227

Caput V.

1 **N**unc vastaberis filia Iatronis: obsidionem posuerunt super nos, in virga percutient maxillam iudicis Israel. 2 ET TV BETH-LEHEM Ephrata, paruulus es in milibus Iuda: ex te mihi egreditur qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio à diebus eternitatis. 3 Propter hoc dabit eos vsq; ad tempus, in quo parturiens pariet: reliquiae fratrum eius conuertentur ad filios Israel. 4 Et stabit, & pascet in fortitudine Domini in sublimitate nominis Domini Dei sui: & conuertentur, quia nunc magnificabitur vsq; ad terminos terræ. 5 Et erit iste pax: Assyrius quum venerit in terram nostram, & quando calcauerit in domibus nostris, & suscitabimus super eum septē pastores, & octo primates homines. 6 Et pascent terram Assur in gladio, & terram Nemrod in læceis eius: & liberabit ab Assur quum

P 2

228 *In Michæa Cap. V.*

quum venerit in terram nostram, & quum calcauerit in finibus nostris. 7 Et erunt reliquæ Iacob in medio populorum multorum quasi ros à Domino, & quasi stillæ super herbam quæ non expectat virum, & nõ prætolatur filios hominum. 8 Et erunt reliquæ Iacob in gentibus in medio populorum multorum, quasi leo in iumentis sylvarum & quasi catulus leonis in gregibus pecorum: qui cum transierit & conculcauerit, & ceperit, non est qui eruat. 9 Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt. 10 Et erit in die illa dicit Dominus: auferam equos tuos de medio tui, & disperdam quadrigas tuas. 11 Et perdam ciuitates terræ tuæ, & destruam omnes munitiones tuas, 12 & auferam maleficia de manu tua, & diuinationes non erunt in te. 13 Et perire faciam sculptilia tua, & statuas tuas de medio tui: & non adorabis vltra opera manuum tuarum. 14 Et euellam lucos tuos

In Michæa Cap. V. 229

tuos de medio tui: & conteram ciuitates tuas. 15 Et faciam in furore, & in indignatione ultionem in omnibus gentibus quæ non audierunt.

Nunc *vastaberis.* Reuertitur ad id quod tunc instabat; quasi dicat, postea hæc consolatoria euenient, nunc tamẽ prius vastaberis, & obsideberis à Chaldeis, qui principes, ac iudices tuos in maxillam percipient, & omni ignominia afficient.

Filía latronis. O Ierusalem rapinis, & latrocinij plena, nunc tu etiam vastaberis & vastatrix.

2 *Et in Bethlehem.* Hæc mala patietur Ierusalem, at tu ò Bethlehem Iuda nunc quidem exiguum oppidum es, si cum tot vrbi bus Iuda magnis & florentissimis compareris; at maxima es propter ducem magnũ Christum, qui in te nasciturus est. Ideoq; quantumuis nunc parua atque abiecta videaris, omnium bonorum, quæ nunc Ierusalem prænuncio, origo futura es.

Et egressus eius ab initio. Licet in te temporaliter nasciturus sit, tamen ab initio natus est à patre, antequam quidquam fieret, & ante omnem durationem, quam mente

P ; concii

230 *In Michæa Cap. V.*

cōcipere homines possunt, id est, à diebus æternitatis.

3 *Propter hoc dabit eos usque ad tempus.* Regnare, & manere Iudeos permittit vsque ad tempus, quo gētilitas prius sterilis, pariet plurimos Deo filios in prædicatione Euangelij, idque propter hoc, id est vt Christus ex eorū genere nasci possit in Betlehē, vel vsque ad tempus quo virgo pariet; vtroque enim modo exponit Hierony.

Et reliquæ sūt trum eius. Tunc reliquæ populi Iudeorum, qui sunt fratres Christi secundum carnem, conuertentur, quas reliquias sibi Deus reseruauerat, conuertentur ad filios Israel veros, id est, ad Apostolos, & prædicatores Euangelij.

4 *Et dabit ei pascet eos.* Maxima fortitudine, quam ei pater dabit, ita vt nemo possit ei ouem vliam rapere. Hic locus exponitur Ioan. 10. *Et ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & nemo rapiet eas de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei.*

In sublimitate nominis Dñi Desu, sublimi virtute, quam ei pater dabit Ioan. 17. *dom essem cū eis, ego seruabā eis in nomine tuo, ea virtutis & potentie magnitudine, quā Desu ostentare pot. est.* *Tomara Dies per case de bono*

In Michæa Cap. V. 231

ra y de presumpcion suya, el guardarlos.

4 *Et conuertentur.* Cū hæc fient, Christi nomen in toto orbe magnificis laudibus prædicabitur.

5 *Et erit iste pax, Assyrius cū venorit.* Christus erit pax nostra, qui nos in pace, & tranquillitate cōtineat; etiam si inimici nostri Diabolus & eius mēbra in nos irruant, & nos grauiter vexēt omni genere tētationum, & persecutionum.

Suscitabimus super eā septē pastores. Habebimus; & proferemus duces aduersus hostes nostros, qui nos vastare, & perdere tentabant. *Septē pastores.* Id est, plurimos Episcopos, vel omnes, quos Deus Ecclesiæ prouidebit suæ. *Et octo primates homines,* id est, infinitū penē numerū pastorū & protectorū, quos nobis dabit Christus. Vnitas enim, addita septenario, significat maximū, & penē infinitum numerū. Hoc etiā promisit Habdias: *ascident Saluatores super mōtes Sion.*

6 *Et pascunt terrā assur.* Terrā assur & Nē-rath. Vocat terras hostiū fidei; pascunt, id est regēt ac subiiciēt sibi prædicatores Euangelij has terras lancelis eius, scilicet terræ, id est illis ipsis armis, quæ homines in infidelitate sibi parauerāt, oppugnabūt infideles ipsos, vt ingenio & dialectica Augustini.

232 In Michæe Cap V.

7 Et erūt reliquie Iacob in medio populorū. Apostoli, & primi prædicatores Euangelij, erūt in gentilitate, vt ros missus à Domino, qui cum paruus videatur, refrigerat tamen herbam, ne æstu pereat, & ad iustum incrementū perducit. Ita ipsi doctrina Euangelij refrigerabūt, & faciēdabunt corda hominū.

Quæ non expetit. Quæ rore cælesti crescit, nec opera hominū indiget, vt crescat. Ita virtute diuina Verbi, non hominū eloquētia, populi conuertentur, & salui fient.

8 *Quasi leo in iunioribus.* Nō poterūt homines resistere spiritui loquēti in Apostolis, sed omnes vincent, & occidēt, quatenus infideles sunt, vt ait Hiero. & sæpediximus.

9 *Exaltabitur manus tua.* Scilicet d̄ Israel, ita Chald. & Hierony. Intelligit autem de Israele Dei, id est, de prima Ecclesia collecta ex Iudæis.

10 *Auferam equos tuos.* O Ecclesia prima auferam omnia præsidia, & munitiones, & arma, quibus Christianos oppugnabas, vt victa des manus. Loquitur ecclesiæ non pro membris, quæ actu habebat, sed pro membris, quæ habebat potentia, id est, pro infidelibus qui versabantur in ciuitatibus, & regionibus fidelium, & tandem erant conuertendi.

In Michæe Cap. VI. 233

15 *Et faciam in furate.* Si quæ autem gentes, post prædicatum Euangelium, adhuc credere noluerint, acerrimas mihi pœnas dabunt, tam in hoc sæculo (vt Ierusalem) quam in futuro. Rom. 2. *Ipsæ autem qui sunt ex consuetudine, &c.*

Caput VI.

1 Vdite quæ Dominus loquitur, Surge, contende iudicio aduersum montes, & audiant colles vocem tuam. 2 Audiant montes iudiciū Domini, & fortia fundamenta terræ: quia iudicium Domini cum populo suo, & cū Israel dijudicabitur. 3 Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? responde mihi. 5 Quia eduxi te de terra Egypti, & de domo seruientium liberaui te: & misi ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam? Popule meus memento quælo quid cogitauerit Balach rex Moab: & quid respōderit ei Balaam filius Beor, de Setim vsque ad Galgalā, vt cognosceres

234 *In Michae Cap. VI.*

sceres iustitias Domini. 6 Quid dignum offeram Domino? curuabo genu Deo excelso? nunquid offeram ei holocausta & vitulos anniculos? 7 Nunquid placari potest Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? nūquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei, pro peccato animæ meæ? 8 Indicabo tibi o homo quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te, Vtiq; facere iudiciū, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo. 9 Vox Domini ad ciuitatem clamat, & salus erit timentibus nomen tuum: audite tribus; & quis approbabit illud? 10 Adhuc ignis in domo impij thesauri iniquitatis, & mēsurā minor iræ plena. 11 Nūquid iustificabo stateram impiā & sacelli pondera dolosa? 12 In quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebātur inēdacium, & lingua eorū fraudulenta in ore eorum. 13 Et ego ergo capī percutere te per-

In Michae Cap. VI. 235

perditione super peccatis tuis. 14 Tu comedes, & non saturaberis: & humiliatio tua in medio tui: & apprehendes, & nō saluabis, & quos saluaueris, in gladium dabo. 15 Tu seminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo: & mustum, & non bibes vinū. 16 Et custodisti praecepta Amri, & omne opus domus Achab: & ambulasti in voluptatibus eorum, ut daret in perditionem, & habitantes in ea in sibilum, & opprobrium populi mei portabitis.

S *Urge contende iudicio.* Reprehendit populum, qui tantarum promissionum spe non reuertitur ad Deum, sed manet in peccatis. *Mōtes*, & *colles*, vocat reges, & magnates, & iidem vocantur *fundamenta terræ*, qui terram sustinent, sine quibus minores vitam suam tueri non possent, *contende iudicio.* Hebr. Rib. obiurga, increpa.

Cum Israel disiudicabitur. Dominus patietur se argui ab Israele contra disceptante; aut, ipse se arguet, & dicet quidquid sibi

236 *In Michæa Cap. VI.*

sibi dicere poterat aduersarius; idē ait,
popule meus.

4 *De domo seruientium. De ergastulo.*

Moyse, & Aaron, Chald. misque ante te
tres Prophetas, Moyse, vt doceret iudi-
ciorum traditionē, Aaron, vt expiaret po-
pulum, & Mariam, vt institueret mulieres.

5 *Quid cogitaueris Balach.* Memento Balaam
consilium dedisse Balach, vt per mulieres
te deciperet, & ita in eo tractu qui est à
Sertim trans Iordanem vsque ad transitum
Iordanis, omnino perisiles insidijs illis,
nisi ego te seruasse. Hierony. illud, de Se-
tim, & ad Galgath, ita exponit; Balaam va-
ria loca mutasse in eo tractu, vt experire-
tur an posset villo modo populo maledice-
re; nec tamen vnquam Dominus permisit.

6 *Et cognoscere iustitias Domini.* Vt ita vide-
res quā iustus sim, & fidelis in meis pro-
missis; vel, vt semper Deū coleres; & eius
præcepta seruares.

7 *Quid dignum offeram Domino?* Vt doceat,
quomodo demereri Deum possint, intro-
ducit aliquem de populo loquentem, qua-
si cōuersum, & Dei beneficia agnoscentē.

8 *Curabo genus.* Nō placabitur externis tan-
tummodo ceremonijs, nec volet vt filium
ei immolem, aut filias.

8 *Facere*

In Michæa Cap. VI. 237

8 *Facere iudiciū.* Iustitiam, hoc enim est
primum, vt proximum non lædamus, sed
si quid læserimus, reddamus, vbi etiam poe-
nitentia intelligitur.

9 *Et diligere misericordiam.* Promptē & hilari-
ter alijs benefacere.

10 *Solicitum ambulare.* Adhærere, & placere:
Verbum Hebr. Hashtaha, præter curam, &
solicitudinem, submissionem & humili-
tatem animi connotat.

11 *Vox Domini ad ciuitatem clamat.* Quia ab
his tribus longissimē aberant, iterum re-
dit ad eorum reprehensionem.

12 *Salus erit timentibus nomen eius.* Veneran-
tibus Dominum, siue audientibus, quæ
eius nomine loquor. Potest etiam verti,
sapientia erit timentibus, vel, sapientes timebūt
nomen eius.

13 *Audite tribus.* Audite, o familia Israel, &
quis approbat illud, id est, pauci erunt, qui
approbent hoc verbum Domini, corde af-
fentiendo, & opere implendo.

14 *Ignis in domo impij.* Post tot monita, &
increpationes prophetarum, adhuc impij
retinent aliena bona, quæ per iniquitatem
acquiescerunt, at non bona erunt illis, aut
thesauri, sed ignis, qui eos tandem deuor-
abit, Iacob. 5. in principio.

Mensura

238 *In Michaa Cap. VI.*

Mensura minor ira plena. Quantum deest mensuris illorum, quas minores faciunt, tantum eis addetur iræ meæ, ut impleantur.

11 *Nunquid iustificabo.* Putas mihi placere posse fraudes in mensuris, & ponderibus, quas damnaui lege mea Deuteron. 25. & Prouerb. 11.

12 *In quibus cōites eius.* Tolerabile enim esset quodam modo, si hoc facerent, qui in opia premuntur.

Repleti sunt iniquitate. Opibus iniquè quæsitis, vel, vitijs quæ cupiditatem sequuntur, 1. Timoth. 6. *Radix omnium malorum est cupiditas.*

Loquebantur mendacium. Omnes decipiebant; quæstui enim tantùm studentes, nullam fidei, aut amicitie rationem habebant.

13 *Capi perentere te.* Varijs afflictionibus, sed quia minimè respiscis, pergam & puniam te acridus.

14 *Humilitatio tua in medio tui.* In terra tua affigeris ab hostibus, vel, causam harum calamitatum non est quod in hostes reijcias; tu peccatis tuis es causa tuæ humiliationis.

Et apprehendes & non saluabis. Lyra, apprehendes

In Michaa Cap. VI. 239

hendes aduersarios, qui ducebant tuos filios captiuos, nec poteris eos eripere. Quid si quos eripueris, gladio peribunt. Vel, apprehendes vxorem tuam, & nō saluabitur, nec viuificabitur semen tuum, sed erit infœcundum, & ideo etiam ait, *humilitatio tua in medio tui.*

16 *Et custodisti precepta Amri.* Eos, à quibus animo & volūtate dissidebas, impietate & cultu variorum idolorū imitatus es, scilicet Amri regem Israel, & eius filium Achab, qui impieratis Ieroboam bellis quodāmodo collapsæ, restauratores fuisse videntur 3. Reg. 16.

Et ambulasti in voluntatibus eorum. Amasti quidquid illi amantur, & suos facere iusserunt.

Vt darent te in perditionem. Atque ita perdam te.

In sibilum. Sibilus popularem irrisionem, atque insultationem in miseros indicat Th. 2. *Sibilauerunt, & mouerunt caput.*

Opprobrium populi mei portabit. Portabitis opprobrium, quo digni estis propter scelera, & rapinas, quibus populum meum, id est, pauperes afflixistis. Vel, maledicemi ni à populo meo, quem spoliastis.

Cap.

Caput VII.

Mihi, quia factus sum
sicut qui colligit in au-
tumno racemos vinde-
miæ: non est botrus ad
comadendum, præcoquas ficus de-
sideravit anima mea. 2 Perijt san-
ctus de terra, & rectus in hominibus
non est. omnes in sanguine insidian-
tur, vir fratrem suum ad mortem ve-
natur. 3 Malum manuum suarū di-
cunt bonum: princeps postulat, & iu-
dex in reddendo est: & magnus locu-
tus est, desiderium animæ suæ, & con-
turbauerunt eam. 4 Qui optimus in
eis est, quasi paliurus: & qui rectus
quasi spina de sepe. Dies speculationis
tue, visitatio tua venit: nunc erit vasti-
tas eorum. 5 Nolite credere amico:
& nolite confidere in duce: ab ea quæ
dormit in sinu tuo custodi claustra
oris tui. 6 Quia filius contumeliam
facit patri: & filia consurgit aduersus
matrem suam, nurus aduersus socrum
suam:

suam: & inimici hominis domestici
eius. 7 Ego autem ad Dominum as-
piciam, expectabo Deum saluatorem
meum: audiet me Deus meus. 8 Ne
lateris inimica mea super me, quia ce-
cidi: consurgam, quum sedero in te-
nebris, Dominus lux mea est. 9 Iram
Domini portabo, quoniam peccauit
ei: donec causam meam iudicet, & fa-
ciat iudicium meum: educet me in lu-
cem, videbo iustitiam eius. 10 Et as-
piciet inimica mea, & operietur confu-
sione, quæ dicit ad me, Vbi est Dñs
Deus tuus? Oculi mei videbūt in eam:
nunc erit in cōculationem, vt lutum
platearum. 11 Dies vt ædificentur
maceriæ tuæ: in die illa logē fiet lex.
12 In die illa & vsque ad te veniet
Assur, & vsque ad ciuitates munitas:
& à ciuitatibus munitis, vsque ad flu-
men, & ad mare de mare, & ad mon-
tem de monte. 13 Et terra erit in
desolationē propter habitantes suos,
& propter fructum cogitationum co-
rum. 14 Palce populum tuum in vir-

242 In Michaa Cap. VII.

ga tua, gregem hereditatis tuæ, habitantes solos in saltu, in medio Carmeli: pascetur Basan & Galaad iuxta dies antiquos. 15 Secundum dies egres-
sionis tuæ de terræ Egypti ostendam ei mirabilia. 16 Videbunt gentes, & confundentur super omni fortitudine sua: ponent manum super os, aures eorum surdæ erunt. 17 Lingent pulverem sicut serpens, velut reptilia terræ proturbabuntur de aedibus suis: Dominum Deum nostrum desiderabunt, & timebunt te. 18 Quis Deus similis tui, qui auferis iniquitatem, & transis peccatum reliquiarum hereditatis tuæ: non immittet ultra furorem suum, quoniam volens misericordiam est. 19 Reuertetur, & miserabitur nostri, deponet iniquitates nostras: & proijcet in profundum maris omnia peccata nostra. 20 Dabis veritatem Jacob: misericordiam Abraham: quæ iurasti patribus nostris à diebus antiquis,

Va

In Michaa Cap. VII. 243

Vide mihi. Queritur nihil se suis concionibus effecisse, nullum fere esse iustum, qui possit iræ Dei resistere. Similis factus sum querenti, post vindemiam, aliquot racemos, qui, ut immaturi à vindemiatoribus relinqui solent, nec tamen inuenit, ita ego non inuenio iustum.

Præsequas finis desiderant. Desideravi in hoc meo sæculo aliquot viros veteribus illis patribus similes, qui prima æstate maturiscentes, Deo, & Hominibus grati fuerunt, Hoser 9. *Quasi prima poma ficulneæ in cacumine vidi patres eorum,* vel ita potius, quæ fini racemos post vindemiam, nec inueni, sed neque ficus inueni, quæ maturare inciperent, cum tamen iam maturæ omnes esse debuissent *post vindemiam*, id est, post tot monita prophetarum, cum omnes iam resipiscere debuissent, optavi inuenire aliquem, qui ante ceteros inciperet Deum querere.

2 Perit sanctus de terra. Hebr. misericordia, quia misericordia hominem implet virtutibus.

3 In sanguine insidiantur. Pro, in sanguinem, ut proximum occidant.

3 Princeps postulat. Non solum accipit munera ab vltro offerentibus, sed ipse etiã postulat, & dare cõpellit. Ita Hier. vel potius, princi

Q 2 pes

244 *In Michae Cap. VII.*

pes postulât in iudicio aliquid à minorib⁹.

Et iudex in reddendo est. Id est, & qui in ea causa iudex est, retribuit principi quod petit, vt ita vicem repêdat ipsi principi, qui ei prius adiudicauerat quod ipse coram eo petierat. Hierony. Sic alium iudicans, quomodo ipse ab alio iudicatur, vt præstent sceleribus suis mutuam fauorem, & in alterius crimine se defendant. Chald. Princeps postulat, & iudex dicit, Fac pro me, & retribuam tibi, id est, faue mihi, cum mihi opus fuerit, & reddam tibi nunc quod vis, &c. Sensus idem est.

Magnus locutus est. Qui in lege doctissimus est, & Rabbi vel *magnus*, cum consultitur, responderet non quod Deus vult, sed quod ipse, vt, scilicet, alijs placeat, & aduletur, & pretium accipiat.

Conturbauerunt eam. Terram, vel urbem, vel veritatem, vt ait Hierony. *Enmarānaron la verdad.*

4 *Quasi, Hiero. pungens & retinens, vulnerans appropinquantem sibi, & adunco dente comprehendens.*

Quasi spina de sepe. Fiunt enim sepes ex ramis arborum, & spinis, vt arceant bestias.

Dies speculationis meae. Iam iam adierit, imò iam

In Michae Cap. VII. 245

iam adest tempus, quod tibi prophetae præ dicebant, nempe tempus captiuitatis tuæ.

5 *Nolite credere amicis.* Si inter amicos & sanguine coniunctissimos nullam fidem aut veritatem seruari videmus, præsertim cum de lucro agitur, quomodo tu credis Pseudophphetis, qui gratia quæstus mentiuntur tibi pollicentes nullam futuram captiuitatem? ex Hierony. & alijs.

7 *Ego autem ad Dominum aspiciam.* Hinc vsque ad finem cap. loquitur in persona sua, & virorum fidelium illius populi, qui sperabant se à Deo liberandos, non solùm à captiuitate Babylonica, sed etiam à captiuitate Diaboli, & in veram libertatem esse restituendos per Christum. Quasi diceret, ego autem attentissimè Deum aspiciam, & quauis morari videatur, semper illum expectabo firmissima spe.

8 *Ne leteris inimica mea.* Contra Babylonem, & ceteros infideles loquitur, qui populo Dei insultauerant, cum captus est Hieron.

Cum sedero in tenebris. Sedere, præsertim in tenebris, lugentium est, sicut lux est lætorum. Pollicetur sibi per Christum integræ libertatis restitutionem.

9 *Tram Dñi portabo.* Nunc patiar & quo animo hoc Dei supplicium, quod commerui.

246 *In Michae Cap. VII.*

Donec causam meam iudicet. Hebr. *Donc in creper increpationem meam*, id est, increpet eos, qui me iniuria affecerunt, maiores, quam Deus volebat, de me poenas sumentes, & donec ostendat iniuriam mihi factam esse.

Et faciat iudicium meum. Iniuriam meam vlciscatur.

Videbo insitiam eius. Quomodo hostes meos visibiles & inuisibiles puniat, & homines sanctitate impleat per Christum; videbo quam fidelis sit in suis promissis.

10 *Aspiciet inimica mea.* Babylon, & ceteræ gentes inimicæ velint, nolint, videbunt felicitatem meam.

Operiatur confusione. Pudet, eo quod putabat me omnino Dei auxilio esse destitutum.

Oculi mei videbunt in eam. Videbo illam victam, & exultabo, vt cap. 4. *Aspiciat in Sion oculus noster.*

Vt lutum platearum. Quod parùm durat, & dum durat, ab omnibus conculcatur.

11 *Dies vt edificetur maceria tua.* ò Israel Dei, ò Ecclesia, ià aderit tempus, quo maceriae tuae edificetur. Idè dicit quod Hamos 9. *Infirmitas tabernaculum David, quod ceciderat.*

In die illa longè fiet lex. Nò parebis tunc gentilibus,

In Michae Cap. VII. 247

tilibus, sed imperabis potius. Secundo cessabit & mortua erit vetus lex. Tertio omnino abolebitur idololatria.

12 *In die illa & vsque ad te veniet de Assur.* Ita omnino legendum est. Significat venturas esse ad Ecclesiam decem tribus, quæ tenebantur ab Assyrijs, & ipsos etiam Assyrios; de Assur inquam vsque ad ciuitates munitas, id est, illi etiam, qui videlicet suis monitis, & suis viribus confidebant, & denique omnes illæ gentes vsque ad fluuiũ Euphratem; nam per has omnes terras erant dispersæ decem tribus.

Et ad mare de mari. Non solum ex istis terris fluent ad Ecclesiam, sed etiam ex vniuerso orbe, ab Orientali Oceano vsque ad Occidentalem, & à montibus Septentrionalibus, quibus terra habitabilis terminatur, vsque ad mōtes Meridionales, quibus terminatur etiã ibi terra habitabilis, qui dicuntur vtrique deserti montes Psal. 74. *Quia neque ab Oriente, nec ab Occidente, neque à desertis montibus.*

13 *Et terra erit in desolationem.* Terræ infidelium, quæ pertinacius resisterunt Euangelio, vt terrena Ierusalem. Vel Iudæam tantum intelligit. Ita dixit cap. 45. *Et faciam in favore, & indignatione visitationem.*

248 *In Michaa Cap. VII.*

Propter fructum cogitationum eorum. Hierony.
propter mala opera eorum.

14 *Pasce populum.* Verba sunt prophetæ
pro populo suo orantis. Igitur Domine,
memêto semper populi tui, qui sunt oues
hæreditatis tuæ, id est, possessionis tuæ;
pasce eos, & rege virga tua pastoralis, qui ba-
bitant soli in salu, id est, destituti aliarum na-
tionum auxilio, & quasi ferarum omnium
iniuriis expositi. *Pasce* inquam eos in *medio*
carmeli, id est, de sterilitate abundantiam
magnam bonorum spiritualium, & dono-
rum nouæ legis educ.

Pascentur in Basan. Abundabunt oues Dei
spiritualibus pascuis significatis olim in
pascuis fertilibus *Basan montis*, & *Galaad*,
id est, redibit vetus illa fertilitas.

15 *Secundum diem egressus tui ostendam ei,*
&c. Id est, Edam coram eis mirabilia ope-
ra & ostendam me illis propitium, sicut,
cùm eduxi populum tuum, ô Michaa, ex
Ægypto. Sed quoniam horum bonorum
participes futuri non erant Iudæi, præter
paucissimos, sed gētiles, ideo mutata per-
sona, ait, *ostendā ei*, id est, Ecclesiæ ex gētib⁹.

16 *Videbūt gētes & confundētur.* Infideles vidē-
tes Ecclesiæ multiplicationē, & felicitatē,
confundētur super fortitudinē suā, pudebūt
viden-

In Michaa Cap. VII. 249

videntes se suis persecutionibus nihil ad-
uersus Ecclesiam profecisse. Et *Isai. 61.* *Omne*
qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt se-
men, cui benedixit Dominus.

Ponent manum suam super eos. Veritate & re-
rum euidētia redarguti obstupefēcūt, nec
habebunt quid contrā respondeant, cūm
de felicitate Ecclesiæ audierint.

Aures eorum surde erunt. Tacbunt, ac si sur-
di essent, & nihil audissent *Psalm. 37.* *Faustus*
sunt sicut bemo non audiens.

17 *Lingent puluerem.* Pavidī ac timētes pro-
cident in terram in signum reuerentiæ; &
conuersi ad fidem, Deū adorabunt. *Psalm. 71.*
Inimici eius terram lingent, & *Esai. 49.* *Pulsu*
in terram demisso adorabunt te, puluerem pedum
tuorum lingent.

Sicut serpentes. Qui corpore, & ore terrā
contingunt, & terra vescuntur. *Gene. 3.*

Velut reptilia terra. Hæc verba possunt ad
præcedentia pertinere, lingent terram si-
cut serpentes, & sicut cætera huiusmodi
animalia, quæ repūt: vel etiā ad sequen-
tia ad hunc modum; ita properabunt ad fi-
dem gētiles cateruatim, ac si vi aliqua, aut
metu turbarentur, & cogerentur fugere,
sicut reptilia de cauernis suis proturba-
ri solent.

250 *In Michaa Cap. VII.*

Dominum Deum nostrum desiderabunt. Id est, admirabundi venerabuntur, & amabunt.

Et timebunt te. O Deus, scilicet, timore reuerentia, vel, te o Israel Dei.

18 *Quis Deus similis tui. Considerata tanta Dei bonitate, & Ecclesie felicitate, exclama gratias agens, & comendans Dei fortitudinem & potentiam nomine El.*

Ei transis peccatum reliquiarum. Transcendis & superas peccata eorum, quos tibi reseruasti in populo Iudaeorum, ut salui fierent.

Non emittet vltra furorem suum. Seper enim miserebitur Ecclesie, & benefaciet ei, non relinquet eam ut Synagoga.

19 *Reuertetur, & miserebitur nostri. Etiam si nunc auersus videatur, tandem miserebitur populi sui per Christum. Quod optime etiam intelligitur de conversione illius populi, quae in fine mundi futura est.*

Depinet iniquitates nostras. Imperabant nobis iniquitates nostrae, & quasi subiectos nos tenebant, sed ipse illis dominatum auferet, & subingabit, ut amplius nos non premant Psalm. 37. Iniquitates meae supergressae sunt caput meum.

In profundum maris. Vbi nunquam vide-

In Michaa Cap. VII. 251

ri, aut cognosci, aut laedere nos ulterius queat. Omnia quae Iudaei detestabantur propiciebant in mare mortuum.

20 *Dabis veritatem Iacob. Implebis quod promissisti Iacob Exod. 28. de semine suo per Christum saluando. De Iacob solus populus Israel descendebat.*

Misericordiam Abraham. Quod enim promissit Abraham (qui est pater multarum gentium, & de quo etiam secundum carnem erant multi populi gentium per Israel, & filios Cheturae) de salute gentium per Christum misericordia fuit, quia gentes non habebant legem nec promissa Dei.

I N N A H V M
PROP H E T A M,

Prophetat in Niniven, quæ post pœnitentiam tempore Ionæ actam, iterum ad vetera peccata redijt & decem tribus crudelissime vexauit.

Caput I.

Nus Ninive. Liber visionis Nahum Elcesai. 2 Deus æmulator, & vlciscens Dominus & habens furorem, vlciscens Dominus in hostes suos, & irascens ipse inimicis suis. 3 Dominus patiens, & magnus fortitudine & mundans nō faciet innocentem: Dominus in tēpestate & turbine viæ eius & nebule puluis

uis pedum eius. 4 Increpans mare & exiccans illud: & omnia flumina ad desertum deducēs. Infirmatus est Baisan, & Carmelus: & flos Libani elanguit. 5 Montes commoti sunt ab eo, & colles desolati sunt: & contremuit terra à facie eius, & orbis, & omnes habitantes in eo. 6 Ante faciem indignationis eius quis stabit? & quis resistet in ira furoris eius? indignatio eius effusa est vt ignis, & petreæ dissolutæ sunt ab eo. 7 Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis: & sciens sperantes in se. 8 & in diluuiō pretereunte, consummationem faciet loci eius: & inimicos eius persequentur tenebrę. 9 Quid cogitatis cōtra Dñm? consummationem ipse faciet: non con surget duplex tribulatio. 10 Quia sicut spinæ se inuicem complectuntur: sic coniuiuium eorum pariter potantium, consumentur quasi stipula ariditate plena. 11 Ex te exhibit cogitans contra Dominū malitiam. mente pertractans præuicationem. 12 Hæc dicit

254 In Nahum Cap. I.

dicit Dominus, Si perfecti fuerint: & ita plures, sic quoque attondētur, & pertransibit: affligi te, & non affligā te ultra. 13 Et nunc conteram virgā eius de dorso tuo, & vincula tua dirupam. 14 Et præcipiet super te Dominus, non seminabitur ex nomine tuo amplius: de domo Dei tui interficiam sculptile & conflatile, ponam sepulchrum tuum, quia inhonoratus es.

15 Ecce super montes pedes euangelizantis & annunciantis pacem: celebra Iuda festiuitates tuas, & redde vota tua: quia non adjiciet ultra vt pertranseat in te, Belial vniuersus interiit.

Omnis Dura ac minax prophetia Dei iam non sustinentis dissimulare tot peccata.

Liber visionis. Quia literis mandauit, & misit Assyrijs.

Eliesai. quod oppidum fuit in Galileæ.

2 *Dens emulatur Zelotes,* vt est apud LXX. Id est, indignè fert, & irascitur maximè, quod populum suum tam grauiter, d' Assyrijs vexaueritis, Ideoque est *Ulciscens.* & ter dicitur, *Ulciscens,* vt significetur tam certitudo, quam magnitudo vltionis.

Habens

In Nahum Cap. I. 255

Habens furorem: iram magnam in vos, Et irascēs. Hebr. Noter, irā pectore referuās. 3 *Dñs patiens & magnus fortitudinē.* Cuius cōstātia, & parietia offensionibus nō frāgitur.

Et mandans non faciet innocentem. Licet patiens sit, tamen eū, qui iniquus est, non absoluet, nec vt innocentē liberabit, sed puniet. Itaq; nō desinet punire vos d' Assyrijs.

In tempestate, & turbine via eius. Describit Dei potentiam in Assyrios venientis, vt eos puniat, id est, Dominus veniet in tempestate, hoc est, asferet potentiam, & impetum magnum, ac repentinū, cui nullæ humanæ vires resistere queant.

Nebula puluis pedum eius. Exercitus eius erit ita innumerabilis, vt cælum nebula impleat, puluere, quem pedibus excitabit.

4 *Increpans mare.* Ne confidatis d' Assyrijs multitudinē hominum, potest enim Deus vno verbo exhaurire aquas maris, & flumen, id est, perdere multitudinem quæ est in Ninie, & in cæteris vrbibus vestris.

Ad desertum deducens. Deserta faciens, aquis priuans.

Infirmatus es Bāsan. Populus Assyriorum, olim opulētus, & florēs, destruetur, & pulchritudo eius elanguescet.

5 *Montes cōmoti sunt.* Hebr. tabescens, vel, liquefient

256 *In Nahum Cap. I.*

quescent, scilicet præ timore, & quasi in nihilum redigentur.

Contremuit terra. Timore subito refugit, & retracta est, ut aiunt LXX.

Et orbis. Non solum terra Assyriorum tremet, sed etiam, si volet, eodem modo tremet orbem omnem.

7 *Confortans in die tribulationis.* Cum populus duarum tribuum obsidebitur à Sennacherib, confortabit eos per Esaiam Esai. 37.

Sciens sperantes in se. Id est, protegeas.
8 *Et in diluvio pretereunt.* Cum venerit tempestas belli Assyriorum super Ierusalem, consummationem faciet loci eius, id est, tribulationis illius.

Inimici eius. Assyrios inimicos Dei calamitas, & vastatio per Angelum sequetur.

9 *Quid cogitatis contra Dominum.* Ita insaniestes, ut dicatis Deum non posse de manibus vestris liberare Ierusalem.

Consummationem ipse faciet. Exercitus vestri.

Non confuset duplex tribulatio. Salmanasar cepit Israel, ac non capiet ita Sennacherib Iudam, vel, cito cadet imperium vestrum, ô Assyrii, & ita nunquam ulterius poteritis affligere Iudam, ut exponit Burg. in additione.

10 *Quia sicut spinæ.* Sicut spinæ componun-

tur,

In Nahum Cap. I. 257

tur, & coacervantur, ut comburantur, & ita coacervatæ videntur se complecti, sic Assyrii omnibus noxiis, qui magna familiaritate & concordia epulis & conuiuiis indulgebant, in obsidione Ierusalem simul consumuntur ab Angelo, quasi stipula ariditate plena, id est, valde arida, id est, cito, & minimo negotio.

11 *Ex te exibat.* Sennacherib, vel Rabfates exhibit ex te ô popule, siue exercitus Assyriorum blasphemias contra Deum dicens; ut populus, Deo vero relicto, Assyrii se dederet, & eorum idola coleret.

12 *Si perfecti fuerint.* & ita plures. Etiam si Assyrii sint perfecti fortitudine, ut ait Hier. aut consilia (ut ait Chal.) vel etiam si pacifici sint, quod etiam significat Hebræa vox videlicet. *Et per magnam vim habet ad vincendum concordia militum.* Et licet plures nationes auxiliares habeant, sic quoque facillime ab angelo vastabuntur, & pertransibit Assur, id est, desinet esse siue, vastato exercitu suo reuertetur in patriam.

Non affligam te ultra. Ierusalem nihil est quod iam timeas Assyrios, non affligam te ultra per eos.

13 *Virga eius.* Id est, Assyrii, qua te percutiebat & percutere victam parabat.

R Fin.

Vincula tua . Quæ tibi captivæ parabat, vel vincula vocat obsidionem . Vtrumque Hieronymus.

14 *Præcipiet super te Dñs. Cōtra te Deus definet, & decernet magnum malum.*

non seminabitur. Nulli tibi o Sennacherib deinceps posterī nascuntur; penitus peribit memoria tui.

De domo Dñi tui interficiam. In domo idolorum tuorū interficietis à filiis tuis. 4. Reg. 19. Ita Hierony.

Sculptile & conflatile. Inhumatum relinquetur in templo tuum cadauer, nec habebit quo operiatur, nisi idola, & templi tecta, atque parietes.

15 *Eccc super montes. O Iuda, qui regnas in Ierusalē; noli esse sollicitus: ecce interficietur hostis tuus: ecce iam super montes tuos adest nuncius bonus annuncians tibi eius interitū . Celebra igitur festiuitates tuas, quas propter obsidionem celebrare non poteras, & redde Deo vota, quæ pro salute tua vouisti.*

Belial. Superbum & crudelem Assyrium vocat Belial.

Uniuersus interiit. Ipse, & eius filij, & Assyriorum imperiū citò finietur.

Cap.

Caput II.

1

Scendit qui dispergat cō-
am te, qui custodiat ob-
sidionem : contemplare
viam, conforta lumbos,
robora virtutem valde. 2 Quia red-
didit Dominus superbiam Iacob, sicut
superbiam Israel: quia vastatores dis-
sipauerunt eos, & propagines eorum
corruperunt. 3 Clypeus fortium
eius ignitus, viri exercitus, in cocci-
neis: ignea habenæ currus in die præ-
parationis eius, & agitatores cōsopiti
sunt. 4 In itineribus cōturbati sunt,
quadrigæ collisæ sunt in plateis: aspe-
ctus eorum quasi lampades, quasi ful-
gura discurrētia. 5 Recordabitur for-
tium suorum, ruent in itineribus suis:
velociter ascendēt muros eius, & præ-
parabitur vmbraculum. 6 Portæ flu-
uiorum apertæ sunt, & templum ad
solum dirutum. 7 Et miles captiuus
abductus est: & ancillæ eius minaban-

R 2

tur

260 *In Nahum Cap. II.*

tur, gementes vt columbæ, murmurantes in cordibus suis. 8 Et Niniue quasi piscina aquarum aquæ eius: ipsi vero fugerunt: state state, & non est qui reuertatur. 9 Diripite argētum, diripite aurū: & nō est finis diuitiarum ex omnibus vasis desiderabilibus. 10 Dissipata est, & scissa, & dilacerata: & cor tabescens, & dissolutio geniculorum, & defectio in cunctis renibus: & facies omnium eorum sicut nigredo ollæ.

11 Vbi est habitaculum leonum, & pascua catulorum leonum: ad quam iuit leo, vt ingrederetur illuc: catulus leonis, & nō est qui exterreat? 12 Leo cepit sufficienter catulis suis, & necauit leānis suis: & impleuit præda speluncas suas, & cubile suum rapina.

13 Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum: & succendam vsque ad fumum quadrigas tuas, & leunculos tuos comedet gladius: & exterminabo de terra prædam tuam, & non audietur vltrà vox nuntiorum tuorum.

1 Ascen-

In Nahum Cap. II. 261

1 **A**scendit qui dispergat. O rex Assyriorū ascēdet ad te Nabuchodonosor qui ante os tuum vastet agros, persequatur agricolas, rura populetur. Ita Hieron. dispergere enim est vastare. Est etiam Hebraica vox Mephits malleus, quo Petræ scinditur, & claua, ac simile quod vis instrumentum ad vastandū, & hoc nomine Nabuchodonosor notatur; quasi dicat. Dissipator, Vastator.

Qui custodiat obsidionem. Qui te clausum, atque obsessum teneat, neque exire sinat.

Contemplare viam. Adhibe speculatores, qui tibi nuncient hostium aduentum.

Consortia lumbos. Robur, & fortitudinē assume ad bellum quod instat.

Robora virtutem. Hiero. congrega exercitus, instat enim tibi bellum magnum.

2 *Quia reddidit Dominus superbiam.* Puniet Deus acriter Assyrios; eo quod superbiuerint, quod tam duas, quàm decem tribus magnis calamitatibus affecerint. iacob vocat duas tribus, quas multū vexauit Sennacherib.

Passatores. Assyrij omnia vastantes.

Propagines eorum. Vites sunt ciuitates Regiæ Ierusalem & Samaria; propagines earum, cæteræ minores ciuitates.

262 *In Nahum Cap. II.*

3 *Chypus fortium eius ignitus.* Id est, aureus vel deauratus, ita ut sole percussus, videatur igneus. Indicat nobiles esse, qui in pugnam venient, ideoque magis formidandos.

In corcineis. Quæ vestis est nobilium.

Ignem habena currus. Auro contextæ, & fulgentes per solem, ut ignis.

Agitatores consopiti sunt. Primores Assyriorum, qui se agitadores curruum esse gloriabantur, manserunt præ timore attoniti & quasi nimio sonitu curruum obstupefacti, & surdi.

4 *In itineribus conturbati sunt.* Hiero. tanta est multitudo venientium (scilicet Chaldeorum) ut cōmixtum agmen sit in itinere, & discerni nequeat.

Quadrigæ collise sunt. Præ multitudine viarum non reperientes, in plateis mutuo inter se colliduntur.

Aspectus eorum, quasi lampades. Scintillas de vultu emittent præ ira.

Quasi fulgura discurrentia. Arma eorum fulgebunt, & ipsi velociter ubique discurrentes, fulgura videbuntur.

5 *Recordabitur fortium suorum.* Gemet rex Assur, & mirabitur deesse suis pristinam fortitudinem, qui cum properauerint, ut

hostes

In Nahum Cap. II. 263

hostes repellant, & feriant, in ipsa via occidentur. Alii muros ascendunt ut vicinos iam hostes arceant ab urbe, sed ita pertinaciter, ac diu in obsidione manebunt Chaldei, ut necesse sit Assyriis umbracula in muris construere ad depellendas cœli, & aeris iniurias & missilium.

6 *Portæ fluviorum.* Portæ Niniues, & aliarum ciuitatum, per quas prodire solebat magna hominum multitudo, instar fluij.

Templum. Idoli Nesroch, & alia templa. Per quod intelligitur totius urbis ruina.

Et miles. Id est, prætoriani milites, qui regem custodiebant, aut, præsidarii, qui custodiebant urbem.

Et ancille eius minabantur. Captivæ mulieres. Niniues ducentur ante ora victorum gementes, ut columbæ, nec eiulare sinentur; sed obscuro murmure lachrymas deuorabunt, & ducentur, iam seruæ factæ.

8 *Quasi piscina aquarum.* Fugient enim eius milites magno impetu; sicut, cum piscina rumpitur, fluunt ea riui.

State. Vox est Niniues, aut prophetæ, cur fugitis? cur non pugnatis?

264 *In Nahum Cap. II.*

9 Diripite argentū. Babylonios alloquitur propheta.

Non est finis. Hiero. id est, supellestilis, & vasorum, quæ in Niniue condita sunt, Nunquam omnia exhaurietis, adeo plena est.

10 Dissipata est. Idem significant hæc tria, sed per amplificationē iunguntur ad magnam vastationem significandam.

Cor tabescens. Timore dissolutum, & liquefactum.

Dissolutio geniculorum. Id est, magna viriū defectio.

Defectio in cunctis venibus. Magnæ imbecillitatis est hoc.

Sicut nigredo ossæ. Facies exustæ, & pallore deformes præ timore. Ioel. 1. omnes vultus rediguntur in ollam.

11 Vbi est habitaculū leonū. Amara irrisione utitur. Niniue vocat habitaculum leonū, leones autem reges Assyriorum, propter potentiam & crudelitatem, leuenculos eorum filios & minores principes.

Ad quam inis leo. In hanc pascuam, id est, Niuinen recipiebat se leo ille magnus, id est rex Assyriorum, nemo prohibere eū poterat, rapiebat omnia, & prædam suis filiis & vxoribus diuidebat.

13 vsque

In Nahum Cap. III. 265

13 vsque ad fumū. Ve penitus vertantur in fumum: in quadrigis autē ceteros belli apparatus intelligit.

Prædam tuam. Diuitias ex præda, & rapina collectas.

Non audietur vltra vox. Quales in Ierusalem misit Sennacherib, non habebis, quos mitas, nec ad quos.

Caput III.

1 Mæ ciuitas sanguinum, vniuersa mendacij dilaceratione plena: nō recedet à te rapina. Vox flagelli, & vox impetus rotæ, & equi frementis, & quadrigæ feruentis, & equitis ascendentis: 3 Et micantis gladij: & fulgurantis hastæ, & multitudinis interiectæ, & grauis ruinæ: nec est finis cadauerum, & corrueunt in corporibus suis. 4 Propter multitudinē fornicationū meretricis speciosæ, & gratæ, & habētis maleficia, quæ vëdedit gētes in fornicationibus suis, & familias in maleficijs suis: 5 Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum: & reuelabo

R 5 pudenda

266 *In Nahum Cap. III.*

pu'denda tua in facie tua, & ostendam
Gentibus nuditatem tuā, & regnis ig-
nominiam tuam. 6 Et projeciam tu-
per te abominationes, & contumelijs
te afficiam, & ponam te in exemplū.
7 Et erit, omnis qui viderit te, relibet
à te, & dicet: Vastata est Niniue: quis
commouebit super te caput: vnde
queram consolatorem tibi? 8 Nun-
quid melior es Alexandria populorū,
quæ habitat in fluminibus: aquæ in
circuitu eius: cuius diuitiæ, mare: aque,
muri eius. 9 Æthiopia fortitudo eius,
& Ægyptus, & non est finis: Aphri-
ca & Libyes fuerunt in auxilio tuo.
10 Sed & ipsa in transmigrationem
ducta est in captiuitatem: paruuli eius
elisi sunt in capite omnium viarum, &
super inclytos eius miserunt sortem,
& omnes optimates eius confixi sunt
in compedibus. 11 Et tu ergo me-
briaberis, & eris despecta: & tu que-
res auxilium ab inimico. 12 Om-
nes munitiones tuæ sicut ficus cum
grossis suis: si concussa fuerint, ca-
dent

In Nahum Cap. III. 267

dent in os comedentis. 13 Ecce po-
pulus tuus mulieres in medio tui: mi-
micis tuis ad apertionem pandentur
portæ terræ tuæ, deuorabit ignis ve-
stes tuos. 14 Aquam propter obli-
dionem hauri tibi, extruc munitiones
tuas. intra in lutum & calca, subigens
tene laterem. 15 ibi comedet te ig-
nis: & peribis gladio, deuorabit te, vt
bruchus: congregare vt bruchus, mul-
tiplicare vt locuita. 16 Plures feci-
sti negotiationes tuas, quàm stellæ
sint cæli: bruchus expālus est, & auo-
lauit. 17 Custodes tui quasi locustæ:
& paruuli tui quasi locustæ locustarū
quæ confidunt in sepibus in die frigo-
ris: sol ortus est, & auolauerunt, &
non est cognitus locus earum vbi fue-
rint. 18 Dormitauerūt pastores tui,
rex Assur, sepelientur principes tui:
latitauit populus in montibus, &
non est qui congreget. 19 Non est
obscura contritio tua, pessima est
plaga tua: omnes qui audierunt au-
ditionem tuam, compresserunt ma-
num

268 *In Nahum Cap. III.*

num super te: quia super quem non transijt malitia tua semper?

1 **V** & ciuitas sanguinum. Id est, plena peccatis. Desset eius peccata & excidium.

Vniuersa mendacij. Vniuersa mendax, & plena dilaceratione prædarum; nulla est in te fides, & veritas; nihil facis aliud, quam rapere, & dilacerare alia animalia, id est, homines.

2 *Vox flagelli.* Nam iam in te audietur vox flagelli, quo equi ad cursum excitantur, vel (vt ait Hieronymus.) flagelli, id est, crudelis imperij.

Vox impetus rotæ. Magno impetu ruentis. *Quadrige feruentis.* Celeriter per diuersa discurrentis, vt ait Hier. Hebr. *Saltantis.*

Equitis ascendentis. In currum, vt pugnet contra te.

3 *Micantis.* Terfi, & exacuti.

In corporibus suis. Id est, in cadaueribus suorum interfectorum à Chaldæis.

4 *Meretricis speciose.* Propter multiplicem idololatriam Niniues, quæ variarum gentium colebat idola.

Grata. Amabilis oculis hominum.

Haben-

In Nahum Cap. III. 269

Habentis maleficia. Magicis artibus, & maleficijs deditæ.

Quæ vendidit gentes. Quæ docuit idololatriam, & maleficia alias gentes, & generationes hominum, atque ita fecit eas capi ab alijs nationibus, & à Deo puniri.

5 *Renelabo pudenda tua.* Ostendam omnibus quæ sis, & faciam vt te omnes detestentur; grauisima enim contumelia mulieri est, & detestationis causa nudari, & oculis omnium exponi.

6 *Proiciam super te,* faciâ, vt te omnes detestentur.

In exemplum. Quoties de magnis peccatis, & de magno supplicio narrabitur, statim in exemplum adduceris.

7 *Resiliet à te.* Stupefactus tam insigni calamitate, fugiensq; ne quomodo eius particeps fiat.

Quis commonebit super te caput. Quis dolebit de tua ruina?

8 *Nunquid melior est Alexandria.* Num fortior es, aut præstantior Alexandria vrbe magna, & populosa, vt id effugere debeas, quod illa feret.

Quæ habitat in fluminibus. Describit situm, & fortitudinem Alexandriæ; quæ ab ortu, & occasu cingitur duobus Nili fluuijs; ab austro,

270 *In Nahum Cap. III.*

austro, Mareotico lacu; à Septétrione, mari Lybico.

Cuius diuitiæ mare. Cui mare præstat maximas diuitias, propter merces omnis generis, quæ per mare multò faciliùs vndique importantur.

9 *Athiopia fortitudo eius.* Præter munitionem loci, habet ex omni parte fida auxilia. Athiopia enim ei fauet, & Ægyptus; (cuius multitudinis hominum non est finis) & Africa, ac præsertim illa eius gens, quæ dicitur Lybies Ægypti qui Alexandriam cognatione attingit, quia oriunda est ex Ægypto.

In auxilio tuo. ò Alexandria, ad eam enim se conuertit.

10 *Miserunt sortem.* Quis cui seruiret ex captiuis.

11 *Inebriaberis.* Bibes abundè ò Ninive, de calice iræ Domini.

Ab inimico. Necessitate cogeris suppliciter petere auxilium ab eis, quos maximè oderas.

12 *Sicut ficus cum grossis suis.* Muri tui, & arces ita cadent, vt primitiux ficus, cum concutiantur.

13 *Ecce populus tuus mulieres.* Chald. imbecillius est instar mulierum.

In Nahum Cap. III. 271

Adaperitione pudentur. Ita legendum est, vt patet ex Heb. & ex lxx. Abriit se han de par en par.

Portes tuas. Quibus portæ hostibus clauderantur.

14 *Propter obsidionem.* Ne potus defit obsessæ multitudini.

Intra in latum. Hiero. Lateres confice, vt interrupta murorum obstruas. Chald. subijce lutum, fortifica adificia tua.

15 *Ibi comedet te ignis.* Dum hæc præparas, igne & ferro confument te Chaldæi.

Vt bruchus. Scilicet, denorat fruges.

Congregare. Collige numerum militum, quantum maximum poteris, ita vt sint innumeri instar locustæ, nam & ita peribis. Omnia per irrisiionem dicit.

16 *Plures fecisti negociationes tuas.* Innumeras cōgregandi pecuniâ artes inuenisti, & omnia negociationum genera exercuisti, vt ditiſceres; sed istæ diuitiæ omnes ita erūt, vt bruchus, qui terrâ tegit multitudine, sed citò auolat, & nullus postea apparet.

17 *Custodes tui, quasi locustæ.* Innumeri sunt, sicut locustæ; sed citò auolabūt, & aut occidentur, aut ducentur captiui, & non apparebunt vltra, vt locustæ, quæ frigore torpentes, per calorem volitant.

272 *In Nahum Cap. III.*

Locuste locustarum. Parua genimina locustarum.

18 *Dormitauerunt.* Interficientur, & sepi-
lientur omnes principes, & duces tui: qui
poterant aduersarijs resistere. Atque ita re-
liquus populus tuus imbellis & ignobilis,
dispergetur in montibus, & abscondetur,
& non erit ullus dux, qui eum congreget,
& de collectis, rursus cogat exercitum.
Ita Hierony.

19 *Non est obscura.* Nota erit omnibus tua
calamitas, & contractio, tuumque vulnus
Pessima est plaga tua. Difficillimæ curatio-
nis; non potest curari.

Auditionem tuam. Quod de te narrabitur.
Compresserunt manum super te. Plaudent
manibus, de tua calamitate exultantes,
quia omnes gentes vexasti bello
& tributis, & saeuissima
tyrannide.

IN

IN HABACVC
PROPHETAM.

Caput I.

N V S quod vidit
Habacuc Propheta.
1 Vsq̃uequo Domi-
ne clamabo, & non
exaudies? vocifera-
bor ad te vim pa-
tiens & nō saluabis? 3 Quare osten-
disti mihi iniquitatem & laborem, vi-
dere prædam & iniustitiam cōtra me?
Quare respicis contemptores, & taces
conculcante impio iustiorē se? Et fa-
cies homines quasi pisces maris, &
quali reptilia non habentia ducem? &
factum est iudicium & contradictio
potentior? 4 Propter hoc lacerata
est lex, & non peruenit vsque ad fi-
nem

274 *In Habacuc Cap. I.*

nem iudicium: quia impius praeualens
aduersus iustum: propterea egreditur
iudicium peruersum. 5 Aspicite in
gentibus & videte, & admiramini, &
obstupescite: quia opus factum est in
diebus vestris, quod nemo credet cum
narrabitur. 6 Quia ecce ego suscita-
bo Chaldaeos, gentem amaram & ve-
locem, ambulantem super latitudi-
nem terrae, vt possideat tabernacula
non sua. 7 Horribilis & terribilis est:
ex semetipsa iudiciū & onus eius egre-
diatur. 8 Lemores pardis equi eius,
& velociores lupis vespertinis, & dis-
fundentur equites eius: equites nan-
que eius delonge venient, volabunt
quasi aquila festinans ad comedend-
um. 9 Omnes ad praedam venient,
facies eorum ventus vrens: & con-
gregabit quasi arenam, captiuitatem.
10 Et ipse de regibus triumphabit,
& tyranni ridiculi eius erunt: ipse su-
per omnem munitionem ridebit, &
comportabit aggerem, & capiet
eam. 11 Tunc mutabitur spiritus, &
pertrans-

In Habacuc Cap. I. 275

pertransibit, & corruet: haec est forti-
tudo eius Dei sui. 12 Nunquid non tu
a principio Domine Deus meus, san-
cte meus, & non moriemur? Domine,
in iudicium posuisti eum: & sortem vt
corriperes, fundasti eum. 13 Mundi
sunt oculi tui, ne videas malum, & re-
spicere ad iniquitatem non poteris,
quare non respicis super iniqua agen-
tes, & taces deuorante impio iustiorē
se. 14 Et facies homines quasi pis-
ces maris, & quasi reptile non ha-
bens principem. 15 Totum in hamo
subleuabit, traxit illud in sagena sua,
& congregauit in rete suā. Super hoc
latabitur & exultabit, 16 propter-
ea immolabit sagenae suae, & sacrificia-
bit reti suo: quia in ipsis inerasata
est pars eius, & cibus eius electus.
17 Propter hoc ergo expandit sage-
nam suam, & semper interficere Gen-
tes non pareet.

1 **O**nus Habacuc. Contra Iudaeos, & alias
nationes multas a Chaldaeis vastā-
das, sed potissimum contra Chaldaeos.

276 *In Habacuc Cap. I.*

2 *Vsquequo Domine clamabo.* In persona populi sui, & sua loquitur. Cum enim praevidisset gentes, & potissimum Iudaeos à Chaldeis esse vastandos, optat scire quomodo Deus impune sinat exultare superbum & impium Nabuchodonosor atque affligere Iudaeos, qui iustiores illo erant: cur patieris me, & populum meum opprimi à Chaldeis, nec tamen te opè allaturum polliceris?

Vociferabor ad te vim patiens? Hebr. *Vociferabor ad te violentiam?* id est, semper querens de vi, quae populo meo inferenda est.

3 *Contra me.* In conspectu meo, me videte. *Et facies homines.* Vide versum 14.

4 *Lacerata est lex.* Nihil ex praescripto legum, & iuris agitur.

Ad finem. Non consequitur suum finem, qui est reddere unicuique quod suum est.

5 *Aspicite in gentibus.* Docet Ierusalem vastari propter peccata sua; o praenarratores, videre gentes, quo modo vastatae sunt à Nabuchodonosor; ita enim & vos vastabimini, qui earum impietatem imitati estis; nec poteritis ullis opibus resistere tot gentium victori.

Videte. Considerate rectè.

Admiramini. Quod ita ponitis vastandi alios.

opus

In Habacuc Cap. I. 277

Opus factum est. De quo statim ait, ecce ego suscitabo Chaldaeos.

Nemo credit. Non poterant sibi persuadere se ita à Deo fore relinquendos, ut urbem, & templum vastari sineret.

Hunc locum citat Paulus Actorum 13. allegoricè de execratione Iudaeorum, cuius captivitas Babylonica figura sit. Est autè Anthithesis, vos non potestis credere id aliquando fore & ego iam facere incipio.

6 *Amarum.* Cruelè & contristantè omnes.

7 *Horribilis.* Quae vel solo vultu terreat.

Ex semetipsa iudicium eius, & onus egredietur. Faciet in direptione hostium quidquid libebit, & onus imponet, cui volet, nec ratione ducetur, sed erit per rationem voluntas.

8 *Leniores pardis.* Pardi celeritatem magnam habent cum pari saevitia constantia, & ideo illa celeritas non est ad fugiendum, sed ad insequendum. Talis erit celeritas equorum Chaldaeorum.

Lupis vespertinis. Qui vespere exeunt ad praedam sollicitati fame totius diei, & tunc saeviores sunt, ac velociores.

Diffundentur. Magnum terrae spacium occupabunt.

De longe venient. Non solum afferent suos equites, sed ex alijs nationibus auxilia-

S 3 res,

278 *In Habacuc Cap. I.*

res, & ideo plurimi erunt.

Volabunt quasi Aquila. Non ad pugnandum, (nullus enim eis resistet) sed ad lacerandum, ut Aquila. Hieron.

9 *Ventus vrens.* Quacumque transferint, omnia vastabunt, ut vento vrente cuncta virentia arescunt.

Et congregabis quasi arenam captivos. Id est innumerabiles captivos.

10 *Tyranni ridentis erunt.* Hebr. *Risus eius erunt.* Id est, ducet illos ante eorum suum captivos, & irrisui habebitis. Hiero. Vel, Iudicia eius erunt, sicut habebat Adonibezec Iudii, vel, collatent eorum potentia.

Tyrannos vocat reges & principes. Super euntem munitionem iacobini. Contemnet munitionem arcium, & murorum.

Comportabit aggerem. Extruet & terra aggerem, & ita arces in arduo sitas capiet: & terra poterit facere, cum ligna, & saxa non suppetent.

11 *Metabitur spiritus.* Scilicet, in superbis, ut ait Hieron.

Pertransibit. Regno priuabitur Dan. 4. *Corruet.* Post mortem in magna mala incidet irrisus in terra, & eiectus sepulchro, & denique irrisus ab omnibus in inferno. Esaiæ 14.

Hec

In Habacuc Cap. I. 279

Hec est fortitudo eius Dei sui. Per irrisum dicit: Talem fortitudinem ei tribuet Deus suus, ipse autem se Deum faciebat, & sibi omnes victorias tribuebat; ut intelligimus ex fine huius capituli.

12 *Nunquid non à principio.* Tu Domine nos à principio elegisti, & populus tuus sumus, tuque sanctus noster, qui nos sanctificas, & quem nos sanctè colimus, atque ita seruandi sumus à te; ut licet calamitatibus iactemur, tamen non penitus extinguamur. Scio sane Domine possum esse à te Nabuchodonosor, ut per illum iudices, id est, punias inobedientes tibi, & ideo tantam ei fortitudinem tribuisti. At eum tibi omnis iniquitas displiceat, & nullo modo possis probare quod malum est, quomodo ferre potes Chaldaeos, homines pessimos, instrumentum esse iustitiae tuae, & deuorare, atque consumere Iudaeos; qui licet peccatores sint, multo tamen sunt illis iustiores.

14 *Et facies homines quasi pisces maris.* Nihil o maiorem prouidentiam habere videris hominum, quam abiectissimorum animalium: pon enim magis punis homicidas, quam si pisces, aut repulsa interfecissent.

ut si repile non habes prouidentia. A quo pro-

54 lega-

280 *In Habacuc Cap. I.*

egantur & cuius ope atque consilio possint aduersarijs resistere.

15 *Totum in hamo subleuabit.* Hoc idcirco dico, quod iste Nabuchodonosor, vt ait Hiero. vel potius rex, seu gens Chaldæorum, velut magnus piscator omnes nationes expiscatus est, minores pisces cepit *hamo*, id est, paruo exercitu, maiores *sagenæ*; & si quis per magna sagenæ foramina euasit, reti illum cepit, quod habet angustiora foramina.

Super hoc letabitur. Nō enim punis illum magis, quā si pisces cepisset.

16 *Sagenæ sue.* Omnes victorias tribuit fortitudini suæ, sibi que honores diuinos tribuit.

Quia in ipsis increpata est pars eius. Per suam enim sagenam, & suum rete cōparauit sibi lautas epulas, & pisces crassiores, ac suauiores: itaque *cibus eius electus est*, id est, omnium regnorum diuitias, & pulcherrima quæque, suis viribus & suo exercitu sibi vindicauit.

17 *Expandit sagenam suam.* Atque ita nihil aliud facit, quā extrahere sagenam plenam magnis piscibus, & euacuare illam, & iterū extendere, id est, aliās, atq; alias nationes vincere, & spoliare.

Caput.

In Habacuc Cap. II. 281

Caput II.

Vper custodiam meam stabo, & figam gradum super munitionem: & contemplanor, vt videā quid dicatur mihi, & quid respōdeam ad arguentē me. 2 Et respondit mihi Dominus, & dixit. Scribe visum, & ex plana eum super tabulas: vt percurrat qui legerit eum. 3 Quia adhuc visus procul & apparebit in finem, & non mentietur. si moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, & non tardabit. 4 Ecce, qui incredulus est, non erit erecta anima eius in semetipso: iustus autem in fide sua viuet. 5 Et quo modo vinum potātem decipit: sic erit vir superbus, & non decorabitur: qui dilatauit quasi infernus animam suā: & ipse quasi mors, & non adimpletur: & congregauit ad se omnes gentes, & coaceruauit ad se omnes populos. 6 Nunquid non omnes isti super eum parabolam sument, & loque-

S 5 lam

282 In Habacuc Cap. II.

lam anigmatum eius: & dicetur, Vx
ei qui multiplicat non sua? vsquequo
& aggrauat contra se densum lutum?
7 Nunquid non repente conſurgens,
qui mordeant te: & ſuſcitabuntur lace
rantes te, & eris in rapina eiſ? 8 Quia
tu ſpoliaſſi gentes multas, ſpoliabunt
te omnes qui reliqui fuerint de popu
lis propter ſanguinem hominis & ini
quitatem terræ ciuitatis, & omnium
habitantium in ea. 9 Vx qui congre
gat auaritiā malā domui ſuæ, vt
ſit in excelſo nidus eiſ, & liberari ſe
putat de manu mali. 10 Cogitaſſi
conſuſionem domui tuę, conſeidiſſi po
pulos multos, & peccauit anima tua.
11 Quia lapis de pariete clamabit: &
lignum quod inter iuncturas ædificio
rum eſt, reſpondebit. 12 Vx qui ædi
ficat ciuitatem in ſanguinibus, & præ
parat urbem in iniquitate. 13 Nūquid
non hæc ſunt à Domino exercituum?
Laborauit enim populi in multo
igne, & gentes in vacuum, & deſicient.
14 Quis replebitur terra, vt cogno
ſcant

In Habacuc Cap. II. 283

ſcāt gloriā Domini, quaſi aquæ ope
rientes mare. 15 Vx qui potum dat
amico ſuo, mittens fel ſuum, & inebrians,
vt aſpiciat nuditatem eiſ.
16 Repletus eſ ignominia pro glo
ria, bibe tu quoque, & conſopire: cir
cundabit te calix dextera Domini, &
vomitus ignominia ſuper gloriā tuā.
17 Quia iniquitas Libani operiet te,
& vaſticas animalium deterrebit eos
de ſanguinibus hominis & iniquitate
terræ, & ciuitatis, & omnium habitan
tium in ea. 18 Quid prodeſt ſculpti
le, quia ſculpiſit illud ſiſtor ſuus con
ſtatile & imaginem falſam? quia ſpe
rauit in ſigmento ſiſtor eiſ, vt face
ret ſimulachra muta. 19 Vx qui di
cit ligno, Expergiſcere: Surge, lapidi ta
centi, nūquid ipſe docere poterit?
Ecce, ille cooperitus eſt auro: & argen
to: & omnis ſpiritus non eſt in viſ
ceribus eiſ. 20 Dominus autem in
templo ſancto ſuo: ſileat à facie eiſ
omnis terra.
Super

284 *In Habacuc. Cap. II.*

1 *S*per custodiam meam stabo. Non mouebo pedem, sed diligenter conspiciā more eorum, qui locum sibi commissum in arce custodiunt.

Figam gradum in munitione. Non mouebor à parte munitionis mihi commissa.

Ad arguentem me. Ut videam, quæ respondeat mihi Deus, & quid ei respondere possim, si fortè me reprehenderit, quòd malè interrogauerim. Ita Hierony. vel, ad eos, qui me de hoc consuluerint, & contra responsa mea, dubitationes proposuerint.

2 *Scribe visum.* Id est visionem; ne memoria hominum excidat; res enim est magni momenti.

Explana eum super tabulas. Scilicet perspicuis characteribus, ut à quouis legi possit sine hæsitacione.

3 *In finem.* Tempus legis gratiæ dicitur finis sæculorum. 1. Cor. 10.

Expecta illum. Christū, ipse enim intelligitur nomine venturi, aut expectandi. Hac reuelatione respondet ad eius quæstionē, cū dicat Christū esse venturum, qui iustos oppressos cōsoleetur, & malos, oppressores eorum, puniat & indicet. Quod cœpit facere in primo aduentu; & postea faciet plenè in secundo; de vtroque enim aduentu

tu

In Habacuc. Cap. II. 285

tu intelligitur prophetia.

4 *Ecce qui incredulus est.* Videtè, ut cū venerit, non priuētis vos tantis bonis per incredulitatem; sed recipite illum, & credite vtrumque eius aduentum.

Non erit reſta animi eius. Non erit bonus coram me, non placebit mihi; nec poterit sine hac fide iustificari.

Iustus autem in fide sua vivet. Acquiret vitam gratiæ non per opera legis, sed per fidem Iesu Christi, quæ initium est veræ iustificationis. Ita citauit Paulus Rom. 1. & Galat. 3. similiter qui non crediderit secundum eius aduentum, non poterit permanere in vita per fidem accepta; nec resistere persecutionibus impiorum. Et ad hoc citauit Paulus Hebr. 10.

5 *Et quomodo vinum potantem decipit.* Ostendit etiam ante iudicium momentaneam esse malorum felicitatem; loquitur autem generaliter de omnibus malis, sed ita tamen, ut peculiariùs intelligi velit de Nabuchodonosor. Sicut vinum decipit potantem, quia eum primum exhilarat, deinde proſternit, & omnium risui, ac detestationi exponit; sic impiorum felicitas cito transibit, & ipsis postea dolorem & irrisionem omnium afferat.

Non

286 *In Habacuc Cap. II.*

Non decorabitur. Nō glorificabitur ab alijs, imo omnes eum detestabuntur.

Dilatant quasi infernus. Insaturabilis est ut mors & infernus, qui dilatant se ut multos recipere possint, ita iste non expletur diuitijs & regnis.

6 *Parabolam sument.* Carmen lugubre de eius calamitate compositum, ut Mich. x. *Impletur super vos parabola.*

Et loquelam enigmatum eius. Component de eo sermonem valde enigmaticum. Huiusmodi esse solent lamentationes, constant enim multis & obscuris metaphoris, & allegorijs.

Utrinequo? Quis erit finis congerendi diuitias?

Et agetur contra se. Et vā ei, qui multiplicat diuitias, quæ nihil aliud sunt, quàm lutum multo labore condensatum, ut fiat paries, & celerimē postea corrui, quia fundamentum non habebat, vel, quæ sunt viles, ut lutum.

Contra se, in damnationem suam.

7 *Qui mordeant te.* Medi, & Persæ, ut fortiores feræ lacerabunt te; aliæ nationes eis contra te adiunctæ, ut feræ minores mordebunt te, & nocebunt tibi quantum poterunt.

Et non eris in statu.

In Habacuc Cap. II. 287

8 *Qui reliqui fuerint.* Hieron. qui manum & crudelitatem tuam effugere poterint.

Propter sanguinem hominis. Quia multos homines occidisti, sed potissimum, quoniam afflixisti terram, scilicet Iuda, & ciuitatem Hierusalem. Hæc autem omnia passus est Nabuchodonosor in posteris suis.

9 *Va qui congregat auariciam.* Qui per auariciam congregat multas diuitias putans per eas se liberum fore ab omni malo, sicut avis, cum in excelsu nidum construit, quæ tamen sibi & domui suæ, id est, posteris erunt noxiæ, & causa magnæ ruinæ.

10 *Cogitasti confusionem domui tue.* Putabas te magnam gloriam comparare posteris tuis, & tamen comparasti magnam confusionem. Nam dum huiusmodi diuitias congregas, destruxisti populos multos, & magnis peccatis Dei, in te iram provocasti.

11 *Quia lapis de pariete clamabit.* Lapides parietum murorum à te dirutorum, clamabunt, vindictam à Deo poscentes, & respondet lignum, quod ponitur in medio structuræ ad continendos parietes *respondet*, id est, similiter vindictam petet.

Ita

288 *In Habacuc Cap. II.*

Ita Hieronym. secundus sensus est; lapides, & ligna, quibus domum tuam ædificasti, clamabunt; furtiva enim sunt, aut numis ex rapina congregatis comparata.

12 *Qui ædificat civitatem.* Qui Babylonem magnificis ædificijs exornat, & præparat, id est stabilis, ex opibus sanguinis effusione & per partis rapinam congregatis. Michæ. 3. *qui ædificatis Sion in sanguinibus.*

13 *Nunquid non sunt hæc.* Certè hæc, quæ dicturus sum, à Domino exercituum audiui, ut dicerem eis; incendetur Babylon à Medis, & persis; & Chaldæorum populi ac gentes aliarum nationum, quæ eis adhærebūt, conabuntur extinguere incendium, sed frustra laborabunt. Totam enim eorum terrā implebunt Medi & Persæ innumerabilis multitudinis, sicut aquæ, quæ operiūt fundum sive alueum maris; ut cum Babylon vastata fuerit, cognoscant omnes gloriā & potentiam Domini punientis tyrannos, & depredatores. Ita Hiero.

14 *Ut qui potum dat amico suo.* Qui affligit, & quasi servos tractat eos, qui se ei dederant, & socij erant & omnium risui eos exponit, ut qui inebriantur, & nudantur coram omnibus.

16 *Repletus est ignominia.* Putabas tibi id

glo-

In Habacuc Cap. II. 289

gloriosum futurum, quod tamen magnam tibi postea ignominiam asseret. Nam tu etiam bibes de calice iræ Domini, qui te ex omni parte circumdabit, id est, circumdaberis afflictionibus. Et tantum ex hoc calice bibes, ut necesse sit vomere ignominiosè super gloriam tuam, id est, egeres quæ absorbueras; & illo vomitu inquinabis gloriam & claritatem, & potentiam tuam.

17 *Iniquitas Libani.* Abundanter veniet super te iniquitas, quam exercuisti in templi vastatione, & spoliatione.

Vastitas animalium. Vastitas, quam animalia intulerunt terræ sanctæ, & templo, de terrebunt eadem animalia, id est, confraeto & consternato animo esse faciet.

Animalia. Vocat Chaldæos, propter ferocitatem, & quia non ratione, sed affectibus ducebantur.

De sanguinibus hominis. Propter sanguinem hominum, quem sudisti in Ierusalem, & in Iudæa, & propter iniquitatem, quam fecisti in Iudæa & in Ierusalem.

18 *Quid prodest sculptile.* Iridet Chaldæos, qui idolis suis confidebant, & putabant se ab eis esse protegendos. Nihil vobis proderit sculptile, quia nō est Deus, sed opus

T homi-

290 *In Habacuc Cap. II.*

hominum, fector illud sculpsit, & fecit hoc constabile, & illud sculptile, imaginem videlicet mentientem, quia nihil habet Dei. Et tamen ita demens est homo, ut ipse qui fecit idolum, spem suam in eo collocet, & ideo fecerit simulacra huiusmodi, quæ nec sensum habent, nec sermonem.

19 *Qui dicit ligno, expergiscere. Qui à mutis idolis auxilium petit, ac si intellectum haberent, expergiscere, & surge. Verba sunt incusantium, quod auxilium ferre differant; ut Psalm. 43. Exurge, quare obdormis Domine.*

Nunquid ipse docere poterit? Num lapis poterit adoratori suo aliquid dicere, & indicare utilia, aut inutilia? nihil aliud est idolum, quàm lapis auro tectus, aut argento, vita omni & spiritu carens.

20 *Dominus autem in templo. At non talis est Dominus noster, qui est in cælo ut Dominus omnium, & inde cuncta videt, & regit. Omnis terra sileat, à facie eius, id est, coram eo, id est, eum reueretur, & adoret.*

Nam qui aliquem multum veneratur, præ reuerentia non audet loqui coram eo.

Cap.

In Habacuc Cap. III. 291

Caput III.

1 **D**omine audiui auditionem tuam, & timui: 2 Domine opus tuum in medio annorum, vivifica illud: in medio annorum notum facies: cum iratus fueris, misericordiam recordaberis.

3 Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharan. Semper operuit cælos gloria eius, & laudis eius plena est terra.

4 Splendor eius ut lux erit, cornua in manibus eius: ibi abscondita est fortitudo eius.

5 Ante faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius.

6 Stetit, & mensus est terram: aspexit, & dissolvit Gentes, & contriti sunt montes seculi: incurvati sunt colles mundi, ab itineribus aternitatis eius.

7 Pro iniquitate vidi tectoria Æthiopiarum, turbabuntur pelles terræ Madian.

S 2

8 Nun-

292 *In Habacuc Cap. III.*

8 Nunquid in fluminibus iratus es
Dñe? aut in fluminibus furor tuus? vel
in mari indignatio tua, qui ascendis
super equos tuos, & quadrigæ tuæ
saluatio?

9 Suscitans suscitabis arcum tuum,
iuramenta tribubus quæ locutus es.
Semper. Fluiuos scindes terræ.

10 Viderunt te, & doluerunt mon-
tes, gurges aquarum transijt, dedit
abyssus vocem suam, altitudo manus
suas leuauit.

11 Sol & luna steterunt in habita-
culo suo, in luce sagittarum tuarum
ibunt, in splendore fulgurantis haf-
tæ tuæ.

12 In fremitu conculcabis terram: in
furore obstupefacies Gentes.

13 Egressus es in salutem populi
tui, in salutem cum Christo tuo: per-
cussisti caput de domo impij, denu-
dasti fundamentum vsque ad collum,
Semper.

14 Maledixisti sceptris eius, capiti
bellatorum eius venientibus vt turbo

ad

In Habacuc Cap. III. 293

ad dispergendum me: exultatio eorū,
sicut eius qui deuorat pauperē in abs-
condito.

15 Viam fecisti in mari equis tuis,
in luto aquarum multarum.

16 Audiui, & conturbatus est ven-
ter meus, a voce contremuerunt la-
bia mea: ingrediatur putredo in ossi-
bus meis, & subterme scateat: vt re-
quiescam in die tribulationis, vt as-
cendam ad populum accinctum no-
strum.

17 Ficus enim non florebit, & non
erit germen in vineis: mentietur opus
olivæ, & arua non afferent cibum: abs-
cindetur de ouili pecus, & non erit ar-
mentum in præsepibus.

18 Ego autem in Domino gaudebo,
& exultabo in Deo Iesu meo.

19 Deus Dominus fortitudo mea, &
ponet pedes meos, quasi ceruorum, &
super excelsa mea deducet me victor,
in psalmis canentem.

T 3

1 Pro

294 *In Habacuc Cap. III.*

1 *Pro ignorantibus.* Audiuit Propheta cap.
2. venturum esse Christum; nunc
orat, vt impleat Deus id, quod promissit,
nec propter ignorantias, id est peccata ho-
minum tantum bonum differatur.

2 *Audini auditionem tuam.* Audiui hoc opus
magnum, quod pro salute hominum fa-
cturus es.

Timui. Timore reuerentiæ, vel obstupui
admiratione tanti operis. Vnde LXX. ad-
diderunt; *consideravi opera tua, & expaui.*

In medio annorum. Cùm tempus à te signa-
rum aduenerit.

Viuifica illud. Fac, vt prodeat hoc opus
incarnationis filij tui. Ita enim intelli-
gunt Euseb. lib. 6. Demonstr. Euangeli-
ca. cap. 15. & August. lib. 18. de Ciuitate
cap. 33. ne patiare tantum opus, & promif-
sum tuum iacere quasi mortuum; viuifi-
ca illud.

In medio annorum nostrum facies. Non de-
fines implere quod promissisti, & licet pec-
catis hominum motus sis, tamen cùm tem-
pus aduenerit, misericordiam tuam non
subtrahes.

3 *Deus ab Austro veniet.* Alludit ad illud
Deut. 33. *Dñs de Sinai veniet, & de Seir ori-
us est nobis, apparuit de monte Pharan.* Sed quia
Sinai

In Habacuc Cap. III. 295

Sinai, in quo data est lex, figura fuit vete-
ris testamēti Galat. 4. tantū meminit Seir,
(qui mons est in regione Australi, id est,
in Idumæa) & montis Pharan ei con-
iuncti; quia in monte Seir iussit Dominus
erigi æneam statuā Num. 21. quæ fuit aper-
ta figura liberationis hominum per crucē
& in Pharā impleuit Spiritu sancto LXX
senes Num. 11. quæ fuit figura sanctifica-
tionis futuræ in die Pentecostes. Hoc igitur
ait; ille, qui erat in monte Seir, & in
Pharan apparebit, iam ex his locis tran-
sibit & veniet manifesta in luce conspi-
ciendus.

Operuit celos gloria eius. Tanta erit clari-
tas, & gloria rerum ab eo gestarum, & mi-
raculorum, vt cælum & terram impleat,
Lucæ. 2. *Gloria in excelsis Deo.* Psal. 8. *Domine
Dominus noster, &c.*

4 *Splendor eius, vt lux erit.* Splendor doctri-
næ eius erit vt lux solis, cunctas tenebras
fugabit.

Cornua in manibus eius. Sumet cornua,
& aduersarios suos vincet, ac regnum fi-
bi comparabit, in cruce pendens: sump-
ta metaphora ab animalibus, quæ corni-
bus ventilant, & vincunt minora ani-
malia Ioan. 12. & ego si exaltatus fuero à

296 In Habacuc Cap. III.

terra, omnia traham ad me ipsum.

Ibi abscondita est. Cum vincebat, & cornua sumperat, victus tamen videbatur, & virtus Diuinitatis eius latebat, ac infirmitas humanitatis ostendebatur.

5 Ante faciem eius ibit mors. Moriendo, mortem vincet, illaque victa, & pudibunda fugiet. 1. Corinthio. 15. absorpta est mors in victoria.

Et egredietur Diabolus. Resem, Hebreis (vt refert Hieronymus) est dæmon ille qui inter alios principatum tenet, & mulieri locutus est in Paradiso. Hic victus fugiet, nec audebit coram eo consistere.

6 Stetit & mensus est terram. Resurget, & vt victor considerat terram labore suo debellatam & eam militibus suis distribuit, ita Christus mittet Apostolos per orbem distributis prouincijs; Matthæ ultimo. Data est mihi potestas in celo, & in terra; euntes ergo docete omnes gentes.

Aspexit & dissoluit gentes. Docet quomodo per prædicationem Apostolorum, mundum ad se conuerterit.

Aspexit. Et vidit omnia plena esse infidelitate.

Et dissoluit. Credentes in se à peccatorum vin-

In Habacuc Cap. III. 297

vinculis. Ita August. in lib. de essentia Diuinitatis.

Contriti sunt montes sæculi. Montes sæculi & colles mundi. Vocat reges & principes, qui à longissimo tempore regnauerant, id est, à sæculo, nam pro mundi, est Holam. Et hos contriuit, & vicit, ac sibi subiecit; Esaiæ 49. & Lucæ 3. Omnes montes & colles humiliabuntur. Nam qui diu a Guebi sunt imperare, diffidit parentalijs.

Ab itimeribus aternitatis eius. Eo quod ipse, qui æternus est, dignatus est in tempore nasci inter homines. Vbi, quoniam ab initio mundi venit per Prophetas suos, sepe ad homines, & eadem ipse venit in carne; nam prædicatio Euangelij, confirmata auctoritate prophetarum, multum & Iudeos & gentiles mouit.

7 Pro iniquitate vidis. Incipit loqui de seueritate, qua Deus in iudicio puniet eos, qui resisterunt Euangelio, & pios persecuti sunt. Chusan (vt est in Hebræo) siue Ethiopes, vt est in vulgata, vocat eos, qui persequuntur sanctos. Nā Chusan rex Mesopotamiæ, & Madianitæ fuerunt ex primis, qui populum Dei persecuti sunt Iud. 3. & 6. Vidi igitur victa, atque dissecta tentoria persecutorum (quos ob deformita-

298 *In Habacuc Cap. III.*

tem morum vocat Aethiopes) & tabernacula Madian conturbata maximo timore imminentis calamitatis, cū Deus prodigia faceret praeſentia iudicii. Iſtae gentes tabernaculis utebantur, quae conficiebant ex pellibus.

8 *Annūquid in fluminibus.* Signa, & prodigia magna videbuntur ante diē iudicii in mari, & in fluminibus. Vide Apocal. 8. & 16. Sed nūquid Domine, cū more fortis belatoris quadrigas tuas aſcendes, vt liberes tuos ab iniuria malorum, & quadrigae tuae ſaluationem iuſtis offerant, ſiſtet in aquis ira tua? certe non ſiſtet, ſed in hominibus etiam magnam ſtragem edet. Ideo ſubdit, *ſuſcitanſ ſuſcitant.* Videbatur arcus tuus, & tua fortitudo iacere, cū iniurias impiorum diſſimulabas, ſed nunc ſuſcitant tuū arcum, & oſtendes in eorum poenis tuam fortitudinem.

9 *Iuramenta tribubus.* Suſcitant etiam iuramenta facta tribubus Iſrael, in quibus omnes electi intelliguntur. Nam tua promiſſa, & iuramenta etiam iacere videbantur. Iuramentum eſt illud, de quo Luc. 11. *Infirmandum, quod iuravit.* ſed dicit numero plurali, quia ſaepe repetita eſt ea promiſſio in ſcriptura, & multis patribus facta.

Flavio

In Habacuc Cap. III. 299

fluuios ſcindes terre. Multitudinem, atque exercitum malorum in tuos irruentium.

10 *viderunt te montes.* Id eſt, horum duces viderunt te incipientē venire per horrenda prodigia ad iudicium, & doluerunt vehementer Luc. 21. *areſcentibus hominibus pra timore.*

Gurges aquarum tranſiſti. Eorum vis omnis, & impetus, & quaſi inundatio in tuos, *tranſiſti*, id eſt, finita eſt te veniente. Tantis enim doloribus erūt pleni, vt alios vexare non poſſint.

Dedit Abyſſus vocem ſuam. Inferi, & coeli laudabunt te, & gratulabuntur tibi, quodd poenas de inimicis tuis ſumpeſtis. Vel, animae, quae ſunt in purgatorio & Angeli. *Leuare manus* eſt gratulantium & laudantium 2. Eſdr. 8. *Et reſpondit omnis populus amen, amen, eleuans manus ſuas.*

11 *Sol, & Luna ſteterunt.* Prius videbantur non eſſe in coelo Ioel 2. *Sol conuertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem;* ſed poſtea recipient lumen & ſplendorem ſuum, & apparebunt. Ita Hierony.

In luce ſagittarum tuarum ibunt. Scilicet, fugientes, aut, morietur, & ex hac vita tranſibunt

300 *In Habacuc Cap. II.*

ibūt propter sagittas tuas igneas, id est, propter coruscationes & fulgura; Sap. 5. ibunt directæ emissiones fulgurum, & quasi à benè curato arca nubium extormentabuntur. Luc. 21. stellæ cadent de celo per hystam fulgurantem, id est, exacutam, vt plus feriat. Intelligit fulmina. *In fremitu conculcabis.* Fremens & furore plenus, & vindictæ cupiditate flagrans, omnia conculcabis; & omnes nationes vehementer terrebis. Nec mirum, æquum enim est, vt tuam ostendas potentiam, cum egressus fueris, vt liberes tuos ab iniuria malorum simul cum Christo, id est, vt eius Diuinitatem omnibus ostendas, iuxta illud Psalm. 109. *Tecum principium in die;* & c. 13. *Percussisti caput.* Caput in domo Diaboli; id est, potissimus ex eius domesticis, est Antichristus; quem Christus interficiet spiritu sui. The sal. 2. colla sunt potentiores eius amici, & propiores ei, vt collū capiti. *Fundamentum.* Turba populi eum sequentis, quo eius vires, & imperium nitentur. Euerres igitur fundamenta, nec solū multitudinem, sed potentissimos quosque eorum occides. *Maledixisti sepe viis eius.* Regnum & tyrannicam potetiam. Antichristi destrues quod

In Habacuc Cap. III. 301

& bellatores eius magno impetu irruentes in me; & in populum electorum exultatio eorum. Exultabant, quod putarent nos minime euadere posse manus suas, quasi neminem haberemus, à quo iuuaremur; quemadmodum diues, cui vult spoliare pauperem nemine sciente; à quo ille possit adiuari; exultat, quod rem iam confectam putat. *Præfecisti in mari.* Quauis tui electi, sint tunc in magnis afflictionibus; ita vt videantur nulla ope posse ex eis eripi; tu tamen viam inuenies, qua equis tuis venias, vt fortis bellator venias eò, vbi illi sunt, & eos inde eripias. Hoc intelligitur nomine aquatum; & luti, in quo quis infigitur, & exire nequit; Psalm. 68. *Intrauerunt aquæ usque ad animam meam;* & infixus sum in limo profundis. Ibidem. *Eripe me de luto;* & c. & Psalm. 39. *Et eduxit me de latere miserie;* & de latere fletus. *Audiui & conturbatus.* Tanta est magnitudo suppliciorum, quæ de aduersaria tuis sumes, vt audiens metu, & commiseratione commouear, ita vt vix hæc ipsa verba possim effari. *Ingredietur putredo.* Id est, quæuis mala patiar, & oisibus actæ me vermicibus scæteam,

302 *In Habacuc Cap. III.*

ream, dummodò in die illo iudicii illis associet (qui fortiter contra Diabolum dimicauerunt, & cum Christo regnant) atq; illis, qui eodem tempore fortiter contra Antichristum dimicabunt.

17 *Ficus enim non florebit.* August. 18. de Ciuitate, cap. 33. per terrenam fortitudinem, vbertatem copiarum spiritualium more prophetico significari dicit. Ita videmus Hoseæ 1. & ultimo, Joel. 1. & 3. Hamos ultimo, Mich. 5. Ait igitur, opto omnia pati, modò tunc populo sanctorum associet; quoniam eo tempore Antichristi, scilicet uentibus persecutionibus deficient charitas, & virtutes in plurimis; adeò ut qui videbantur fructuosæ arbores esse, tunc arescant; ut Dominus docet latè Matth. 24. Hanc inopiã, ut magis ac magis explicet, alijs atq; alijs utitur similitudinibus.

Absciudetur de ouili pecus. Defectus pecoris, & boum, magnam inopiam ostendit.

18 *Ego autem in Domino gaudebo.* Cum hæc mala erunt in terra, ego, Christo per gratiam associatus, gaudebo, quòd per eius gratiã è tantis calamitatibus ereptus fuerim. Pro Iesu ponitur Iesah, id est, salus. Salus autè ponitur pro effectore salutis, id est, pro Christo. Vnde lxx. *In Deo saluatore*

meo.

In Habacuc Cap. III. 303

meo. Chald. *In Deo factore redemptionis mee.* Rectè ergo Hiero. posuit *in Deo Iesu meo.*

19 *Deus Dñs fortitudo mea.* Id est, fortem me efficiet, non sperabo aliunde fortitudinẽ.

Et ponet pedes meos, quasi ceruorum. Celeres ad fugienda mala, & ad transilienda huius mundi impedimẽta. Sed magis loquitur de dote agilitatis, qua sancti eleuabuntur obuiã Christo, in aera, & postea in cœlum.

Et super excelsa mea deducet me. Id est, per viam tutam. Tunc enim cerui tuti sunt, cùm in sublimes montes fugere potuerunt; quoniam venatores & canes venire nõ possunt. Sed melius dicemus, sumi similitudinem à filiis Israel, qui de captiuitate redeuntes, summa cum exultatione ascendebant excelsa sua, id est, mōtes patriæ suæ. Hoc fuit figura ascendentium sanctorum cum Christo post iudicium, & de hoc loquitur.

Victor in Psalmis canentem. Melius legitur *Victori*, ut multi adnotarunt, & ut Hieron. & Aquila in titulis Psalmorum vertunt vocem Hebræã lamnatseah. Ita enim etiam hic habemus, id est Victori. Ergo ascendēs in cœlum, cùm electis dulcissimè canam Psalmos Christo *Victori* mortis, & Diaboli, & inferni. Ipsi gloria & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

IN

IN SOPHONIAM

PROPHETAM.

Caput 1.

VERBVM Domini quod factum est ad Sophoniam filium Chusi, filij Gōdoliæ, filij Amariæ, filij Ezechiz, in diebus Iosiz filij Amō regis Iudæ. 2 Cōgregans cōgregabo omnia à facie terræ, dicit Dominus. 3 Congregans hominem & pecus, congregans volatilia cœli & pisces maris: & ruinæ impiorum erunt: & disperdā homines à facie terræ, dicit Dominus. 4 Et extendam manum meam super Iudā & super omnes habitantes Ierusalem: & disperdā de loco hoc reliquias Baal, & no-

& nomina ædituorum cum sacerdotibus: 5 & eos qui adorant super tecta militiæ cœli & adorāt & iurant in Domino, & iurant in Melchom: 6 Et qui auertuntur de post tergū Domini, & qui non quæsierunt Dominū, nec inuestigauerunt eum: 7 Silete à facie Domini Dei: quia iuxta est Dies Domini, quia præparauit Dominus hostiam, sanctificauit vocatos suos. 8 Et erit in die hostiæ Dñi visitabo super principes & super filios reges & super omnes qui induti sunt veste peregrina: 9 & visitabo super omnē qui arroganter ingreditur super limen in die illa, qui complent domū Domini Dei sui iniquitate & dolo. 10 Et erit in die illa, dicit Dominus, vox clamoris à porta piscium, & ululatus à Secunda, & cōtritio magna à collib⁹. 11 Ululate habitatores Pilæ: conticuit omnis populus Chanaan, disperierūt omnes inuoluti argento. 12 Et erit in tempore illo: scrutabor Ierusalē in lucernis, & visitabo super viros defixos in

306 In Sophonia Cap. I.

firebus suis: qui dicunt in cordibus
suis, Non faciet bene Dominus, & nō
faciet male. 13 Et erit fortitudo eo-
rum in direptione, & domus eorum
in desertum: & edificabunt domos, &
non habitabunt: & plantabūt vineas,
& non bibent vinū eorum. 14 Iuxta
est dies Domini magnus, iuxta est &
velox nimis: vox diei Domini amara,
tribulabitur ibi fortis. 15 Dies iræ
dies illa, dies tribulationis & angustie,
dies calamitatis & miserie, dies tene-
brarum & caliginis, dies nebulae & tur-
binis: 16 dies tubae & clangoris super
civitates munitas & super angulos ex-
cellos. 17 Et tribulabo homines &
ambulabunt vt cecii: quia Domino
peccaverūt: & effundetur sanguis eo-
rum sicut humus, & corpora eorū si-
cut stercore. 18 Sed & argentum eo-
rū, & aurum eorum nō poterit libera-
re eos in die iræ Domini: in igne zeli
eius denorabitur omnis terra, quia cō-
sumationem cum festinatione faciet
cunctis habitantibus terram.

1 Verbum

In Sophonia Cap. I. 307

1 **V**erbum Domini. Ostendit Deum verū
præcipuum authorē esse huius pro-
phetiæ, quem ideō vocat *Iehouah*; se vero
tantum esse ministrum.

Filium Chusi. Ostendit hereditariā quo-
dam modo sibi esse prophetiam. Isti enim
omnes fuerunt prophete iuxta traditionē
Hebr. quam probat Hierony.

In diebus Iosie. Eodem tempore, quo Iere-
mias capit, & Holda 4 Reg. 22. idest regnā-
te Anco Martio quarto rege Romanorū,
vt ait Eusebius in Chron. & August. 18. de
Ciuitate, cap. 33. Caput autem regnare
Iosias 81. anno à captiuitate decem tri-
buum, & 57. cum dimidio ante captiuita-
tem duarum.

2 *Congregans congregabo.* Omnia delebo,
& disperdam. *Et deo lo. arrebuere.* Prædi-
cit captiuitatem Iudæ, propter eius idola-
triam.

3 *Congregans hominem & pecus.* Per partes
explicat, quod in genere dixerat. *Pecus* vo-
cat omne animal terreste, quod non est ex
ferarum genere, id est Behemah, vt intelli-
gimus ex Genes. 1. & totum id dicitur à la-
tinis *pecus*, vt docet Valla. lib. 4. c. 43. Sub-
auditur autem *congregabo*, vt sit *congregans*
congregabo. Vbi hominum solitudo est,
etiam

V 1

308 *In Sophonia Cap. I.*

etiam aues, & animalia mitiora desiderantur, & pisces, qui non nant sero, nisi in mari proximo terrae habitabili. Idem ait Ierem. cap. 4. & 9. & Hof. 4.

Et ruina impiorum erunt. Impij, qui me relicto, idola secuti sunt, magnis calamitatibus opprimuntur, quas nullo modo euadere dabitur.

Et disperdam homines. Repetit, quod dixerat, ad maiorem dicti confirmationem, & ad breuitatem temporis indicandam: iam enim imminet captiuitas.

4 *Et extendam manum.* Iudam vocat duas tribus sumpta denominatione à principaliori. Coniunctio, *Et*, est declaratiua, valens idē quod *id est*: disperdam homines, id est, puniam Iudam; non enim de ceteris hominibus loquitur. Extensio manus gestum percutientis ostendit, ut ait Hierony.

Et super omnes habitantes Ierusalem. Quauis in viris Iuda intelligantur etiam habitantes Ierusalem, tamen illis potissimum loquitur, quia ipsi magis debuerunt auersari omnem idololatriam, ut qui habeant in urbe sua templum, & sacerdotes, & legisperitos.

Et disperdam de hoc loco reliquias Bahal. Nul-
lum remanebit vestigium cultus Bahalis;
perdam

In Sophonia Cap. I. 309

perdam reliquias idololatriæ, quæ ex decem tribubus remanserant in duabus, v^t videmus 4. Reg. 17. Vel, (ut vult Hieron.) perdam profus cultores Bahal, qui ex cæde hostium remanserunt in populo; ita ut ne vnus superfit. Quod potest intelligi vel de relictis in Iudæa post ductum in captiuitatem Ioachim. 4. Reg. 21. vel de relictis post excidium vrbis. Qui timentes Chaldeos, fugerunt in Egyptum, & ibi consumpti sunt, Ierem. 43. & 44.

Et nomina adituorum cum sacerdotibus. Adituos per contemptum vocat sacerdotes idolorum, Hebr. Cemarim, id est, atratos quod atris vestibus vterentur, & sacerdotes qui quondam Dei fuerunt, & postea simul venerati sunt idola.

5 *Et eos qui adorant super tella militiam celi.* Id est, solem, & lunam, & stellas. Et ut adorarent cōscenderunt tecta, quæ plana erant more eius regionis, quo melius, & liberius possent eos suspicere.

Et adorant & iurant in Domino. Disperdam eos, qui simul colunt Deum, & Melchom, & per vtrumque æquē iurant.

6 *Et qui auertuntur de post tergum Dñi.* Disperdam eos, qui licet idola non colāt, desierunt tamē Deo viuā fide, & operibus adherere.

310 *In Sophonia Cap. I.*

Nec inuestigauerunt enim Chald. Neque precibus posularunt à conspectu ipsius. Leo Iudas vertit, nec; sciscitatur ei, 'xx. neg; adherent illi, id est, nec pertinaciter tenuerunt. Inuestigauerunt, id est diligenter quaesierunt. Hæc repetitio verbi idem significantis habet exaggerationem, id est, nec priori tempore quaesierunt, nec postea; nullo tempore respiscere voluerunt.

7 *Silete à facie Domini. Tremite, & formidate, qui exultabatis in peccatis, & putabatis Deum oblitum esse scelerum vestrorum; iam adest dies Domini, id est, captiuitatis, vel potius; Tradite vos Deo cum timore & reuerentia, & subicite vos illi; & per poenitentiam liberamini à captiuitate imminenti.*

Quia preparauit Dominus hostiam, Multitudinem interficiendorum à Chaldeis vocat hostiam, more prophetico, vt Isaiæ 34. Ierem. 46.

Sanctificauit vocatos suos. Vocati sunt Chaldei, quos Deus adduxit, vt videmus Ierem. 5. & respectu huius hostiæ, ipsi adhibentur vt sacerdotes; propterea vocantur sanctificati, quod est proprium sacerdotum, vt videmus Exodus 13.

8 *Visitabo super principes. Qui aliis exemplo esse debuerant, & grauius peccauerunt Ierem. 52. Sed & ceteri principes Iuda occi-*

dit

In Sophonia Cap. I. 311

dii (rex Babylonis) in Reblata.

*Et super filios Regis. Tres Iosia filios intel-
ligit, qui vel occisi, vel capti sunt 4. Reg.
23. 24. 25. Et etiam nepotes regis Iosia, id
est, filios Sedecia ante patris oculos occi-*

*Q. i. induit sunt veste peregrina. Hæc peri-
phrasi notat cultores idolorum, vt ait Hiero.
& Chald.) qui, scilicet, cum vestibus ido-*

*latriæ etiâ finitimarum gentium acceperunt;
9. Qui arroganter ingreditur super limen. Id est, su-
perbos qui cum quodam fastu, & dignita-
tis supercilio gradus templi, & sanctuarij li-
mē ascēdunt. Ita Hiero. Secundo eos qui fer-*

*uiunt idolis, & superstitioni Palæstinorum,
qui, in honorem Dagon, nō audent calca-
re limen templi, sed trāsiliunt, vt videmus*

*1. Reg. 5. Nam pro eo quod est arroganter in-
greditur est in Heb. Hadele, id est, transiliens.
Ita Chald. & recipit hunc sensum Hieron.*

*10. Vox clamoris à porta piscium. Significat Ba-
bylonios in urbem vniuersam esse irruptu-
ros, & vbiq; audiendum esse magnū cla-
morem morientium, & oppressorum à vi-
ctoribus. Porta piscium erat quæ ducebat
ad mare; per quam pisces inferebantur. se-
cunda. (vt ait Hieron.) est porta in secundo
muro, in eodem latere quo porta piscium.*

V 4

col.

312 *In Sophonia Cap. I.*

colles vocat montem Sion, qui minoribus collibus cingebatur.

11 *Plulate habitatores Pile.* *Pilam*, id est, vas concauum, in quo frumēta siccata tunde- bantur, vocat locum profundū in ciuitate in modum foueæ, id est, vallem inter supe- riorem, & inferiorem ciuitatem; quam Io- seph. 6. de bello, cap. 7. vocat Tyropœon; Hiero. dicit esse vallem Siloe, quoniā (vt ibidē ait Ioseph.) illa vallis pertinet vsq; ad Siloam fontem. Quasi diceret, quemad- modum in pila, frumēta veste desuper fe- riēte, tūdūtur, ita de porta pisciū & de Se- cūda & de collib* proruēs in vos exercitus contunder, & cōminuet vos, vt ait Hiero.

Conticuit omnis populus Chanaan. Populum Chanaā vocat Iudæos; quoniā nō sanctita- tem patriarcharum, sed impietatē Chana- næorum imitabatur; simul innuēs eos esse eiiciendos ē terra promissionis; sicut olim eiecti sunt Chananæi. *Conticuit*, id est conui- ctus; & confusus est; ita vt, tanto supplicio punitus, non habeat quid contra Deū di- cat. Ierem. 8. *Ingrediamur ciuitatem munitā, & sileamus ibi, quia silere nos fecit Dñs, &c.* Secun- do, conticuit, perijt, excissus est, ex tanta po- pulli frequentia ne vnus quidem relinque- tur; cuius vox audiri possit. Tertio, *conticuit*,

conticuit,

In Sophonia Cap. I. 313

conticuit, id est, tanto dolore opprimetur, vt vo- cem emittere non possit.

Omnes inuoluti argento. Qui sibi in diuitijs confidebant, & tantas habebant opes, vt se quasi inuolutos, & septos suis diuitijs esti- marēt. Ita Hiero. lxx. *Ereffi argēto*, id est, opi- bus superbientes. Hebr. *onusti argento*.

12 *Scrutabor Ierusalē in lucernis.* Omnes la- tebras ostendā Chaldæis, vt qui ad eas cō- fugerint, deprehendantur, & occidantur. Sumit metaphoram ab ijs, qui aliquid di- ligētissimē quærūt, & ad hoc lucernas ac- ceendant, vt mulier Luc. 15.

Et visitabo super viros defixos in facibus suis. Id est, super cōfidentes in viribus suis corpo- reis, quas per irrisionē vocat *feces*, siue, *su- per defixos* in peccatis suis. Hęc ex Hier. Sed melior sensus est, sup eos qui trāquillē ha- ctē⁹ vixere in suis diuitijs, nec vllō aduer- sitatis impetu pulsati sunt. Sumitur meta- phora a vino, quod, dū super fæces suas im- motū manet, odorē suū integrū retinet, & saporē & perspicuū est. Ita R. David, & Va- tabl. & Montan. & sumpsere ex Chaldæo, Probaturnq; optimē ex Ierem. 48. *Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, & requieuit in facibus suis, nec trāsfusus est de vase in vas, & in trāsmi- grationē non abiit, idcirco permanet gustus eius in*

V 5 eo,

314 *In Sophonia Cap. I.*

coq. odor eius non est immutatus. *Defixos.* Hebr. cōgelatos, coagulatos. Id est, immotos.

Qui dicunt in cordibus suis. Qui, eo quod nō puniuntur, putant Deum non curare humana; & dicunt; nec Deus beneficio afficiet seruantes mandata, nec supplicio trās-gredientes.

13 *Et erit fortitudo eorū in direptionem.* Fortitudo eorum, id est, exercitus eorum, vel, diuitiæ eorum, ut aiūt Hebræi. Vtrumq; enim significat Chaijl.

14 *Iuxta est dies Domini magnus.* Iterum dicit iuxta esse, ut melius credant, & magis terreantur. Magnum vocat, quia magna in eo facturus est.

For diei Domini amara. Iam adest; videor mihi audire vocem appropinquantis. *amaram* vocat ab effectu, quia *tribulabitur* ibi fortis. Id est, fortissimi quiq; clamabunt præ angustia, & non poterūt euadere; sed interficientur.

15 *Dies ira.* R. Dauid; in toto (inquit) isto versiculo iterature ad sententia. alijs, atq; alijs verbis ad maiorem vim atq; energiā.

Dies tenebrarum. Tenebra infelicitatem significat, lux prosperitatem; Greg. s. moralium cap. 1.

16 *Dies*

In Sophonia Cap. II. 315

16 *Dies tubæ & clangoris.* Plurimę tubę hostium audientur, & clangor exhortans milites ad prædam. Vel, super ciuitates iam captas, & angulos, (id est, turres in angulis murorum ædificatas) audientur tubæ, quo sono omnes ciues animum despondent.

17 *Et tribulabo homines.* Timore impendentium malorum.

Et ambulabunt, vt cæci. Nescientes præ anxietate animi quid fugiant, & ex vno periculo in alterum grauius incidentes, vt cæci cūm fugiunt.

18 *In igne zeli eius deuorabitur omnis terra.* Sci licet sudæorum. *Ignem zeli* vocat furorem vindictæ, quia cūm irascitur homo, effruescit sanguis circa cor. *Zelum* vocat quasi viri erga vxorem. Habuit enim Synagogam, vt vxorem.

Caput II.

1 *Conuenite, congregamini gens non amabilis;*
2 *Prusquam pariat iussio quasi puluerem transeuntem diem, antequam veniat super*

316 *In Sophonia Cap. II.*

per vos ira furoris Domini, antequam
veniat super vos dies indignationis
Domini. 3 *Querite Dominum om-*
nes mansueti terræ, qui iudicium eius
estis operati: querite iustum, querite
mansuetum: si quomodo abscondami-
ni in die furoris Domini. 4 *Quia Ga-*
za destructa erit, & Ascalon in deser-
tum, Azotum in meridie eicient, &
Accaron eradicabitur. 5 *Væ qui ha-*
bitatis funiculum maris, gens perditio-
rum: verbum Domini super vos Cha-
naan terra Philistinorum, & disper-
dam te, ita vt non sit inhabitator.
6 *Et erit funiculus maris requies pas-*
torum & caulæ pecorum: & erit funicu-
lus eius qui remanserit de domo Iuda,
7 *ibi pascetur: in domibus Ascalonis*
ad vespërâ requiescent: quia visitabit
eos Dñs Deus eorum, & auertet capti-
uitatem eorum. 8 *Audiui opprobriū*
Moab, & blasphemias filiorum Ammō:
quæ exprōbrauerunt populo meo, &
magnificati sunt super terminos eorū.
9 *Propterea viuo ego, dicit Dominus*
exer-

In Sophonia Cap. II. 317

exercituū Deus Israel: quia Moab vt
Sodoma erit, & filij Ammō quasi Go-
morrha, seditas spinarum, & acerui fa-
lis, & desertum vsque in æternum: re-
liquiæ populi mei diripient eos, & re-
sidui gentis meæ possidebunt illos.
10 *Hoc eis eueniet pro superbia suâ*
quia blasphemauerunt, & magnifica-
ti sunt super populum Domini exer-
cituum. 11 *Horribilis Dominus su-*
per eos, & attenuabit omnes deos ter-
ræ, & adorabunt eum viri de loco suo,
omnes insulæ Gētium. 12 *Sed & vos*
Æthiopes interfecti gladio meo eritis.
13 *Et extendet manum suam super*
Aquilonem, & perdet Assur: & ponet
Speciosam in solitudinē & in inuium
& quasi desertum. 14 *Et accubabūt*
in medio eius greges, omnes bestię
Gentium: & onocrotalus & ericius in
liminibus eius morabuntur: vox can-
tantis in fenestra, coruus in superlimi-
nari, quoniam attenuabo robur eius.
15 *Hæc est ciuitas gloriosa habitans*
in confidentia: quæ dicebat in corde
suo

318 In Sophonia Cap. II.

fuus: Ego sum, & extra me non est alia amplius: quomodo facta est in desertum cubile bestiae? omnis qui transit per eam, sibilabit, & mouebit manum suam.

Conuenite & congregamini. Post comminationem imminentium malorum, hortatur eos ad poenitentiam ut illa effugiant. Quasi dicat: Antehac varia secta bamini, hic hoc idolum, ille illud, alius Deum colebat, sed moribus ab eo recedebat, nunc conuenite, & congregamini, ut vnum idemq; sectemini: id est, Deū verum. Vel, conuenite & accedite a dñe audiendum. Et cum continuo dicturus esset, querite Dominum, prius, interiecta paratethesi, docet quantum eis expediat audire.

Gens non amabilis. Dei amore indigna. Hiero. gens omnium odio dignissima, quæ nihil habes, unde ameris.

Prius quam pariat insidiam. Antequam iussio Dei prodire faciat diem captiuitatis, qui veniet sicut puluis transiens, scilicet qui à vëto rapitur, id est, veniet subito, & cum impetu, & erit vobis molestissimus, ut puluis oculis. Iuxta Hebr. potest etiā esse sensus, In quo die eritis sicut puluis transiens, id est disper-

In Sophonia Cap. II. 319

disperdemini, ita ut nullum vestri maneat vestigium. *omnes mansueti terre.* Id est, humiles. Ex vna virtute vult ceteras intelligi, ac si diceret: Quis iusti, qui in ista gente relictus estis. *Qui iudicium eius operati.* Qui precepta Dei custodistis.

Querite iustum. Hebr. querite iustitiam, querite mansuetudinem. Id est Deum, ut ait Hieron. vel ipsas virtutes, ut aiunt Hebræi. *Si quomodo abscondamini.* Quasi dicat, tanta erit acerbitas supplicij, ut vix etiā iusti liberentur.

Quia Gaza destrutta erit. Tantus erit furor Domini, & tanta potentia Chaldaeorum, ut etiam potentissimas vrbes Palestinorū simul deuastent. Est autem Paranoimasia in Hebræo. *Hazab hazabab* pro *Gaza destrutta* est.

Azotum in meridie erigens. Chaldaei erigēt Azotios ex vrbe capta, idque non furto, seu infidijs, sed aperto Marte, & clara luce. R. D. ita exponit, vastitas magna veniet in Azotum instar luis, quæ meridie sauius grassatur.

Et Acaron eradicabitur. Alludit ad etymologiam Hecron thehacer.

Funiculum maris. Palæstina oram magis maritimam.

320 *In Sophonia Cap. II.*

Gens perditorum. Gens interfecitrix aliorum, & potens bello, vel, gens iam nō vestra, sed perditoribus, id est, Chaldaeis tradita ut perdat. Alloquitur Cerethæos; qui incolunt Australem plagam Palæstine; & ex etymologia capta irrisiōem; quasi dicat; Vos estis interfectores, & interficiemini.

Verbum Domini super vos. Hanc prophetiam à Domino accepi contra vos.

Chanaan terra Philistinorum. Terra enim Palæstinorum, erat pars terræ Chanaan, ut videmus Iosue. 13.

Et eris funiculus eius qui remanserit. Vos perdemini, & non restituemini; tūc i ducentur captiui; sed, post. 70. annos, reuertentur in terram suam; & postea occupabunt terram vestram, & eam sibi funiculo demittentur. Quod factum videbimus, si legamus Ioseph. 13. Antiq. cap. 11. & lib. 1. de Bello cap. 2. & alterum Ioseph. lib. 4. cap. 12.

Audini opprobrium Moab. Prophetat contra Moabitam, & Ammonitam eadem ratione, scilicet, quod auxilia Chaldaeis tulerint contra Ierusalem; & Iudæos victos irriterint, & contumeliose tractauerint.

Quasi dicit aderā, cū illa fiebat. Quasi dicit aderā, cū illa fiebat, licet hominibus abesse videbar, quia non punie-

In Sophonia Cap. II. 321

puniebam. Sunt autē verba vlcisci volētis. *Que exprobrauerūt.* Id est, quibus exprobrauerunt.

Et magnificati sunt super terminos eorum. Superbierunt contra terminos Iudæorum, quos desertos videbant, & irridentes eos, partem eorum sibi vendicabant.

Viuo ego dicit Dominus. Sicut ego viuo, ita hoc erit quod dico.

Ut Sodoma erit. Id est funditus subuertetur.

Siccitas spinarum. Ita deserta erit terra, ut spinæ oriantur, & crescant, & arescant nullo transeunte, & concidant; & ita plena erit spinis siccis.

Et acerui salis. Tota erit plena sale, aut quia sale seminabitur à victorib⁹, aut quia conuertetur in sterilem; Psalm. 106. *terram fructiferam in salsuginem*, aut, quia erunt multæ fodinæ salis, & ita fient acerui.

Usque in æternum. In longam tempus.

Reliquia populi mei. Id est, qui redibūt de captiuitate Babylonica. Et ita factum est. Nam Iudas Machabæus vicit Ammonitas, 1. Machab. 5. & Alexander Rex ex gente Machabæorum subegit Moabitam, & occupauit eorum vrbes teste Ioseph. lib. 11. Antiqu. c. 11. & 22. & lib. 1. de Bello. c. 3. sed latius altero Ioseph. lib. 4. histor. Iudaicarum

322 *In Sophonia Cap. II.*

cap. 11. ubi ait, eodem tempore Iudæos Dominiū habuisse in vniuersa terra Moab, & Ammon, & omni terra Arabiæ.

11 *Horribilis Dominus.* Id est, terribilem & formidabilem se ostēdit Deus aduersus istas nationes, adeo vt nō solum homines perdat, sed etiam Deos ipsos in quibus illi sperabant, attenuabit, id est, perdet, & eis vires, & potentiam auferet, atque ita Deos ipsos perdet, vt ex omni terra eieclurus sit Deos gentium, vt ipse vbique adoretur. Quod verē impletū est tēpore Apostolorū.

Et adorabunt eum vir de loco suo. Ita legendum est, id est, vnusquisque in patria sua adorabit, nō adorabitur in sola Iudæa, sed vbique.

Omnis insule gentium. Insulas vocāt Hebræi terras ad quas ē Iudæa nisi nauigio venturi non potest.

14 *Et onocrotalus, & ericius.* Vt efficacius significet magnam vastitatem futuram, meminit auium, & animalium, quæ non morantur, nisi in vasta solitudine, vt onocrotalus siue pelicanus, & ericius & cornus.

In liminibus eius. Videlicet nemo erit, qui intret in domos, & hæc animalia exterreat.

Vox cantantis in fenestra. Id est, vox auicularum garrientium audietur in fenestris.

Ita

In Sophonia Cap. II. 323

Ita Chaldaeus, Montan. Vatabl. Sed fortē dicemus melius: Pro vocibus musicis suauium cantilenarum, quæ olim in læticia ciuitatis ē fenestris resonabant, nunc cornus audietur in superliminaribus canens.

Quoniam attenuabo robur eius. Nunc qui attenderit fortitudinem Niniues, putabit fieri non posse quæ dico, sed sine dubio sentiet, quoniam ego auferam, & attenuabo paulatim eius fortitudinem.

25 *Hæc est ciuitas.* Insultat Propheta ruinæ superbæ ciuitatis.

Gloriosa. Chald. *potens*, id est, plena opibus & potentia, & propterea exultans & læta, quod significat vox Hebræa Tsalizah.

Habitans in confidentia. Securē viuens, & nihil sibi timens.

Ego sum. Sola ego sum, & cæteræ vrbes, mecum collatæ, nihil sunt.

Sibilabit & mouebit manum suam. Sibilare iridentium est. Mouere manum est cum gaudio iridentis & manum extendentis versus

rem, quam irridet, vt eam indicet.

X 2 Cap.

324 *In Sophonia Cap. III.*

Caput III.

MÆ prouocatrix & redempta ciuitas, columna. 2 Non audiuit vocem, & non suscepit disciplinā. in Domino non est confisa, ad Deū suū nō appropinquauit. 3 Principes eius in medio eius, quasi leones rugientes: iudices eius lupi vespere, nō relinquebant in mane. 4 Prophetæ eius vāfani, viri infideles: sacerdotes eius polluerunt sanctum, iniuste egerunt contra legem. 5 Dominus iustus in medio eius non faciet iniquitatem: manē manē iudicium suum dabit in lucem & non abscondetur: nesciuit autem iniquus confusionē. 6 Disperdidi Gentes, & dissipati sunt anguli earum: desertas feci vias eorum, dum non est qui transeat: desolatae sunt ciuitates eorum, non remanente viro, neque villo habitatore. 7 Dixi, Attamen timebis me, suscipies disciplinam: & nō peribit habitaculum eius, propter

In Sophonia Cap. III. 325

ter omnia in quibus visitaui eam: veruntamen diluculo surgentes corrumperunt omnes cogitationes suas.

8 Quapropter expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in futurum, quia iudicium meum vt congregem Gentes, & colligam regna: & effundam super eos indignationem meam, omnem iram furoris mei: in igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra. 9 Quia tunc reddam populi labium electum, vt inuocent omnes in nomine Domini, & seruiant ei humero vno. 10 Ultra flumina Æthiopix, inde supplices mei filij disperforum meorum deferent munus mihi.

11 In die illa non confunderis super cunctis adinventionibus tuis, quibus præuaricata es in me: quia tunc auferam de medio tui magniloquos superbix tuę, & nō adicies exaltari amplius in mōte sancto meo. 12 Et derelinquā in medio tui populum pauperem & egenum: & sperabunt in nomine Domini. 13 Reliquiæ Israel non

X 3 facient

326 *In Sophonia Cap. III.*

facient iniquitatē, nec loquentur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua dolosa: quoniam ipsi pascentur & accubabunt: & non erit qui exterreat. 14 Lauda filia Sion, iubila Israel: latare, & exulta in omni corde filia Ierusalē. 15 Abstulit Dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos: rex Israel Dominus in medio tui, non timebis malum vltā. 16 In die illa dicetur Ierusalem, Noli timere: Sio, nō dissoluatur manus tuā. 17 Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse saluabit: gaudebit super te in latitā, silebit in dilectione tua, exultabit super te in laude. 18 Nugas qui a lege recesserant, congregabo, quia ex te erant: vt nō vltā habeas super eis opprobrium. 19 Ecce ego interficiam omnes qui afflixerunt te in tempore illo: & saluabo claudicantem, & eam quā ciecta fuerat, congregabo: & ponam eos in laudem & in nomen, in omni terra confusionis eorum. 20 In tempore illo quo adducam vos, & in tempore

In Sophonia Cap. III. 327

pore illo quo congregabo vos: dabo enim vos in nomen, & in laudem omnibus populis terrā, cum conuertero captiuitatem vestram corā oculis vestris, dicit Dominus.

1 **V** *prouocatrix.* Vā tibi Ierusalem, quā semper tuis peccatis Deum prouocas, & captiuitatibus tradita, ruelum redempta es Domino, & quondam fuit tibi columba. Ita Hiero id est, vnicū dilecta: in nullis enim animātibus apertior est amoris significatio, quā in columbis mare & formina. Vel, columba dicitur, quia non habet cor. *Hol. 7. & factus est Ephraim, quasi columba seducta, non habens cor.*

2 *Nō audiuisti vocē.* Id est, praecepta Domini. Et non suscepit disciplinam. Correpta atque punita, noluit respicere.

In Damino non est confissa, cū malis premebatur, sed auxilia hominum quarebat.

3 *Quasi leones rugientes.* Effundentes subditorum sanguinem, & ex rapto viuentes. Leo rugit, cū habet prādam Hamos. 3.

Lupi vespere. Sicut lupi rapacissimi, qui tunc exeunt, & fame totius diei simulantē, satiores, & velociore sunt.

Non reliquerat in manū. Ne ossa quidē prae capta relinquebant in tempus maturi-

328 *In Sophonia Cap. III.*

num, sed omnia continuò deorabant.

4 *Prophetæ eius vesani.* Fanatici & quasi spiritu malo correpti, & insanientes.

Viri fideles. Id est mendaces, vt ait Chald.

Polluerunt sanctum. Templum polluerunt facientes in eo contra legem, & iniusta lura quærentes, vt Dominus illis obijcit Matth. 15. & 23.

5 *Dominus iustus in medio eius.* Cùm Deus sit in medio eius, & omnia videat, non erit iniquus, vt illi, sed reddet pessimæ ciuitati quæ meretur, vel, Non inique faciet, si eos puniat.

Mane, mane. Valde citò.

Iudicium suum dabit in lucem. Manifestissimum erit omnibus eorum supplicium, & ita maximum erit.

Nescitis autem iniquus confusionem. Iniquus populus meus, post tot peccata, noluit confundi, & agere poenitentiam.

6. & 7 *Dispersidi gentes.* Multas gētes perdidit, & dissipauit angulos earum, id est, turres, & munitiones, vel imperia, vt tali exemplo respisceres, eadem tibi mala metuendo; & dixi tibi tunc per Prophetas meos, timete me (*attamen*, ornatus causa ponitur) & ex aliorū periculo disce, quid tibi expediat, vt ita non pereant domus

tuz

In Sophonia Cap. III. 329

tuz (vel templum tuum, vt ait Hierony.) *propter omnia*, scilicet scelera, quæ feceras, (vt ait Hierony.) pro quibus hætenus te punire solebam. *Habitaculum eius.* Id est, tuū. *Visitauit eam*, id est, te: Pronomen tertiæ ponitur pro pronomine secundæ.

Veruntamen diluculo surgentes. At ipsi non solū non egerunt poenitentiam, sed etiā mala concupierunt; & quā primū potuerunt, quidquid mali cogitauerant, executi sunt. Quod dicitur & de peccatis populi præsentis, & populi futuri tempore Christi.

8 *Quapropter expella me.* Quia igitur nunquā vis respiscere popule incredule, neque recipere me, expecta, donec ego resurgam à mortuis, postquā à te occisus fuero; & tunc intra muros Ierusalem congregabo Iudæos ex omnibus prouincijs, & regnis, qui venient, vt adorent in templo, & celebrent Pascha; adducamque exercitum Romanorum, & effundam super te indignationem meam & peribis peste, fame, & bello. Vide Ioseph. lib. 6. & 7. de bello, & omnis terra Ierusalem, & Iudææ vastabitur, me irascente.

9 *Quia tunc reddam populis.* Quia redundat more Hebr. *Labium electum*, id est, linguam

X 5

pul-

330 *In Sophonia Cap. III.*

pulcherrimam, ut solum Deum innocens;
& deorum alienorum non recordentur;
cessabit idololatria gentilium.

Humero vno. Vno corde & vna mente;
metaphora sumpta à supponentibus simul
humerum ad onus aliquod portandum.
Excurent iugum demoniorum, & tol-
lent iugum meum suum.

10 *Plura flumina Ethiopia.* De remotissi-
mis quibusque nationibus venient ad Ec-
clesiam, & offerent mihi munera in signum
obedientie.

Filij dispersorum meorum. Id est, dispersi
mei, id est, quotquot prædestinati sunt in
gentilitate, Ioan. 11. Sed vs filios Dei, qui
erant dispersi, congregaret in vnum.

11 *In die illa non confunderis.* Loquitur con-
uersis ex Iudaismo; non confundemini
de peccatis antè commissis; nam & per
baptismum tollentur, & postea nulla tan-
tia facietis.

Magniloquos superbia tua. Superbos, &
elatos magistros tuos, quibus tu super-
biebas, id est, (ut ait Hieronym.) Scribas,
& Phariseos.

Et non edifies exaltari. Non gloriaberis,
quòd habeas templum Dei; multo enim
maiora habebis, in quibus gloriaris. Se-
cundo

In Sophonia Cap. III. 331

cundo & melius; *In monte sancto meo*, id est,
in Ecclesia positi nò superbietis, inuiden-
tes, quòd gentiles (quasi peccatores) vo-
cati sint ad eandem gratiam vobiscum. De
qua superbia, vide Rom. cap. 9. 10. & 11.

12 *Et derelinquam in medio tui.* Pro Scribis,
& Phariseis dabo tibi Apostolos humi-
les (& eorum discipulos) piscatores &
illiteratos, qui nequam in se spera-
bunt, ut Pharisei, sed in nomine Chri-
sti, & eius virtute mirabilia facient.

13 *Non facient iniquitatem.* Illi qui conuer-
tentur, summo studio vitabunt peccata, &
mendacia. Loquitur de perfectioribus pri-
mitiæ Ecclesiæ. Iniquitatem mortalem in-
telligit, & similiter mendacium, iuxta il-
lud Psalmi, *Odisti omnes qui operantur iniqui-
tatem, perdes omnes qui loquuntur menda-
cium.*

Quoniam ipsi pascuntur. Tanta sanctitate
præditi erunt, quoniam Deus erit eorum
pascor, & ipsi sinent se ab eo duci, ut oves.
Pascuntur verbo Dei, accubabunt in loco tu-
tissimo; id est, in Ecclesia.

14 *Lauda filia Sion.* Hebr. *Rani*, vocife-
rare præ lætitia.

Inbila. Clama præ lætitia Deum glori-
ficans.

Absoluta

332 In Sophonia Cap. III.

Absulit Dominus iudicium tuum. Peccata, quibus damnationem merueras.

15 *Auerit Hebr. Pinab*, quod Hispanè significat *barriolos*, inimicos tuos. Id est, demones qui te tyrannide premebant.

Rex israel. Christus semper te protegens Matth. ultimo, *Ecce ego vobiscum sum.*

Non timebis malum ultra. Facile omnia pericula contemnes, freta Dei auxilio.

16 *Dicetur Ierusalem* ab Apostolis & prædicatoribus.

Non dissoluantur manus tue. Ne deficias timore, etiam si te tyranni persequantur: Christus est in medio tui, protegens te; ipse est fortis, cui nulla potestas valet resistere, ipse te liberabit à persecutoribus.

17 *Gaudebit super te in letitia.* Vidēs quā generose certes.

Silebit in dilectione tua. Quiescet in tua dilectione, firmus & immobilis erit in ea, vel, etiam si fileat in tuis periculis, & te pati sinat, id tamen faciet, quia diligit te ut inde tibi coronam compares.

Exultabit super te in laude. Laudabit Christus patrem, & gratias ei ager, cūm viderit fortitudinem tuam, & præclara opera.

18 *Ducas qui à lege recesserant.* Loquitur Ecclesia,

In Sophonia Cap. III. 333

clesia, aut pro se tota (totius enim Ecclesie pars olim fuerunt Iudæi) aut pro ea parte, qua constat ex conuersis ex Iudæismo; Quasi diceret, *congregabo* ad te homines nugaces qui in legē mētiti fuerant, ab ea recedendo; & à me quasi nullius pretij abiecti fuerāt. *congregabo*, inquam, quia erant pars tui, ut nullam deinceps habeas ignominia de perditis filiis. Intelligit omnes prædestinatos, qui tempore Apostolorum erant inter Iudæos.

19 *Ecce ego interficiam.* ò Ecclesia, cūm finis sæculi aduenerit, cūm iam exerceri non indigebis, ego de omnibus persecutoribus tuis dignas pœnas sumam. De hoc latius Ioe. 3. & Habac. 3.

Et saluabo claudicantem. Synagogam, quæ usque hodie claudicat. Nam cum verum Deum adorare velit, tamen eius filiū blasphematur. Eandem vocat *eiectam*, quia dederat ei libellum repudij.

Et ponam eos in laudem. Faciam ut ubique nominentur, & laudentur in locis illis, ubi antè confusi, & contempti fuerant. Iudæi enim nunc ab omnibus nationibus contemptui habentur.

20 *In tempore illo, quo adducam vos.* Claudicantem saluabo eo tempore, quo vos ò filij

334 *In Sophonia Cap. III.*

¶ filij Ecclesiæ, congregabo; tunc enim omnes electi ex gentibus, & Iudæis congregabuntur in vnum ouile Christi, & liberabuntur à captiuitate Diaboli, & magni fient ab omnibus populis; sed tunc præcipuè, cum videbunt populi hos solos à Deo coelestibus præmijs honorari, ceteros omnes sempiterna ignominia, & morte puniri.

IN

IN HAGGÆVM
PROPHETAM.

Caput I.

1 IN anno secundo Darij regis in mēse sexto, in die vna mensis: factum est verbum Dñi in manu Haggæi prophetæ ad Zorobabel filium Salathiel ducem Iudæ, & ad Iesum filium Iosedech sacerdotē magnum, dicens: 2 Hæc ait Dominus exercituum, dicēs: Populus iste dicit: Nondum venit tempus domus Domini ædificandæ. 3 Et factum est verbū Domini in manu Haggæi prophetæ, dicēs: 4 Nunquid tēpus vobis est vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? 5 Et nunc hæc dicit

dicit Dominus exercituum, Ponite corda vestra super vias vestras. 6 Seminastis multum, & intulistis parum: comedistis, & non estis satiati: bibistis, & non estis inebriati: operuistis vos, & non estis calefacti: & qui mercedes congregauit, misit eas in sacculum pertusum. 7 Hæc dicit Dominus exercituum, Ponite corda vestra super vias vestras, 8 ascendite in montem, portate ligna, & ædificate domum: & acceptabilis mihi erit, & glorificabor, dicit Dominus. 9 Respexistis ad amplius, & ecce factum est minus: & intulistis in domum, & exufflavi illud: quam ob causam dicit Dominus exercituum: quia domus mea deserta est, & vos fellinatis vnusquisque in domum suam. 10 Propter hoc super vos prohibiti sunt cæli ne darent rorem, & terra prohibita est, ne daret germen suum. 11 & vocaui siccitatem super terram, super montes, & super triticum, & super vinum, & super oleum, & quæcunque profert humus, & su-

& super homines, & super iumenta, & super omnem laborem manuum. 12 Et audiuit Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedec sacerdos magnus, & omnes reliquæ populi vocem Dei sui, & verba Haggai propheta, sicut misit eum Dominus Deus eorum ad eos: & timuit populus à facie Dñi. 13 Et dixit Haggai nuntius Domini, de nuntijs Domini populo dicēs: Ego vobiscum sum, dicit Dominus. 14 Et suscitauit Dominus spiritum Zorobabel filij Salathiel ducis Iuda, & spiritum Iesu filij Iosedec sacerdotis magni, & spiritum reliquorum de omni populo: & ingressi sunt, & faciebant opus in domo Domini exercituum Dei sui.

In anno secundo Darius. Filij Hystaspis, qui fuit annus septuagesimus ab vrbis excidio, & vigesimo septimo Tarquinij Superbi.

In die vna mensis. Id est, prima die mensis.

In manu Haggai. Per locutionem Haggai.

Ducem Iuda. Omnium tribuum suffragis electus est in ducem, vt nepos Iechonix regis.

Et ad Iesum filium Iosedec. Iste Iosedech fuit ultimus Pontifex ante captiuitatē, & ductus est captiuus 1. Paralip. 6.

2 Populus iste dicit. Reuera iam tempus adueniat, sed ipsi metu, ac discordia ædificationem differebant.

3 Et factum est verbum Domini. Priora verba Zorobabeli & Iesu dicta sunt, vt inteligerent nequaquam Deo placere sermoem populi. Ista nunc vniuerso populo dicuntur.

4 In domibus laqueatis. Hieronym. compositis atque ornatis, id est, habentibus laquearia.

5 Penite corda vestra super vias vestras. Diligenter considerate opera vestra.

6 Seminaſtis multum. Nihil vobis successit, propter vestram ignauiam, & timiditatem in templo ædificando. Terra pro multo frumento seminato parum vobis reddidit.

Et non estis satiati. Præinopia, quia paucos fructus congregastis in horrea.

Et non estis inebriati. Non potuistis ad satietatem bibere, quia parū vini habebatis.

Et non estis calefacti. Quia paucas & pauperes vestes habuistis, cum haberetis paucas oues, & parum lanæ.

Et qui mercedes congregant. Quicumque siue ex

ue ex negotiatione, siue ex labore suo mercedē, & lucra congregare voluit, ita pecunia decidit, ac si missa essent in marsupium perforatum.

2 Ascendite in montem. Vt inde ligna cædatis templo ædificando.

3 Et glorificabor. Ibi laudabor ab hominibus, & ibi me magnum ostendam, magnis vos beneficiis afficiendo. Alludit ad beneficia, quæ Salomon petiit orantibus in templo 3. Reg. 8.

4 Respexistis ad amplius. Cum putaretis vos magnum prouentum habituros, & segetes candescentes eum promitterent, vidistis quidem in illis multum prouentū, sed cum in manus vestras venit, perexiguus fuit.

5 Et intulistis in domum, & exufflasti illud. Id quoque paucum, quod tandem intulistis, ego disperdidi, & in nihilum redegi; effectum enim, vt vacui folliculi spicarum inuenirentur, ex Hiero. Cum autem dicit exufflasti, sumpta est metaphora à vêtis, qui frugibus nocent, & spicas adurant. Esai. 40.

Spiritus Domini sufflauit in eo.

Quam ob causam? Quam causam vos putatis esse tantorum malorum?

Et vos festinatis. Scilicet, vt maneatis in

340 In Haggai Cap. I.

domibus vestris, quas pulchras habetis, & restantum vestras curetis.

11 Et vocavi siccitatem super terrā. Id est, ventum vrentem, at ait Hieronymus.

Et super homines, & super iumenta. Ex inflammatione enim aeris multi morbi pestiferi, tam in hominibus, quā in iumentis enasci solent.

Et super omnia laborem manuum. Super omnes hortos, & arbores, quæ manibus vestris irrigabitis.

12 Et omnes reliquæ populi. Qui ex illa magna multitudine, quæ Babylonem migraverat, relictæ fuerant, & in Iudæā venerat.

Et simul populus. Timuerant Dominum, ne maiora mala immitteret. Sed Zorobabel & Iesus, viri perfecti, non timere.

13 Nuntius Domini de nuntiis. Domini. Unus ex numero prophetarū, qui à Deo mitti solent ad populum.

Dixit Dominus. Hæc & similia verba sæpe repetit, quia populus erat pauidus, & ignarus, & autoritate verborum Domini debuit erigi.

Ego vobiscum sum. Nolite quemquam timere, nemo vos impedire poterit.

14 Et suscitavit Dominus spiritum. Iustus eius animum movit, & excitavit, quæ suscitatio

-inob

z Y

tio

In Haggai Cap. II. 341

tio fuit valde necessaria, propter aduersarios potentes, qui omni studio nitebantur impedire opus templi.

Et faciebant opus. Cæperunt parare materiam, nam structura non est cæpta ante diē vigesimam quartam noni mensis, vt ait propheta cap. 1.

Caput II.

1 **I**N die vicesima & quarta mensis, in sexto mēse, in anno secundo Darij regis. 2 In septimo mēse,

vicesima & prima mensis: factū est verbum Domini in manu Haggai prophete, dicens, 3 Loquere ad Zorobabel filium Salathiel, ducem Iudæ & ad Iesum filium Iosedec sacerdotē magnū, & ad reliquos populi, dicens, 4 Quis in vobis est derelictus qui vidit domū istam in gloria sua prima? & quid videretis hanc nunc? nūquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris? 5 Et nunc confortare Zorobabel, dicit Dominus: & confortare Iesu fili Iosedec sacerdos magne, & confortare omnis

Y ;

popu-

342 *In Haggai Cap. 11.*

populus terra, dicit Dominus exercituum: 6 & facite (quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus exercituum) verbum quod pepigi vobiscum cum egredieremini de Terra-Aegypti, & spiritus meus erit in medio vestrum: nolite timere. 7 Quia hæc dicit Dominus exercituum, Adhuc vnum modicum est, & ego commovebo cælum & terram, & mare & aridam. 8 Et movebo omnes gentes, ET VENIET DESIDERATVS cunctis Gentibus: & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. 9 Meum est argentum: & meum est aurum, dicit Dominus exercituum. 10 Magna erit gloria domus istius novissimæ plus quàm primæ, dicit Dominus exercituum: & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum. 11 In vicesima & quarta noni mensis, in anno secundo Darij regis, factum est verbum Domini ad Haggæum prophetam dicens: 12 Hæc dicit Dominus exercituum, Interroga sacerdotes legem, dicens:

In Haggai Cap. 11.

343

cei: 13 Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem, aut palmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum: nunquid sanctificabitur? Respondentes autem sacerdotes, dixerunt: Non. 14 Et dixit Haggæus: Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, nunquid cōtaminabitur? Et responderunt sacerdotes, & dixerunt: Cōtaminabitur. 15 Et respondit Haggæus, & dixit: Sic populus iste, & hec gens ista ante faciem meam, dicit Dominus, & sic omne opus manuum eorum: & omnia quæ obtulerunt ibi, cōtaminata erunt. 16 Et nunc ponite cōtada vestra, a die hæc & supra antequam poneretur lapis super lapidem in templo Dñi. 17 Cum accederetis ad acceruum viginti modiorum, & fierent decem, & intraretis ad torcular, vt exprimeretis quinquaginta lagenas, & siebant viginti. 18 Percussi vos vento vrentis, & aurugine, & gramine omnia opera manuum vestrarum: & non fuit

Y 4 in vo-

344 In Hagga'i Cap. 1 I.

in vobis qui reuenteretur ad me, dicit Dominus. 19 Ponite corda vestra ex die ista & in futurum, & die vicefima & quarta noni mensis: à die qua fundamenta iacta sunt tēpli Domini, ponite super cor vestrum. 20 Nūquid iam semen in germine est: & adhuc vinea, & ficus, & malogranatum, & lignum oliuæ non floruit? ex die ista benedicam. 21 Et factum est verbum Domini secundo ad Haggaū, in vicefima & quarta mensis, dicens: 22 Loquere ad Zorobabel ducem Iuda, dicens: Ego mouebo cœlum pariter & terram. 23 Et subuertam solium regnorum, & conteram fortitudinē regni gentium: & subuertam quadrigam & ascensorem eius: & descendant equi, & ascensores eorum, vir in gladio fratris sui. 24 In die illa, dicit Dominus exercituum, assumam te Zorobabel fili Salathiel serue meus, dicit Dominus: & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.

In Hagga'i Cap. 1 I. 345

1 **I**n sexto mense. Qui dicitur Elul, & nobis Iulius, numeratur enim iuxta cōsuetudinem anni sacri, id est, à Martio; huc Nisan.
4 Et quid vobis videtur hanc nunc? quid vos, scilicet, iudicatis, qui videtis hanc nunc? qualis vobis videtur ista? Hoc dicit, quoniam fenes, qui viderat templum primum, iugebant videntes fundamenta huius secundi; Esdr. 4. cap.
5 Et nunc confortare. Ne propterea animum despondeatis, & ab opere cessetis.
Populus terræ. Plebs, indigene.
Et facite. Scilicet opus in domo mea, vt ait Hierony.
6 Verbum quod pepigi vobiscum. Scilicet faciam; complebo; quod vobis promisi, me vobiscum semper futurum.
7 Adhuc vnum modicum est. Iste locus optimè exponitur ex verbis Pauli Hebr. 12. recte intellectis; Nunc autem repromittit dicens, ego mouebo non solum terram, sed etiam cœlum. Quādo lex vetus data est moui terram. Psal. 63. terra mota est, etenim cœli distillauerunt. Tunc mota est terra, & non cœlum, quia ille qui legem dabat populo, id est, Moyses, erat homo terrenus, & non venerat de cœlo; sed cum lex noua ferenda erit, & Chris-

346 In Haggai Cap. II.

stus eius aut or venturus in mundum, non
solum mouebo terrā, quia ipse in terra vi-
debitur loquens, & verus homo de gene-
re terreni Adam, sed etiam cœlū, quia des-
cendet de cœlo Dei filius, tunc enim ci-
uitas commoueri dicitur, cum magnus
vir ingreditur, aut egreditur Matth. 21.
Et cum intrasset Ierosolymam & commota est
vniuersa ciuitas, dicens, quis es hic. Hoc autem
erit adhuc modicum, id est, post parum
temporis, & erit vnum modicum, id est, se-
mel (vt exposuit Paulus) mouebo cœ-
lum, quia semel Dei filius descendit legem
laturus, & per hanc legem cessauit vetus.

Eadem ratione terra mota dicitur, quia
in eam ingressus est Dei filius homo fa-
ctus. Præterea ante eius aduentum cœ-
lum, & terra omnis, & mare, & insule
mota sunt miraculis, & prodigijs, & ma-
gnis bellorum tumultibus Augusto pu-
gnante cum intersectoribus Iulij Cæsa-
ris, deinde cū Lepido & Antonio, deinde
cū multis nationibus. (Vide Eutrop. li. 7.)
donec tandem veniente Christi natiuitate,
pax summa cōsecuta est, & orbis descript⁹
Luc. 2. & tunc iterū omnis terra mota est.

Et videtur. Id est, insules, ita intellexit
August. 18. de Ciuitate, cap. 35.

In Haggai Cap. II. 347

Et veniet desideratus in multis gentibus. Chri-
stus, quem omnes electi omnium nationū
expectabant, & desiderabāt. Vel cuius ad-
uentus, & redemptione, vniuersi indige-
bant maxime, & ideo desideratus dicitur, vt
terrā, cum sicca est, desiderat imbrem.

Et implebo domum istam gloria. Id est, Eccle-
sia quæ per hanc domum significatur, ex Au-
gust. 18. de Ciuit. cap. 47. & 48. Magna erit gloria domus istius. Ecclesie glo-
ria multo maior erit, quā veteris testa-
menti, & Synagoge.

Et in loco isto dabo pacem. In Ecclesia signifi-
cata per locum istum, ex Aug. 18. de Ciuit. ca.
48. De qua pace locutus est Sophonias. c. 3.

13. Carnem sanctificatam. Id est, immolatam,
& oblatam Deo in altari.

Aut pulmentum. Pulmentum dicitur cibus
quicunque pani additus.

Non. Ex contactu vestis tactæ à carne san-
ctificata non sanctificabitur, sed manebit,
quale ante fuerat.

14. Pollutus in anima. Id est, pollutus ex contactu
cadaueris: nā pollui in homine est pollui
ex contactu hominis, & anima hic ponitur
pro toto homine.

15. Sic populus iste, & sic gens ista. Id est vniuer-
sus populus iste. Ipsi putāt se sanctificari eo
quod

348 *In Haggai Cap. II.*

quod hostias immolant in altari, quod erant
xerunt, cum primum Babylonem venerunt
antequam templum reedificaretur. 1. Es-
dra. 3. ut non sanctificentur, sicut cibi non
sanctificantur ex contactu vestis. Sed po-
tius, cum ipsi sint immundi peccatis suis;
& inobedientia, quod templum edificare
nolunt, contaminant omnia, quae faciunt,
ut mihi non placeant. 16. Et nunc ponite corda vestra a die hac, & supra.
Agnosce causam cur haec. Vobis om-
nia male cesserint usque ad diem hunc. 24. no-
ni mensis, quo cepistis reedificare templum,
ut, cum deinceps prospera euenerint, cau-
sam quoque intelligatis. 17. Cum accideretis ad aceruum. Putabat tunc
quis ex aceruo in area posito collecturum
se 10. modis & non colligebat plus quam de
cē, & putabat se collecturum ex torculari
50. lagenas, siue amphoras, ut ait Hiero. &
colligebat 10. me, scilicet, in omnia male-
dictione immittente. Modius habet tres cele-
mines; amphora. fere. 14. asumbres. In Heb. non
sunt haec nomina mensurarum, sed ad-
dita sunt ab interpretibus exempli causa.
18. Percussit vos vento vrentis, & auulsi sunt ven-
tes, siue vredo, ut respicias tumescen-
tes, & omni penitus succo priuat. 19. augugo
est,

In Haggai Cap. II. 349

est, cum ex nimio humore pallescunt culmi
& grana, quasi in cinerem vertuntur.

Qui reuerteretur ad me. Peccata relinquens,
& ad templi aedificium se se accingens.

19. Ex die ista & in futurum. Ut videatis quam
prospera sint vobis omnia, quia templum
aedificare cepistis.

20. A die qua fundamenta iusta sunt. Prima fun-
damenta iacta sunt secundo anno Cyri. 1.
Esdra. 3. sed vix tunc bene iacta sunt, quia
erat valde humilia, nunc iacta dicuntur, quia
eriguntur, & continuatur opus.

20. Nunc iam semen in germine est. Id est, no-
dum germinare capit, adhuc sub terra da-
ret. Similiter vinea & ficus non floruerunt, cum
sit nunc mensis nonus, id est, pars Nouēbris,
& Decembris. Non dicetis igitur me ex sig-
nis apparentibus diuinare. Quamuis ita-
que nullum signum videatis fertilitatis,
prædico vobis annum foreciberrimum, quia
iam templum mihi aedificatis. Itaque il-
lud, & adhuc vinea, &c. sine interrogatio-
ne legendum est.

Ex ista die benedicam. Multiplicabo, & au-
gebo.

21. & 23. Ego mouebo caelum & terram. Veniet fi-
lius meus de caelo in terram, & eo tempo-
re, multorum regna destruentur, & subij-
cientur

cientur Romanis, & conteram etiam potestatem fortitudinem regni gentium, id est, Romanorum per Antiochiam. Descendent equi, id est, peribunt, & bellis civilibus seminato homines conficient. Cum autem hæc fierent, sanam te & Zerobabel, & custodiam te, quasi signatum. I. In manu mea, sicut custodiri solet annulus signatorius, id enim significat Hebr. Chotham. Hæc promittuntur Zerobabeli non in eius persona implenda, sed in eius posteris, id est, in veris fidei eius, & sanctitatis imitatoribus, qui in Christum crediderunt ex veroque populo, & per totum orbem multiplicati, & aucti sunt, ex-

tis regnis decrescen-

tibus.

IN

IN

IN

IN

IN

IN

IN

IN

IN

IN

IN

IN

IN

IN

IN

IN ZACHARIAM

PROPHETAM.

Caput I.

IN mense octauo in anno secundo Darij factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachia filij Addo prophetam, dicens:

1 Iratus est Dominus super patres vestros iracundia. 2 Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum, Convertimini ad me ait Dominus exercituum: & convertar ad vos dicit Dominus exercituum. 3 Ne sitis sicut patres vestri, ad quos clamabant prophetae priores, dicentes: Hæc dicit Dominus exercituum; Convertimini de vijs vestris malis, & de cogitationibus vestris pessimis: & non audierunt, neque attenderunt

352 *In Zacharia Cap. I.*

derunt ad me dicit Dominus. 5 Patres vestri ubi sunt? & prophetae nunc quid in sempiternum vivunt? 6 Verumtamen verba mea & legitima mea quae mandavi servis meis Prophetis, nunc quid non comprehenderunt patres vestros, & cœversi sunt, & dixerunt, Sicut cogitavit Dñs exercituum facere nobis secundum vias nostras, & secundum adinventiones nostras fecit nobis. 7 In die vicesima & quarta vnde cimi mensis Sabathi: in anno secundo Darij, factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachiae filij. Addo prophetam, dicens. 8 Vidi per noctem, & ecce vir ascendens super equum rufum, & ipse stabat inter myrteta, quæ erant in profundo: & post eum equi rufi, varij, & albi. 9 Et dixi, Quid sunt isti Domine mi? & dixit ad me angelus qui loquebatur in me, Ego ostendam tibi quid sint hec. 10 Et respondit vir qui stabat inter myrteta, & dixit, Isti sunt quos misit Dominus, ut perambularet terram: 11 Et responderunt angelo Do-
mini

In Zacharia Cap. I. 353

mini, qui stabat inter myrteta & dixerunt, Perambulavimus terram, & ecce omnis terra habitatur & quiescit. 12 Et respondit Angelus Domini, & dixit, Domine exercituum usquequod tu non misereberis Ierusalem & urbium Iuda, quibus iratus es, iste iam septuagesimus annus est? 13 Et respondit Dominus angelo qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria. 14 Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me, Clama dicens: Hæc dicit Dominus exercituum, Zelatus sum Ierusalem & Sion zelo magno. 15 Et ira magna ego irascor super gentes opulentas, quia ego iratus sum parum, ipsi vero adiuverunt in malum. 16 Propterea hæc dicit Dominus, reuertar ad Ierusalem in misericordijs: domus mea ædificabitur in ea, ait Dominus exercituum: & perpendiculum extendetur super Ierusalem. 17 Adhuc clama dicens, Hæc dicit Dominus exercituum, Adhuc affluent civitates meae bonis: & consolabitur adhuc Dominus Sion: & omnes

354 *In Zacharia Cap. I.*

& eliget adhuc Ierusalē. 18 Et leuaui oculos meos, & vidi & ecce quatuor cornua. 19 Et dixi ad angelū qui loquebatur in me, Quid sunt hæc? Et dixit ad me, Hæc sunt cornua quæ ventilauerunt Iudam, & Israel, & Ierusalem. 20 Et ostendit mihi Dominus quatuor fabros. 21 Et dixi, Quid isti veniūt facere? Qui ait dicens: Hæc sunt cornua quæ ventilauerunt Iudam per singulos viros, & nemo eorum leuaui caput suum, & venerunt isti deterrere ea, vt deiciant cornua gētium quæ leuauerunt cornu super terram Iuda vt dispergerent eam.

DE tempore atq; argumento huius prophetiæ, vide quæ diximus initio Haggaï.

1 Iratus est Dominus super patres vestros. Id est, contra patres vestros ira exarsit, eorū peccatis prouocatus, adeo vt eos captiuos duci voluerit Babylonem. Quare vos caute, ne eorum impietatem imitemini.

3 Cōuertimini ad me. Scilicet, per verā pœnitentiā, & ego cōuertar ad vos, id est, propitiū vobis ero, & benefaciā vobis semper.

In Zacharia Cap. I. 355

5 Patres vestri vbi sunt? Illi patres vestri perierunt, sed & prophete, qui eos admonebant, perierunt, homines enim erant, & in æternum viuere non poterāt. Sed licet illi omnes perierint, verba mea nōn perierūt, sed ita facta sunt omnia, vt à me prædicta sunt. Quare videte, ne contēnatis me, modo per prophetas vobis loquentem, ne similiter puniamini.

6 Legitima Chmea. Hebr. *ucosh*, præcepta mea, Hæc præcepta solent cum comminatione poni, aut etiam si non habeant expressam, habet subintellectam, & ideo ait comprehendunt eos.

Et conuersi sunt & dixerunt. Castigati, & ad se reuersi, viderunt se iusto à me puniri. Hoc videmus latè Daniel. 9. Peccauimus, iniquitatem fecimus.

7 Falsū est verbū Dñi ad Zachariā dicēs. Hebr. Lemor. Id est, dicendo, id est, in hūc modū.

8 & 10 Vidi per noctem. In nocte obscuritas significatur visionis, vel potius præsens status populi Iudæorū, qui in Iudæa affligebatur à finitimis, & in Babylone à Chaldæis. sed, vt dies noctem consequitur, ita ventura populi consolatio videtur nocte, quia statim ventura erat post præsentem noctem laborum; vel, nocte videtur hæc

2 1 conso-

356 In Zacharie Cap. I.

consolatio; quia parum, duratura erat,
& infelicem exitum habitura, post Pas-
sionem Christi, tota gente à Romanis de-
leta, aut capta iuxta doctrinam Gregor.
Moral. cap. i.

Ecce vir ascendens super equum rufum. Iste
est angelus Domini (ut patet paulo post) &
custos populi Iudæorum, ac pro eo orans,
ideo rectè dicemus cū veteribus Hebræis,
& Theodoro esse Michaelē. Equus sig-
nificat eius celeritatem ad faciendū quod
vult, id est, ad liberandum populum suum
à malis presentibus, & quia vindicta sum-
pturus erat de hostibus Iudæorum, ut pa-
tet in fine capituli. Dicitur autem equus ru-
fus, Hispanice dicitur.

Et ipse stabat inter Iherusalem. Hinc, & inde
erant multe myrti, quibus significantur
Iudei ex Iudæis, propter fragrantiam bon-
orum operum, quorum pars erat in Iu-
dæa, pars Babylonicæ.

Iste erant in profundo. Vtrique erant in ma-
gnis laboribus, ut homo aquis coopertus.
Sed, cū ipse angelus flet inter eos, signi-
ficatur iam proxima liberatio. Ideo enim
venit, ut eos inde extrahat. Habac. 3. *Plan-*
fecisti in mari equis meis, in alto adjuvavi milites meos.

Et post eum equi rufi. *Albi, & rufi.* In equis
intelli-

In Zacharie Cap. I. 357

intelliguntur etiam eorum sessores, ut pa-
ter ex sequentibus, id est, angeli custodes
aliarum nationum, qui perambulanti terram.
Id est, unusquisque suam provinciam lustrat,
& hominum, qui in illa sunt, curam habet,
ut Equi rufi, significant vindictam esse su-
mendā à Deo de illis nationibus, quæ
alias iniuria affecerant, ut supra diximus.
Equi albi victoriam & prosperitatem, & le-
ticiam aliarum nationum, quæ color al-
bus significari solent, ut Ecclesiast. 9. & Apo-
cal. 6. Eadem ratione siqui albi, varios sta-
tus, & varias fortunas illorum populorum
significabunt, partim existeres, partim de eas,
partim ex utroque mixtas.

Qui loquebatur ad me. Qui à principio hu-
ius meæ prophetiæ docebat me, intra me
existens, non corporali specie exterius ap-
parens.

Ego ostendam tibi. Hebr. *videre te faciam,*
scilicet, superiori angelo revelante.

Habitatio autem quiescit. Nulla provincia
deserta est, omnes habet habitantes suos,
nec bellis turbantur. Fuit enim pax maxi-
ma sub Dario.

Et sequetur ad me. *Interferebis Ierusalem, & ve-*
bis Iuda, ut Iudei oēs in suā patriam restitua-
tur, & habitetur hæc terra, sicut, & cetera.

utol Z 3 Iste

338 *In Zacharia Cap. I.*

Iste iam septuagesimus annus est. Hactenus; etsi venerat annus septuagesimus ab Hiero-
mia promissus, tamen illi suis peccatis tibi
obstiterant, & effecerant, vt perinde esset
ac si non venisset. Nunc iam peccata relin-
quunt, & templum ædificant: iste est
verè annus septuagesimus, cum iam bene-
ficientiæ tuæ non obstant ipsi: fac ergo vt
impleantur omnia, quæ in annum septuage-
simum promisti.

13 Verba bona & verba consolatoria. Hiero. bo-
na, de futurorū promissione, consolatoria de
præsentis necessitate, hæc autē verba sunt;
quæ cōtinuū loquitur angelus propheta.

14 Zelatus sum Ierusalem. Id est, doleo mul-
tum, & irascor, quod ira Ierusalem afflicta
sit ab hostibus.

15 Super gentes opulentas. Contra potentes,
qui hactenus afflixerunt Ierusalem, cuius
modi sunt Chaldæi.

Quia ego iratus sum parā. Grauius illā af-
flixerunt, quā volebam; hostiliter illam
desere cupientes; cum ego tantum vellē
eos, vt filios, castigari.

Adiunxerunt in malum. Adiunxerunt iram
meam, sed hostiliter delendo Iudæos, &
grauissimè affligendo.

16 In misericordia. Deinceps propitius ero
Ieru.

In Zacharia Cap. I. 339

Ierusalem, & eam beneficijs magnis pro-
sequar.

Et perpendiculum extendetur. Id est, iterum
ædificabitur.

17 Adhuc affluent ciuitates mea bonis. Meta-
phora sumitur à vasis, quæ vbi plena sunt,
effunduntur, cum non possint plus cape-
re. Ideo germanior lectio est, *Affluent*, quā
effluent.

Et eliget adhuc Ierusalem. Beneficijs eā affi-
ciet, vt electam, licet hactenus reprobata
visa sit.

18 Ecce quatuor cornua. Per quatuor cor-
nua (vt rectè aiunt Theodoretus, & R. Sa-
lomon) intelligit regna, quæ à quatuor
mundi partibus insurrexerunt.

19 In Iudā, id est, in duas tribus, & in Ise-
rael, id est, in decem, & id est, maxime Ierusalē.

20 Quatuor fabros. Isti sunt angeli (vt aiunt
Hierony. & Theodo. ex custodibus Israel.
Sunt autem fabri ferrarii), qui veniunt in-
structi suæ artis instrumentis, vt cornua il-
la ferrea, quibus vtilata fuerat Israel, abi-
gant à Iudæis; ne vltius eis noceant, &
disperdant, ac destruant ea.

21 Per singulos viros. Singuli principes ho-
rum regnorum disperdere Iudæos, quan-
tum quisque illorum voluit.

360 *In Zacharia Cap. II.*

Et nemo eorum leuauit caput suum. Non sine-
bant ludæos leuare caput, sed præ timore
demisso capite, iugum seruitutis portabant.

Caput II.

ET leuaui oculos meos, &
vidi: & ecce vir, & in mā-
nu eius funiculus mēso-
rum. 2 Et dixi, quo tu
vadis? Et dixit ad me, Vt metiar Ieru-
salem, & videam quanta sit latitudo
eius, & quanta longitudo eius. 3 Et
ecce angelus qui loquebatur in me,
egrediebatur, & angelus alius egredie-
batur in occursum eius. 4 Et dixit
ad eam, Curre, loquere ad puerū istū,
dicens, Absque muro habitabitur Ie-
rusalem, præ multitudinem hominū &
iumentorum in medio eius. 5 Et ego
ero ei, ait Dominus, murus ignis in cir-
citu: & in gloria ero in medio eius.
6 O, fugite de terra Aquilonis, di-
cit Dominus, quomā in quatuor ven-
tos cœli disperli vos, dicit Dominus.
7 O Sion fuge, quæ habitas apud
filiam

In Zacharia Cap. II. 361

filiam Babylonis. 8 Quia hæc dicit
Dominus exercituum, Post gloriam
misi me ad gentes quæ spoliauerunt
vos: qui enim tetigerit vos, tangit pu-
pillam oculi mei. 9 quia ecce ego le-
uo manum meam super eos, & erunt
præda his qui seruebant vobis, & cog-
nosceitis quia Dominus exercituum mi-
sit me. 10 Lauda, & letare filia Sion:
quia ecce ego venio, & habitabo in me-
dio tui, ait Dominus. 11 Et applica-
buntur gentes multæ ad Dominum
in die illa: & erunt mihi in populum,
& habitabo in medio tui: & scies quia
Dominus exercituum misit me ad te.
12 Et possidebit Dominus Iudā par-
tem suam in terra sanctificata: & eli-
get adhuc Ierusalem. 13 Sisceat om-
nis caro a facie Domini: quia conuer-
xit de habitaculo sancto suo.

ET ecce vir, & in manu eius funiculus mēso-
rum. Tota oratio in hoc capite est alle-
gorica. Sub similitudine enim Ierusalem, lo-
quitur de Ecclesia à Christo ædificanda.
Quod igitur angelus habet funiculum, si-
gnificat

362 In Zacharia Cap. II.

gnificat Dominum velle ædificare Ecclesiā. Qui enim ædificat, prius arē metitur.

3 Angelus qui loquebatur in me egrediebatur. Vt, scilicet, nouā ad me reuelationē afferret de futuris, vel quia iā dixerat, quæ iustus fuerat dicere.

Et angelus alius egrediebatur. Superior angelus reuelationem ei afferens nouam.

4 Loquere ad puerum istum. Puerū vocat, quia fortē tunc iuuenis erat Zacharias; vel, (vt ait Hiero.) quia ad comparationem angelorum, omnis humana natura, vel scientia, pueritia dicitur.

hīq; muro habitabitur Ierusalem. Innumērabilis hominū multitudo veniet ad Ecclesiā. Homines vocat eruditos scientia scripturarum, iumenta verō simplices quosque credentium, vel homines Iudeos, iumenta gentiles. vt Hierony. exponit.

5 Murus ignis in circuitu. Etiam si muros nō habeat, non tamen erit exposita hostium incurſionibus; Ego ero ei murus ignis, qui hostes terreat, & accedere non sinat.

Et in gloria ero in medio eius. Pro in gloriā, id est, gloriosam eā reddā, vel, gloriā meā ei ostēdam, id est, claritatē meā, Isa. 61. quia eccle tenebrę operient terram, & caligo populos, super te autem orietur Dominus.

In Zacharia Cap. II. 363

6 Id est, heus, heus.

De terra Aquilonis. Id est, de Babylone, id est, de sæculi peccatis, & fallacijs, & prope rate ad Ecclesiā; in qua inuenietis veras diuitias, & veram requiē. Vocat electos per totum orbem dispersos.

Quoniam in quatuor ventos celi dispersi vos. Id est, quauis per totum orbem dispersi sitis, properate ad Ecclesiā.

7 O Sion. Heus popule electe fuge, id est, eripe te tot malis, relinque mundi vanitatem. In Hebr. pro Fuge habetur liberare, siue libera te.

8 Quia hac dicit Dominus exercituum. Filius Dei loquens introducit.

Post gloriā misit me ad gētes. Post exaltationem meā, & ascensionē in celos, misit me, vt gentibus prædicē per Apostolos meos.

Quæ spoliauerūt vos. A quibus vexati estis. Quauis omnib⁹ electis loquitur, speciali ter cōuertit sermonē ad populū Iudeorū, qui potissimū vexati sunt à gentibus, & ex quo populo fuerunt primi prædicatores, qui sibi per prædicationem Euangelij mundum subiecere.

Qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi sui. Ita legendum est, id est, se lædit; qui vos lædit; quoniam grauissimē à Deo punie-

364 In Zacharia Cap. II

puniatur, vel potius *sic* id est, Dei, qui mihi me. Quasi dicitur, quoniam vexati estis, & vos Deus iudicat, vult vos hoc glo-
riosisimo victorie gupare decorare, & ita
vult se vestras in iudiciis, vult hostes vestri in
bis se subdant, & vult pacatibus obediant
per Euangelij predicationem domini.

9. *Quia ecce ego*. Pugnabo contra eos, &
& eos mihi subiciam.

Et cognoscebat quia dominus, & c. Tunc re-
ipsa parat Christus in iudicio esse a Deo pa-
tre, cum ei gentes in iudicio subdite situr.

10. *Lauda*. Vocifera prae magnitudine gau-
di, o Ecclesia, quoniam ego de sinu patris
veniam ad te, & semper in te habitabo. Iste
que ad consummationem saeculi, & tunc
gentes ad me conuertentur.

11. *Non totum populum*. Iudaeorum, sed eos
qui praedestinati sunt, isti enim sunt pauci
sive haeredes Domini.

12. *In Ecclesia*. In Ecclesia, sive in lu-
de, in qua Dominus ad se vocauit prius
credentes.

13. *Sileat omnis caro*. Reuerenters, & sancte
eum colat. Vnde Sopho. 1. Silere a facie Do-

mini. *Quia confurrexisti de habitaculo sancto*. Iste
est,

In Zacharia Cap. III. 365

est, quia venit de celo in terram propter
hominum salutem.

Capitulum II. *Maestro*

T ostendit mihi Do-
minus Iesum sacer-
dotem magnū stan-
tem corā angelo Do-
mini, & Satan stabat
à dextris eius, ut ad-
uersaretur ei.

2. Et dixit Dominus
ad Satan: Incepet Dominus in te Sa-
tan, & incepet Dominus in te, qui ele-
git Ierusalem: nunquid non iste torris
est erutus de igne?

3. Et Iesus erat in-
dutus vestibus sordidis & stabat ante
faciem angeli.

4. Qui respondit, & ait
ad eos qui stabant coram se, dicens:
Auferte vestimenta sordida ab eo. Et di-
xit ad eū, Ecce abstuli à te iniquitatē
tuam, & indui te mutatoris.

5. Et di-
xit: Ponite cidarim mundam super ca-
put eius.

6. Et posuerunt cidarim mu-
dam super caput eius, & induerunt eu
vestibus: & angelus Domini stabat.

7. Et

366 In Zacharia Cap. III.

7 Et contestabatur angelus Domini Iesum, dicēs: Hæc dicit Dominus exercituum, Si in vijs meis ambulaueris, & custodiam meam custodieris: tu quoque iudicabis domum meam, & eusto- dies atria mea, & dabo tibi ambulantes de his qui nūc hic assunt. 8 Audi: Iesu sacerdos in agne, tu & amici tui qui habitāt corā te, quia viri portendentes sunt: ecce enim ego. **AD DV- CAM SERVVM ME VM ORIENTEM.** 9 Quia ecce lapis quem dedi coram Iesu: super lapidem vnum septem oculi sunt: ecce ego ex- labo sculpturā eius, ait Dñs exercituum: & auferam iniquitatem terræ illius in die vna. 10 In die illa dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suū subter vineam, & subter ficum.

Et ostendit mihi Dominus Iesum. Vult propheta ostendere Dominiū non plene quæ in annum septuagesimum promiserat impleuisse, propter eorum peccata, quibus & populus, & sacerdotes & Pontifex ipse tenebatur; idē docet, quæ in diuino iudicio contigerint, in quo Iesus a Diabolo

In Zacharia Cap. III. 367

Diabolo vehementer accusabatur orans pro Ierusalem.

Stantem coram angelo Domini, scilicet, custode, & protectore populi. Angelus adest, ut ostendatur Iesum, & eius populum defensore indiguissē, cuius precibus veniā impetraret.

Et Satan stabat à dextris eius. Hiero. quoniā vera (inquit) erat accusatio, quia, scilicet, sacerdotes, & populus, & ipsi filij, ac fratres Iesu duxerant vxores alienigenas, cōtra præscripta Deuteronomij, 7. cap.

2 Increpet Dominus in te. Dominus reprimet, atque cōpescet tuum furorem, & tuā malevolentiam, ne aliquid possit aduersus Iesum orantē pro Ierusalem. Loquitur autem Dominus de se, ac si de aliquo alio loqueretur more scripturæ.

Qui elegit Ierusalem. Ut in ea sibi templum edificaretur; & idēd nihil poteris aduersus Iesum.

Nunquid non iste torris est erutus de igne? Id est, ut torris. Quasi diceret, liberauit eum Dominus de Babylonica captiuitate, & de magnis periculis, quasi torrem ne penitus igne consumeretur;quare frustra niteris perdere, quem Deus liberare decreuit.

368 In Zacharia Cap. II.

368 In Zacharia Cap. II.
In vestibus sordidis. Quae significabant eius
peccata. Vnde, post exutas vestes ait: Ecce
abstuli a te iniquitatem tuam. Et stabant ante faciem an-
gelorum. Intuens in eum, & auxiliatus eo expe-
ctans, & potens. Vnde sequitur: qui re-
spondit. Et ait ad eos qui stabant coram se: Ad mino-
rem angelos ex persona Domini locutus
est Hieronymus. Et induit in vestibus. Nouis vestibus, &
protectis, quae gratiam, & virtutes, & dona
significat, ut Luc. 13. videmus in filio pro-
digo per penitentiam restituito. Chald. in-
duit in vestibus. Pontifex clarum mundum. Ornamentum ca-
pitis Pontificalis est, Exod. 28. Leuit. 8. &
26. Significabatur autem, quod sancturus
esset officio suo sacerdotali sancto, & casto.
Et angelus Domini stabat. Nunquam ab eo
discedes, donec fieret omnia, quae ad eius
& populi salutem pertinebant.
Et ecce stabatur. Palam admonebat, quasi
adhibitis vestibus.
Et custodiam meam. lxx. Praecepta mea.
Tu quoque iudicabis domum meam. Simul cu
Zorobabele iudicabis, & gubernabis popu-
lum meum.

Et custodiet atria mea. Diu manebis in Su-
mo Pon-

In Zacharia Cap. III. 369

mo Pontificatu, tuae curae concedentur
templum & atria.

Et dabo tibi ambulantes de his. Hierony. da-
bo tibi ex hoc angelorum numero, qui ante
me adsunt, quorum circumnalleris auxi-
lio, & ab omni hostium fraude securus sis.
Audi iesu. Propter magnitudinem rei di-
cenda denud captat attentionem.

Tu & amici tui. Ceteri sacerdotes, & vi-
ri iusti, qui tecum habitant in Hierusalem.

Quia viri portendentes sunt. Id est, operibus
suis portendunt, & praemonstrant futura
Christi mysteria. Nam libertas Babylo-
nica significat libertatem per Christum affe-
rendam; & ipsi aedificantes templum, sig-
nificant Apostolos aedificatores Ecclesiae,
&c. quoniam igitur haec praemonstrant,
audiant me, ut intelligant mysteria, quae
praemonstrant, & quae scire expetunt de
Messia.

Servum meum Orientem. Oriens, siue (quod hic
idem est) germen dicitur Christus, quia ex
emortua ferè patriarcharum radice, tanquam
nouus surculus prodijt, & defossus in ter-
ra germinauit, & in magnam arborem ere-
uit, cuius rami sunt filii Ecclesiae.

Quia ecce lapis, quem dedi coram iesu. Id est,
quem iesu ostendit per revelationem, quae

A a prius

370 In Zachariae Cap. III.

prius vocavi *germen*, & nunc lapidem voco propter fortitudinem, quæ omnia regna cōtriturus est; & potissimū, quia futurus est lapis angularis veri templi, id est, Ecclesiæ figuratæ per templum, quod nunc ædificat Zorobabel.

Super lapidem unum septem oculi sunt. Non erit iste lapis, ut ceteri, sensu, & vita carēs, septem oculos habebit, id est, septem dona Spiritus sancti, quæ animam illuminatam, & oculatam reddunt. Vel, omnia membra Ecclesiæ continebit providentia sua, id est, habet septem oculos, id est, septē angelos Apoc. 5. per quos vniuersæ Ecclesiæ provideat.

Ecce ego celabo sculpturam eius. Hieron. istū lapidē clavis crucis, & lancea militis faciē vulnerari, & in die passionis suæ auferet iniquitatē terræ. Possumus etiam hoc intelligere de donis, & gratijs, quæ Christus homo accepit.

10 *Vocabit vir amicum suū.* Tēpore legis gratigruentur homines summa trāquillitate, & pace spirituali; nemo eos terreat, nulli casus, eorū pectora turbabunt. Cū enim homines cū amicis epulantur in vineis, pax est, & trāquillitas. De hac pace vide Mich. 4. & 5. & Isa. 2. Hos. 2. & ylt. Hamos ylt.

capit

4 A

capit

In Zachariae Cap. III. 371

Caput IIII.

T reuersus est angelus qui loquebatur in me: & suscitauit me, quasi virū qui suscitatur de somno suo. 2 Et dixit ad me, Quid tu vides? Et dixi, Vidi & ecce candelabrū aureum totum, & lampas eius super caput ipsius: & septem lucernæ eius super illud: & septem infusoria lucernis quæ erant super caput eius. 3 Et dux oliuæ super illud: vna à dextris lapadis & vna à sinistris eius. 4 Et respondi, & aio ad angelum, qui loquebatur in me, dicēs: Quid sunt hæc, Domine mi? 5 Et respondit angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me, Nūquid nescis quid sunt hæc? & dixi, Non Domine mi. 6 Et respondit, & ait ad me, dicens: Hoc est verbum Domini ad Zorobabel, dicens: Non in exercitu, nec in robore: sed in spiritu meo, dicit Dominus exercituum. 7 Quis tu mons magne coram

A a 2

Zoro-

372 In Zachariae Cap. I.III.

Zorobabel? in planum: & educet lapidem primum, & exaequabit gratiam gratiae eius. 8 Et factum est verbum Domini ad me, dicens. 9 Manus Zorobabel fundauerunt domum istam, & manus eius perficient eam: & scietis quia Dominus exercituum misit me ad vos. 10 Quis enim despexit dies paruos? & lætabuntur, & videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel. Septem isti oculi sunt Domini, qui discurrunt in vniuersam terram. 11 Et respondi, & dixi ad eum: Quid sunt duæ oliuæ istæ ad dexteram candelabri, & ad sinistram eius? 12 Et respondi secundo, & dixi ad eum: Quid sunt duæ spicæ oliuarum quæ sunt iuxta duo rostra aurea, in quibus sunt suffusoria ex auro? 13 Et ait ad me, dicens: Nunquid nescis quid sunt hæc? Et dixi, Nō Domine mi. 14 Et dixit, Isti sunt duo filij olei splendoris, qui assistunt dominatori vniuersæ terræ.

Et

In Zachariae Cap. I.III. 373

1. **E**truersus est angelus. Qui exierat, vt nouam reuelationem afferret.

2. *candelabrum.* Id est, Ecclesia, quæ locus veri luminis est, nec illud habet à se, sed à Deo. *Aureum* dicitur propter firmitatem, & propter præstantiam doctrinæ habetis admixtionem falsitatis; ideoque est *aureum* totum. Apocal. 1. *Candelabra septem, septem Ecclesie sunt.*

Et lampas eius super caput ipsius. In summo stipite candelabri est *lampas* maxima, id est, Christus illuminans Ecclesiam.

3. *Et septem lucerne eius.* Iusti qui ad imitationem Christi lucent in Ecclesia, dū hoc sæculū septenis diebus voluitur Philip.

4. *Inter quos luceatis sicut luminaria in mundo.*

Et septem infusoria lucernis. Id est, septem vasa, è quibus oleū infunderetur in lucernas, ne extingueretur, quæ sunt septem sacramenta.

5. *Et duæ oliuæ.* De his dicemus in si. capit.

Vna à dextris lampadis. Non solum erant ad dexteram, & sinistram candelabri, sed etiam lampadis, quia ex imo surgebant vsque ad maximam lampadem.

6. *Nunquid nescis quid sunt hæc.* Præparat prophetam ad audiendum attentius. Loquitur autem ita, quoniam visio aperta erat ange-

Aa 3 lo, &

374 *In Zacharia Cap. II.*

Io, & idē increpat prophetæ tarditatem, aut certē ironicē loquitur, vt solemus, cū rem videmus esse obscuriorem, vt Ioan. 3.

Tu es magister in Israel, & hæc ignoras.

6. *Non in exercitu.* Tanta magnificentia Ecclesiæ, per templum tuum o Zorobabel, significata, quanta in hac visione videtur, & tā mirabilis populi tui, in fine sæculi, conuersio non fiet humanis viribus, sed virtute spiritus mei, Apostolos, & prædicatores implentis, & ad eorum prædicationem corda hominum permoventis.

7. *Qui tu montem magnæ.* O Diabole, qui per Antichristum insurgis in populum Zorobabelis, & vt montem magnum te ei opponis; frustra insurges. Nam prædicatione, & oratione istarum duarum oliuarum, eripietur tibi, & ad Christum conuertetur.

In platum. Scilicet, redigetur, in nihilum recident superbi conatus tui.

Et educet lapidē primarium. & exaquabit gratiam gratia eius. Ita legendum est, nō gratis, vt manifestē patet ex Hiero. Sēsus autem est, cū mons magnus Antichristus insurget cōtra Zorobabelis populū, tunc Deus per Henoch, & Eliam proferet in lucem lapidē primarium, id est, quem olim reprobauerunt ædificantes Iudæi, & positus est

in fun-

In Zacharia Cap. II. 375

in fundamento Ecclesiæ. Docebunt enim isti sancti Iudæos, se non posse pertinere ad ædificium Dei, nisi se super hunc lapidē ædificēt. Et gratia huius lapidis, quæ tunc ad se, & ad pinguedinem Euangelij admittet populum Iudæorum, exaquabit gratiam qua olim admisit gentilitatē. Non minus largus tunc erit in Iudæos, quàm olim fuerat in gentes.

9. *Mans Zorobabel.* Primi fundatores Ecclesiæ per domum istam significatæ, fuerunt Apostoli, & discipuli ex posteritate, & populo Zorobabelis, pro quo ipse Deū orat, & de cuius salute sollicitus est. Et prædicatores, ex eodem populo, absoluent ædificium, cū prædicabit Elias & alij, qui conuertentur ex illo populo.

10. *Quis enim despexit dies paruos?* Non est, cur homines contemnant dies illos, cū Deus parua opera facere videbitur, & finet Iudæos, & alios ab Antichristo, decipi. Cito enim miserebitur populi sui, & magna in eorum salute operabitur.

Et letabuntur & videbunt lapidē stanneum. Fideles ex gentibus conuersi, letabuntur in Iudæorum conuersione, cū viderint in manu Iudæorum lapidē illum, quem olim

in fun-

376 In Zacharia Cap. IIII.

(vt stannum ex argento secernitur, quasi impurum) ex prophetarū suorum numero, & ex populo suo eiecerunt, & huius reprobationis causa tot mala passi sunt. Sed, cū lapidem istum stanneum receperint, & se super illum edificauerint, defendentur ab igne tentationum, & tribulationum Antichristi.

Septem sunt isti oculi Domini. Isti septē oculi, quos modo vides in hoc lapide, sunt oculi Domini, &c. aut, septem oculi, quos dixi c. 3. esse in lapide vno, sunt septē oculi, &c. vt ibi explicuimus, aut, *letabuntur*, &c. isti septem: nam ibi est in Hebræo. *athnah*, id est, septem spiritus, de quibus ibi dē, & statim sequitur *oculi Domini ipsi*, &c. & iuxta nostram translationem *septem sunt isti*, &c. id est, qui letabuntur in conuersione Iudæorum, sunt isti septē spiritus, qui dicuntur *oculi Domini*.

12. *Quid sunt duæ spicæ oliuarum*. Quæsierat, quid significarent duæ oliuæ, & antequā angelus responderet, vt simul omnia explicet, quærit de duobus rostris aureis, ex quibus pendebant suffusoria, & cur oliuæ habeant spicas, quia verticem habebāt plenum baccis, sicut spicæ frumenti, sunt plenæ granis. Quæ res significabat Eliam, & Henoch

In Zacharia Cap. IIII. 377

Henoch hoc in fine vitæ suæ maximum fructum esse allaturos de conuersione, scilicet, Iudæorum.

Iuxta duo rostra aurea. Ista erant duæ fistulæ in modum rostri auis, aut nariū vt verterēt Ixx, quæ significant duas Christi naturas, vnde pendent suffusoria, id est, septem illa vasa infusoria, hoc est vnde septē sacramenta vim suam accipiunt.

14. *Isti sunt duo filij olei*. Tantū respondet ad principale quæsitum, cetera ei relinquens intelligenda ex dictis, id est, sunt Elias, & Henoch, qui assistunt Deo orantes semper pro salute Iudæorum, quorum opera, & orationibus, Iudæi tantū conuertentur. Filios olei vocat & quia fructiferos (conuertent enim multos) & quia plenos pinguedine vñctionis Spiritus sancti, & propter splendorem vitæ & doctrinæ.

Qui assistunt, Scilicet, parati ad exeundum inter homines, & prædicare, aut aliquid aliud facere, id est, parati obedire Dei iussioni.

Capit. V.

ET cōuersus sum, & leuani oculos meos; & vidi & ecce volumen volans. 2 Et dixit ad me, Quid tu vides? Et dixit: Ego video volumen volans. longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. 3 Et dixit ad me. Hæc, est maledictio quæ egreditur super faciem omnisterræ: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est: iudicabitur: & omnis iurans, ex hoc similiter iudicabitur. 4 Educam illud, dicit Dominus exercituum: & veniet ad domum furis & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter: & cōmorabitur in medio domus eius & consumet eum, & ligna eius & lapides eius. 5 Et egrediusus est angelus qui loquebatur in me: & dixit ad me, Leua oculos tuos, & vide quid est hoc quod egreditur. 6 Et dixi, Quidnam est? Et ait, hæc est amphora

phora egrediens, Et dixit. Hæc est oculus eorum in vniuersa terra. 7 Et ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna sedens in medio amphoræ. 8 Et dixit, Hæc est impietas. Et proiecit eam in medio amphoræ, & milit massam plumbeam in os eius. 9 Et leuani oculos meos, & vidi, & ecce duæ mulieres egredientes, & spiritus in alis earum, & habebant alas quasi alas milui. & leuauerunt amphoram inter terram & cælum. 10 Et dixi ad angelum qui loquebatur in me, Quò istæ deferunt amphoram? 11 Et dixit ad me, Vt edificetur ei domus in terra Sennaar, & stabiliatur, & ponatur ibi super basem suam.

ET cōuersus sum. Angelo interius me mouente, conuerti oculos ad aliam iussione.

Et ecce volumen volans. In quo furta & per iuria illius populi continebantur (ex quibus alia innumera oriebatur) & supplicia pro eis infligenda. Volans dicitur vt significet celeritatem fore ultionem.

2 Longitudo eius viginti cubitorum. Iuxta Hiero. denarius significat elementiam, & lati-

380 *In Zacharia Cap.V.*

lætitiam; vicenarius res aduersas. Ideo in hoc numero læta miscentur tristibus, quia Deus non punit, nisi vt misereatur, & benefaciat. Altera ratio est; Latitudo in peccatis est, cum multi eis læduntur, longitudo, cum diu in illis manent. Erant igitur hæc peccata magnæ latitudinis, sed duplo maioris longitudinis, ideò pœna ad multos veniet, & diutius durabit, id est, habebit maiorem longitudinem, & latitudinem. Iure igitur volumen, in quo peccata, & supplicia scripta erant, dicuntur habere istam latitudinem & longitudinem.

3 *Hæc est maledictio.* Hoc volumen significat punitionem quæ ventura est, &c.

Omnis terra. Israeliticæ.

Quis omnis fur. Id est, indicabitur ex peccatis quæ in hoc volumine scripta sunt, & iuxta supplicia in eodem volumine contenta. Similiter loquitur de iurante.

4 *Educam illud.* Scilicet volumen, id est, pœnas illo volumine contentas; educam inquam illud, id est, efficiam, vt quod tu modo in visione cognoscis, illi reipsa experiantur.

Et ligna, & lapides eius. Vt nunquam deleatur memoria supplicij, & alij inde terreantur

In Zacharia Cap. V. 381

tur. Ita Chrysostomus. hom. 5. & 19. ad populum Antioch.

5 *Egressus est Angelus.* Vt mitteret in amphoram impietatem, vel, vt nouam hæc reuelationem afferret.

Quod egreditur. Id est in aspectum tuum venit.

6 *Hæc est amphora.* Hebr. Ephra. & ponitur generaliter pro mensura, significat autem certum numerum peccatorum, quem Deus præstitueret solet, vt, cum ad eum ventum erit, supplicium sumat. Id vero maximum est exæcratio, vt dicitur vers. 9.

Hæc est oculus eorum. Huc tantum aspiciunt in tota terra sua. Tam effrænate ruunt in peccata, vt nihil aliud videantur spectare, quàm vt hanc mensuram celerrimè impleant.

7 *Talētum plumbi.* Massa, vel globus plumbi.

Hæc est impietas. Scilicet populi huius. Impietatem vocat quidquid sanctitati, & iustitiae opponitur.

8 *Et protexit eam in medio amphora.* Antea impietas partim erat intra amphoram, partim extra, id est, non erat impleta mensura peccatorum; sed cum Christum occiderunt, & Euangelium persecuti sunt, id est, tunc impleta est mensura. Ideò tota iniquitas, siue impietas introiuit in amphoram, & talca.

382 In Zacharia Cap. V.

talentum plumbi impositum est. Quod significabat diu eos manuros fore in sua impietate & damnatione. Plumbū enim significat pondus damnationis, quod tunc acceperunt Iudæi à Domino relictū.

9 *Due mulieres egredientes, execratio, & induratio, sicut angelus dixit primā mulierē esse impietatem.*

Et spiritus erat in alis earum. Id est, ventum collegerant ad volandum, & magno impetu forebantur.

Quasi alas milui. Miluus habet alas magnas & fortes ad volandum. Præterea scit, quando in aliam provinciam venire debeat, & non desistit à volatu, donec in eam veniat, ita istæ deferunt Iudæos impios in certam perditionem.

Leuauerunt amphoram inter calum & terram. Id est, volando, secum eam deferebant. Præterea, antea impietas Iudæorum in terra sua nota erat, sed per execrationem, & indurationē patuit omnibus nationibus, & proposita est omnium aspectui.

11 *Quo iste deferunt amphoram.* Id est, quem finem habitura est impietas huius populi, quando finietur?

Et edificetur ei domus in terra Sennaar. In terra Sennaar & edificata est ab impijs turris Babel

In Zacharia Cap. VI. 383

bel, Genesis. 11. qui figura fuerunt Iudæorum receptorum Antichristum in Babylone, ubi ille regnare incipiet. Et quia Iudæorum impietas tunc maximas vires habitura est, & multū ab Antichristo, & eius comitibus honoranda, dicit, amphorę, & edificandam esse domū ibi, & stabiliendā, & ipsa impietas ponetur super basim, vt statua omnibus videnda, & honoranda, & quia ibi quietura erat.

Caput VI.

ET conuersus sum, & leuauī oculos meos, & vidi: & ecce quatuor quadrigę egrediētes de medio duorum montium: & montes, mōtes arai.
2 In qua driga prima equi rufi, & in quadriga secunda equi nigri: 3 & in quadriga tertia equi albi, & in quadriga quarta equi varij fortes. 4 Et respondī, & dixi ad angelum qui loquebatur in me, Quid sunt hæc Domine mi. 5 Et respondit angelus, & ait ad

384 In Zacharia Cap. VI.

me, Isti sunt quatuor venti caeli, qui egrediuntur ut stent coram dominatore omnis terræ. 6 In qua erant equi nigri egrediebantur in terram Aquilonis: & albi egressi sunt post eos: & varij egressi sunt ad terram Austri. 7 Qui autem erant robustissimi, exierunt, & quærebant ire & discurre re per omnem terram. Et dixit, Ite perambulate terram, & perambulauerunt terram. 8 Et vocauit me, & loquutus est ad me dicens, Ecce, qui egrediuntur in terram Aquilonis, requiescere fecerunt spiritum meum in terra Aquilonis. 9 Et factum est verbum Domini ad me, dicens. 10 Sume à transmigratione ab Holdai, & à Tobia, & ab Idaia: & venies tu in die illa, & intrabis domum Iosia filij Sophonia, qui venerunt de Babylone. 11 Et fumes aurum & argentum, & facies coronas: & pones in capite Iesu filij Iosedec sacerdotis magni, 12 & loqueris ad eum dicens, Hæc ait Dominus exercituum dicens, E C C E
VIR

In Zacharia Cap. VI. 385

VIR ORIENS NOMEN EIVS: & subter eum orietur, & ædificabit templum Dño. 13 Et ipse ex truct templum Dño: & ipse portabit gloriã, & sedebit, & dominabitur super folio suo: & erit sacerdos super folio suo, & consiliũ pacis erit inter illos duos. 14 Et coronæ erunt Helê, & Tobia, & Idaia, & Hen filio Sophonia memoriale in templo Domini. 15 Et qui procul sunt, venient, & ædificabunt in templo Domini & sciatis quia Dominus exercituum misit me ad vos. Erit autem hoc, si auditu audieritis vocem Domini Dei vestri.

3. **E**T conuersus sum. Verti me ut viderem
Et aliam visionem. ecce quatuor quadri
ge. Sicut Dan. cap. 2. ita nunc Zacharie pro
ponuntur quatuor imperia, quæ sibi ordi
ne successerunt, & se se mutuo euerterunt:
& post illa, imperium Christi Domini no
stri omnibus illis diuturnius & potentius
ut norint omnes non casu, sed Dei volun
tate ista imperia floruisse, & concidisse, sed
regnum Christi semper mansurum. *quadri*

386 *In Zacharia Cap. VI.*

g. dicuntur propter bellicam fortitudinē qua præsiterunt.

Egredietes. Ut nationes alias sibi bello subicerent, & imperium tenerent.

De medio duorum montium. Ante quam exirent, diuina prouidentia, & voluntate, suis finibus continebantur, ne alias nationes bello infestarent; perinde ac si septa essent vndique duobus montibus aeneis, id est, firmis & insuperabilibus. Sed cū venit tempus à Deo præsistutū eorum imperio, tunc egressæ sunt.

In quadriga prima equi rufi. Istud est impetū Chaldaeorū sanguinarium, & crudele, quod multas nationes vastauit. In quadrigis autem simul intelligit ascensores earum, more scripturæ.

In quadriga secunda equi nigri. Istud est imperium Medorum, & Persarum. Equi sunt nigri, quia his regnantibus Iudæi graui metu atque luctu afflictī sunt per edictum Assueri Esther. 3. Etiam luxerunt impedi sibi templi adificationem.

3. In quadriga tertia equi albi. Regnum Græcorum quod cœpit ab Alexandro, qui clemens fuit in Iudæos & tēpore regni Græcorum, insignes victorias habuerunt Iudæi tempore Machabæorum.

In

In Zacharia Cap. VI. 387

In quadriga quarta equi varij & fortes. Regnum Romanorum equi fortes sunt propter bellicam fortitudinē, quæ cetera imperia præcesserunt; Varij, quia partim in Iudæos fuere clemētes, vt Iulius Cæsar, Augustus, Claudius; partim inimici, & persecutores, vt Caligula, Nero, Vespasianus, Adrianus. Sed, qui sunt isti fortes, paulo post dicem⁹.

Isti sunt quatuor venti. Id est, sunt ista regna, sicut quatuor vici principales, qui ex diuersis partibus orti, totā terrā perflant. Ita ista regna suo tēpore vnumquodq; totum orbem concitabant. Itaq; vnumquodq; illorum est, sicut quatuor venti.

Qui egrediantur vt flent. Id est, quando egredietur ad possidendā terrā bello, erūt vt famuli quidam Dei, qui eius nutū expectabunt, & illis vtetur Deus, vt rex vtitur ministris ad puniendum, aut ad protegendum, quos voluerit; est enim ipse vnīuersæ terre rex, & iudicat hoc modo omnes nationes.

6. In qua erāt equi nigri. De equis rufis nihil dixit, quia ita trāsierat imperiū Chaldaeorū.

Egrediebantur in terram Aquilonis. Quoniam Persæ & Medi debellauerunt Babylonem, quæ respectu Ierusalem est Aquilonaris.

Et varij egressi sunt ad terram Austeri. Romanos dicit exisse in Ægyptum, quæ respectu Ierusalem

Est

Ierusalem

388 *In Zacharia Cap. VI.*

Ierusalem, erat Australis; quoniam tantum memorat bella horum regnorum, quibus priora regna deleta sunt. Iulius autem Cæsar in Ægypto vicit Ptolomeum, & reliquit regnum Cleopatræ & fratri eius minori, autore Sueton. cap. 35. sed postea Augustus, mortua Cleopatra, Ægyptum prouinciam fecit teste eodem Sueton. cap. 17. & 18. & tunc finitum est imperium Græcorum, id est, successorum Alexandri, de quibus. 1. Macha. 1.

7 *Qui ante robustissimi erant.* Gothos intelligit, qui primi, Romanorum imperium viresque fregerunt; & aliquando milites fuerunt Romanorum, sed postea soluti à quadriga Romanorum, terrâ perambulauerunt, & sibi subicerunt, sed tantum perambulantur, quia subegerunt quidam innumeras prouincias, sed imperiû tueri non potuerunt.

8 *Requiescere fecerunt spiritum meum.* Rem gratissimâ mihi fecerunt Persæ, & Medi, (qui sumplerunt vitionem de Chaldeis, qui populum meum afflixerant) & itidem Græci delentes Persas, à quibus etiam populus meus afflictus est.

10 *Sume à transmigratiōe.* Id est à transmigrantibus, ab ijs viris, qui venerunt Babylone, quos inuenies in domo Iosue. *Trasle*
nunc

In Zacharia Cap. VI. 389

nunc ad prænunciandû imperium Christi.
11 *Et facies coronas,* Vt illas capiti Iesu imponas, vt figuram præferat Christi regis, & sacerdotis.

12 *Eccce vir, Oriens nomen eius.* Quasi dicat nō tibi propter te imponitur corona, sed vt figura Christi sis. Vide de his verbis cap. 3. *Eccce ego adducam seruum meum Orientem.*

Et subter eum oriatur. Ex se ipso germinabit, & crescet. Rami eius sunt filii Ecclesiæ.

13 *Et ipse extruet templum Domino.* Ipse inquam non alius ædificabit Ecclesiā. Quod maioris firmitatis causa repetit.

Et ipse portabit gloriam. Magnam gloriam suis factis consequetur, ab omnibus laudabitur, & honorabitur Philippen. 2. *Propter quod & Deus exaltauit illum.*

Et sedebit & dominabitur. Vt verus Rex totius populi Dei Luc. 1. *& regnabit in domo Iacob in æternum.*

Et eris sacerdos. Idem erit sacerdos, & super thronum sacerdotalem sedebit.

Et consiliū pacis erit inter illos duos. Summus consensus erit inter illos duos, scilicet, thronos. Nam vox Hebræa *cise* masculini generis est, & ponitur pro dignitate, & officio, id est, illæ duæ dignitates, inter quas non satis conuenire solebat, nunc valde

390 In Zacharia Cap. VI.

concordes erunt in vno Christo. Vel, inter illos duos, id est inter regem, & sacerdotem. Sed capitur rex pro dignitate, non pro persona, & itidem sacerdos.

14 Et corone erant Helem. Postquā coronas capiti Iesu imposueris, detrahes, & in templo seruabis, vt sint ibi in memoriā, & laudem eorū, qui dederunt. Et significant in memoria eterna futuros apud Deum eos, qui Christum adorauerint, & ei munera obtulerint, & in vtilitatem Ecclesię laborauerint. *Hele* ipse est Holdai, & Iosias ipse est Hem, sed hæc nomina ponuntur, quia pauciores habēt literas, vt commodius incidantur in corona, & vt significantur munera, quæ à Deo accipient, qui prædicta illa fecerint. *Helem* somnium siue impugnatio, id est, cognitio rerū absconditarum per Spiritum sanctum, & magna copia donorum. *Hen* gratia.

15 Et qui precul sunt. Id est, gētilēs Eph. 2. vos, qui aliquando eratis longē.

Et edificabunt in templo Domini. Multū iunabunt hoc ædificium Ecclesię, vt explicat August. Hieronym. & consonat illud Isai. 60. & edificabunt filij peregrinorum in vos, &c.

Erit autē hoc, si auditu audieritis, &c. Hæc bona

In Zacharia Cap. VII. 391

na promissa eueniēt vobis, si Christū audire, & recipere volueritis; alioqui reijciemini à Deo, & tantorū bonorū participatione priuabimini.

Caput VII.

1 Factum est in anno quarto Darij regis, factum est verbum Domini ad Zachariam, in quarta mensis noni, qui est Casleu. 2 Et miserunt ad domū Dei Sarazar & Rogoma-melech, & viri qui erant cum eo, ad deprecandam faciem Domini: 3 vt dicerent sacerdotibus domus Domini exercituum & prophetis, loquentes, Nunquid flendum est mihi in quinto mense, vel sanctificare me debeo: sicut iā feci multis annis? 4 Et factum est verbum Domini exercituum ad me, dicens, 5 Loquere ad omnem populum terræ, & ad sacerdotes, dicens, Cū ieiunaretis, & plāgeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos: nunquid ieiunium

392 *In Zacharia Cap. VII.*

ieiunastis mihi? 6 & cum comedistis
& bibistis: nunquid non vobis come-
distis, & vobismetipsis bibistis? 7
Nunquid non sunt verba, quæ loquu-
tus est Dominus in manu propheta-
rum priorum. cum adhuc Ierusalē ha-
bitaretur, & esset opulenta, ipsa & vr-
bes in circuitu eius, & ad austrum, &
in campestribus habitaretur? 8 Et fa-
ctum est verbum Domini ad Zacha-
riam, dicens, 9 Hæc ait Dñs exerci-
tuum, dicēs, Iudicium verum iudicate:
& misericordiam & miserationes faci-
te vnusquisque cum fratre suo. 10 Et
viduam & pupillum, & aduenā, & pau-
perem nolite calūniari: & malum viri
fratri suo non cogitet in corde suo.
11 Et noluerunt attendere & auerte-
runt scapulam recedētes: & aures suas
aggrauauerūt ne audiront. 12 Et cor
suum posuerunt vt adamantem, ne
audirent legem & verba quæ misit
Deus exercituum in spiritu suo per
manum prophetarum priorum: & fa-
cta est indignatio magna a Domino
exerc-

In Zacharia Cap. VII. 393

exercituum. 13 Et factū est sicut locu-
tus est, & nō audierūt: sic clamabit &
nō audiā dicit Dñs exercituum. 14 Et dis-
persi eos per omnia regna quæ nesciūt
& terra desolata est ab eis, eo, q̄ nō es-
set transiens & reuertens: & posuerūt
terram desiderabilem in desertum.

Et miserunt ad domum Dei sarasar. Isti
erant principes viri ex Iudeis, qui
Babylone remanserant.

*Ad deprecandam faciem Domini. Vt pro ipsis
orarent, & munera offerrent.*

3 *Vel sanctificare me debeo*, Id est, ieiunabo
ne? Ierusalē incensa est mense quinto,
& mense 7. penitus ex ea eiecta sunt reli-
quæ Iudæorum, Godolia interfecto 4. Re-
gum vlt. Idē Iudæi toto captiuitatis tem-
pore ieiunabāt, & flebant, 5. & 7. mēse. Cū
autē iam biēniū esset, ex quo tēplum ædi-
ficari captū est, & opus cresceret, tēpusq;
iam nō doloris, sed lætitiæ videretur, quæ-
runt an prosequi debeant capta ieiunia.

Nunquid ieiunium ieiunastis mihi. Non in ho-
norem meum, sed in gratiam vestram ieiun-
nabatis, vt hominibus placeretis, aut vt
sumptui parceretis. Non ieiunabatis, sicut
ego volebā, quia peccata sequebamini. Iste

394 In Zacharia Cap. VII.

locus intelligitur ex Isaia 38. Nunquid hoc est ieiunium quod elegi.

6 Nunquid non vobis comeditis, in vestra voluptatem, non in honorem meum.

7 Nunquid non haec sunt verba. Non est non haec mea querela, & admonitio; haec eadem vobis dicebam, per prophetas priores, ut per Isaiam c. 48. antequam vastaretur Ierusalem. Quasi diceret, nunquam esset vastata, si me audissetis, sed nec nunc poteritis res vestras conservare, etiam si multum ieiunetis, nisi mores corrigatis, &c.

Et ad Austrum & in campestribus. lxx. & montana, & campestria habitabantur. erat enim ad Austrum urbis Ierusalem Moptana regio, & Carmelus mons.

9 Iudicium verum indicare. Si mihi vultis placere, haec quae dico, quaeque semper dixi per prophetas meos, facite. Iudices vestri ne accipiant personas, sed iustitiam tantum iudicando spectent.

11 Et misericordiam & miserationes facite. Misericordiam in animo, miserationes in effectu, ut ait Cyril. Sed forte hac geminatione omne genus misericordiae voluit intelligere per exaggerationem.

10 Non hoc calumniari. Id est, opprimere per potentiam, bona eorum usurpando. lxx. egregie

In Zacharia Cap. VII. 395

kata δυναμειν per potentiam opprimere.

Fratri suo. In fratrem suum ne querat, aut appetat vindictam.

11 Et noluerunt attendere, scilicet patres vestri, cum eos per prophetas admonerem, ut patet ex sequentibus.

Et auerierunt scapulam recedentes. Contempserunt sermones meos, sicut qui loquentem sibi, deserit, & terga ei vertit. lxx. Et dederunt dorsum contemnens.

12 Et cor suum posuerunt ut adamantem. Obduraverunt, ne obedirent. Hebr. Cor suum posuerunt adamantem, suppletur nota similitudinis.

In spiritu suo. Per Spiritum sanctum, quae dedit prophetis.

Et facta est indignatio magna. Punivit eos atrociter per Chaldaeos.

13 Sic clamabunt & non exaudiam. Mimesis est verborum Domini, cum illi caperentur a Chaldeis.

14 Per omnia regna, ditionis Chaldaeorum.

Et quod non esset transiens & revertens. Id est, quod nullus in terra versaretur. Phrasis Hebr. sicut nos dicimus yentes y viuentes.

Et posuerunt terram desiderabilem. Terram optimam & fertilissimam, suis peccatis verterunt in desertum. Nam terra Iudaeae mansit sine habitatore, toto tempore captivitatis. Paral. vii.

396 In Zacharia Cap. VIII.

Caput VIII.

IT factum est verbū Domini exercituum, dicens,
2 Hæc dicit Dñs exercituum, Zelatus sum Sio zelo magno, & indignatione magna zelatus sum eam. 3 Hæc dicit Dominus exercituum, Reuersus sum ad Sion: & habitabo in medio Ierusalem: & vocabitur Ierusalem Ciuitas veritatis, & Mons Domini exercituum, mons sanctificatus. 4 Hæc dicit Dñs exercituum. Adhuc habitabunt senes, & anus in plateis Ierusalem: & viri baculus in manu eius præ multitudine dierum. 5 Et plateæ ciuitatis complentur infantibus, & puellis ludentibus in plateis eius. 6 Hæc dicit Dñs exercituum, Si videbitur difficile in oculis reliquiarū populi huius in diebus illis, nūquid in oculis meis difficile erit, dicit Dñs exercituum? 7 Hæc dicit Dñs exercituum: Ecce ego saluabo populum meum de terra Oriētis, & de ter-

ra oc-

In Zacharia Cap. VIII. 397

ra occasus Solis. 8 Et adducam eos, & habitabunt in medio Ierusalem: & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum in veritate & in iustitia. 9 Hæc dicit Dominus exercituum, Confortentur manus vestre qui auditis in diebus sermones istos per os prophetarum in die qua fundata est domus Domini exercituum, ut templum ædificaretur. 10 Siquidem ante dies illos merces hominum nō erat, nec merces iumentorū erat, neq; intro eunti neq; exeunti erat pax præ tribulatione: & dimisi omnes homines vnūquēq; cōtra proximū suū. 11 Nunc autē non iuxta dies priores ego faciā reliquijs populi huius, dicit Dñs exercituum, 12 sed semen pacis erit: vinea dabit fructū suū, & terra dabit germen suum, & coeli dahunt rorem suum: & possidere faciam reliquias populi huius vniuersa hæc. 13 Et erit sicut erat tunc maledictio in Gentibus, domus Iuda & domus Israel: sic saluabo vos, & eritis benedictio: nolite timere, conforten-

398 *In Zacharia Cap. VIII.*

fortetur manus vestrae. 14 Quia hec
dicit Dominus exercituum, sicut cogi-
taui ut affligerem vos, cum ad iracun-
diā prouocasset patres vestri me, di-
cit Dñs, & non sum misertus: 15 sic
conuersus cogitaui in diebus istis ut
beneficiam domui Iuda & Ierusalem:
nolite timere. 16 Hæc sunt ergo ver-
ba quæ facietis, Loquimini veritatem
vnusquisque cum proximo suo: verita-
tem & iudicium pacis iudicate in por-
tis vestris. 17 Et vnusquisque malum
contra amicum suum ne cogitetis in
cordibus vestris, & iuramentum men-
dæ ne diligatis, omnia enim hæc sunt
quæ odi, dicit Dominus. 18 Et factū
est verbum Domini exercituum ad me,
dicens, 19 Hæc dicit Dominus exer-
cituum, ieiunium quarti, & ieiunium
quinti, & ieiunium septimi, & ieiuniū
decimi erit domui Iudæ in gaudium &
lætitiam & in solennitates præclaras:
veritatem tantum & pacem diligite:
20 Hæc dicit Dominus exercituum,
Vsq̃uequo veniāt populi, & habitent
in ciui-

In Zacharia Cap. VIII. 399

in ciuitatibus multis, 21 & vadant
habitatores vnus ad alterum, dicētes,
Eamus & deprecemur faciem Domi-
ni, & quæramus Dominum exerci-
tuum, vadam etiam ego. 22 Et ve-
nient populi multi, & gentes robustæ
ad quærendum Dominum exercituum
in Ierusalem, & deprecandam faciem
Domini. 23 Hæc dicit Dominus
exercituum, In diebus illis, in quibus
apprehendent decem homines ex om-
nibus linguis Gentium, & apprehen-
dent fimbriam viri Iudæi, dicētes, Ibi-
mus vobiscum: audiuiimus enim quo-
niam Deus vobiscum est.

Zelatus sum Sion. Irascor, & doleo, quia
crudeliter sit ab hostibus vexata. Lo-
quitur in toto capite de Ierusalem, & de
Ecclesia, sicut de vno populo, quia gens
Iudæorum est radix, & mater Ecclesiæ.

Reuersus sum ad Sion. Placatus sum Ieru-
salem, & genti Iudæorum, habitabo in ea,
non eam deferam.

Ciuitas veritatis. Quoniam in Ecclesia ve-
ritas de credendis, & agendis traditur, nul-
lis mendacijs adulterata.

400 In Zacharia Cap. VIII.

Et mons Domini exercituum. In quo solo salui sunt homines, Genesi. 19. In monte saluum te fac. & e quo propius caelestia contemplantur.

Mons sanctificatus. Hebr. Mons sanctitatis. Id est, mons sanctus, in quo verus Deus vera religione colitur.

4 Adhuc. Quasi diceret, non sum oblitus Ierusalem, non penitus eam abieci.

Habitabunt senes. Plena erit Ecclesia sapientissimis consiliariis, quibus acquiescent adolescentes, id est ait in plateis. Quasi diceret, versabuntur inter iuvenes, non erunt illis odiosi.

Et viri baculus in manu eius. Vniuscuiusque baculus erit in manu eius, id est, veniet ad ultimam usque senectutem, quod tranquillitatem urbis & eorum sapientiam indicat.

5 Et platee civitatis. Exultabit Ecclesia, nova prole, infidelibus quotidie ad eam venientibus; & ipsi, posita sarcina peccatorum, & seculi, lætabuntur maxime.

6 Si videbitur difficile. In diebus illis, quibus hæc fieri incipiet, cum pauci Apostoli, & illiterati, & persecutionibus vexati prædicare incipiet, putabunt homines non posse tantum crescere numerum fidelium, sed mihi non erit difficile præstare, quod dico.

In Zacharia Cap. VIII. 401

7 De terra orientis. Ex omnibus mundi partibus adducam electos in Ecclesiam.

8 In veritate, & in iustitia. Implebo eis fideliter, quæ promiserò; & iustus ero in præmiis pro merito tribuendis.

9 Confortentur manus vestre. Qui nunc hæc auditis ex Haggæo, & Zacharia, persequimini quod cepistis, Deo obsequi, & templum ædificare, & a peccatis abstinere. Si enim antequam inciperetis templum, adversæ vobis erant res, & postquam illud fundastis, ut ædificetis, prosperæ sunt; Ita si pietatem colatis, non desistam, vos magna bonorum spiritualium copia, quæ polliceor, afficere.

10 Merces hominum non erat. Id est, labor omnis vester & iumentorum vestrorum, siue in agricultura, siue in mercimoniis, atque alijs operibus, irritus erat, & inanis, nullâ ex eo mercedem, aut fructum habebatis.

Neque introeuntes. Cum in civitate intrabatis, aut ex ea exiebatis, armis & insidijs externorum premebamini.

Et dimisi omnes homines, id est, intra civitatem sibi ipsis cives mutuis odijs nocebant.

11 Nunc autem. Hebr. & nunc. Quasi diceret, et non ita me geram cum hominibus in illis diebus.

402 In Zacharia Cap. VIII.

12 Sed semen pacis erit, id est, pacifici homines: non me ad iracundiam prouocabunt. Soph. 3. Reliquia Israel nō facient iniquitatem. Pro a dabit. Per metaphoras rerum sensibilem, ostendit copiam spiritualium bonorum futuram tempore noui testamenti.

Ecce celi datus uosum suum. Loquitur more Iudaeis, quia propter raritatem pluuiarū magna est uultus rosis, & maximē necessaria.

13 Sicut erat maledictis. Omnes gentes prius uos execrabantur, nunc laudabunt, & magnificient.

14 Sic conuersus cogitanti in diebus istis. More humano loquitur: Quia conuersi estis ad me, decreui uos multis bonis afficere modo maneatis in sanctitate.

15 Iudicium pacis. Id est, pacificum, de quo nemo merito conqueri possit.

In portis uestris. Ibi fiebant olim publica iudicia.

Contra amicum suum. Id est, contra proximum suum. Ita lxx. & Chal. eodem enim uocabulo amicus, & proximus intelliguntur.

19 Ieiunium quarti. Quarto mense ieiunabant Iudaei, quia tunc rupti sunt muri ciuitatis,

In Zacharia Cap. VIII. 403

uitatis, Ieremix 51. quinto mense incensa est ciuitas. Septimo interfectus Godolias decimo urbs obsessa est à Chaldeis, id est, nō solū ieiuniū quinti, & septimi mēsis, sed etiā cetera ieiunia omnia uertētur uobis in solennitates praeclaras, id est, hilares, in quibus non ieiunabitis, sed dies festos ageris, modo ueritatem, & pacem diligatis.

10 Usquequo ueniant populi. Pro his ieiunijs quae pro tristibus euentibus initia habuerunt, habebitis laetissimas solennitates, partis egregijs uictoris, ut 1. Mach. 4. & 13. donec succedant maiores & clariiores causae laetandi, cum scilicet multitudo gentium uenerit ad Ecclesiam.

21 Et ualens habere uos unus ad alterum. Legendum est unus ad alteram ex Hebr. lxx. Chald. & Hieronymo, id est, una ciuitas ibit ad alteram, ut se mutuo cohortentur, ut ueniant ad Euangelium.

Vadam etiam ego. Dum una ciuitas alteram inuitat, tertia, quae eas audierat nō inuitata, dicit, ego etiā uobiscū uenire uolo.

22 Gentes robustae, quae in aliis imperium tenebant, Euangelio se subijcient.

23 In diebus illis, in quibus apprehendit. Omnia haec fient in diebus legis gratiae, in quibus

404 In Zacharia Cap. 1 X.

derem; id est, plurimi homines, ex omnibus nationibus gentium, & adhærebunt uni cuiuslibet ex prædicatoribus Euangelij; & cum sequentur agnoscentes, deos gentium esse dæmonia & solum verum Deum esse, qui à Christianis prædicatur. *Iudeum* sumit ut Paulus Rom. 1. *Non enim qui in manifesto Iudeus est.*

Caput 1 X.

QUOD NUS verbi Domini in terra Hadrach & Damasci requiei eius quia Domini est oculus hominis, & omnium tribuum Israel. 2 Emath quoque in terminis eius & Tyrus, & Sidon, assumpserunt quippe sibi sapientiam valde. 3 Et ædificauit Tyrus munitiorem suam, & coaceruauit argenteum quasi humum, & aurum ut lutum platearum. 4 Ecce Dominus possidebit eam, & percutiet in mari fortitudinem eius, & hæc igitur deuorabitur. 5 Videbit Ascalon, & timebit; & Gaza, & dolebit nimis; & Accaron, quoniam

In Zacharia Cap. 1 X. 405

niam confusa est spes eius: & peribit rex de Gaza, & Ascalon non habitabitur. 6 Et sedebit separator in Azoto, & disperdam superbiam Philistinorum. 7 Et auferam sanguinem eius de ore eius, & abominationes eius de medio dentium eius: & relinquetur etiam ipse Deo nostro, & erit quasi dux in Iuda, & Accaron quasi Iebusæus. 8 Et circundado domum meam ex his qui militant mihi euntes & reuertentes, & non transibit super eos ultra exactor; quia nunc vidi in oculis meis. 9 Exultatis filia Sion, Iubila filia Ierusalem: ECCE REX TVVS veniet tibi iustus & saluator: ipse pauper ascendens super asinum & super pullum filium asinae. 10 Et disperdam quadrigam ex Ephraim & equum de Ierusalem, & dissipabitur arcus belli: & loquetur pacem Gentibus, & potestas eius à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terræ. 11 Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos

406 In Macharia Cap. I X.

de lacu in quo non est aqua. 12 Conuertimini ad munitionem vineti spei, hodie quoque ahnuntians duplicem reddam tibi. 13 Quoniam extendi mihi Iudam quasi arcum, impleui Ephraim: & tuncitabo filios tuos Sion super filios tuos Græcia, & ponam te quasi gladium fortium. 14 Et Dominus Deus super eos videbitur, & exibit, vt fulgur iaculum eius: & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Austris. 15 Dominus exercituum proteget eos: & deuorabunt, & subicient lapidibus fundæ: & bibentes inebriabuntur quasi à vino, & replebuntur vt phialæ, & quasi cornu altaris. 16 Et saluabit eos Dominus Deus eorum in die illa, vt gregem populi sui: quia lapides sancti eleuabuntur super terram eius. 17 Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius nisi frumentum ele-
ctorum, & vinum germinans vir-
gines?

2 ONN

In Zacharia Cap. I X. 407

Omnis verbi Domini. Latius, sub nomi-
ne vicinarum Iudæis ciuitatum, &
eis inimicarum, docet vocationem gen-
tium. Et licet læta nuncientur, tamen
omni vocat, quia introducit prædicatores
Euangelij, quasi hostiliter expugnantes vr-
bes, pugnantisque, vt Diaboli dominatum
& idololatriam euerrant.

In terra Hadraeh. Vrbis est Syriæ, propin-
qua Damasco.

Et Damasci requies eius. Quasi diceret, con-
uertetur Damascus ad Dominum, & re-
quiescet ipse in ea.

Quia Domini est oculus hominis. Deo enim
debentur oculi, non solum tribu Israel,
sed etiam hominis, id est, cæterorum homi-
num, vt eum aspiciant, vt Dominum, & ab
eo omnia expectent.

Hemath quoque in terminis eius. Eius, scilicet,
requies, est enim fœm. gen. Hemath. (quæ
est cõfinis terminis Iudgoru.) Et Tyrus, &
Sidon. (licet nunc sint extra terminos Ec-
clesiæ) aliquando erunt intra terminos eius,
cũ scilicet ad Christum conuertentur.

Assumpserunt quippe sibi sapientiam veldæ.
Quauis sibi sapientes videantur Tyrus,
& Sidon, tamen simplicitati Euangelij se
subicient.

Cc 4

3 Et

408 *In Zacharia Cap. IX.*

3 Et edificabit Tyrus munitionem suam. Resistent Evangelio, quātū poterunt, sacerdotes & magistri idololatriæ, sed tandē vincuntur. Capietur Tyrus, quanuis sit munitissima, & videatur sibi nullius indigere; quanuis sit locuples, ita vt non pluri fiat in ea argentum, quā pulvis; nec aurum quā lutum. Hæc enim omnia maximè obstatē Evangelio recipiendo, id est, vincuntur sapientes, fortes, diuites, & cedunt Evangelio.

4 Et percutiet in mari. Et mari admovebit illi machinas bellicas, & capiet eam. Tūc Tyrus tota mari cingebatur.

En hacigni deuorabitur. Vastabitur penitus, vel consumetur igni quem Dominus venit mittere in terram. Itā Hieronymus, & alij.

5 Videbit Aſcalon. Et timebit. Transiit ad verbes Palæsthorū similiter vicinas, & inimicas Iudæis, easq; similiter à Christi discipulis capiendas prædicat. Videbit Tyū captā esse, & timebit ne ipsa capiat. Semper iste timor, aut dolor, aut resistentia debet intelligi sacerdotum, & magistrorum idololatriæ & similitum, id est, iudeorum.

Quoniam confusus est spes eius. Videbit eius species, cūm viderit, quidquid ipsa habet, non

In Zacharia Cap. IX. 409

non satis esse ad resistendum, sicut nōc Tyro fuit satis.

Et peribit rex de gaza. Non amplius in ea regnabit Diabolus, sed Christus. Ita Hiero. vel, pellentur cū suo rege obstinati infideles; ut si maserit rex iam Christianus, non se vt Regem, sed vt æqualem geret.

Et Aſcalon non habitabitur. Eijcientur ex ea omnes infideles; & postea habitabitur à fidelibus.

De istis verbis Palæstinorū ita loquitur, quia captæ & possessæ sunt à Iudæis, qui Babylone redierunt, vt vidimus (Soph. 2. & postea venerunt in potestatem Christianorum, & ita conciliantur isti duo prophete. Idem dicendum est de Tyro & Sidone, quas expugnauit Aristobolus Hyrcani filius, vt tradit Iosephus Gorionis. li. 4. hist. cap. 7. qui Aristobolus fuit de genere Machabæorum.

6 Et sedebit separator in Azoto. Christus ibi regnabit, non diabolus. Et dicitur separator, quia separabit bonos à malis in iudicio, ita Hiero. & nūc separat quosdam vocans ad fidem, alios ob peccata in infidelitate relinquens. Alij interpretes verterūt pro Manzer alienus. Filij Israel Christiani qui alieni, & erant, & censabantur ab Azoto

Cc 5 tis

410 *In Zacharia Cap. IX.*

tijs, habitabunt in ipsa vrbē.

Et disperdam superbiam. Reprimā arrogantiam Palæstinorū, qui putant se posse Euāgelio resistere. Vel, (vt ait Hiero.) cū cōuersi fuerint, efficiuntur humiles.

7 Et auferam sanguinem eius, & efficiam ne comedant sanguinem (vt vertit Chald.) & ne comedant carnes immolatas idolis, quas vocat abominationes; id est, res valde abominabiles, quia immolata erant idolis; quæ in scriptura vocantur abominationes, id est, conlescent cum conuersis ex Iudaismo, quos ante oderant, & vnus populus fient cum illis, ideo enim conuersi ex gentibus hoc præceptum est Actorum, 15. non sit relinquatur. Saluabitur, vt reliquæ Israel.

Et erit quasi dñx in Iuda. Non à me tractabitur Palæstinus, vt externus, sed vt vnus ex ducibus populi mei.

Et Acazon quasi Iehus. Id est, crescet Acazonites cum populo Dei in Ecclesia, sicut Iehusaus mansit cum filijs Israel in Ierusalem.

8 Et circumdabo domum meam. Ecclesiā meā circumdabo doctoribus, qui eam tueantur ab hostium incurfibus, vel, etiam angelis custodientibus. Vterque sensus et ibi Hiero.

In Zacharia Cap. IX. 411

Qui militanti mihi euntes & reuertentes. Qui mihi deseruiunt, facientes quidquid iubeo. Phrasis Hebr. est.

Et non transibit super eos vltra exalter. Non dominabitur Diabolus ecclesiæ meæ. Exalter est tyrannus, qui magna tributa imponit, & crudeliter exigit. Diabolus pro tributo exigit peccata.

Quia nunc vidi in oculis meis. Id est, decreui vos aspicere, & vestri misereri.

9 Exulta satis. Hæc exposita sunt Soph. 5. & Zach. 8. in principio.

Veniet tibi. In die Palmarum.

Iustus. Vt te iustificet per suum sanguinē.

Saluator. Vt te ab hostibus tuis liberet.

Pauper. Id est, mansuetus, vt dixerunt LXX. & Matth. cap. 21.

10 Et disperdam quadrigam. Non erunt bella, sed summa pax tempore Euangelij, non solum in Iudæa, sed etiam in decem tribubus, id est, in ijs qui ex illis conuertuntur.

Loquetur pacem gentibus. Pacificē, & amicē eis loquetur, hortabitur eos per Euāgelij prædicationem, vt secum pacem incant.

A mari vsque ad mare. A mari rubro vsque ad mare Palæstinorum; qui erant termini Israelitarum vsque ad flumen, scilicet, Euphra-

412 In Zacharia Cap. IX.

Euphratem, id est, non solum domina-
bitur in terra Israelitis promissa vsque ad
flumen, sed inde etiam extendet impe-
rium versus omnes nationes. *A fluminibus*
accipit pro à flumine vel dicit à flumine (vt est
in Hebræo) pro à fluminibus, vt includat ter-
minū Meridionale, qui est fluuius Egypti
& septentrionalem, qui est Euphrates.
Genes. 15. *semini tuo dabo terram hanc à fluuiio*
Egypti vsq; ad fluuium magnum Euphratem.

11. *Tu quoque. Et tu vt LXX.*

In sanguine testamenti tui. Virtute sagui-
nis foederis, per quem reconciliasti Deo
genus humanū, & inimicitias dissoluisti.

Multos tuos. Qui in te sperabant, & in te
crediderant.

De lacu in quo non est aqua. De profundo cas-
cere, vnde exire nullo modo poterant, ni-
si per te. Hoc intelligitur de patribus lim-
bi. Ita Hiero. S. Thom. 1. p. q. 51. ar. 1. Lyrus
Varab. Stunica. Et generaliter de omni-
bus, qui in captiuitate peccati tenebātur,
vt ait Augustinus de ciuitate. 18 cap. 35. &
Theodor. & Montan.

12. *conuertimini ad munitionem.* O iusti, qui
estis in limbo, conuertimini ad habitatio-
nem munitam paradisi, quia hodie vobis
promitto per prophetam meum, me maledi-
canti-
maio-

In Zacharia Cap. IX. 413

maiolem lætitiā vobis ibi redditurum,
quā fuit labor limbi. O vincti qui spera-
tis solutionem vinculoꝝ in Christi adue-
tu; conuertite oculos ad illam felicitatem,
vt præsentem captiuitatem leuius feratis.
Ita fere Hieron. Secundus sensus; o vincti
conuertimini ad habitationem munitam
Ecclesiarū, siue ad ipsum, qui est protectio
suorum; reddā vobis etiam hic multo ma-
iora, s. quæ pro Christo reliquistis. *Vincti*
Dei, id est, sperantes quomodo Hag. 2. Chris-
tus dicitur desiderans cunctis gentibus, vel,
Vincti sperati, quorum libertatem sperane-
runt prophete, qui de vocatione gentium
locuti sunt. Itaque omnes homines allo-
quitur.

13. *Quoniam extendi mihi Iudam.* Ita erūt om-
nia quæ dixi de vocatione gentium; quo-
niam assumpsi mihi Iudam, id est, Apostolos,
& electos ex illo populo prædicatores, tā-
quam arcum quēdam, ex quo sagittas ver-
bi mei mittam ad gētiles & eos mihi sub-
iciam Apoc 6. vers. 1.

Impleti Ephraim. Implere manum arcu di-
citur qui arcum tendit. Reg. 9. porro Iehu
tendit arcum manu. Hebr. & Iehu impleuit
manū suā in arcu. Ita etiam LXX. Ait ergo
Ephraim erit manus mea ad sagittandum;
implebo

414 In Zacharia Cap. IX.

implebo Ephraim arcu, aut, implebo manu Ephraim vt arcu. Loquitur de hominibus decē tribuum relictis, cū duabus tribubus.

Et suscitabo filios tuos sion. Fortiores erūt omnibus sapientibus gentilium, & eos Euangelio subiicient.

Quasi gladium fortium, Vt vincas, & occidas, & subiicias tibi omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei.

14 Super eos videbitur, Pugnans pro eis.

Et erit exitus eius quasi fulgur iaculans. Chald. & verba eius egrediētur quasi fulgura, id est subito coruscabunt, & mundum in admirationē conuertent.

Et Dominus Deus in tuba canet. Aduersus eos praelium instrues, & aciem ordinabit.

Et vadet in turbine Austri. Magno impetu in eos feretur, vt turbo ab Aultri parte cōcitatus.

15 Et deuorabunt. Consumēt hostes suos.

Et subiicient lapidibus funde. L. X. X. & abierunt eos lapidibus funde. Sunt enim in bello etiam fundibularij. Lapidibus funde, id est fortiter isectati, sunt ipsa verba scripturæ, & quæ intus Deus docet, iuxta illud Lucæ. 21. Dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere.

In Zacharia Cap. IX. 415

resistere, & contradicere omnes aduersarij vestri.

Et bibentes inebriabuntur quasi a vino. Bibent sanguinem hostium suorum (vt viderunt L. X. X.) sicut vinum, id est copiose eum effudent, & cum audacitate, & erunt toti pleni sanguine eorum. Ita erunt multi occisi, sicut phialæ quibus excipitur sanguis victimarum, & sicut cornua altaris, super quæ sanguis ille funditur, Leuit. 4. & c. id est, magnos triumphos habebunt, innumeros vincent, & subiicient Euangelio.

16 Et saluabit eos Dominus Deus eorum, sicut oues. Maxima cura eos liberabit à periculis, vt pastor oues. Cum eos assimilat ouibus, docet tacite non pugnatos esse armis carnalibus, sed verbo Dei, & mansuetudine.

Quia lapides sancti eleuabuntur. Hos proteget, quia sunt lapides vini, ex quibus edificanda est ecclesia. Lapidēs eleuatur vt superædificentur Christo lapide viuo. Quasi dicat. Crescet edificiū, egregij lapides ei accedant. In Heb. pro lapides sancti. est lapides Nezer, id est, coronæ, sine diadematis, id est, erunt apud Deum in magno pretio, & diligēter seruibuntur, vt lapides diadematis super terram eius, id est in ecclesia.

416 In Zacharia Cap. X.

17. Quid enim bonū eius est? id est, quid boni habet Deus maius eo, quod dat hominibus, et sancti hant; dat enim eis frumentū electorum, panem cœlestem, quo confirmantur, & lapidei reddantur ad tentationes, & persecutiones ferendas. *Et in omni generatione virgines, id est, miram castitatem corporis, & animæ efficiens; non est illud de quo Ephes. 5. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Quasi dicat non est mirum tunc lapides sanctos eleuari.*

Capit. X.

Etite à Domino pluuiam in tempore serotino, & Dominus faciet niues, & pluuiam imbris dabit eis, singulis herbam in agro. Quia similes locuti sunt inuiti, & diuini viderunt mendacium, & somniores locuti sunt frustra: vane consolabatur, ideo abducti sunt quasi grex, affligentur: quia non est eis pastor. 3. Super pastores iratus est furor meus, & super

In Zacharia Cap. X. 417

super hircos visitabo: quia visitauit Dominus exercituum gregem suum domū Iuda, & posuit eos quasi equū gloriæ suæ in bello. 4. Ex ipso angulus, ex ipso paxillus, ex ipso arcus praelij, ex ipso egredietur omnis exactor simul. 5. Et erunt quasi fortes, cōculcantes lutum viarum in praelio: & bellabunt, quia Dominus cum eis: & confundentur ascēsores equorum, 6. Et confortabo domum Iuda, & domum Ioseph saluabo: & conuertam eos, quia miserebor eorum: & erunt sicut fuerunt quando non proieceram eos: ego enim Dominus Deus eorum, & exaudiam eos. 7. Et erunt quasi fortes Ephraim, & letabitur cor eorum quasi à vino: & filij eorū videbunt, & letabuntur, & exultabit cor eorum in Dño. 8. Sibilabo eis, & congregabo illos, quia redemi eos: & multiplicabo eos sicut antè fuerant multiplicati. 9. Et seminabo eos in populis, & de longe recordabuntur mei: & viuent cum filiis suis & reuertentur. 10. Et

418 In Zacharia Cap. X.

reducam eos de terra-Egypti, & de Assyrijs congregabo eos: & ad terrā Galaad & Libani adducā eos: & non inuenietur eis locus. 11 & transibit in maris freto, & percutiet in mari fluitus, & cōfundentur omnia profunda fluminis: & humiliabitur superbia Asur, & sceptrum Egypti recedet. 12 Confortabo eos in Domino, & in nomine eius ambulabunt: dicit Dominus.

Petite à Domino pluuiam. Prosequitur quod agebat de bonis à Deo prae-standis tempore nouae legis. Et loquitur omnibus hominibus, ut petant à Deo pluuiam ferotinam, siue quae danda erat tempore ferotino, id est, doctrinam Euangelicā, qua arida totius terrae facies, erat irriganda. Pluvia matutina fuit doctrina Moysis. Et Dominus faciet nives. Pagnin. & Diction. Complut. tradunt legendum esse nubes. Vocat autem nubes Apostolos, qui hanc caelestem pluuiam in terram effuderunt. Eadem ratione vocat eos nives, quia pleni, & onusti erant ista pluuiā & aduentu suo ardorem concupiscentiae in homini-

In Zacharia Cap. X. 419

bus refrigerauerunt, & hac ratione hominibus utiles, Deo gratissimi suere. Prouer. 25. Sicut frigus nix in die missus, ita legatus fidelis ei qui misit eum, animam ipsius requiescere faciet. Et pluuiam imbris. Non qualemcunque pluuiam, sed imbream, id est, vehementer, & largē, totam terram, irrigantem. Verbum dabit potest cum his iungi, aut etiam cum praecedentibus. singulis herbam in agro. Efficiet ut singulorum agri fertiles sint. Toller omnem ex animis sterilitatem.

Quia simulacra locuta sunt, inutile. Petite à mortales à Deo istam doctrinam, nam idola vestra decipiunt vos, nihil vos docere possunt quod salutare sit. Dinini viderunt. Id est, prophetabant. Et somnatores locuti sunt frustra. Frustra sua somnia asperiebant coniectotibus, quia vel nullam ab eis solutionem accipiunt, vel falsam & inutilem.

Vani consolabuntur, Praedicantes vobis laeta, cum nihil praedicere possent quod vobis utile esset ad salutem. Abducti sunt quasi grex. Ab huiusmodi magistris, quasi captiui, ducti sunt in varios errores, & in nefarias superstitutiones.

420 In Zacharia Cap. X.

Assligentur, quia non est eis pastor. Misere lacera-
buntur à vitijs, & à Diabolo, quia non
habent pastores, sed impostores.

3 Super pastores iratus est furor meus. Istos
eorum magistros ego puniam, & suo ho-
nore spoliabo. Adducam enim homines
ad Euangelium, & ipsi sine honore relin-
quentur.

Et super hircos visitabo. Eosdem vocat hircos,
quia foetidis moribus, & inutiles, &
reprobi sunt. Nec vocat hircos, sed hircos,
quia duces erant ceterorum.

Quia visitavit Dominus. Quia redūdat more
Hebr. sensus est, Dominus decreuit bene-
facere populo suo.

Et posuit eos quasi equum gloriae suae. Vtatur
eis, ut duces uti solent equis bellatoribus,
& acies impientibus, ut pugnet contra
infideles, & eos subsiciat Euangelio. Equum
gloriae suae, id est, equum suum gloriosum,
id est, decorum, ut LXX. Chald. forte-
tem. Ita praedicatores Euangelij ornauit
magnis donis.

4 Et ipso angelus. Id est, rex Christus.

Et ipso pascillus. Et quo omnia dependent
vniuersa ad ministerium domus, iste est Chris-
tus, e quo pendent omnes iusti. casuri, &
confringendi, nisi in ipso sustineantur.

Ex

In Zacharia Cap. X. 421

Et ipso arcus praelij. Id est, fortes viri ad
bellandum, vel, verbum Dei ex hoc popu-
lo exiit ad gentiles.

Omnis exaltor simul. Exaltatores vocat prae-
dicatores cum libertate, & imperio docen-
tes, & tributum ab hominibus exigen-
tes, ut creatorem suum agnoscant, & colan-
tes, ut creatorum suorum in praesidio. Id est,
conculcantes hostium cadauera in praesidio,
vel in templo platearum, ita Chald.

Ascensores equestrum. Aduersarii eorum, qui
suis viribus confidebant.

Et confortabo domum Iuda. Has victorias
habebunt, quia ego vixis eis suggeram ad
praeliandum, ideo non debet videri diffi-
cile, quod polliceor.

Et domum Ioseph saluabo. Id est, decem tri-
bus adhuc in captiuitate positas ad Evan-
gelium vocabo. Et exaudiam eos. Propitius eis ero, quia
cunque in re auxilio meo indigebant.

Et erunt quasi fortes Ephraim. Vnusquis-
que eorum qui sunt ex decem tribubus ha-
bebit insignem, & heroleam fortitudinem
contra hostes Christi, & contra vitia.
Et letabitur cor eorum. Cum viderint vi-
ctorias suas, & libertatem, qua in Christo
fruantur.

Dd 3

Et

422 In Zacharia Cap. X.

Et filiorum. Eorum posteri videbunt ea
de bona & magna letitia afficientur.

In Domino. Non iam de rebus vanis, aut
secularibus letabuntur, sed de donis à Deo
acceptis.

Sibilo eos euocabo, id est,
exiguo sono, & penè insensibiliter con-
gregabo eos de remotis regionibus ad Ec-
clesiam.

Quia redemit eos. Decrevi eos liberare à ca-
ptivitate demonis, in qua nunc sunt.

Et seminabo eos in populo. Per varios po-
pulos eos dispargam, & multiplicabitur
numerus credentium, ut semen fertili ter-
ræ mandatum.

De longe recordabuntur mei. Etiam si sint in
longinquis regionibus, ibi me colent.

Et venient cum filijs suis. Non erit captivi-
tas, quæ eos à filiis suis separet. Vel potius,
Vivent vitæ gratiæ ipsi, & eorum filij ab eis
edocti, & eorum discipuli.

Et revertentur. Quotidie ad me reverten-
tur multi, dum alter alterum ad Euange-
lium adducere studet.

Et rediant eos de terra Egypti. Solus om-
nem eorum captivitatem, nemo eis poterit
obstare quin ad me veniant. Decem tribus
partim apud Assyrios erant, partim in

EGY.

In Zacharia Cap. X. 423

Egyptum fugerant. Hos. 3. & 9.

Et ad terram Galaad, & Libani adducam eos.
Id est ad terram suam. Nam decem tribus
protendebantur vsque ad Libanum, & etiã
tenebant terram Galaad. Significat autem
caelestem beatitudinem, cuius ista terra fi-
gura erat.

Et non inuenietur eis locus. Scilicet, in terra
Egypti, & Assyriorum, id est, non erunt
ibi, omnes veniet de captivitate. LXX. non
relinquetur villus ex eis.

Et transibit in maris fretis. Scilicet, Ephraim
id est decem tribus transibunt freta, quæ
ob maris cõtinuos æstus, difficillimã habet
nauigationẽ, ipsi tamẽ omnia superabunt.

Et percutiet maris fluctus. Siftet, & sedabit
maris fluctus, ut olim Moyses virga per-
cussit mare rubrum, ita ipsi superabunt om-
nia pericula.

Et confundentur. Atrescent, vel erubescẽt,
cum viderint cursum suarum aquarũ im-
pediri, donec transeant Iherusalem, ut olim
accidit Iordani.

Et humiliabitur superbia. Assur. Cũ ad sua
præmia vocabuntur iusti, tunc eorum hos-
tes non habebũt vltra in eos ius, sed puniẽ-
tur à Deo, eo quod electos iniuria affecerint.

Confortabo eos in Domino. Hoc est virtute

Dd 4

Dal

424 In Zacharia Cap. XI.

Dñi, id est, auxilio meo. Et idē significat ed
dicit, in nomine eius. Ego illis opem feram,
vt possint eorum iter suū peregrinationis
conficere; & ad caelestem patriam per-
uenire.

Caput XI.

Aperi Libanē portas tuas,
& comedat ignis cedros
tuas. 2 Vlula abies,
quia cecidit cedrus, quo-
niam magnifici vastati sunt: vlulate
quercus Bāsan, quoniam succissus est
saltus munitus. 3 Vox vlulatus pas-
torum, quia vastata est magnificen-
tia eorū: vox rugitus leonum, quoniam
vastata est superbia Iordanis. 4 Hec
dicit Dominus Deus meus, Pāsce pe-
cora occisionis; quæ qui posside-
rant, occidebant, & non dolebant: &
vendebāt ea dicentes, Benedictus Do-
minus, diuites facti sumus: & pastores
eorum non parcebant eis. 6 Et ego
non parca vltrā super habitantes ter-
ram, dicit Dominus: ecce ego tradam
homi-

In Zacharia Cap. XI. 425

homines, vnumquenque in manu pro-
ximi sui, & in manu regis sui: & con-
cident terram, & non erūam de manu
eorum. 7 Et pascam pecus occubito-
ris, propter hoc o pauperes gregis: &
assumpsi mihi duas virgas, vnā vo-
caui Decorem; & alterā vocaui Fu-
niculum: & pavi gregem. 8 Et suc-
cidi tres pastores in mense vno, & con-
tracta est anima mea in eis: siquidem
& anima eorum variavit in me. 9 Et
dixi, Non pascam vos: quod moritur,
moriatur: & quod succiditur, succi-
datur; & reliqui deuorent vnusquis-
que carnem proximi sui. 10 Et tuli
virgam meam, quæ vocabatur Deus,
& abscidi eam, vt irritum facerem fœ-
dus meum quod percussi cum omni-
bus populis. 11 Et in irritum dedu-
ctum est in die illa: & cognouerunt
sic pauperes gregis qui custodiūt mi-
hi, quia verbum Domini est. 12 Et
dixi ad eos, Si bonum est in oculis ve-
stris, afferte mercedem meam: & si
non, quiescite. Et appenderunt mer-
cedem

426 in Zacharia Cap. XI.

cedem meā triginta argenteos. 13. Et dixit Dominus ad me, Projice illud ad statuariū decorum pretium quo appretiatu sum ab eis. Et tuli triginta argenteos: & proieci illos in domum Domini, ad statuariū. 14. Et præscidi virgā meā secundā, quæ appellabatur Funiculus, vt. dissoluerem germanitatem inter Iudam & Israel. 15. Et dixit Dominus ad me, Adhuc fume tibi yasa pastoris stulti. 16. Quia ecce ego suscitabo pastorem in terra, qui derelicta non visitabit, dispersum non quæret, & contritū non sanabit, & id quod stat non contriet, & carnes pinguum comedet, & ungulas eorum dissoluet. 17. O pastor & idolum, derelinquens gregem: gladius super brachium eius, & super oculum dextrum eius: brachium eius ariditate siccabitur, & oculus dexter eius tenebrescens obscurabitur.

In Zacharia Cap. XI. 427

Aperi Libani portas tuas. Per Libanum templum ex cedris confectum, & albi extrinsecus, vt Libanum, intelligit, & per templum totam Ierusalem. Id est, eodem tempore, quo fient hæc quæ dixi de vocatione gentium, tu aperies portas tuas militibus Romanis, & vastaberis. Et comedat igitur cedros tuas. Id est, principes ciuitatis, (qui inter ciues eminent, vt cedri inter reliquas arbores) cōsumantur, & exterminabuntur, quasi ab igne. Qui sint cedri exponit, tū dicit magnifici (lxx. optimates) vastati sunt. *Ulu abies, abietes dicit Hiero. esse sacerdotes, sunt enim abietes, alie arbores post cedros. Ulu igitur præ dolore. Si enim cedrus cecidit, tu, quæ minor es viribus, quomodo poteris stare?* *Ulu & quæruu Nasar. In Nasar, fertili regione trans Iordanem magnæ quercus erant, significantq; diuites, & fortes viribus.* *Silvæ munitus. Vrbs munitissima Ierusalem, in qua erant prædictæ arbores.* *Vox ululatus pastorum. Videar mihi audire vocem gubernatorum populi, ululatum. Magnificentiæ eorum. Dignitas, opes, gloria.* *Vox rugitus leonum. Quos vocavit pastores, vocat*

428 In Zacharia Cap. XI.

vocat nunc leones, ut ait Chald. & Hieron. ob rapacitatem, & crudelitatem.

Quoniam vastata est superbia Iordanis. Id est, quia Iordanis exaruit, & ipsi sui peribunt, id est, diripientur eorum diuitiae. & est superbia, & fremitus decurrentis aquae, ut ait Hieron. Fremitu enim illo, & copia aquarum, videntur omnes superbire. Ixx.

Quia miser factus est fremitus Iordanis. Id est, Pasce pecora occisionis. Id est, occidenda; sicut occisioni destinata, cum venerint Romani. Verba sunt patris ad Christum, & Christus toto isto capite loquitur. Ipse fuit prædicator Iudæorum, eosque regere iubetur, si quomodo deuitare valeant iram cladem sibi paratam.

Qui possederant, occidebant. Eorum gubernatores occidebant has oves, ut comedarent, & vendebant, ut ditiores fierent. Ierem. 23. & Ezech. 34. Pa pastores Israel.

Et non debebant. Id est, non putabant se peccasse Ixx. Non agebant penitentiam.

Dicentes, benedictus Dominus, quasi Deo gratias agentes, quod sine peccato ditati essent.

Et pastores eorum non parebant eis. Id est, cum ipsi essent pastores, tamen non eis ignoscebant. Ita dictum, ut apud Virgil. Et fratrem deferre frater.

In Zacharia Cap. XI. 429

6. Et ego non parcam vltra. Sed neque ego ignoscam pastoribus, quia subditos deuotauerunt, neque subditis, qui a pastoribus subornati dixerunt: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam. Luc. 23.

Habitantes terram, Israeliticam. Hieron.

In manu proximi sui, id est, Romanorum. Vel hoc dicit iuxta Hieronymum, propter seditiones, quæ fuerunt in Ierusalem obsessa à Romanis; de quibus Ioseph. lib. 1. de bello, cap. 2. & lib. 6. cap. 1. & 4.

Et in manu regis sui Cæsaris, ipsi enim dixerunt Ioan. 19. Non habemus regem nisi Cæsarem. Ita etiam Rupert.

Et non erunt de manu eorum. Non erit temporalis hæc captiuitas, ut Babylonica, sed perpetua, ita Hieron.

7. Et pascam pecus occisionis. O grex pusille eorum, qui in me credidistis, propter hoc, id est, quia ita vult pater, pascam hæc pecora occisionis, ut notum sit Deum nihil prætermisisse erga istos. Pauperes, id est, humiles & mansueti, qui non estis imitati superbiam Phariseorum.

Et assumpsi mihi duas virgas. Reddit rationem humilibus istis, quid fecerit cum populo isto, & cur eum dimiserit, quem tanto tempore amauerat.

430 *In Zacharia Cap. XI.*

Duos virg. Duos baculos pastorales non simul, sed vno cōtracto sumpsit alterum.

Primum vacanti decorem. Hæc est regimē omnium gentium tempore Noe; vocatur *decor* (iuxta Hieronymum.) quia decorum valde fuit, omnes homines à creatore omnium vocari & regi.

Alteram vocanti funiculum. Hæc est regimē seminis Abrahamæ, quod erat funiculus, & portio Domini. Deut. 32. *Pars autem* *populi eius*, Jacob funiculus hereditatis eius. Postquam enim gentes desinuerunt ad idola, reliquit illas Deus, & assumpsit in populum suum genus Abrahamæ.

8 Et succidi tres pastores in mense vno. Moyses, Aaron, & Mariam. Maria mortua est in deserto Sin; mense primo. Eodem mēse mulctati sunt sententia mortis Moyses, & Aaron, quia non crediderunt ad aquas cōtradictionis. Num. 10. Ita Hiero. & Rupert.

Et cōtracta est anima mea in eis. Continui me, non me effudi: quod est miserentis, id est, nolui eis ignoscere. Hæc de populo dicit, non de pastoribus, ut patet ex verbis sequentibus, & dixi non pascam vos.

Similem & anima eorum variant in me. Id est, ipsi enim radio mei affecti sunt, & inter me atque idola fluctuabant. Ita in illis

In Zacharia Cap. XI. 431

git Hierony. licet de pastoribus quoque intelligat, itaque abstulit illis pastores propter peccata ipsius populi.

9 Et dixi, non pascam vos. Hæc est quod dicitur Psal. 94. *Quadragesima annis* *offensus fui generationi huic*: volui eos abijcere, & feci ut morerentur in deserto omnes qui exierant ex Ægypto à viginti annis, & supra, propter Iosue & Caleb, sed tamen populum ipsum non reieci penitus.

Quod moritur, moriatur. Non erit mihi cura vestra salus. Volo enim vos punire; qui in mortis periculum inciderit, aut in morbum, moriatur; ego non liberabo eum.

Quod succiditur. Qui ab hostibus vel à bestiis interficiuntur, interficiantur, ut illi qui perierunt à serpentibus. Num. 21.

Et reliqui. Qui his mortis generibus non consumentur, vulneribus fratrum suorum cadant, ut qui adorauerunt vitulum. Exod. 32.

10 Et tuli virgam meam, quæ vocabatur decor. Non solum non abieci hunc populum, cum esset abiectio dignissimus, sed potius simul atque eos assumpsit, abieci ceteras nationes, ut iste esset mihi populus peculiaris. Ideo confregi virgā, quæ vocabatur decor,

aut

432 In Zacharia Cap. XI.

aut. *Deus*, quia omnes nationes pascēbā, & irritū feci foedus, quod cum eis inieram.
11 Et cognouerunt sic pauperes gregis. Iusti viri, qui semper inter illos fuerunt, cognouerunt semper hoc mysterium cum amore, & actione gratiarum, nempe consilium & voluntatem Dei esse, ut reiectis alijs populis, iste esset peculiaris populus Dei.

Qui custodiunt mihi. Qui in honore, & obsequium meū custodiunt mandata, Chaldei qui fecerunt voluntatem meam.

12 Et dixi ad eos. Cū hoc semper iussi illius populi cognouissent, ego iam assumpta carne, inter eos versans, dixi eis.

Si bonum est in oculis vestris. Si vultis, si placeat vobis.

Efferte mercedem meam. Reddite mihi mercedem aliquam pro tam diuturna sollicitudine, & providentia vestri, & quia, cū essem omnium populorum Dominus, hoc tam angusto vniui populi funiculo contentus fui.

Et si non, quiescite. Si non querere, dexteras. Quasi diceret, nō cogam vos, cū sitis liberi arbitrii.

Et appenderunt mercedem meam. Loco mercedis, quam petebam, inierunt consilium, ut me occiderent, & in pretium sanguinis

mei

In Zacharia Cap. XI. 433

mei dederunt Iuda triginta argenteos.

Proijce illud. Fac, ut a Iuda ipso proijciatur isti argentei in templo.

Ad statuarium. Ad Deum, quia, sicut artifex ex xre, aut alia materia facit statuam, ita Deus ex materia quam creauit, formauit omnia corpora. Quasi diceret, tanquā Deus, qui nouit omnium pretiū, ut factor omnium, & nouit pretium animæ, & corporis Christi, videat an digno pretio aestimatus sit ab eis, id est, quanta iniuria Dominum affecerint & pro hac ignominia, ipsum honoret, & illos puniat.

Decorum pretium. Per ironiā dicitur, quasi diceret, non maiori pretio me emendum putarunt.

13 Et precidi viregam meam, quā, scilicet, populum hunc pascēbam. Nolui esse eorum pastor, postquam me triginta argenteis emerunt.

Et dissolueram germanitatem inter Iudam, & Israel. Olim populus non erat diuisus, in diuisione autem pars secuta domum Dauid, dicta est Iuda, secuta Ieroboam, & vitulos. dicta est Israel, ita Christus diuisit populum, & qui secuti sunt Dauid domum, id est, Christum, vocantur Iuda, qui manserunt in infidelitate dicuntur Israel.

Et rael,

434 In Zacharia Cap. XI.

rael, ita cū populus iste abiectus est, quos-
dam ad se vocauit Christus, alios reiecit,
& dissoluta est prior germanitas.

15. *Adhæ, sume tibi.* Prophetæ loquitur
Deus, id est, post ea quæ nomine filij mei
prophetaſti, adhuc aliquid aliud hoc facto
prophetare te volo.

Vasa pastoris stulti. Id est, impij, ea autem
sunt, quæ pastoris vtilitatibus deseruiant,
quibus autem nihil prosint, aut etiam no-
ceant, vt baculus fortis ad percutiendum,
gladius ad iugulandum oues.

16. *Quia ecce ego suscitabo pastorem.* Suscitari
& vires ad regnandū assumere permittam.
Iste est Antichristus, quem recipient Iu-
dæi in pœnam cædis Christi.

Qui derelicta non visitabit. Id est, laſſa, &
ægotantia pecora, quæ solent à pastori-
bus certo in loco relinqui, & postea ad ce-
terum gregem afferri.

Contritum. Id est, pecora habentia pedes,
aut manus fractas, aut luxatas.

Et id quod stat. Quod subsistit & ambula-
re nequit, cui cibum afferri oportet, aut
(iuxta lxx.) integras, & sanas oues.

Et ungulas eorum dissoluet, scilicet, forti-
tū baculi dissundet eis ungulas, vt am-
bulare nequeant.

In Zacharia Cap. XII. 435

17. *O pastor & idolam.* O pastor, qui non re-
gis, sed peruerſis populum, nec solum im-
perare vis, sed adorari vt Deum.

Gladius super brachium eius. Vindicta Dei
veniet super fortitudinem eius, vt ad ni-
hilū redigatur. Theſt. 2. *Quem Dominus le-
ſus interficiet spiritu oris sui.*

Et super oculum dextrum eius. Amittet
omnem prouidentiam in rebus admini-
ſtrandis; infatuabuntur eius conſilia, ita
vt omnia, quæ facere cogitabat, in nihilū
cadem recidant. Quod magis explicat ſe-
quentibus verbis.

Caput XII.

Nus verbi Domini super
Israel. Dicit Dominus ex-
tendens cœlum, & ſun-
dans terram, & ſingens
ſpiritum hominis in eo. 2. Ecce ego
ponam Ierusalem ſuperliminare cra-
pule omnibus populis in circuitu:
& Iuda erit in obſidione con-
tra Ierusalem. 3. Et erit in die il-
la, ponam Ierusalem lapidem oneris
sanctis populis: omnes qui lenabunt

436 In Zacharie Cap. XII.

eum, concisione lacerabuntur, & col-
ligentur aduersus eam omnia regna
terre. 4 In die illa, dicit Dominus
percutiam omnem equum in stupor-
em, & ascensorem eius in amentiam:
& super domum Iuda aperiam oculos
meos, & omnem equum populorum
percutiam circitate. 5 Et dicent du-
ces Iuda in corde suo, Confortentur
mihi habitatores Ierusalem in Domi-
no: exercituum Deo eorum. 6 In
die illa ponam duces Iuda sicut can-
num ignis in lignis, & sicut facem ig-
nis in forno: & deuorabunt ad dexte-
ram & ad sinistram omnes populos in
circitu: & habitabitur Ierusalem tur-
sus in loco suo in Ierusalem. 7 Et sal-
uabit Dominus tabernacula Iuda, si-
cut in principio: ut non magnifice glo-
rietur domus Dauid, & gloria habi-
tantium Ierusalem contra Iuda. 8 In
die illa proteget Dominus habitato-
res Ierusalem, & erit qui offenderit
ex eis in die illa, quasi Dauid: & do-
mus Dauid quasi Dei, sicut Angelus
Domini

In Zacharie Cap. XII. 437

Domini in conspectu eorum. 9 Et
erit in die illa: quarant contere om-
nes gentes quæ veniunt contra Ieru-
salem. 10 Et effundam super domum
Dauid, & super habitatores Ierusalem
spiritum gratiæ & precum: & aspiciet
ad me quem confixerunt: & planget
eum planctu quasi super vnigenitum,
& dolebunt super eum ut doletur solet
in morte primogeniti. 11 In die illa
magnus erit planctus in Ierusalem, sicut
planctus Adadremmon in campo Ma-
geddon. 12 Et plangent terra: fami-
liæ & familiæ seorsum: familiæ domus
Dauid seorsum, & mulieres eorum
seorsum: 13 familiæ domus Nathan
seorsum, & mulieres eorum seorsum:
familiæ domus Levi seorsum, & mulie-
res eorum seorsum: familiæ Semei seor-
sum, & mulieres eorum seorsum.
14 Omnes familiæ reliquæ, fa-
milie & familiæ seorsum,
& mulieres eorum
seorsum.

438 In Zacharia Cap. XII.

Omnis verbi Domini super Israel, id est prophetia contra eos qui persequuntur Ecclesiam, ut lumpfit Israel eum dixit Cap. II. Ut dissiluerem germanitatem inter Iudam & Israel.

Extendens colum. Qui tam potens est, ut colum quasi pellem, & velum quoddam super terram extendent verbo suo.

Et fundens terram. Stabilis, & collocans ita ut immobilis sit.

Et fugans spiritum. Vult docere se esse creatorem visibilium, & invisibilium, & omnia in sua esse potestate, ut possit de omnibus facere quod volet.

Ecce ego penam Ierusalem superliminare cras pulc. id est, ebrietatis, aut commotionis, ita ut qui venerint ad impugnandum Ecclesiam, mentem amittant, & insaniant, ut ebrij quibus superliminaria moveri videntur, & ipsi se simul moveri putantes, corruunt.

Sed & Iuda erit in obsidione contra Ierusalem. Non solam vicinam nationes obsidebunt Ierusalem, id est, nitentur evertere Ecclesiam, sed ipsi etiam Iudaei contibules suos Apostolos magnis odijs persequuntur, & ceteros filios Ecclesiae.

Penam Ierusalem lapidem eneris. Omnes populi

In Zacharia Cap. XII. 439

puli volent experiri suas vires in persequenda Ecclesia, sicut in verbis Palestinae, & Iudaeae iuvenes immanem lapidem tollunt in altum quisque pro suis viribus, experienti roboris causa.

Omnes qui lenabunt eum. Omnes, qui eam persequentur, vulnerati manebunt, & a Deo attingentur, sicut qui tollunt lapidem, lacerantur in manibus, aut in alijs corporis partibus.

Et colligentur adversus eam omnia regna terrae. Id est, cum hoc ita sit, tamen non erit populus, qui non aliquando Ecclesiam persequatur.

Percutiam omnem equum in stuporem. Tunc percutiam plagam maximam omnes persecutores Ecclesiae in stuporem, id est, ita ut omnes stupeant qui eos percussos viderint. Hieronymus.

Et ascensorem eius in amentiam. Hieronymus. malorum premente magnitudine, vertentur in amentiam. Potest etiam legi in stupore & amentia. Solent enim victi stupere, & amentia opprimi ignorantes in praelio, quod se vertant, aut in quem locum se recipiant. Per equos intelligit adiutores, & instrumenta, atque artes nocendi.

Et super domum Iuda aperiam oculos meos. Cum

440 In Zacharia Cap. XII.

tot aduersarii in Ecclesiam irruent, ego illam aspiciam, vt protegam.

Et cuius equum populum in perentiam ceciderit. Iterum repetit ad maiorem confirmationem. Facia vt non possint vti auxilijs, & artibus, quas contra Ecclesiam excogitant. Nihil enim potest in praelio facere eques si quis excutatur.

Et dicent dices iuda in corde suo. Apostoli & eorum successores principes Ecclesiarum in medio periculorum spem suam in Deo reponunt, & intra se Deum orabunt, vt confirmet fideles, quo pugnent generose aduersus tyrannos, & aduersus haereticos.

Pecum dices iuda pectus in ignis. Non minuetur persecutionibus Ecclesia, sed augetur praedicatoribus, eius vicinos populos conuertentibus ad fidem, & celestis verbi facibus succendentibus eorum corda.

Et habitabit iherusalem in loco suo. Per hos praedicatores recuperabit Ecclesia vrbes, & puenias, quas amiserat, & iterum habitabit in locis, quibus antea habitabatur.

Et saluabit Dominus tabernacula iuda. Particulares Ecclesias per terras gentiliu dispersas, vt olim tabernacula Hebraeorum dispersa per desertum, proteget Dominus ab omnibus hostibus, sicut & illa tabernacula protexit.

In Zacharia Cap. XII. 441

Vt non magnifice gloriatur domus David. Ita proteget, vt principes Ecclesiarum, & primores eius nequaquam possint gloriari sua opera id factum esse. Videbunt enim mirabili Dei consilio esse factum.

Et erit qui offonderit ex eis. Tanta erit Deo cura protegendis filios Ecclesiarum, cum illa persecutionibus infestabitur, vt qui tunc dolis haereticorum aut metu poenarum ceciderit, resurrecturus sit cautior, & feruentior, vt David.

Et domus David. Principes Ecclesiarum, & Episcopi erunt, sicut familia Dei, id est, heroicis virtutibus praediti, denique sicut angelus in conspectu Christianorum, imitabuntur enim vitam angelorum.

Et contere. Semper mihi cura erit contere omnes hostes Ecclesiarum, vt nullo tempore in eam prauealeant.

Et effundam super domum David. Vt hoc fiat, quod polliceor, dabo copiose Ecclesiarum mearum spiritum sanctum, quo mihi semper grata sit, & placita mihi faciat.

Spiritum gratiae & precum. Id est orationis vt nunquam sibi confidat, sed etiam in minimis quibusque ad opem Dei confugiat, eamque per supplicem orationem obtineat.

Et afficient ad me, quem confixerunt. Loquitur

442 In Zacharia Cap. XII.

tur hic de pectina infidelium Iudeorum; Cum venero ad iudicium, videbunt me quem oderunt, quem per militem lancea confoderunt. Ex Apoc. 1. & ex multis autoribus.

Et plangent eum plangit. Plangent eius mortem, propter æterna mala inde sibi consecuta. *ut si saper unigenitum.* Luctu magno, qualis solet esse cum lugetur unigenitus, aut primogenitus, qui erat columen totius familiae.

In die illa erit magnus plangit in Ierusalem. Hadadrenim non vrbs iuxta Iezrael in campo Maggedon, ibi mortuus est Iosias, & ploratus ab uniuerso populo. Paralip. 35. ita tunc in Ierusalem in valle Iosaphat, ubi fiet iudicium, erit magnus plangit reproborum Iudeorum propter mortem Christianisatione iam dicta.

Et plangit terra. Plangent omnes reprobi Matth. 24. Apoc. 1.

Familie & familia seorsum. Id est, multæ familiae separatæ inter se sicut in magnis calamitatibus fieri solet, vt seorsum viri plangent, seorsum formine.

Familie domus David seorsum. Nominat familias, quæ autoritate aut potestate principum

In Zacharia Cap. XIII. 443

caput fuerunt in morte Domini patenda. Hæ sunt familiae David, id est, tribus Iuda primores ex Ierosolymitanis, familia Nathan, in qua Prophetæ fuerant, familia Levi, ex qua erant Pontifices, & sacerdotes, familia Semai, ex qua erant scribæ, & Pharisei, vt hic ait Hiero. & Quasi. 10. ad Algasam & Hæiz. 8. Reliquas tacuit, quæ non habent aliquod privilegium dignitatis.

Caput XIII.

IN die illa erit fons patens domui David & habitantibus Ierusalem in ablutione peccatoris & mensurata. 2 Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, Disperdam nomina idolorum de terra, & non memora buntur ultra: & pseudo-prophetas, & spiritum immundum auferam de terra. 3 Et erit: cum prophetauerit quispiam ultra, dicent ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum, Nō viues, quia mendacium locutus es in nomi-

ne

444 In Zacharia Cap. XIII.

ne Domini: & configant eum patres eius & mater eius, genitores eius cum prophetauerit. 4 Et erit in die illa, confundentur prophete vnusquisque ex visione sua cum prophetauerit, nec operientur pallio laccino, vt mentiantur: 5 sed dicet: Non sum propheta, homo agricola ego sum: quoniam Adā exemplum meū ab adolescentia meā: 6 Et dicetur ei, Quid sunt plagæ illæ in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. 7 Phramea suscitare super pastorem meum, & super virum coherentē mihi, dicit Dominus exercituum: percutē pastorem, & dispergentur oves: & conuertam manum meam ad paruulos. 8 Et erunt in omni terra, dicit Dominus, partes duæ in ea disperdentur & deficient: & tertia pars relinquetur in ea. 9 Et ducam tertiam partem per ignem, & vram eos sicut vritur argentum: & probabo eos sicut probatur aurum. Ipse vocabit nomen meum, & ego exaudiam eum

In Zacharia Cap. XIII. 445

eum. Dicam, Populus meus es, & ipse dicet, Dominus Deus meus.

In illa. More prophetarū à secūdo aduentu Christi trāsīt ad primum iterū, & per, in illa die copulat tempora multū inter se diuincta more scripturæ.

Fons patens. Iste est Christus, vñt Gre. go. Hom. 20. in Ezechiel. & lib. 6. Ep. cap. 186. Ioh. 7. si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Dicitur fons propter spiritum quē dedit, propter baptismum, & cetera sacramenta quibus homines abluunt, propter doctrinam cælestem, quæ suo modo etiam purificat. Ioh. 3. 5. lam. vos mundificatis propter sermonem quem locutus sum vobis.

In ablutionem peccatoris. Id est, populi iudæorum qui habuit legē Dei, & eam trāsgressus est.

Et mensurate. Id est, gentilitatis, quæ sanguine peccatorum fluebat.

Disperdam nomina idolorum. In prædicatione euangelii cessauerūt oracula, pseudo prophetæ, & spiritus immūdi ex animis & corporibus eiecti sunt apud iudæos, & apud Gentiles.

Et eris, cum prophetauerit quispiam. Tanta religione Deum colent, vt si falsus doctor surre-

446 In Zacharia Cap. XIII.

furrexerit, eum vel sui parentes cōfigant.
Le alancéaran.

Non vines. Non paremus tibi, occideris.

In nomine Domini, id est, quasi à Deo missus, & eius autoritate loquens.

4 *Confundentur prophete.* Scilicet, cū viderint non recipi suas prophetias, & sua dogmata, sed se potius contumelijs, & plagis affici.

Nec operientur pallio sacco. Hebr. Pallio villosa, ex pilis, scilicet, contexto. Huiusmodi pallijs utebantur prophete: Non videntur pallio prophetali ad mentiendum, & ad decipiendum populum.

5 *Non sum propheta.* Timore ignominie, & plagarum dicit, non sum propheta ego, sed agricola.

Adam exemplum meum. Hebr. Hicani possidere me fecit, scilicet, agrum, ut colerem, ille me docuit esse agricolam, ab adolescentia mea decreuit imitari Adam, qui in sudore vultus sui terram colendo, vescebat panem suo: non profero noua, vetera sunt quae sequor, & ab ipso Adam usitata.
6 *Et dicetur ei.* Postquam dixit, erit sons patens, &c. & per parentes in cetera interpretabitur, nunc redit ad fontem, id est, ad Christum: Mirabuntur qui eum pati viderint

In Zacharia Cap. XIII. 447

rint, & dicent ei, id est, Christo; Quomodo cū sis sons, & homines doceas, atque emundes: video in tuis manibus plagas?

In domo eorum, qui diligebant me. In populo illo in quo multos habere solebā, qui me diligebant, & quem ego diligebam. LXX.

In domo dilecti mei.
7 *Phrygia suscitare.* Id est, gladius suscitabitur, hoc est mors, & persecutio. Ostendit se eas plagas pati, quia pater ista praeordinavit ad salutem hominum.

Coharentem mihi. Coniunctum mihi, & coraequalem quatenus Deus est.

Percute pastorem. Percutietur pastor, scilicet, nam cum comprehendi, & crucifigi. Dominus de se explicuit Matth. 27.

Et dispergentur oves. Fugient prae timore discipuli.

Et convertam manum meam ad parvulos. Non relinquam discipulos meos, sed iterum eos ad me vocabo post resurrectionem. Parvulos vocat eos, id est, humiles & pauperes, aut propter pusillanimitatem, qua exterriti Dominum suum deseruerunt.

8 *Et erunt in omni terra partes duae.* Id est, duo populi, alter Iudaeorum, alter Gentilium. Isti peribunt, quia in eis omnes scelerē declinaverunt, simul inutiles facti sunt, &

448 In Zacharia Cap. XIII.

ex illis duobus relinquetur, id est, saluabitur ceteris pereuntibus, *tertia pars* vel fors; id est tertius populus, qui est populus Christianus, qui ex illis repente succreuit. Ita Hiero.

Dispergentur. Ita legi in Complutensi codice & in regio, sed mendose; castigatiora exemplaria habent; *Disperdentur.* Quod etiā inueni in quodam manu scripto. In Hebræo, licarethu. Id est, succidentur.

9 Et ducam tertiam partem per ignem. Hunc populum saluandum exercebo, & probabo tribulationibus varijs, vt fiat quasi aurum mundum.

Ipsa vocabit nomen meum. Iste populus inuocabit me, credens in me, & a me sola omnia bona expectans.

Populus meus es. Legendum *populus meus* est, vt patet ex Hebræo. LXX. ex Chali.

Cap.

In Zacharia Cap. XIII. 449

Capitulum XIII.

1. **E**cce venient dies Domini, & diuidentur spolia tua in medio tui. 2. Et congregabo omnes gentes ad Ierusalem in prælum, & capietur ciuitas, & vastabuntur domus, & mulieres violabuntur: & egredietur media pars ciuitatis in captiuitatem, & reliquum populi non auferetur ex vrbe. 3. Et egredietur Dominus, & præliabitur contra gentes illas sicut præliatus est in die certaminis. 4. Et stabunt pedes eius in die illa super Montem oliuæ, qui est contra Ierusalem ad Orientem, & scindetur Mons oliuarum ex media parte sui ad Orientem, & ad Occidentem præruptu gradus valde, & separabitur medium montis ad Aquilonem, & medium eius ad Meridiem. 5. Et fugietis ad vallē montium eorum, quoniam coniungetur vallis montium vsque ad proximum: & fugietis sicut fugistis a facie terræ.

Et motu,

450 *In Zacharia Cap. XIII.*

motus in diebus Ozia regis Iuda: & veniet Dominus Deus meus omnesque sancti cum eo. 6 Et erit in die illa: non erit lux, sed frigus & gelu. 7 Et erit dies vna quæ nota est Domino, non dies neque nox: & in tempore vesperti erit lux. 8 Et erit in die illa: exhibunt aquæ viux de Ierusalem: medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare nonissimū: in æstate & in hyeme erunt. 9 Et erit Dominus rex super omnem terram: in die illa erit Dominus vnus, & erit nomen eius vnū. 10 Et reuertetur omnis terra vsq; ad desertum, de colle Remmon ad Austrū Ierusalē: & exaltabitur, & habitabit in loco suo: à porta Ben-iamin vsque ad locum portæ prioris vsque ad portā angulorum: & à turre Hananeel vsque ad torcularia regis. 11 Et habitabunt in ea, & anathema non erit amplius: sed sedebit Ierusalem secura. 12 Et hæc erit plaga qua percutiet Dominus omnes gētes quæ pugnaverunt aduersus Ierusalem

In Zacharia Cap. XIII. 451

Ierusalem. Tabescet caro vnusquisque stantis super pedes suos, & oculi eius contabescunt in foraminibus suis, & lingua eorum contabescet in ore suo. 13 In die illa erit tumultus Domini magnus in eis: & apprehendet vir manum proximi sui, & conferetur manus eius super manum proximi sui. 14 Sed & Iudas pugnabit aduersus Ierusalem: & congregabuntur diuitiæ omnium gentium in circuitu, aurum & argentum & vestes multæ satis. 15 Et sic erit ruina equi & muli & camelī & asini, & omnium iumentorum quæ fuerint in castris illis, sicut ruina hæc. 16 Et omnes qui reliqui fuerint de vniuersis gentibus, quæ venerunt contra Ierusalem, ascendent ab anno in annum, vt adorent regem Dominū exercituum, & celebrent festiuitatem tabernaculorum. 17 Et erit: qui non ascenderit de familijs terræ ad Ierusalē, vt adoret regem Dñm exercituum, non erit super eos imber. 18 Quod etsi familia Egypti non ascenderit, &

F f 2 non

Rident Romani spolia. *i. e.* non solum de illis
in his congeriebus omnes gentes. Id est exercitio
Romanorum ex varijs nationibus congre-
gatum. *i. e.* non solum de illis. *i. e.*
*E*x vastabuntur. Hæc & multo grandior
passi sunt. cum eos vicerunt Romani. Va-
pates ex Iosepho. *i. e.* ibi non videtur quod
de egredietur media pars claustris. Fuerunt
enim captivi non agmina septem millia. Io-
seph lib. 7. de bello cap. 10. Hi autem mag-
na ex parte fuerunt ex viris qui diuitius ve-
nerunt. quam exteris quia habebant maiorem
copiam cibaria rum. *i. e.* non auferretur ex viris. Quia ibi peribit sa-
me & bello. *&* pelle. *i. e.* non solum nati-
et egredietur Dominus. Et preliabitur. Huius
agite herperditiones secundum partem. Adhibe
gentilium. Sensus est pugnabile contra ho-
mines gladio verbi sui. non solum de illis.
Sicut pralius est in die certaminis. Cum de-
mergit Aegyptios in mare Exodus 14. Si uox
populus Dei: ita Christiani seruabuntur
& peribunt sacerdotes idolotrum. & omni-
bus infidelitas. *i. e.* non solum de illis.
Et stabunt pedes sancti. Mons oliuarum fiet
elefiam gentium significat. ex qua magnus
fructus erat percipiendus. Stabit igitur do-
minus super illum. cum predicabitur euange-
gelium.

454 *In Zacharia Cap. XIII.*

geliū & scindetur in duas partes, id est maxima mutatio fiet in gētilitate; recipiet enim Euangeliū, & mutabitur, & subiciet se illi. Tūc in illa voragine fiet altera in Aquilonem, & in Austrū, vt ait Hiero. Quod significat Euangeliū recipiendum esse in quatuor partibus mundi. Si autē dicamus vnū tantū voraginē esse factā, & postea vnū latus montis versum esse ad Aquilonē, alterū ad Austrū, vorago illa significat, quod dictū est, & hæc versio significat ex iis qui conuertuntur, quosdam esse futuros saluos, quosdam damnandos.

5 *Et fugietis ad vallem montium meorum.* Ita legendum est, non eorum, id est, cūm recipient gentes Euangelium, vos Iudæi increduli non recipietis illud, sed manebitis in vestra infidelitate, & fugietis in vallem quæ est inter montem Sion, & montē templi, qui dicuntur montes Dei, vt ait Hiero. quoniā Iudæi non procul fugerūt ad idoloratū, sed in valle proxima manserunt, id est in vmbra veteris testamenti, & in cōremonijs illis olim à Deo traditis, & in hac valle saluos se futuros putant.

Quoniam contingetur vallis montium, id est, vorago illa montis Oliueti quæ dicitur vallis montium, quia hinc inde præruptis montibus

In Zacharia Cap. XIII. 455

bus cingitur, perueniet vsque ad proximum, scilicet montem, id est, vsque ad montem templi. Ita Hierony: hoc est, illa vorago erit maxima, ideo vos fugietis.

Et fugietis sicut fugistis. Terræ motus maximus tempore Ozīæ fuit figura huius, & fuga in illo figura huius, de qua nunc agimus, ideo illius meminit. De eo diximus Hamos. 1. in principio.

Et veniet Dominus Deus vester. Putabitis vos tutos esse; et Christus, quem fugiebatis, veniet aliquando ad iudicandum; & tunc minimè fugere poteritis, sed pœnas dabit is infidelitatis vestræ.

6 *In die illa non erit lux.* Non poteritis fugere: omnia vobis obtenebrescent, & erit aspera hyems, & gelu quod fugam vobis impedit, id est, nullo modo poteritis fugere Matth. 24. *orate ne fiat fuga vestra hyeme.*

7 *Et erit dies tua.* Id est, dies iudicii, qui soli Domino notus est.

Non dies. Corripit se quasi dicat; nec propriè erit dies, neque propriè nox, quia breuissima mora iudicium fiet.

Et in tempore vesperi erit lux. In fine huius diei erit sanctis lux indeficiens, id est, beatitudo corporis & animæ.

456 In Zacharie Cap. XIII.

8. Et erit in die illa, exibit aqua. Redit ad id quod agebat de reiectione Iudeorum, & vocatione gentium. Aquę istę sunt doctrina Evangelica, quę exiit ex Ecclesia, ut totum orbem irriget. Mai. 1. Repleta est terra scientia Domini sicut aque maris operientes.

Medium earum, ad mare Orientale. Dispertitur ista doctrina per totum orbem, ad dexteram, & ad sinistram, ad Orientem, & ad Occidentem.

In estate et hyeme erunt. Nullo tempore deerit in Ecclesia catholica doctrina, siue rebus prosperis, utatur, siue aduersis. Aquę hyemę gelu arefcunt, & consumuntur, æstate verò calore.

9. Et erit Dominus rex. Regnabit in omnibus populis, cõuersa ad fidem gentilitate. Erat Dominus vnus, solus Deus, verus co- letur reiectis idolis.

Et nomen eius vnum. Non audientur nomina idolorum, sed nomen Dei. 10. Et reuertetur omnis terra vsque ad desertum. Omnis terra quę est à colla Remmon (qui est petra munitissima in terra Benjamin Iud. 10. ad Septentrionē, Ierusalē) vsque ad Australem partē Ierusalē, reuertetur in desertum, & desolabitur, vt edificetur Ierusalē multo spatiofior, quę ante fuerat.

In Zacharie Cap. XIII. 457

Exaltabitur. In sublimi loco ædificabitur, vt vndeque videri possit. *Exaltabitur in loco sup.* Quiete & tranquille habitabitur. Describit circuitū murorum, vt significet multo maiorem futuram urbem, quā antea fuerat. Significat autem hac metaphora maximam totę Ecclesię capacitatē, multoquę maiorem quā erat ante Christi aduentum. Rehas enim portas, quę versūs quatuor mundi plagas patēt, significet ex omnibus regionibus venturos esse ad Ecclesiam. Idem ait Ierem. cap. 31. Et edificabitur ciuitas. *Dauid.*

11. Et mœthema non erit amplius, id est, occisio, & vastatio. Nulla tanta persecutio, aut hereticorum, aut tyrannorum insurget in Ecclesiam, vt in eam præualeat, vt olim in Ierusalem. Tunc dicitur vrbis mœthema, cū penitus vastatur.

12. Sed et hi serui, certa, quod portę inferi nō præualebunt aduersus se. Loquitur de afflictione impiorum, cū, signis præcedentibus iudicium, arefcet præ timore, vt ait Luc. 21. Tabescent, id est, defluet, liquefiet, attenuabitur, arefcet.

458 In Zacharie Cap. XIII.

Oculi eius contabescunt. Liquefient, & ob-
tenebrescent & attenuabuntur.

Et lingua eorum, obtutescet perinde ac si
liquefacta esset & aruisset.

13 Erit tumultus Domini magnus, id est, tur-
batio, & stupor, sine eclasis, (vt lxx.)
à Domino immissa. Hærebunt, & nescient
quò se vertant præ turbatione, & anxie-
tate animi.

Et apprehendet vir manus proximi sui. In
summo dolore, & turbatione solent cha-
rissimi quique sese complecti obstupe-
tes, & tacentes, & manum manu con-
stringere.

14 Sed & Iudas pugnabit aduersus Ierusalem.
Iudæi hæretici, & mali Christiani pugna-
bunt contra Ecclesiam. Iudæi cum An-
ti-christis præcipue, insurgent in Eccle-
siam.

Et congregabuntur diuitie omnium gentium.
Superatis omnibus gentibus, à quibus
obsidebitur Ecclesia, præda, & spolijs ea-
rum ditabitur, id est, eruditione, eloquen-
tia, potentia, nobilitate, &c. eorum qui
conuertentur.

15 Et sic erit ruina equi. Ruina, siue percus-
sio, equi, muli, (per quæ intelligit adiuto-
res, & socios persecutorum Ecclesiæ, &
omnia

In Zacharie Cap. XIII. 459

omnia eorum instrumēta ad nocendū) erit
sicut ruina hæc, scilicet, quam dixi, id est,
sicut ruent homines, ita equi, &c.

16 Et cames quæ reliqui fuerint. Qui serua-
buntur ex illis hostibus Ecclesiæ, cæteris
pereuntibus.

Ascendent ab anno in annum. Hinc usque
ad finem capitis ponitur figura pro re si-
gurata, id est, cæremoniæ veteris legis pro
eo quod in noua gerendum significabant.
Ait ergo: Obseruantissimè Deum adora-
bit, & colet.

Et celebrent festinitatem tabernaculorum, id
est, per desertum huius vitæ festinans, &
in terra ciuitatē non habens, sed in ta-
bernaculis habitans, optabit ad firmam
beatitudinis sedem transire. Meminit hu-
ius festi, potius quàm Pentecostes, aut
Paschæ, quoniam aptior erat eius signi-
ficatio.

17 Et erit qui non ascenderit. Omnes qui ad
Ecclesiam venire noluerint, arefcunt, &
peribunt, sicut sata quæ de cælo non irri-
gantur. Non veniet super illos imber Spi-
ritus sancti & gratiæ.

De familiis terræ, in qua erat Ierusalem, id
est, de Iudæis, nam de gentilibus statim lo-
quetur.

460 In Zacharia Cap. XII.

18. *Quod si familia Egypti.* Si familia gentium, quæ afflixerunt Ecclesiam, noluerint venire, non erit super eas imber.
19. *Hoc erit peccatum, id est, poena, qua, pro tanto peccato, affligetur.*
20. *Erit quod super frenum equi est.* Omnia ornamenta equorum consecrabantur Domino & vertentur in usus templi. Non enim erunt tunc bella, sed pax, & tranquillitas.
21. *Et erunt lebetes in domo.* Lebetes sicut phialæ. Lebetibus carnes victimarum coquuntur, phialis excipitur earum sanguis. Erunt igitur multi lebetes, totidem quot phialæ, id est, offerentur plurima sacrificia. Sed melius est ut phialas intelligamus cum Hierony. quæ erant plenæ odoramenti aptæ altari quæ erant plurimæ. Id est, carnes victimarum erunt suavisissimi odoris, sicut phialæ odoramentorum, id est, placebunt Deo, maximè sacrificia illorum hominum.
22. *Et erit omnis lebet in templum.* Lebetes desinent conferti in altos usus, & in templum afferentur, ut sacrificiis deserviant, id est, plurima munera offerentur templis, & quidquid ad usum templi aptum erit, dabitur.

Et

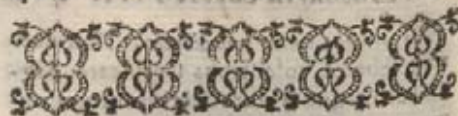
In Zacharia Cap. XIII. 461

Et venient omnes immolantes. Non deerunt lebetes, volentibus sacrificare. Significat magnum fore sacrificantium numerum, nullumque futurum impedimentum, quin omnes, victimas offerant corporis Christi, & cordis contriti in confessione.

Et non erit mercator in domo. Non erunt in templis mercatores qui vedant oves, & boues & lebetes. Non enim tales victimæ offerentur, sed corpus & sanguis Christi, & cor contritum, & adorabitur Deus in spiritu, & veritate. Nullus propter inopiam sacrificium offerre desinet.

IN

I N
M A L A C H I A M
P R O P H E T A M.

Capitulum I.

N V S verbi Domini ad Israel in manu Malachiae. 2 Dilexi vos, dicit Dominus. & dixistis, In quo dilexisti nos? Nonne frater erat Esau Jacob, dicit Dominus, & dilexi Jacob, 3 Esau autem odio habui: & posui montes eius in solitudinem, & hereditatem eius in dracones deserti. 4 Quod si dixerit Idumaea, Destructi sumus, sed reuertentes ædificabimus quæ destructa sunt: hæc dicit Dominus exercituum, Ipsi ædificabunt, & ego destruam; & vocabitur

termini

termini impietatis, & populus cui iratus est Dominus usque in æternum. 5 Et oculi vestri videbunt: & vos dicetis, Magnificetur Dñs super terminum Israel. 6 Filius honorat patrem, & seruus dominum suum: si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? & si dominus ego sum, ubi est timor meus? dicit Dominus exercituum ad vos o sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & dixistis: In quo despeximus nomen tuum? 7 Offertis super altare meum, panem pollutum: & dicitis, In quo polluimus te? In eo quod dicitis, Mensa Domini despecta est. 8 Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est? & si offeratis claudum & languidum, nonne malum est? offer illud duci tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum. 9 Et nunc deprecamini vultum Dei, ut misereatur vestri (de manu enim vestra factum est hoc) si quo modo suscipiat facies vestras, dicit Dominus exercituum. 10 Quis est

in vo.

464 In Malachia Cap. I.

in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus non suscipiam de manu vestra. 11 Ab ortu enim solis usque ad Occasum, magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus exercituum. 12 Et vos polluitis illud in eo quod dicitis, Mensa Domini contaminata est: & quod superponitur, contemptibile est cum igne qui illud deuorat. 13 Et dixistis, Ecce de labore, & exussatis illud, dicit Dominus exercituum, & intulistis de rapinis claudum & languidum, & intulistis munus: nunquid suscipiam illud de manu vestra, dicit Dominus. 14 Male dicens dolosus, qui habet in grege suo masculum: & votum faciens immolat debile Domino: quia rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meum horribile in Gentibus.

In Malachia Cap. I. 465

Omnis populus Domini. Prophetia minax est, & tristis, quia unus dicitur. Verum, quoniam non est contra Israel, sed ad Israel, aliquid habet admissum lenitatis, & consolationis. Sic Hierony. Atque ita de Christi aduentu loquitur cap. 3. & 4.

In manu Malachie. Loquere ad eos & prophetante Malachia.

1 Dilexi vos. Cetera tacentur per Apostolus, quasi impediens dolore. Quasi diceret, dilexi vos, & pro hac dilectione iniurias mihi, & peccata rependitis.

In quo dilexisti nos. Tanta fuit ingratitude vestra, ut mea beneficia minime agnoueritis, sed dixeritis. Quo beneficio ostendisti hunc amorem?

Nonne frater eras Esau Jacob. Cum eodem patre geniti essent, & ideo mihi æque chari debere esse viderentur, tamen antequam nasceretur, iacob dilexi eum & in eo eius posteritas, id est, imitatores pietatis eius, & reieci Esau, & in eo eius filios, id est, imitatores, & filios iacob elegi ad æterna bona, ut ex Paulo intelligimus Rom. 9.

3 Erposui in interitum in solitudinem. Facile hanc reprobationem Esau, & filiorum eius patetis intelligere, vel ex eo quod separavi eos a populo meo, & in tot pec-

466 *In Malachia Cap. I.*

cara lapsi sunt, ut à patria sua exulenti, & mihi semper sint inuisi. At vos, licet in exilium abieritis, tamen redistis, & patriam tranquillè incolitis. Vel simpliciter, dilexi vos ad æterna, & temporalia bona, & illos odi priuando non solum æternis, sed etiã temporalibus bonis. *Montes* vocat vrbes in montibus sitas; est enim tota regio montosa. Feci ut à Chaldæis vastaretur, & draconibus deserti relinqueretur habitanda. 4 *Quod si dixerit Idumæa.* Sperabunt Idumæi se in patriam redituros, ut vos, & reedificaturos vrbes suas: ego destruiam, quidquid illi ædificauerint. Hoc dicit, quoniam, cum crescere incipiebant res Idumæorum, euerdebantur à Iudæis, & ab alijs, ut videmus 1. Machab. 5. & 2. Machab. 10. & apud Ioseph. Gor. lib. 4. cap. 4. & apud alterum Ioseph. lib. 13. Antiq. cap. 17.

Et vocabantur termini impietatis, id est, terra impia, & maledicta: ita semper manebit memoria scelerum eorum. Et ipsi appellabuntur *populus cui iratus est Dominus in æternum*. Hoc in reprobis quam verum sit videmus; tamen quod ad temporalia attinet, æternum capitur pro longissimo tempore.

5 Magni-

In Malachia Cap. I. 467

1 *Magnificetur Dominus.* Laudetur Dñs, quòd tam amplos terminos Israeli reliquit, cum Idumæos finibus suis exclusit.

2 *Filius honorat patrem.* Conqueritur de ingratitude populi sui. Quasi diceret, ego primùm omnium cupiebam, ut me sicut boni filij honoraretis, & reuereremini; vel saltem sicut serui me timeretis, ut ita à peccatis abstineretis, sed neutrum fecistis: Ex Hierony. & Cyril.

3 *In quo despeximus nomen tuum.* Qua in re nō honorauimus te debito honore? Hierony. dissimulationis impudentia vulnus conscientie protegunt.

4 *Offeritis super altare meum panem pollutum.* Loquitur de panibus sacrificiorum, qui offerrebantur super altare Ieu. 1. 6. & 7. ita Cyril. & polluti dicuntur, quia in illis facien- dis non seruabantur ea quæ in lege erant præscripta.

5 *In quo polluinus te.* Deus dicitur pollui, cū ei polluta munera offeruntur, quia inhonoratur, & quasi contemptibilis iudicatur.

6 *Mensa Domini despecta est.* Dicebant altare ipsum esse contemptibile, nec esse ita magnificandum.

7 *Si offeratis cecum.* Hoc de altari, rebus ipsi, dicere videbantur, quoniam offerebant

Gg 2 ani-

468 *In Malachia Cap. I.*

animalia cæca, & morbida, cōtra Leuit. 22. cum ipsi sacerdotes pro se offerebant.

Si placuerit ei, id est, nullo modo ei placebit. Ducem dicit, quia tunc regem non habebant.

Si susceperit faciem tuam, id est, non te amico vultu intuebitur, nec petita, tibi concedet.

Deprecamini vultum Dei. Dicit vultum, quoniam Deus irato vultu aspicit peccatores, Psal. 1. vultus autem Domini super facientes mala. Precamini igitur faciem Dei, ut vos amico vultu intueatur.

De manu enim vestra. Hieronym. vos enim hæc quæ dixi vniuersa fecistis.

Si quemodo suscipiat facies vestras. Vtitur dubitatione, ut rei difficultatē ostēdat. Quasi diceret, Deum habetis valde iratum, orate ardentē & instantē.

Quis est in vobis qui claudat ostia. Nullū officiū facitis in domo mea gratis, etiam minimum, ut claudere ostia, supponere ignē altari ad holocausta: pro omnibus decimas accipitis. Cur igitur nō rectē ministratis, saltem quia mercedem accipitis?

Nec est voluntas mihi in vobis. Prædicit apertē reiectionem Iudæorū, & eorum sacerdotij & gērij vocationem.

In Malachia Cap. I. 469

Ab ortu enim solis. In vniuerso orbe summa religione adorabor à gentilibus, non in parua prouincia, ut nunc. Præsens pro futuro ponitur hic, & in sequentibus propter summam rei certitudinem.

Oblatio munda. Offeretur mihi non sacrificium pollutum, quale vos offertis, sed oblatio munda corporis, & sanguinis filij mei. Ita Hierony. Cyrillus, Theodor. August. de Ciuitate, cap. 31. & Concilium Tridentinum, sess. 22. cap. 1. munda dicitur (iuxta Concil.) quia nulla offerentiū indignitate polluitur, & præterea ab effectu, quia mundat, & per hoc sacrificium poenitētia impetratur peccatoribus, & peccata minuuntur.

Et vos polluitis illud. Cum sit in vniuerso orbe adorandum, inhonoratis illud, dicendo altare esse pollutum, & sacrificia, quæ in eo ponuntur simul cum igne illa consumente. Hoc fit iuxta Cyril. non verbis, sed factis altare non honorādo, nec offerendo victimas, quales offerri debant.

Ecce de labore. Vos tamen sacerdotes, qui in laici offertis hostias vitiosas, & languidas, & dicitis, De nostro labore, hæc qualiacūque sunt, asserre posuimus, quia venimus Babyloñe pauperes.

470 *In Malachia Cap. II.*

Et exufflastis illud. Hierony. exufflatione mea dignum fecistis, id est, vt ego exuffla- rem illud, & pro nihilo haberem.

Et inuolastis de rapinis, cum diceretis esse de labore.

14. *Maledictus dolosus.* Ostendit eos nō pau- pertatis, sed auaritia causa asserre tales vi- ctimas. *Dolosum* vocat, qui vouit, & non bona offert. Nam et si erant quidam defe- ctus tolerabiles in hostijs volūtariē obla- tis, non tamen in illis quæ offerebantur ex voto, vt patet Leuitici 12.

Horribile in gentibus. Hebr. *Nefa*, dignum omni timore, & reuerentia. *Est*, id est, erit cum prædicatus fuero gentilibus

Caput II.

1. **E**T nunc ad vos man- datum hoc, o Sacer- dotes. 2. Si nolueritis audire, & si no- lueritis ponere super cor, vt detis gloriam nomini meo, ait Dñs exercituum, mittā in vos egestatem, & maledicam bene- dictionibus vestris, & maledicam illis: quoniam

In Malachia Cap. II. 471

quoniā nō posuistis super cor. 3. Ecce ego projiciam vobis brachium, & dis- pergā super vultum vestrū stercus solennitatum vestrarum, & assumet vos secum. 4. Et sciētis, quia mihi ad vos mandatum istud: vt esset pactum meum cum Leui, dicit Dominus exer- cituum. 5. Pactum meum fuit cū eo vitæ & pacis: & dedi ei timorem: & ti- muit me, & à facie nominis mei pa- uebat. 6. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labijs eius, in pace & in æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquita- te. 7. Labia enim sacerdotis custodiet scientiam, & legem requirēt ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. 8. Vos autem recelsistis de via, & scandalizastis plurimos in lege: irritū fecistis pactum Leui, dicit Dominus exercituum. 9. Propter quod & ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis, sicut non seruastis vias meas, & accepistis faciem in lego. 10. Nunquid nō pater vnus omnium nostrum?

472 In Malachie Cap. 11.

nostrum: nunquid non Deus vnus
creauit nos: quare ergo despicit vnus-
quisq; de nostrum fratrem suum, vio-
lans pactū patrum vestrōrum: 11. Trā-
gressus est Iuda, & abominatio facta
est in Israel & in Ierusalem quia con-
taminauit Iudas sanctificationem Do-
mini, quam dilexit & habuit filiū Dei
alibi. 12. Disperdet Dominus virū
quis fecerit hoc, magistrum & discipu-
lum de tabernaculis Iacob, & offeren-
tem munus Domino exercitū. 13. Et
hoc rursus fecistis, operiebatis lachry-
mis altare Domini, fletu & mugitu,
ita vt non respiciam vltra ad descen-
cium, nec accipiam placabile quid de
manu vestra. 14. Et dixistis, Quam
ob causam quia Dominus reſtificatus
est inter te & vxorem pūbertatis tuę,
quam tu despexisti: & hæc particeps
tua, & vxor foderisti. 15. Nonne
vnus fecit, & reliquum spiritus eius
est? Et quid vnus querit, nisi ser-
men Dei: Custodite ergo spiritum ve-
strum, & vxorē adoleſcentię tuę noli

imulā

+ 30

despi-

In Malachie Cap. 11. 473

despicere. 16. Cum odio habueris, di-
mitte, dicit Dominus Deus Israel: ope-
ret autem iniquitas vestimentum eius,
dicit Dominus exercituum, custodite
spiritum vestrum, & nolite despiciere.
17. Laborare fecistis Dominum in ser-
monibus vestris. 18. Et dixistis, In quo
fecimus laborare? In eo quod di-
xistis, Quis qui facit malum, bonus
est in cōspectu Domini, & tales ipla-
cent: aut certe vbi est Deus iudicij?

E Transite ad vtrūq; hęc docet quod
sufficiens non inest: Audite hoc
quo dñi Dominus mandauit, vt dice-
tem vobis.
Si nolueritis ponere super eor. Id est, dili-
genter cogitate quę facitis, & quę facere
debebatis.

Mittam in vobis egestatem, Vt sit iam vera
egestas, & non simulata, vt eū dicitis, vt vi-
dimus. c. i. vers. 12. ecce de labore. Auaros es-
se indicat, quos p̄cepta egestate terree
Maledictam benedictionibus vestris. Id est, adi-
ta etiam vobis diuitias, quas per fertilitatē
a me datam obinebatis. Ita Cyril. R. Da-
uid. Variab. Vel, quidquid vos benedixe-

Gg 5

ritis

474 *In Malachia Cap. II.*

xeritis, vt agros, pecora, ego sterile reddā.
Ita Lyra, & citat R. Salomonem. Vtrumq
proponit Hieron.

Et maledicam illis. Et vnicuique illorum
maledicā, est enim in Hebræ. illi. Repetit au
tem quod iam dixerat ad maiorem confir
mationem, & amplificationem.

3 Ecce ego proiciam vobis brachium. Illas par
tes victimarū, quæ vobis in lege reseruan
tur, vt brachium, siue armum dexterum,
& ventriculum. Leuit. 7. & Deuterio. 18. fa
ciam, vt vobis dent laici; sed dabunt cum
horrore detestantes vestrorum morum tur
pitudinem. Ideo non dixit ventriculum,
sed sterco, id est, non tam dabo vobis
ventriculum, quā eius sterco proiciam
in vultum vestrum, vt facies deturpata
habeatis, & ab omnibus rideamini. Pro
ijcere in vultum est indigētis, simul & con
temnentis, eoque honore indignum iu
dicantis.

Et assumet vos secum. Semper cum illo esi
tis, semper facies deturpata habebitis, id
est execrabilis & contemptibilis eritis.

4 Et scietis quia misi ad vos. Hæc omnia eo
animo dico, vt quod æquum est faciatis,
& pactū illud, quod olim percussī cum tri
bu Leui, maneat firmum, & inconcussum.

scietis

q

scietis

In Malachia Cap. II. 475

Scietis, id est, scire poteritis ex his verbis
meis. Leui ponitur pro tribu Leui genera
liter, sicut Iuda pro tribu Iuda ita Hiero. &
Lyra. R. D. & alij.

5 Pactum meum fuit cum eo. Cū sacerdotiū de
di Leuiticæ familix, promisi ei in princi
pius suis vitā & pacē. Vitam (ait Hiero.)
gratiæ & gloriæ, pacē, quod semper habitu
ti essent sacerdotiū Num. 25. Ecce do eis pacē
secleris mei, & erit tam ipsi, quā semini eius pa
ctum sacerdotiū sempiternum.

Dedi ei timorem. Fuerūt enim multi sacer
dotes sanctissimi, vt Aarō, Phinees, Onias
& Leuitæ, quos multum laudat Moyses
Deuter. 3. Vnde cū dicit ei, non loqui
tur de hoc aut illo sacerdote, sed de tri
bu Leui.

6 Facie nominis mei pauebat. Corā me trepi
dabat prę ingenti reuerentia, & tremebat.

Lex veritatis. Semper veram doctrinam,
& salutarem docuerunt.

Et iniquitas non est inuenta. Neminem dece
perunt, vt à cultu Dei vero aberraret.

In pace & in equitate ambulauit mecum. Soli
citè mihi seruierunt pacem mecum ob
seruando, id est, omnia mandata mea
implentes, & ambulando in equitate.

Hebræicè. In euitudine. Nunquam decli
nauit

climo q

476 In Malachia Cap. II.

nauit ad dexteram neque ad sinistram
sed æquitatem seruauit, recta via ambu-
lauit.

7 Labia enim sacerdotes custodient scientiam,
Id est omnium ad bene viuendum neces-
sarium cognitionem, vt ait Cyril. custodi-
ent, id est custodire debent, vt sint quasi
arca testamenti in qua erat lex. Hiero. non
dixit proferent, sed custodient, vt loquantur
in tempore, dentque conseruis cibaria in
tempore suo.

Et legem requirunt, Bernar. 1. de considera-
tione in fine, non nugas profecto, vel fa-
bulas.

Quia angelus Domini exercituum est. Id est quia
fideliter refert debet quod à Deo accepit,
nihil addendo è suo, aut subtrahendo, vt
angeli faciunt. Ita Cyril. & debet esse Dei
sequester, & hominum, & Dei voluntatis
nuntius, & interpres, & angelicæ vitæ ac
puritatis.

8 Recepsistis de via. Id est, à rectitudine mo-
rum, & obseruantia legis.

Et scandalizastis, Malo exemplo vestro, nō
seruantes legem.

Iratis facti sunt patrum vestrorum. Heb. corripistis,
non implestis, quia vestre familiæ precep-
ta erant, & ita indigni facti estis, quibus

p. omitta

In Malachia Cap. II. 477

promissa ei facta impleantur.

9 Et humiles. Id est, abiectos & viles.

Et accepistis faciem. Iniuste iudicallis, non
causas attendentes, sed personas; accepis-
tis personas.

10 Nunquid non pater vnus omnium nostrum. Re-
prehendit præterea sacerdotes, princi-
pes, & populum quod reuersi Babylone,
vxores suas dimiserant macie confectas,
& deformes de via; & duxerant alienige-
nas. 1. Esdræ. 9. & 10. & est sensus; cum om-
nes habeamus vnum patrem Abraham, &
viri, quam foemina, quare tam grauer la-
ditis sorores vestras, vt eis dimissis, exter-
nas accipiat, ita Hiero. & Cyrillus.

Nunquid nō Deus vnus creauit nos. Duæ sunt
dilectionis causæ maximæ; prima commu-
nio generis, de qua iam dixit, altera com-
munio religionis, de qua nunc loquitur.
Quasi dicat, cū Deus vnus nos omnes crea-
uerit, omnesque hūc creatorem colamus,
cur dimittitis vxores, quæ eundē vobiscū
Deum, & creatorem colunt, & accipitis
idolorum culprices? Subinducat Deum
etiam vindicaturum tam magnam iniuriā
his mulieribus illatam, quas vt creaturas
suas amat.

Quare ergo despicit vnusquisque nostrum fratrem

trem

478 *In Malachia Cap. II.*

rem suum. Ita prorsus legendum est: Fratrem despicere abiciendo filiam aut sororem eius.

Pactum patrum nostrorum? Ita legendum est. Pactum, id est, legem, quam Deus dedit patribus nostris de nō ducēdis alienigenis Deut. 7. Ita Hiero. & Interl.

Transgressus est Iudas. Transgressionem vocat acceptionē alienigenarum vxorum, ac dimissionem Israeliticarum. Idem intelligit nomine abominacionis. Israelē vocat illos ex decem tribus, qui remanserant cum tribu Iuda, vt ait Hiero.

11 *Ei in Ierusalem; Quæ sanctior esse debebat, cum habeat templum, & sacerdotes.*

Contaminauit Iudas sanctificationem Domini. Id est, sanctitatem, quam habebat, ex eo quod esset præ omnibus populis Deo dictus, amisit aut corrupit, miscendo se cum alienigenis. Ita Hiero. & interl. Vel, vinculum matrimonij à Deo sanctum, & sacramentum in paradiso. Ita R. D. Et Vatabl. Vel, animam suam, quam Deus sibi addici, & sanctificari voluit. Ita Chald.

Et habuit filiam Dei alieni. Duxit vxorem cultricem Dei alieni, habuit vt maritus. Nā pro habuit Hebr. est Bahal, id est, possedit vt vxorem.

In Malachia Cap. II. 479

12 *Disperdet Dominus virum.* Non patietur Deus multū tantam suam iniuriam, sed omnes qui hoc in posterum fecerint, aut præteritum factum non mutauerint, disperdet; siue sit magister, siue discipulus, siue sacerdos qui altari ministrat.

De tabernaculis Iacob. Ita legit Hieron. & ita est in Hebræ. & Græc. & Chald. id est, de vrbibus Israel, vt vertit Chald.

13 *Operiebatis lachrymis altare Domini.* Hoc velo tegitur altare meum, & ideo munerata, quæ in eo mihi offertis, videre non possum. Lachrymæ autem erant vxorum dimissiarum petentium à Deo vindictam, & auxilium. Mugitum vocat magnum clamorem.

14 *Quia Dominus reſtificatus est.* Dominus præcepit tibi quomodo te erga vxorem, quæ in adolescentia tua duxisti, gerere debueras, dicens: *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, &c.*

Particeps tua. focia tua.

Vxor fœderis tui. Cum qua fœdus inijsisti. Nam altera quam duxisti, non est vxor tua, sed concubina, non inijsisti cum illa legitimum fœdus.

15 *Non ne vnus fecit?* Idē Deus qui fecit matrem

480 In Malachia Cap. II.

rem, fecit & foeminam. Et ipse est residuum
spiritus eius, id est, spiritus Dei in spiritum enim
in hominem spiritum in uero, & residuum
spiritus in mulierem, id est, equalis ani-
ma illi dedit, ac uero. Idem legem in se-
parabilis matrimonii tulit, & modo cum
etate recedere ab uxore, quid querit, nisi
semen Dei. Id est, ut crescat populus Dei, &
sit uere semen Dei ex patre, & ex matre,
quod sit filia Dei, & non ex alienigena, quod
est filia Dei alieni.
non custodite ergo spiritum, & legem
transgrediamini, & in libidine & amore
alienigenarum, & mulierum, & mulierum
et cum adto habueris, dimittit. Ironice dicitur
ut patet ex comminatione sequenti.
operiet autem iniquitas, quoniam lex non per-
mittit, sed propter fecunditatem, id est, propter
fornicationem, ut Dominus exposuit
Matth. 9.

operiet autem iniquitas. Id est, poena iniqui-
tati debita. Vocat corpus, iuxta Hiero-
l. XX. ubi iniquitas, id est, cogitationes
tuas, itaque vestimentum vocat internum
animi affectum, ex quo animae decor con-
turbatur, aut turpitudine, ut corpori ex vesti-
bus

In Malachia Cap. II. 481

bus. Dixit cogitationis; Quasi dicat ipse re-
tigit suam cogitationem, simulans se pro-
pter odium relinquere; cum re uera relinquit
propter libidinem, & amoris alienigenarum.
Operuit dixit, ut magnitudinem poenae of-
tendat, & simul ad irrisum. Quasi dicat
Deus etiam operiet cogitationem eius, sed
debito supplicio. Dixit Deus Israel ad au-
gendam ironiam, Quasi dicat, quomodo hoc
iubere poterit Deus, qui uniuersum ge-
nus Israel protegit, ut pater filium.

Custodite spiritum uestrum. Quasi conclu-
sionem colligit ex dictis: cum sciatis hanc
Deo displicere, custodite animas uestras
ab omni transgressione.

Nolite despicere, Prauaricari in uxores
uestras.

17 Laborare fecistis Dominum. Magna mole-
stia eum affecistis, blasphemia aduersus eum
dicta. Cum enim uideritis idololatrias abun-
dare bonis, dixistis; Mali placent Deo, &
ideo illis benefaci t, aut, si hoc ita non est,
ubi est Deus iudicij? id est, faciens iudicium
iuste iudicans; ubi sunt illius
in ista iudicia.

H. h. Cap.
23. colligunt & turbant, quoniam in istis
iniquis

482 In Malachia Cap. III.

Caput III.

Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos queritis, & angelus testamenti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum: 2 & quis poterit cogitare diem aduentus eius? & quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum: 3 & sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Levi, & colabit eos quasi aurum & quasi argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia. 4 Et placebit Domino sacrificium Iuda & Ierusalem sicut dies seculi & sicut anni antiqui. 5 Et accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis & adulteris, & perjuris, & qui calumniantur mercedem mercenarii, viduas & pupillos, & oppri-

In Malachia Cap. III. 483

opprimunt peregrinum, nec timuerunt me, dicit Dominus exercituum. 6 Ego enim Dominus, & non mutor: & vos filii Iacob non estis consumpti. 7 A diebus enim patrum vestrorum recelsistis a legitimis meis, & non custodistis. Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Et dixistis in quo reuertemur? 8 Si affliget homo Deum quia vos configitis me? Et dixistis, In quo configimus te? In decimis, & in primitiis. 9 Et in penuria vos maledicti estis, & me vos configitis gens tota. 10 Inferte omnem decimam in horreum: & sit cibus in domo mea, & probate me super hoc, dicit Dominus; si non aperuero vobis cataractas celi & effundero vobis benedictionem usque ad abundantiam, 11 & increpabo pro vobis deuorantem: & non corrumpet fructum terræ vestræ: nec erit sterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituum. 12 Et beatos vos dicent omnes gentes: eritis enim vos terra desiderabilis, dicit Dominus exercituum. 13 Inua-

484 *In Malachia Cap. III.*

luerunt super me verba vestra, dicit Dominus. 14 Et dixistis, Quid locuti sumus contra te? Dixistis, Vanus est qui seruit Deo: & quod enolumentū quia custodiuimus precepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domino exercituum? 15 ergo nunc beatos dicimus arrogantes: siquidem edificati sunt facientes impietate, & tentauerunt Deum, & salui facti sunt.

16 Tunc locuti sunt timentes Dominum unusquisque cum proximo suo: Et attendit Dominus, & audiuit: & scriptus est liber monumenti coram eo timentibus Dominum, & cogitantibus nomen eius. 17 Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die qua ego facio, in peculium: & parcam eis, sicut parci viro filio suo seruienti sibi. 18 Et conuertimini, & videbitis quid sit inter iustum & impium, & inter seruientem Deo, & non seruientem ei.

Ecce. Magnum docet esse quod sequitur, & attentione auditorū dignū.

In Malachia Cap. III. 485

Angelum mei. Id est, nuntiū angelicę puritatis. Euth. & Theoph. Imperf. in Math. 11 Id est Ioannem Baptistam vt Dñs explicat Matth. 11. Sunt autem hæc verba Christi.

Et preparauit viam. Docendo meum aduentum, & exhortando ad poenitentiam, & ad recipiendum me.

Ad templū suum. Veniet intemplum, vt ibi prædicet. Quod templū figura est Ecclesię. Dominator Hebr. *Haadon.* Græce ὁ κύριος, id est, Dominus ille.

Quia vos queritis. Nuntius & interpres fides Diuinę voluntatis in fœdere siue pacto Dei, promissus hominibus.

Et quis poterit cogitare. Quis poterit cogitatione comprehendere, quanta futura sit illius diei gloria, cum filius Dei homo erit inter homines.

Et quis stabit ad videndum eum. Cuius oculi ferre poterūt tantum splendorem? Quasi dicat omnem intellectum superabit gloria illa filij Dei, & illa bonitas, qua homo fieri, & cum hominibus conuersari sustinuit. Quis hæc cogitans, non deficiat præ admiratione, ita vt viribus destitutus cadat.

Ipse enim quasi ignis conflans. Id est purificans metalla: gratia sua purgabit homines, & spiritu suo sicut ignis metalla.

486 In Malachia Cap. III.

Et quasi herba fullonum. Hebr. Borith quam nos herbam saponariam dicimus, id est, animas reddet purissimas, & candidissimas.

3 Et sedebit constans, Non perfunctorie mō dabit, sed quasi ex professo, ut ignis purificat metalla.

Et emundans argentum, id est, sicut argentum. Ita I. X. X. & Chald. Vel, argentum vocat populum Christianum, qui respectu aliorum populorum, est argentum, & sacerdotes vocantur aurum, unde ait statim & purgabit filios Levi.

Et purgabit filios Levi. Id est, sacerdotes novi testamenti, quorum figura fuerunt filii Levi, id est, dabit Ecclesia optimos, & purgatissimos sacerdotes, ut Apostolos, & eorum successores.

Et colabit eos quasi aurum. Alijs atque alijs verbis idem repetit ad emphasin purgationis, & ad maiorem certitudinem, & firmitatem. Aurum purificatur igne & colatur, ut penitus seceretur scoria, & immunditia omnis.

Et erunt Domini offerentes. Casti, & sancti ministrabunt, nō ut sacerdotes, de quibus cap. 2. locutus est.

4 Sacrificium iuda & Ierusalem. Iudam appellat

In Malachia Cap. III. 487

lat. populum Christianum; Ierusalem Romam in qua est summus sacerdos, & quæ est totius Christianitatis metropolis, in qua fuerunt multi pontifices, & martyres.

sicut dies seculi. Id est, sicut sacrificia vetera, sicut in canone dicitur, sicuti accepta habere dignatus est munera pueri tui iusti Habel. Dicitur non significat æqualitatem, sed correspondentiam rei figuratæ ad figuram.

5 Et accedam ad vos in iudicio. Redit ad reprehendendum mores illius temporis. Quasi dicat, vos dicitis malos mihi placeat, aut, *hi est Deus iudicij*; ego mittam angelum meum, qui, homines reddat bonos ut ego ad eos veniam. Et ego purificabo fideles meos, atque ita patebit displicere mihi peccata. Sed & nunc intrabo vobiscum in iudicium, & puniam malos.

Et ero testis velox. Ego qui futurus sum iudex, ero & testis, nihil enim rebus indigeo, omnia vestra peccata cognoui. Maleficus. Incantatoribus, & magis deditis. Hæc peccata enumerat, quæ erant vitiatorum in populo, & quia solent esse occultæ, nec facile ad ea testes inveniuntur. Quasi dicat, Non deerunt ad sententiam pronuntiandam testes, ego ipse ero testis. Erant autem in illo populo multi malefici.

488 In Malachia Cap. III.

Vide Ierem. 16. & Paralipomenon. 33.
Et qui calumniantur mercedem. Qui perviti-
& fraudem priuant mercede sua mercenari-
um.

Et humiliat viduas. Id est, affligunt, & op-
primunt. LXX. & qui opprimunt per potentia
viduas, & percutiunt pupillos.

Et opprimunt peregrinum. LXX. & Chald.
& qui perveniunt iudicium advenae, id est, qui
iniuste contra eum iudicant, aut falsum tes-
timonium dicunt.

6 Ego enim Dominus, & non mutor. Vos puta-
bitis me mutatum esse, ut edum ante iusti-
tiam amarem, nunc mihi mali placerent;
ut ergo sciatis me non mutari, faciam quod
dico: ego Dominus Iehonab, qui dicitur eo
quodd semper sit, & non possit mutari quia
est ipsum esse.

Et vos filii Iacob, non estis consumpti. Cum
malos oderim, & vos saepe me irritaue-
ritis, imitantes peccata patrum vestro-
rum, tamen tanta fuit misericordia mea
in vos, ut nunquam vos deleverim. Thre-
norum. 3. misericordia Domini quia non sumus
consumpti.

7 Revertimini ad me. Scilicet per poeniten-
tiam, & ego revertar ad vos, id est, propi-
tius vobis ero.

In Malachia Cap. III. 489

In quo revertetur. Quid faciendum no-
bis est, ut ad te revertamur, non enim vi-
demur nobis a te recessisse? & si affliget homo Deum. Nunquid æquum
est, ut homo veliementi dolore afficiat, &
cruet Deum; sicut vos me affligitis, de-
fraudando me, id est, ministros meos deci-
mis, & primitiis.

In decimis, & in primitiis. Ortus est enim sa-
mes tanta ut levitis decimæ non daten-
tur, ut videmus. Esdræ. 10. & 13. & in penuria vos maledixi estis. Immissi in
vos magnam sterilitatem, quæ maledictio-
nis nomine solet intelligi, & tamen non
resipistis, sed potius omnes vos me cru-
ciatis tam principes, quam privati, divi-
tes, & pauperes.

10 In horreum. Scilicet templi.
Et sitibus in domo mea, quo ministri mei
alanunt.

Et probate me super hoc. Experimenti an scia-
bend facere servantibus legem meam ista.
1. Et venite & arguite me, dicit Dominus.
Si non aperuero vobis cataractas caeli. Si non
dederò vobis copiosissimum imbrem, sub-
audi, mendacem putate me, aut aliquid tale.
Cataracta est locus præceps in flumine, yn-
de aqua cum impetu, & fragore decedit.

492 In Malachia Cap. IIII.

18 Et conuersemi. Ita legendum est, id est, tunc vos, qui modo dicitis nullum esse emolumentum seruientibus Deo mutabitis sententiam, cum videbitis vestram miseriam, & iustorum beatitudinem; & intelligetis quantum intersit inter seruientem Deo, & non seruientem.

Caput IIII.

Ecce enim dies ueniet succenta quali caminus; & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula: & inflammabit eos dies ueniens, dicit Dominus exercituum, quæ non derelinquet eis radicem & germen. 2 Et orietur uobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius; & egrediemini, & salietis sicut vituli de armento. 3 Et calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum uestrorum in die, quæ ego facio, dicit Dominus exercituum. 4 Mementote legis

In Malachia Cap. IIII. 493

gis Moyfi serui mei, quam mandauit ei in Horeb ad omnem Israel præcepta & iudicia. 5 Ecce ego mittam uobis Eliam prophetam, antequam ueniat dies Domini magnus & horribilis. 6 Et conuerter cor patrum ad filios & cor filiorum ad patres eorum: ne forte ueniam, & percutiam terram anathemate.

1 **E**cce enim dies ueniet. Dixi uos uisuros quid intersit inter bonum & malum, quoniam ueniet dies iudicii plena iræ, & ultionis: Ideo ait, succensa, & propter ignem præcedentem faciem iudicis, & propter ignem gehennæ, qui malos corripiet.

stipula. Non quod finitædus sit ille ignis, sed quod ita celeriter eos corripiet, ac si essent stipula.

Radicem nec germen. Cyril. non renascetur sicut arbor, euulsa radice. Et, quoniam quidam surculi sine radice germinant, etiã id tollitur, id est, germen, hoc est surculus qui possit germinare, uel, Omnes eorum voluptates, & diuitias penitus abolebit.

2 Et orietur uobis. Cum hæc mali patientur,

424 In Malachia Cap. III.

tur, vobis iustis orietur sol iustitiæ, id est, Christus, veniet de cœlo ad iudicium.

Sol dicitur propter splendorem visibilem, & maiestatem. Secundo propter iusticiam, quam iustis asseret. Tertio, quia aduentu suo fugabit omnes tenebras, id est, afflictiones iustorum. Quarto, quia patefaciet arcana cordium. *Iustitie* verò dicitur quia omnia ista quæ habet vt sol, impen-det iustitiæ, id est, in fauorem iustorum.

Et sanitas in pennis eius, id est, in radijs; radij enim solis sunt in eo vt pennæ in auibus, id est, asseret secum sanitatem, & medicinam. Quod dicitur propter resurrectionem corporum.

Et egredimini. De sepulchris obuiâ Christo.

Et salietis. In altum tollemini dote agilitatis.

Sicut vituli de armento. Sicut vituli saginati, electi de armêto, lxx. *sicut vituli de vinculis relaxati*. Hoc dicitur propter inermi-tatem corporum, & exultationem, qua sancti in æra leuabuntur obuiam Christo.

Et calcabitis impios. Sub pedibus eos habebitis victos. Quod Christi est, iuxta illud, *Donec ponam inimicos tuos*, &c. tribuitur sanctis suo modo; quia suo modo iudicaturi sunt.

In Malachia Cap. III. 495

Cum fuerint iusti. Vos tunc eritis magni, & gloriosi & ipsi coram vobis erunt iusti, id est, res abiectissima.

4 *Mementote legis Moysi*. Cum tanta præmia maneant bonos, videte vt legem obseruetis, vt tunc salutem inueniatis. Loquitur hominibus sui temporis, sed eadem ratione præcipitur Christianis, vt legem Christi seruent.

In Horeb, qui dicitur & Sinai, vbi data est lex, & est mons Arabiæ Gal. 4.

Præcepta & iudicia. Per legem moralia potissimum intelligit, per præcepta cærimonialia; per iudicia iudicialia.

5 *Eliam prophetam*. Qui designatus est præcursor secundi aduentus.

Dies Domini, quo ipse Dominus venturus est ad iudicandum.

Magnus. Quia magna in eo facturus est, horribilis propter sententiam in malos proferendam. Hierony. *magnus iustis*, horribilis peccatoribus.

6 *Cor patrum ad filios*. Cor patriarcharum ad Iudæos, qui tunc erunt, quod fiet, cum illi credent in eundem Dominum, in quem patriarchæ, & prophetæ crediderunt. Ita Hierony. August. 20. de Ciuitate, cap. 21. Gregor. 11. Moral. cap. 10. vel patres sunt

Iudæi,

426 In Malachia Cap. II. II.

Iudæi, & filij Apostoli. Sic Theodo. Chry-
sost. & Buthy. Matth. 12. 41. & 42.

Ne forte veniam. Ne, cum venero, forte
inueniam terram in incredulitate, & pec-
catis plenam, atque ita penitus eam per-
dam. Terram vocat vniuersos Iudæos ter-
rena sapientes. Ita Hieronym. August. lo-

co citato, Rupert. Cyril. anathema au-
tem vocat perditionem inte-
gram, & occisio-

L A V S D E O.

SALMANTICÆ.

Excudebat Ioannes
Ferdinandus.

1598.

